

drewniane kościóły w Wielkopolsce

Są częścią naszej kultury, tak materialnej jak i duchowej. Zachwycają pięknem rozwiązań architektonicznych i swoistą szlachetnością materiału z którego powstały; są miejscem modlitwy i religijnej refleksji. Kościoły drewniane...

Budownictwo drewniane towarzyszy człowiekowi od chwili, kiedy ten poczuł cywilizacyjną potrzebę posiadania dachu nad głową. Na ziemiach polskich drewno było zawsze materiałem łatwo dostępnym. Wykorzystywano je zarówno do budowy obiektów świeckich, jak i sakralnych. Najstarszą wiadomość pośrednio potwierdzającą istnienie w Wielkopolsce świątyni drewnianej zawiera opis śmierci Pięciu Braci Męczenników w 1003 r. Później - gdy drewno musiało rywalizować z materiałami bardziej trwałymi (kamieniem, cegłą) - zawsze było surowcem od nich tańszym. Stąd powszechność jego stosowania. Według „Liber beneficiorum” arcybiskupa Jana Łaskiego, na początku XVI wieku na terenie ówczesnej archidiecezji gnieźnieńskiej były aż 482 świątynie drewniane i tylko 32 murowane. Liczby te rodzą smutną refleksję; z wymienionych obiektów na palcach jednej ręki policzyć można zachowane do dziś kościoły drewniane, murowane zaś istnieją prawie wszystkie. Drewno jest materiałem nietrwałym, drewniane świątynie - jak ludzie - odchodzą... Ale właśnie to przemijanie, obok wartości artystycznych, powoduje fascynację tego rodzaju architekturą. Budzi nie tylko zainteresowanie ale i przekonanie, że kościoły te należy chronić.

drewniane
kościóły
w Wielkopolsce

KONCEPCJA
OPRACOWANIE TEKSTÓW
WYBÓR FOTOGRAFII

Piotr Małuśkiewicz

OPRACOWANIE GRAFICZNE

*Stanisław Grzesiek
Maciej Bielaczyk*

TEKSTY

*Marek Fijałkowski
Jolanta Goszczyńska
Piotr Małuśkiewicz
Beata Matusiak
Aleksander Starzyński*

FOTOGRAFIE

*Małgorzata Fijałkowska
Jolanta Goszczyńska
Piotr Małuśkiewicz
Beata Matusiak
Jerzy Miecznikowski
Aleksander Starzyński
Zbigniew Szmidt*

oraz

*Paweł Anders
Lucja Gajda
Stanisław Grzesiek
Justyna Pawłowicz
Rafał Plebański*

drewniane
kościoty
w Wielkopolsce

Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury
Poznań

118587

MARSZAŁEK WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Szanowni Państwo,

trudno oprzeć się urokowi i pięknu drewnianych kościołów. Ich ciekawa architektura, często bardzo bogate, kunsztowne wyposażenie wnętrz, otaczająca je przyroda - nieodmiennie nas zachwycają, sprzyjając kontemplacji, refleksji, wyciszeniu. Są bezcenną spuścizną po naszych przodkach, wspaniałym świadectwem ich twórczych umiejętności, ciesielskiego kunsztu, wiedzy i artyzmu.

Niestety, niewiele z drewnianych kościołów ocalało. Burzliwe losy naszej Ojczyzny, naszego regionu spowodowały, że ogromnie dużo z nich uległo bezpowrotnemu zniszczeniu. Te, które szczęśliwie przetrwały są nie tylko naszą dumą i bogactwem, ale i przedmiotem troski. Bowiem naszą powinnością jest ich ochrona oraz przywracanie dawnej świetności, rzetelne badanie i dokumentowanie ich dziejów na przestrzeni wieków.

Gorąco polecam Państwu ten przepiękny album, również jako zachętę do peregrynacji szlakiem starych drewnianych wielkopolskich świątyń...

Poznań, 24 listopada 2003 roku

Stefan Mikolajewski

THE MARSHALL OF THE WIELKOPOLSKIE VOIVODESHIP

Ladies and Gentlemen,

The charm and beauty of wooden churches is irresistible. We invariably marvel at their interesting architecture, the elaborate interior furnishings, which are often very rich, and the surrounding countryside; all this is conducive to contemplation, reflection and tranquillity. These churches not only constitute the invaluable heritage bequeathed by our ancestors but they also testify to their wonderful creative skills, carpentry craftsmanship, knowledge and artistry.

Unfortunately, few of these wooden churches have been preserved. As a result of the turbulent history of our country and our region, a great many of them have suffered irreversible destruction. Those fortunate enough to survive are our pride and joy, a treasure, but also an object of concern, for we are obliged to protect them and restore them to former glory. Our duty is to thoroughly research and record their century-long history.

I warmly recommend to you this most beautiful album which, I trust, will also encourage you to follow the route of the old wooden churches of Wielkopolska...

Poznań, 24 November 2003

Stefan Mikolajewski

Są częścią naszej kultury, tak materialnej jak i duchowej. Zachwycają pięknem rozwiązań architektonicznych i swoistą szlachetnością materiału z którego powstały; są miejscem modlitwy i religijnej refleksji. Kościoły drewniane...

Budownictwo drewniane towarzyszy człowiekowi od chwili, kiedy ten poczuł cywilizacyjną potrzebę posiadania dachu nad głową. Na ziemiach polskich drewno było zawsze materiałem łatwo dostępnym. Wykorzystywano je zarówno do budowy obiektów świeckich, jak i sakralnych. Najstarszą wiadomości pośrednio potwierdzającą istnienie w Wielkopolsce świątyni drewnianej zawiera opis śmierci Pięciu Braci Męczenników w 1003 r. Później - gdy drewno musiało rywalizować z materiałami bardziej trwałymi (kamieniem, cegłą) - zawsze było surowcem od nich tańszym. Stąd powszechność jego stosowania. Według „Liber beneficiorum” arcybiskupa Jana Łaskiego, na początku XVI wieku na terenie ówczesnej archidiecezji gnieźnieńskiej były aż 482 świątynie drewniane i tylko 32 murowane. Liczby te rodzą smutną refleksję: z wymienionych obiektów na palcach jednej ręki policzyć można zachowane do dziś kościoły drewniane, murowane zaś istnieją prawie wszystkie. Drewno jest materiałem nietrwałym, drewniane świątynie - jak ludzie - odchodzą... Ale właśnie to przemijanie, obok wartości artystycznych, powoduje fascynację tego rodzaju architekturą. Budzi nie tylko zainteresowanie ale i przekonanie, że kościoły te należy chronić.

Dzisiaj na terenie województwa wielkopolskiego znajduje się 230 obiektów drewnianej architektury sakralnej. Zdecydowaną większość z nich wzniesiono w konstrukcji zrębowej, zwanej też często wieńcową. Układane poziomo belki, jedna na drugiej, łączone są w narożach za pomocą specjalnych nacięć, zwanych zamkami. Początkowo do budowy używano okrągłych, ledwie zaciosanych bali; począwszy od XVII wieku były to już zwykłe belki tarte o przekroju prostokątnym. Konstrukcja ta jest charakterystyczna dla budownictwa na terenie całego kraju, zarówno sakralnego, jak i świeckiego. Stosowano ją od dawna. W ten sposób powstały na przykład chaty odkrywane przez archeologów we wczesnośredniowiecznych grodach piastowskich, między innymi w Gnieźnie i Poznaniu.

Znacznie mniej kościołów ma konstrukcję szkieletową (nazywaną też ryglową lub słupowo-ramową). Polega ona na tworzeniu szkieletu budowli z poziomych, pionowych i niekiedy skośnych belek, wypełnionych gliną lub ceglami. Uważa się, że ten sposób budowania przyw-

dował do Polski z zachodu Europy. Najwięcej wzniesionych w ten sposób świątyń znajduje się w północnej części województwa, w powiatach pilskim i czarnkowsko-trzcianieckim.

Kilka kościołów wzniesiono w konstrukcji sumikowo-łątkowej. Polega ona na wprowadzaniu pomiędzy słupy (zwane łątkami) z naciętymi rowkami poziomymi belek (czyli sumików). W ten sposób zbudowany został na przykład kościół w Starej Wiśniewce, w powiecie zlotowskim. Warto przypomnieć, że taką samą konstrukcją miały domy stojące w osadzie w Biskupinie, istniejącej w ósmym wieku przed naszą erą.

Spotykamy także budowle, w których pierwotna konstrukcja (najczęściej zrębowa) wzmocniona została nałożeniem ściany zewnętrznej o konstrukcji szkieletowej. Przykładami takiego rozwiązania są między innymi kościoły w Herbutowie i Nowych Dworach (oba w powiecie czarnkowsko-trzcianieckim). Szkieletowe ściany tych budowli nie są wypełnione, co nadaje obu świątyniom charakterystyczny wygląd. Ściany wzmocniające powstawały podczas budowy świątyni lub nieco później. Ciekawym przykładem jest kościół w Zakrzewie (powiat rawicki) wzniesiony w 1610 r. Wzmocniającą konstrukcją szkieletową obudowano go w 1728 r., a podczas remontu w latach 1966-67 konstrukcję tę rozebrano.

Być może najstarszym kościołem drewnianym w Wielkopolsce - teza ta jednak budzi wiele kontrowersji - jest świątynia pw. św. Mikołaja w Tarnowie Pałuckim niedaleko Wągrowca. Przeprowadzone niedawno badania dendrochronologiczne wykazały, że drewno użyte do budowy prezbiterium, części nawy i zakrystii zostało ścięte już w końcu XIV w. Sceptycy uważają jednak, że czternastowieczne belki mogły być w istniejącej świątyni użyte wtórnie. Struktura przestrzenna kościoła jest bowiem charakterystyczna dla budowli z XVII i XVIII wieku, a badania materiału więźby dachowej, stropów i wieży potwierdziły jego siedemnastowieczne pochodzenie.

W województwie wielkopolskim zachowało się zaledwie kilkanaście kościołów drewnianych wzniesionych w XVI wieku. Najstarszy z nich - zbudowany na początku tego stulecia - znajduje się w Ołoboku niedaleko Kalisza. Późniejsze remonty nie zatępiły jego pierwotnych cech stylowych, charakterystycznych dla drewnianych kościołów późnogotyckich w Wielkopolsce. Świątynie te wyróżniały się przede wszystkim prostym planem złożonym z prostokątnej nawy i węższego prezbiterium oraz jednokalenicowym dachem dwuspadowym o równej szerokości, który wokół prezbiterium tworzył wydatny okap. Ce-

chy te występują także w świątyniach znajdujących się w Koźminie Wielkopolskim oraz - w mniejszym stopniu - w Rzgowie koło Konina. Dwa kościoły położone w południowej części województwa, w Blizanowie i Domachowie, zaliczyć można do śląskiej, a kościoł w Nowej Wsi Królewskiej pod Wrześnią - do małopolskiej odmiany późnogotyckich kościołów drewnianych.

Szesnastowieczne świątynie o konstrukcji zrębowej zachowały się także w Brokęcinie, Dolsku, Graboszewie, Kłodawie, Słupcy i Wierzenicy. Niestety, ich pierwotna architektura uległa przekształceniom podczas kolejnych remontów. Z XVI wieku pochodzą też kościoły o konstrukcji szkieletowej w Dzierżążnie Wielkim i Mórce. Pierwszy z nich, pierwotnie ewangelicki, jest najstarszym w województwie wielkopolskim zachowanym kościołem salowym.

Znacznie więcej zachowało się obiektów wybudowanych w XVII i XVIII stuleciu. Zmienił się również ich wygląd. Proste zrazu plany budowli zaczęły przybierać bardziej skomplikowane kształty. Coraz częściej prezbiterium zamknięte było trójbocznie, a do jego północnej ściany dostawiano zakrystię; pojawiły się kruchty i kaplice, do zachodniej zwykle ściany nawy dobudowywano wieżę. Nawę i prezbiterium przykrywały dachy o osobnych kalenicach. Oprócz świątyń salowych i jednonawowych pojawiły się kościoły trójnawowe. Ściany pokrywano pionowymi lub poziomymi deskami, często stosowano też pionowe belki usztywniające (tzw. lisice). Tendencje te dotyczyły nie tylko nowo powstających kościołów. Rozbudowywano też istniejące już świątynie. Można w tym miejscu dodać, że zmiany sposobu budowania obiektów drewnianych zawsze w pewnym stopniu związane były z rozwojem architektury murowanej.

Wyraźne piętno na architekturze kościołów drewnianych odcisnęła sztuka baroku. Najlepszym tego świadectwem są powstałe w XVIII wieku budowle o założeniach centralizujących i centralnych. W tych pierwszych, wzniesionych na planie krzyża lacińskiego (o nierównej długości ramion), na przecięciu naw powstawały centralne przestrzenie o planie zbliżonym do ośmioboku (między innymi w Welnie i Łękach Wielkich) lub wręcz dokładnie ośmioboczne (w Łomnicy).

Wpływ barokowej architektury murowanej widoczny jest jeszcze bardziej w przypadku kościołów centralnych. Budowano je na planie równoramiennego krzyża greckiego lub krzyża z wpisany ośmiobokiem. Przykładem pierwszego z wymienionych założeń jest kościół pw. Narodzenia Najświętszej Panny Marii „Na Półku” pod Bra-

linem. Wzniesiono go w 1711 r. na rzucie równoramiennego krzyża o zwięzających się ramionach; centralny charakter budowli podkreśla dodatkowo znajdujący się na środku kościoła ołtarz. Przykładami drugiego sposobu budowania są kościoł pw. św. Fabiana i Sebastiana w Krotoszynie (1752 r.) i kaplica pw. Świętego Krzyża w Jutrosinie (1777 r.). Wyjątkową realizacją - w skali nie tylko województwa - jest kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Wyszynie. Wzniesiono go w 1782 r. na planie szesnastoboku, z trzema sześciokątnymi przybudówkami mieszczącymi kaplicę, kruchtę i zakrystię. Budowla przykryta jest lamany dachem w kształcie dzwonu.

Świątynie wybudowane w XIX i XX w. prezentują się na ogół dość skromnie; brak w nich nowatorskich rozwiązań architektonicznych. W tym miejscu warto wspomnieć, że ostatnimi kościołami drewnianymi wzniesionymi na terenie obecnego województwa wielkopolskiego są świątynie w Krzyżówkach i Ostrowążu, które powstały bezpośrednio po zakończeniu II wojny światowej.

Najwięcej z zachowanych do dziś kościołów wzniesiono w XVIII stuleciu (ok. 145 obiektów), wyraźnie mniej w wieku XVII (blisko 45 obiektów). Później - w XIX i XX stuleciu powstało ich tylko 27 (odpowiednio 22 i 5). Przeglądając się temu zestawieniu trzeba pamiętać, że wiele kościołów w czasie swej długiej historii ulegało przebudowom, które czasem bardzo wyraźnie przekształcały ich architekturę. Często zmieniano się też wyposażenie kościołów, a zwłaszcza ich elementy ruchome (obrazy, rzeźby). Nawarstwiały się polichromie. Najpiękniejsze z nich - obie powstałe w XVII wieku - podziwiać można w kościołach w Tarnowie Pałuckim i Słopanowie. Dzięki przeprowadzonym niedawno konserwacjom zachwycają soczystością barw, a niezwykle bogactwo tematyczne przedstawianych scen powoduje, że mistyka często sąsiaduje tam z ludową rubasznnością.

W 2001 r. spłonął siedemnastowieczny kościół w Dobroszowie niedaleko Kleczewa. Wcześniej podobny los spotkał świątynię w Modliszewku pod Gnieznem i Tuchorz w okolicach Wolsztyna. Pożar rodzi się niespodziewanie, płomienie szybko trawią drewnianą budowlę. By móc ją później odbudować lub choćby zachować w pamięci, trzeba stworzyć wszechstronną dokumentację istniejących obiektów. Cel taki - między innymi - przyswiecał również wydawcy i autorom tej książki.

Introduction

They are part of our culture - both material and spiritual. They amaze us with the beauty of their architectural solutions and the noble material they were made of. They are a place for prayer and religious reflection. Wooden churches...

Wooden building has accompanied man since the time he felt the need to have a roof over his head. On Polish territories timber has always been an easily accessible material. It was used to build both secular and sacred structures. The earliest mention which indirectly confirms the existence of a wooden church in Wielkopolska is the description of the death of Five Martyr Brothers in 1003. Later on wood had to compete with more lasting materials (stone, brick) but it was always cheaper and, therefore, very widely used. According to Archbishop Jan Łaski's „Liber beneficiorum”, at the beginning of the 16th c. there were 482 wooden churches and only 32 made of brick on the territory of the then Gniezno Archdiocese. These numbers provoke to a poignant observation: from among the churches mentioned above, only a handful of wooden ones has survived to the present day but nearly of all the brick churches continue to exist. Wood is a rather fragile material and wooden churches pass away... like people. However, it is the fact of passing away, apart from artistic values, that inspires fascination with this kind of architecture. It arouses not only interest but also a belief that these churches must be protected.

Today, on the territory of the Wielkopolskie Voivodeship, there are 230 examples of sacred architecture. A decisive majority of them was erected with the use of the log construction (called konstrukcja zrębowa or, often, wieńcowa). Beams placed horizontally, one on another, are joined at the corners with special cuts, called „locks”. Initially, round, roughly hewed beams were used for construction. From the 17th c., the beams were sawed, with a rectangular section. This type of construction was characteristic for sacral and secular buildings throughout the country. It had been used for a long time. It was used, for example, to build huts which have been discovered by archaeologists on the sites of early-medieval defensive settlements from the Piast period, among others in Gniezno and Poznań.

Considerably few churches have a skeleton structure (also called a transom or post and framework construction). It consists in making skeletons of buildings from horizontal, vertical and sometimes diagonal beams, filled with clay or bricks. This manner of construction is belie-

ved to have come to Poland from Western Europe. The biggest number of churches built in this way is to be found in the northern part of the Voivodeship, in the poviats of Pila and Czarnków-Trzcianka.

A few churches are based on the so-called sumikowo-łątkowa construction. This technique consists in placing horizontal beams (called „sumiki” in Polish) between posts (called „łątki”) with grooves cut out. In this manner, for example, the church in Stara Wiśniewka, in the poviat of Zlotów, was built. It is worthy of a mention that those domiciled in the settlement of Biskupin which existed in the 8th c. BC had the same construction.

We can also come across buildings whose original construction (most often it was a log construction) was strengthened by the adding of an outer wall having a skeleton construction. This solution is exemplified, among others, by the churches in Herburtów and Nowe Dwory (both in the poviat of Czarnków-Trzcianka). The skeleton walls of these buildings are not filled which lends a characteristic look to both churches. The strengthening walls were made during the construction of the church or slightly later. An interesting example for that is the church in Zakrzewo (the poviat of Rawicz), erected in 1610. The strengthening skeleton construction was added in 1728 but it was taken apart during renovation works in the years 1966-67.

Perhaps the oldest wooden church in Wielkopolska - the thesis is very controversial however - is St Nicholas' Church in Tarnów Pałucki near Wągrowiec. Dendrochronological research was recently carried out and indicated that the wood used to build the chancel, part of the aisle and sacristy was obtained from trees felled as early as in the end of the 14th c. Sceptics claim, however, that 14th-century beams may have been used in the church whose spatial structure is typical to buildings from the 17th and 18th century and the research of the material used for rafter framing, roofs and towers confirmed its 17th-century origin.

In the Wielkopolskie Voivodeship only about a dozen wooden churches erected in the 16th c. have survived. The oldest one - built at the beginning of the 16th c. - is located in Ołobok near Kalisz. Subsequent renovations have not erased the features of its original style, typical to late-Gothic wooden churches in Wielkopolska. These churches were characterised primarily by ground plan in the shape of a cross consisting of a rectangular aisle, a narrower chancel and a single-ridge gable roof with a constant width. The roof formed a prominent eave around

the chancel. These features can also be found in churches situated in Koźmin Wielkopolski and - to a smaller extent - in Rzgów near Konin. Two churches, situated in the southern part of the Voivodeship, in Blizanów and Domachów, belong to the Silesian variety, and the church in Nowa Wieś Królewska near Września - to the Malopolska variety of late-Gothic wooden churches.

Sixteenth-century churches of the log structure have also been preserved in Brokęcín, Dolsk, Graboszew, Kłodawa, Słupca and Wierzenica. Unfortunately, their original architecture was transformed during subsequent renovations. Skeleton structure churches in Dzierżążno Wielkie and Mórka also originate from the 16th c. The former, originally an Evangelical church, is the oldest preserved hall church in the Wielkopolskie Voivodeship.

Many more buildings built in the 17th and 18th c. have been preserved. Their appearance has changed however. Their initially simple layout began to take much more complex shape. The chancel is more often closed triangularly and a sacristy was added to its northern wall; vestibules and chapels appeared; and to the western wall of the nave, towers were added. The nave and chancel were covered by roofs with separate ridges. Apart from hall and single-nave churches, three-nave churches appeared. Their walls were covered with vertical or horizontal planks; vertical stiffening beams were used (the so-called „lisice”, or „vixens”). These trends concerned not only newly-built churches. The already existing churches were also expanded. At this point it may be added that the changes in the way wooden buildings were built were always, to a certain extent, linked with the development of brick architecture.

Baroque art left an unmistakable mark on the architecture of wooden churches, which is best evidenced by buildings which were erected in the 18th c. and whose layouts are centralised. In the case of the former, built according to the layout of the Latin cross (its arms of unequal length), at the intersection of the naves, central spaces were created. The layout of these spaces is close to an octagon (among others in Weína and Łęki Wielkie) or is exactly an octagon (in Łomnica).

The influence of Baroque brick architecture is even more visible in case of central churches. They were built according to the layout of the even-armed Greek cross or a cross with an octagon inscribed. The latter type is exemplified by the Church of the Nativity of the Blessed Virgin Mary „Na Pólku” near Bralin. It was erected in 1711, according to the layout of an even-armed cross with tape-

ring arms; its central character is emphasised by the altar which is situated in the centre. The other style of building is represented by the Church of SS Fabian and Sebastian in Krotoszyn (1752) and St Anthony's Chapel in Jutrosin (1777). The Church of the Nativity of the Blessed Virgin Mary in Wyszyn is an exceptional structure - even beyond the Voivodeship scale. It was erected in 1782 according to the sixteen-sided layout with three hexangular annexes which house a chapel, vestibule and sacristy. The building is covered with a bell-shaped, mansard roof.

Churches in the 19th and 20th c. usually have a rather modest appearance, they lack any innovative architectural solutions. It worth mentioning that the last wooden churches to be built on the territory of the present Wielkopolskie Voivodeship are the churches in Krzyżówki and Ostrowąż which were erected immediately/directly after the second world war.

The biggest number of churches preserved to the present dates back to the 1700s (about 145 churches), much fewer date back to the 1600s (almost 45). Later, in the 1800s and 1900s, only 27 were erected (22 and 5 respectively). Looking at these figures one should remember that in the course of their long history, many churches were remodelled which sometimes significantly transformed their architecture. The equipment of the churches often changed too, particularly the mobile elements (paintings, sculptures). Wall paintings accumulated layer on layer. The most beautiful wall paintings, originating from the 17th c., can be admired in the churches in Tarnów Pałucki and Słopanów. Thanks to the recent conservation works, they impress with rich colours and the extraordinary wealth of themes of the presented scenes; mystical themes are side by side with folk ribaldry.

In 2001 the seventeenth-century church in Dobrosółów near Kleczewo burned down. Earlier, the similar thing happened to the churches in Modliszewko near Gniezno and Tuchorza in the neighbourhood of Wolsztyn. A fire breaks out unexpectedly, and the flames quickly consume the wooden structure. In order to rebuild it or at least preserve its memory, comprehensive documentation of the existing churches must be created. This, among others, was the objective of the publisher and authors of this book.

Wież w gminie Dominowo (powiat średzki), położona ok. 7 km na północ od Środy Wielkopolskiej.

1

2

3

Kościół pw. św. Katarzyny

Wzniesiony w 1751 r. staraniem poznańskich franciszkanów. W 1937 r. - z uwagi na zły stan techniczny - obniżono wieżę, a w 1992 r. na miejscu drewnianej wzniesiono murowaną zakrystię.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do prostokątnej nawy przylega węższe, zamknięte trójbocznie prezbiterium. Przy nim od północy zakrystia. Po zachodniej stronie nawy wieża konstrukcji słupowej, z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte dachówkami. Na wieży niski dach kopertowy kryty papą. Wewnątrz strop.

Ołtarz główny z 2 poł. XVII w. (z elementami dekoracyjnymi z XVIII w.) i obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem i św. Katarzyny (w zwieńczeniu) z XVII w. Dwa ołtarze boczne z XVIII w. z obrazami Przemienienia Pańskiego i św. Antoniego.

4

Baranów

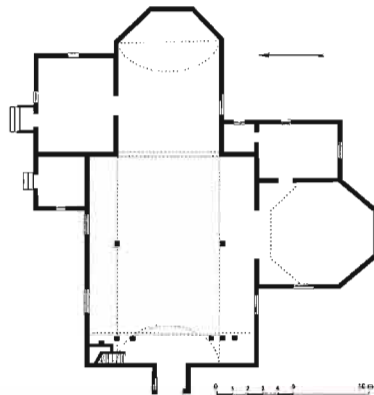
Wies gminna w powiecie kepińskim, położona ok. 2 km na południowy wschód od Kępna.

Kościół pw. św. Wawrzyńca i Andrzeja

Wybudowany w 1732 r. z fundacji Anny Ślezyńskiej, podstoliny lukowskiej, odbudowany po spaleniu dwuwieżowej fasady w 1823 r. Kilkakrotnie restaurowany, ostatnio w 1990 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Od strony południowej do nawy przylega kaplica św. Wojciecha i kruchta, do prezbiterium od północy - zakrystia i magazynek. Dachy kryte gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z latarnią zwieńczoną cebulastym hełmem. Wewnątrz nawy i prezbiterium pozornie sklepienie kolebkowe, w kaplicy ośmioboczna pozorna kopuła.

W późnobarokowym ołtarzu głównym z 1785 r. obraz Adoracji Dzieciątka z poł. XVII w. Trzy ołtarze boczne z ok. 1640 r.: wczesnobarokowy z barokowym obrazem św. Rocha i drugi z obrazem św. Cecylii (XVII w.) oraz późnorenesansowy. Na belce tęczowej barokowa grupa Ukrzyżowania z 2 poł. XVII w. Późnorenesansowa ambona z baldachimem z ok. 1640 r.

Wieś w gminie Lipka (powiat zlotowski), położona ok. 24 km na północny wschód od Złotowa.

Kościół pw. Dobrego Pasterza

Ufundowany w latach 1783-86 jako ewangelicki przez ówczesnych właścicieli wsi, rodzinę Osten-Sacken. Po 1945 r. katolicki. Po II wojnie światowej zdemontowano emporę oraz zmieniono gonowe pokrycie dachu. W końcu XIX w. oraz latach 1996-2002 gruntownie restaurowany.

Konstrukcji szkieletowej z ceglanym wypełnieniem. Salowy, z trójbocznie zamkniętą częścią prezbiterialną. Od południa - na osi świątyni - czworoboczna wieża z niewielką kruchtą z końca XIX w. Dach kryty dachówkami. Helm wieży kryty blachą. Wnętrze z dwoma rzędami słupów, służących dawniej do wsparcia empor bocznych. Pierwotnie empory te połączone były z istniejącą do dziś emporą południową. Na stropie i na ścianach słabo widoczna dekoracja malarska.

Ołtarz rokokowy z 2 poł. XVIII w., dawniej ambonowy, po 1945r. przekształcony - dziś ambona i ołtarz stanowią osobne elementy wyposażenia. Na przeciw kościoła niewielka, drewniana dzwonnica z XVIII w.

8

7

Wiesć w gminie Kościelec (powiat kolski), położona ok. 5 km na południowy zachód od Kola.

Kościół pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika

Zbudowany w 1809 r. staraniem proboszcza Andrzeja Chlebowskiego.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z węższym zamkniętym prosto prezbiterium, do którego od strony wschodniej przylega zakrystia. Przy nawie - od zachodu i południa - dwie kruchty. Dachy kryte blachą. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z hełmem cebulastym. Wewnątrz stropy z malowidłami świętych.

W neogotyckim ołtarzu głównym barokowe rzeźby śś. Piotra i Pawła.

10

11

12

Biernatowo

Wieś w gminie Trzcianka (powiat czarnkowsko-trzcianecki), położona ok. 12 km na północny wschód od Wielenia.

Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii

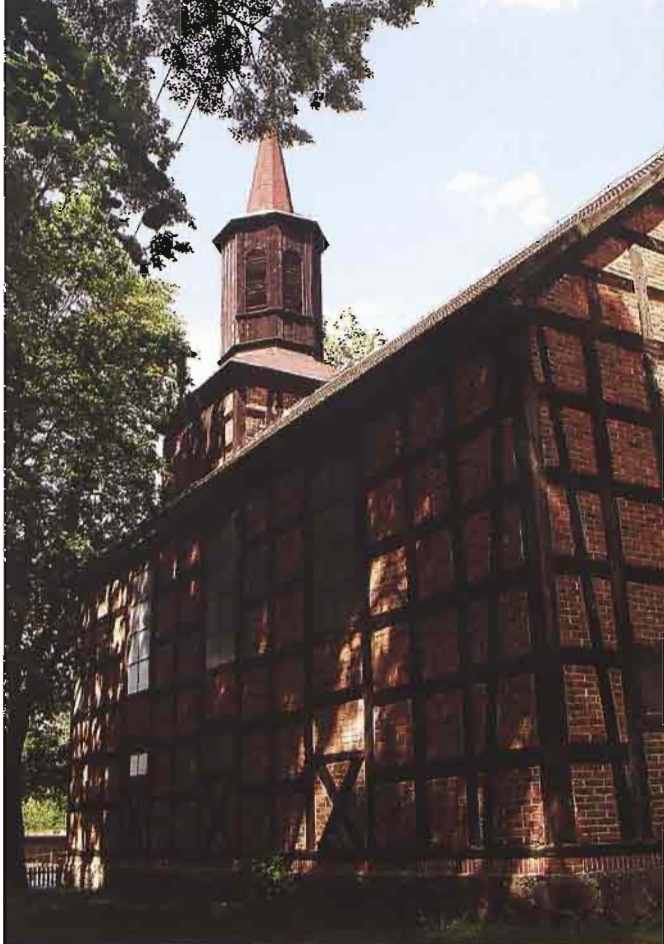
Wzniesiony w 1843 r. jako świątynia ewangelicka, od 1945 r. katolicki. Wieżę dostawiono w 2 poł. XIX w. W 2002 r. przeprowadzono remont prezbiterium.

Konstrukcji szkieletowej, z ceglany wypełnieniem. Orientowany. Jednonawowy, na planie prostokąta. Po bokach prezbiterium zakrystia i składzik wpisane w plan prostokąta. Od strony zachodniej ceglana wieża. Nad korpusem dach dwuspadowy kryty dachówkami. Na wieży drewniany hełm zakończony stożkową iglicą, kryty blachą. W nawie i prezbiterium strop. Wewnątrz od strony wieży i po bokach nawy drewniane empory, wsparte na słupach.

W ołtarzu współczesny obraz Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii.

13

14

15

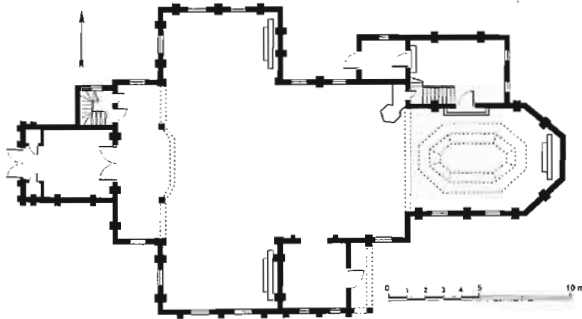
16

Wieża w gminie Nowe Skalmierzyce (powiat ostrowski), położona ok. 10 km na północny wschód od Ostrowa Wielkopolskiego.

Kościół pw. św. Bartłomieja

Wybudowany w 1726 r. przez proboszcza Marcina Romieńskiego, przy pomocy arcybiskupa Stanisława Szembeka. Podczas remontu w latach 1919-24 przedłużono nawę, dobudowano wieżę i transept.

Konstrukcji zrębowej, górna kondygnacja wieży konstrukcji słupowej, oszalowany. Orientowany. Wzniesiony na planie krzyża łacińskiego, z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Od północy do prezbiterium przylega zakrystia, do nawy od południa kruchtą z podcieniami wspartymi na słupach, a od zachodu wieża mieszcząca w przyziemiu kruchtę. Dachy kryte gontami. Na kalenicy nawy wieżyczka na sygnaturkę. Nad kruchtą boczną dach namiotowy z latarnią i kopułastym hełmem, nad wieżą dach cebulasty z latarnią i hełmem. W nawie strop belkowy, w prezbiterium pozornie ośmioboczne sklepienie z kasetonami.

W barokowym ołtarzu głównym z 1 ćwierci XVIII w. obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem w sukience drewnianej. Ołtarz boczny z 3 ćwierci XVIII w. Na belce tęczowej krucyfiks i rzeźby śś. Piotra i Andrzeja, barokowe z 1 poł. XVIII w. Na konsolach późnobarokowe rzeźby świętych, w prezbiterium Chrystus Frasobliwy, przeniesiony z Droszewa.

Wieś gminna w powiecie kaliskim, położona ok. 8 km na zachód od Stawiszyna.

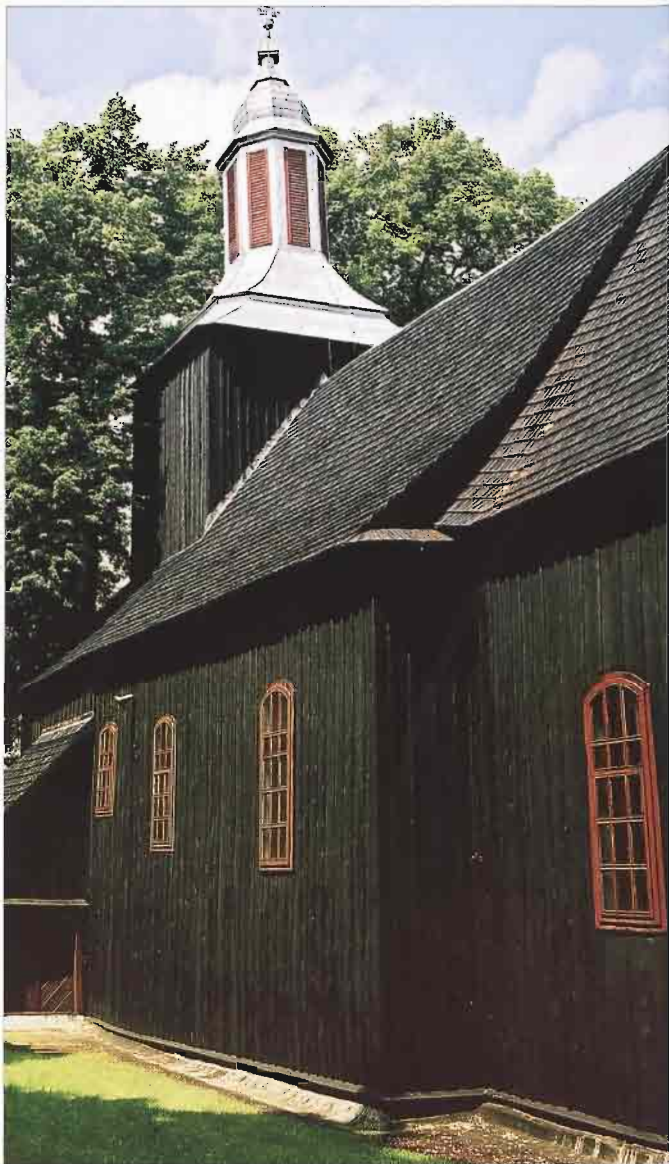
Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny

Wzniesiony w 1532 r. Około 1610 r. dobudowano od północy kaplicę, a w latach 1730-60 wieżę. Z fundacji kasztelana rogozińskiego Maksymiliana Mołskiego w 1760 r. ustawiono kruchtę boczną i rozbudowano zakrystię. Wielokrotnie restaurowany, ostatnio w 1988 i 1990 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do nawy na planie kwadratu przylega węższe, zamknięte trójbocznie prezbiterium, z zakrystią od północy. Przy nawie od północy kaplica św. Tekli z 2 poł. XVIII w. Od zachodu na przedłużeniu nawy wieża konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu i składzikami po bokach. Dachy kryte gontami. Na wieży dach namiotowy z łątarnią, zwieńczoną cebulastym, blaszanym hełmem. Wewnątrz stropy, pod nimi w zwieńczeniu ścian malowany fryz.

Ołtarze rokokowe, główny z 1780 r. i dwa boczne z ok. 1760 r. fundacji Maksymiliana Mołskiego. W kaplicy ołtarz rokokowy z obrazem św. Tekli. W tarczy, przy północnej ścianie prezbiterium, ambona przyścienna z malowanymi wizerunkami czterech ewangelistów z 1 poł. XVII w.

Przy kościele drewniana dzwonnica z ok. 1760 r.

17

Wieś w gminie Dolsk (powiat śremski), położona ok. 6 km na północny wschód od Dolska.

Kościół pw. św. Jakuba Apostoła

Wzniesiony w latach 1675-1676 z fundacji księdza Stanisława Grudowicza, profesora Akademii Lubrańskiego w Poznaniu, założyciela pierwszej w Polsce Kongregacji Oratorium św. Filipa Neri w Gostyniu. Restaurowany w 1778 r., ok. 1950 r. wg projektu architekta Franciszka Morawskiego oraz w latach siedemdziesiątych XX w., kiedy rozbudowano zakrystię. W 1980 r. dobudowano kruchtę.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Wzniesiony na planie krzyża łacińskiego; boczne kaplice przy nawie tworzą rodzaj transeptu. Przy prezbiterium - od północy, wschodu i południa - obszerna zakrystia. Przy zachodniej ścianie nawy kruchtą. Kaplice i prezbiterium zwężające się, zamknięte prosto. Nawa, prezbiterium i kaplice nakryte jednakowej wysokości dachami krytymi dachówkami. Na skrzyżowaniu nawy i transeptu czworoboczna wieżyczka na sygnaturkę z barokowym hełmem z latarnią, pokrytym blachą. Barokowe szczyty kościoła o falistych spływach. Wewnątrz strop pokryty powojenną polichromią.

Wyposażenie o cechach ludowych. Ołtarz główny późnorenesansowy z przełomu XVI i XVII w. Ołtarze w kaplicach pochodzą z 4 ćwierci XVII w. W lewym nowa kopia obrazu Matki Boskiej Gostyńskiej w renesansowej ramie, w prawym - obraz św. Józefa z XVII w.

18

19

20

Błociszewo

Wieś w gminie Śrem (powiat śremski), położona ok. 9 km na zachód od Śremu.

Kościół pw. św. Michała Archanioła

Wzniesiony przed 1736 r.; restaurowany w latach: 1848, 1906, 1939 i 1957.

Pierwotnie salowy, z zakrystią po wschodniej stronie prezbiterium. W 1906 r. na miejscu dawnej zakrystii wzniesiono prezbiterium, a nową zakrystię zbudowano po jego północnej stronie. Wówczas też otynkowano ściany wewnętrzne. W 1939 r. strop ozdobiono polichromią projektu Władawa Taranczewskiego.

Konstrukcji szkieletowej, oszalowany; wewnątrz ściany z bali drewnianych, otynkowane. Orientowany. Jednonawowy z węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Przy nim od północy zakrystia. Do nawy od zachodu przylega wieża konstrukcji słupowej, oszalowana. Dachy kryte łupkami. Na kalenicy nawy wieżyczka na sygnaturkę, z hełmem krytym blachą. Na wieży blaszany hełm z latarnią. Strop otynkowany, ozdobiony polichromią z 1939 r.

Ołtarz główny i dwa boczne z 2 poł. XVIII w. W ołtarzu głównym późnobarokowy obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem; w jednym z ołtarzy bocznych późnobarokowy obraz Świętej Rodziny, w drugim - krycyfiks z 2 poł. XVII w. Ambona klasycystyczna. W oknach witraże z 1906 r.

21

22

Sw. Woj

ciech.

Boża Rodzi

ca Dziewica.

Bobrowniki

Wieś w gminie Grabów nad Prosną (powiat ostrzeszowski), położona ok. 6 km na południowy wschód od Grabowa nad Prosną.

Kościół pw. św. Barbary

Wzniesiony w 1787 r., powiększony i wyposażony z fundacji rodziny Belinów w latach 1831-32. Kilkakrotnie restaurowany, ostatnio w 1993 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do nawy na planie prostokąta przylega węższe prezbiterium zamknięte trójbocznie. Przy nawie od północy zakrystia i murowana salka katechetyczna. Dach jednokalenicowy kryty gontami. Na środku kalenicy wieżyczka na sygnaturkę z daszkiem zwieńczonym krzyżem. Wnętrze nakryte wspólnym stropem deskowo-listwowym. Polichromia ścian i stropów współczesna.

Barokowy ołtarz główny z obrazem św. Barbary z 2 poł. XVII w. Na południowej ścianie nawy krucyfiks barokowy z 1 poł. XVIII w.

24

Wieś w gminie Nowe Miasto nad Wartą (powiat średzki), położona ok. 5 km na wschód od Książa Wielkopolskiego.

Kościół pw. św. Józefa Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny

Wzniesiony w latach 1773-75 we wsi Kolniczki, położonej ok. 4 km na południowy wschód od Boguszyńki. Po wybudowaniu tam murowanego kościoła, drewnianą świątynię rozebrano i w 1975 r. przeniesiono do Boguszyńki. Skrócono wówczas nieco nawę i dobudowano kruchty od południa i wschodu.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany, z prezbiterium skierowanym na północ. Jednonawowy z nieco węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Po jego zachodniej stronie zakrystia. Przy bocznych ścianach nawy dwie kruchty. Dachy kryte dachówkami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z cebulastym hełmem krytym blachą. Wewnątrz stropy.

Wyposażenie późnobarokowe z XVIII w., przeniesione częściowo z kościoła w Kolniczkach, m.in. ołtarz główny, ołtarze boczne, ambona.

Bonikowo

Wieś w gminie Kościan (powiat kościański), położona ok. 5 km na północny zachód od Kościana, przy drodze do Grodziska Wielkopolskiego.

Kościół pw. św. Mikołaja

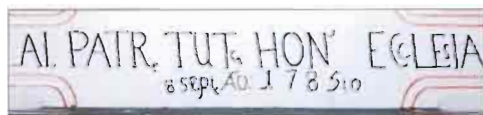
Wzniesiony w 1785 r. przez masonarzy z Kościana. Gruntownie restaurowany w 1899 r., być może wtedy dobudowano zakrystię i kruchtę. W 1936 r. wykonano nowy helm wieży. W 1971 r. odnowiono i wykonano polichromię wnętrza.

Konstrukcji szkieletowej wypełnionej ceglami, oszalowany. Zwrócony prezbiterium na zachód. Sallowy, z kruchtą od wschodu. Prezbiterium zamknięte trójbocznie, przy nim od północy kaplica, od południa zakrystia. Dachy kryte gontami; nad kaplicą i zakrystią - blachą. Na dachu nawy wieżyczka z latarnią i helmem cebulastym krytym gontami, z 1936 r. Nad prezbiterium wieżyczka na sygnaturkę, nakryta daszkiem namiotowym. Wnętrze o ścianach tynkowanych przykryte stropami.

Manierystyczny ołtarz główny z ok. 1620-30 r., w polu środkowym obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem w typie Śnieżnej z kłęczącą figurą duchownego donatora. Tabernakulum i mensa z datą 1787, późnobarokowe. Ołtarz boczny zmontowany z elementów figuralnych i ornamentalnych z ok. 1720-30 r., w polu środkowym rzeźba św. Mikołaja z 2 poł. XVIII w. Chrzcielnica z ok. 1700 r. z rzeźbą pelikana karmiącego pisklętą. Barokowa rzeźba Matki Boskiej Bolesnej z 1 poł. XVIII w. Belka tęczowa profilowana z napisem fundacyjnym i barokowym krucyfiksem.

26

27

28

29

Wieś w gminie Jutrosin (powiat rawicki), położona ok. 5 km na południowy zachód od Jutrosina.

Kościół pw. Przemienienia Pańskiego

Wzniesiony w 1787 r. W 1857 r. dobudowano zakrystię. W latach 1883-5 rozbudowany od zachodu; murywanym partiom nadano formy neoromańskie.

Ściany prezbiterium oraz część wschodnia północnej ściany nawy konstrukcji szkieletowej, wypełnionej gliną. Pozostałe ściany murywane z cegiel. Orientowany. Salowy z trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Od północy do nawy przylega zakrystia. Fasada zamknięta trójkątnym szczytem przechodzącym w zwieńczeniu w wieżyczkę. Dachy kryte dachówkami. Wieżyczka zakończona dachem namiotowym. Wewnątrz stropy.

Wyposażenie wczesnoklasycystyczne, pochodzące głównie z końca XVIII w.: ołtarze główny i boczny, ambona i prospekt organowy.

30

Wieś w gminie Grzegorzew (powiat kolski), położona ok. 13 km na wschód od Kola.

Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny

Wybudowany w 1759 r. z fundacji stolnika poznańskiego Antoniego Gorzeńskiego, właściciela wsi Krzykosy położonej na terenie parafii. Wielokrotnie restaurowany.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z węższym i wyraźniej (od zewnątrz) niższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Przy nawie od południa i zachodu dwie chruchty. Dachy wysokie, kryte gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. Wewnątrz strop z zaokrąglonymi narożnikami. Na ścianach i stropie polichromia Wincentego Strubińskiego z okresu międzywojennego, z motywami kujawskimi.

Trzy renesansowe ołtarze z 2. poł. XVIII w.; w bocznych - malowane na desce obrazy śś. Izydora i Rocha z XVII w. Rokokowa chrzcielnica przyścienna. W prezbiterium dwa fragmenty renesansowego tryptyku z 1640 r., m.in. z płaskorzeźbioną sceną Ucieczki z Egiptu oraz postaciami Aarona i św. Jana Chrzciciela. Na belce tęczowej barokowy krucyfiks.

Drewniana dzwonnica z XVIII w. kryta gontowym dachem czterosпадowym.

31

32

33

34

Wieś gminna w powiecie kępińskim, oddalona ok. 7 km na zachód od Kępna, przy drodze do Wrocławia. Kościół położony jest wśród pól, ok. 1,5 km na południe od wsi.

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Panny Marii „Na Półku”

Wybudowany w 1711 r. Kilkakrotnie restaurowany, ostatnio w latach 1978-87 i 2001-02. W 1993 r. organizacja Europa Nostra przyznała parafii honorowy złoty medal za restaurację obiektu.

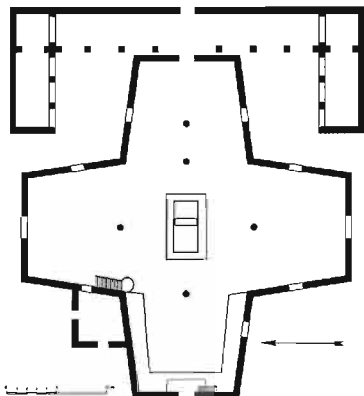
Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Wzniesiony na planie krzyża greckiego o zwężających się na zewnątrz ramionach. Między ramionami północnym i zachodnim zakryścia. Dachy kryte gontami. Na skrzyżowaniu ramion ośmioboczna wieżyczka na sygnaturkę, z dwoma latarniami, zwieńczona cebulastym helmem. Wewnątrz w części centralnej pozorne sklepienie kolebkowe, w ramionach krzyża stropy belkowe. W zachodnim ramieniu empora na filarach, opinająca jego ściany. Polichromia ścian i stropu z 1 ćwierci XIX w., wzorowana na miedziorzycach mszału weneckiego z 1638 r.

W części centralnej wolnostojący barokowy ołtarz główny z 1 ćwierci XVIII w. Na ścianach 12 późnobarokowych obrazów Męki Pańskiej z końca XVIII w. Ambona klasycystyczna z początku XIX w.

Wschodnia część kościoła otoczona wolnostojącymi parterowymi podcieniami (tzw. „sobotami”), z kaplicami w narożach.

36

37

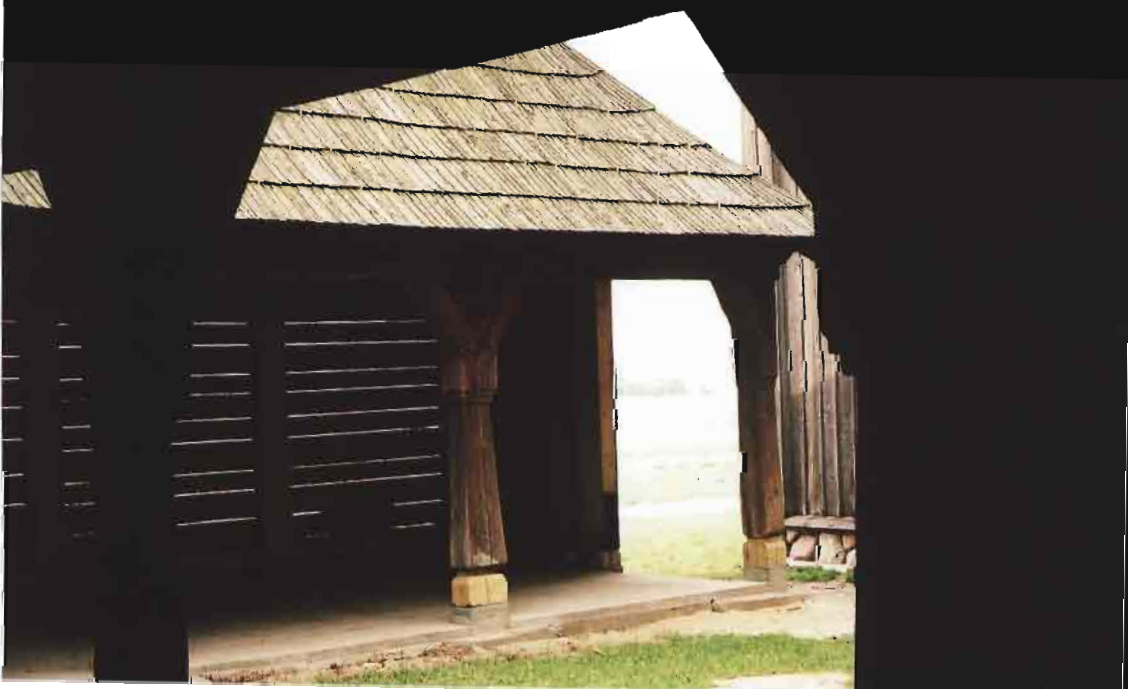

38

39

40

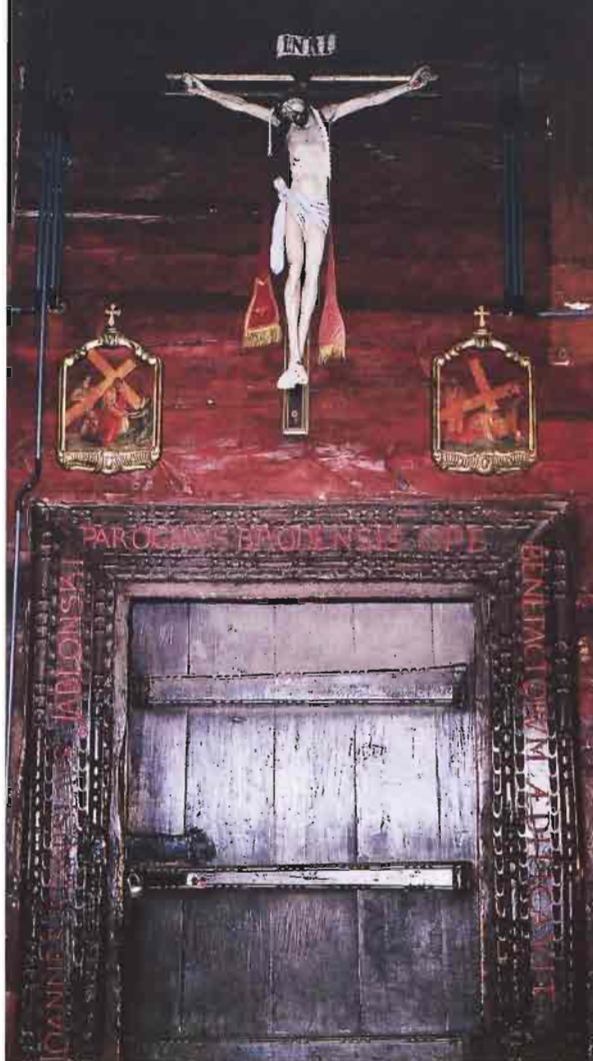
Wieś w gminie Lwówek (powiat nowotomyski), położona ok. 8 km na wschód od Lwówka.

Kościół pw. św. Andrzeja

Wzniesiony w latach 1670-1673 z fundacji Piotra Kurowskiego. W 1731 r. dobudowano zakrystię, a w 1756 r. kruchtę. W 1760 r. Józef Cywiński uposażył wnętrze świątyni. Remontowany w latach 1934-39 oraz 1988-1991.

Konstrukcji zrębowej, na zewnątrz oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Od strony północnej przylega do niego murowana zakrystia, od zewnątrz oszalowana deskami. Po obu stronach nawy dwie kaplice tworzące rodzaj transeptu. Od strony zachodniej wieża konstrukcji słupowej, z kruchtą w przyziemiu. Druga kruchta po południowej stronie nawy. Nawa i prezbiterium o wspólnym dachu krytym gontami. Wieża kryta blaszonym hełmem z latarnią. Wewnątrz stropy, w zakrystii sklepienie kolebkowe z lunetami. Wejścia z nawy do obu krucht ujęte w ozdobnie rzeźbione odrzwia. Nad esowato wyciętym wejściem do krucht zachodniej napis z datą „MDC LXXIII”. Portal do krucht południowej z napisem fundacyjnym. Czysms wieńczący oraz obramienia okien ozdobione rzeźbionym ornamentem paciorkowym.

Wyposażenie głównie rokokowe, wykonane przez Jana Beckera, snycerza z Leszna, w 1760 r. Oltarz główny z obrazami Matki Boskiej z Dzieciątkiem i św. Marii Magdaleny. Na belce tęczowej data „1673” oraz rzeźby Chrystusa Ukrzyżowanego, Matki Boskiej i św. Jana z ok. poł. XVII w.

42

43

44

Wieś w gminie Okonek (powiat złotowski), położona ok. 4 km na północny zachód od Okonka.

Kościół pw. św. Kazimierza

Wzniesiony w 1582 r. jako świątynia ewangelicka, zapewne przez właścicieli wsi, pomorską rodzinę Hertzbergów. Od 1946 r. jest kościołem katolickim. W 1661 r. dobudowano wieżę. Kilkakrotnie gruntownie restaurowany, po raz ostatni w 1994 r., kiedy m.in. oszalowano nawę i wieżę oraz przykryto dach nowymi gontami.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Zbudowany bez użycia gwoździ; poszczególne elementy połączone są za pomocą kołków i klinów. Salowy, na rzucie prostokąta, z czworoboczną wieżą i niewielką przybudówką za ołtarzem. Wieżę wieńczy strzeżona iglica kryta gontami. Wysoki dach dwuspadowy, kryty gontami, z wydatnym okapem. Wewnątrz strop z polichromią przedstawiającą motywy roślinne. Trzy empory; na południowej umieszczono w 1913 r. organy.

Ołtarz manierystyczny z pocz. XVII w., prawdopodobnie autorstwa Jakuba Funcke z Kołobrzegu. Na nim dwa cynowe świeczniki z herbami właścicieli wsi z 1599 r. Renesansowa ambona z 1605 r. z malarzkimi przedstawieniami ewangelistów.

Obok kościoła drewniana dzwonnica.

48

47

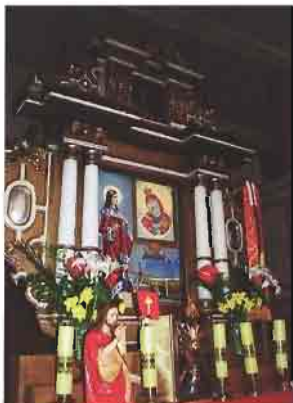

49

51

50

52

Wieża w gminie Śmigiel (powiat kościański), położona ok. 6 km na południowy zachód od Śmigla.

Kościół pw. św. Franciszka z Asyżu

Wybudowany w latach 1738-39 z inicjatywy Apolonii z Raczyńskich Jaraczewskiej, właścicielki wsi. W 1939 r. dobudowano kaplicę. Remontowany m.in. w latach 1939 i 1965. W 1975 r. wykonano konserwację wnętrza i wyposażenia.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Od zewnątrz wzmocniony konstrukcją szkieletową. Orientowany. Jednonawowy z nieco węższym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium i wieżą konstrukcji szkieletowej od zachodu. Przy nawie od północy i południa dwie symetryczne, prostokątne kaplice konstrukcji szkieletowej. Przy kaplicy południowej mała kruchta. Dachy kryte gontami. Wieża uwierczona hełmem z latarnią, z datą „1786” na chorągiewce. Wewnątrz stropy z listwową kratownicą, w prezbiterium strop kasetonowy.

Wyposażenie barokowe. Ołtarz główny architektoniczny, drewniany z ok. 1700 r. w polu środkowym obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem w typie Śnieżnej z 2 poł. XVII w. (przemalowany). Lewy ołtarz boczny z 1704 r. (?) z obrazem Adoracji Ran Chrystusa przez św. Franciszka z Asyżu i Katarzynę Sieneńską. Przy ołtarzu ok. 20 wot z XVII - XIX w. Ołtarz prawy z 1698 r. (?) z obrazem św. Franciszka. Ambona z 1 poł. XVIII w. z rzeźbą Salvatora Mundi na daszku. Chrzcielnica z pocz. XVIII w. z grupą Chrztu Chrystusa na pokrywie. Prospekt organowy z ok. 1700 r., uzupełniony w XX w.

53

54

55

Brudzewo

Wieś w gminie Strzałkowo (powiat słupecki), położona ok. 10 km na północny zachód od Słupcy.

Kościół pw. św. Marii Magdaleny

Wybudowany w 1826 r. z fundacji Józefata Mikorskiego, właściciela wsi. Murowana neogotycka fasada pochodzi z końca XIX w.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z nieco węższym prezbiterium zamkniętym wielobocznie, przy którym od północy zakrystia. Do nawy od północy przylega kaplica na planie prostokąta zamknięta trójbocznie, od południa - kruchta. Dachy kryte gontami, nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. Wewnątrz strop płaski.

Trzy ołtarze o charakterze barokowym z XVII-XVIII w. W ołtarzu głównym drewniana rzeźba Matki Bożej z Dzieciątkiem, w typie Pięknych Madonn, z ok. 1420-30 r. W kaplicy ołtarz z obrazem Ukrzyżowania z 2 poł. XVII w. Na belce tęczowej krucyfiks późnogotycki z początku XVI w. Chrzcielnica późnogotycka w kształcie kielicha z barokową pokrywą.

Przy świątyni drewniana dzwonnica, zapewne z 1. poł. XIX w., przykryta czterospadowym dachem z latarnią, krytym gontami.

57

58

56

59

Brzeźnica

Wieś w gminie Jastrowie (powiat złotowski), położona ok. 8 km na zachód od Jastrowia.

Kościół pw. śś. Piotra i Pawła

Wzniesiony prawdopodobnie w XVII w.; wieża pochodzi z 1650 r. W 1847 r. rozebrano nawę konstrukcji szkieletowej i wzniesiono obecną murowaną. W 1989 r. oszalowano wieżę i wymieniono jej gontowe pokrycie na blachę.

Murowany z drewnianą, oszalowaną wieżą. Orientowany. Jednonawowy, z węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Szczyty nawy szachulcowe. Wieża konstrukcji ramowo-słupowej. Dachy kryte dachówkami, wieżę wieńczy helm pokryty blachą. Wewnątrz strop.

Ołtarz główny w stylu ludowego baroku z 1 poł. XVII w. z figurami patronów świątyni. Ambona z XIX w.

62

61

63

64

65

66

67

Wies w gminie Przemęt (powiat wolsztyński), położona ok. 10 km na zachód od Śmigła.

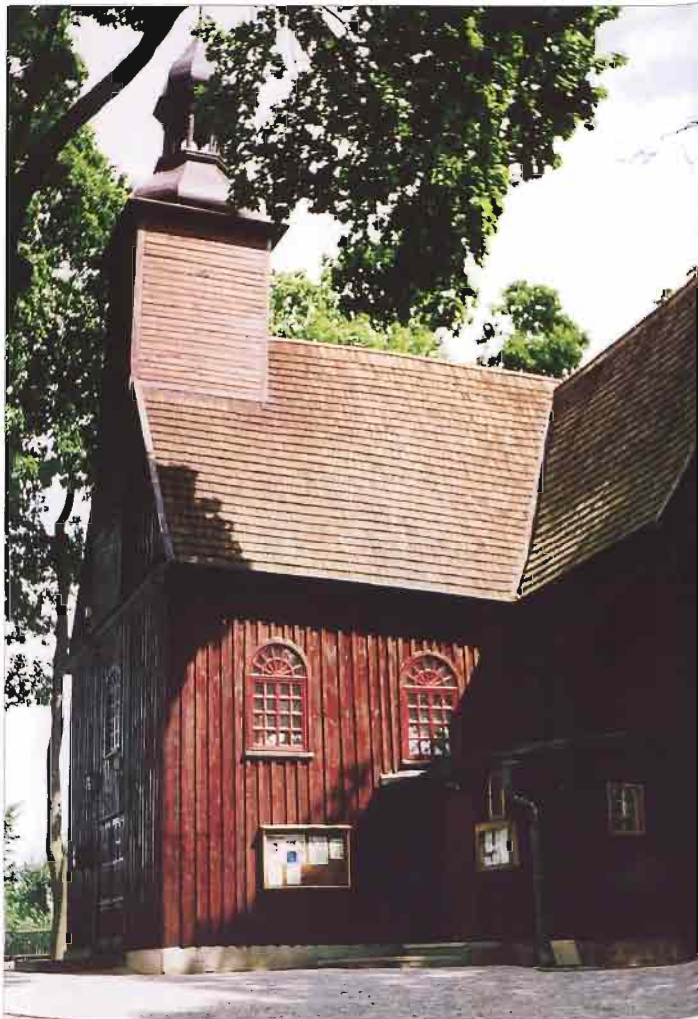
Kościół pw. św. Barbary

Wzniesiony w 1782 r. staraniem Ludwika Hersztopskiego, podsejdy ziemskiego wschowskiego, dziedzica Mieszkowa i Bucza. Gruntownie remontowany na początku XX w. oraz w latach 1998-99.

Konstrukcji szkieletowej wypełnionej gliną (w części zachodniej pod wieżą - ceglami), oszalowany. Orientowany. Wzniesiony na planie zbliżonym do krzyża równoramiennego, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium, za którym prostokątna zakrystia z przedsionkiem. Dwie kaplice po bokach nawy tworzą rodzaj transeptu. Do jego zachodnich ścian przylegają kruchty boczne. W fasadę zachodnią wtopiona wieża konstrukcji słupowej, z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte gontami. Na wieży helm cebulasty z latarnią, kryty blachą, zwieńczony chorągiewką. Nad prezbiterium niewielka wieżyczka na sygnaturkę nakryta daszkiem czterospadowym. Ściany wewnętrzne otynkowane, ozdobione polichromią z 1966 r. Wnętrze nakryte stropem w listwową kratownicą.

Ołtarz główny architektoniczny, barokowy z ok. poł. XVII w., z rzeźbami św. Piotra i Pawła po bokach oraz Barbary i aniołów w zwieńczeniu. W polu środkowym obraz Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny (przemalowany w 1908 r. przez W. Wasilewskiego ze Śmigła), w srebrnych sukienkach z 1 poł. XVIII w. Tabernakulum z ok. poł. XVII w. Ołtarze boczne z ok. 1782 r. Ambona z fragmentami z XVII w. Chrzcielnica rokokowa z 2 poł. XVIII w.

Obok świątyni drewniana dzwonnica, zbudowana zapewne w tym samym czasie co kościół.

Wież w gminie Rogoźno (powiat obornicki), położona ok. 8 km na południowy wschód od Rogoźna.

Kościół pw. św. Jakuba

Wzniesiony w 1755 r. z fundacji Władysława Tomickiego, miecznika poznańskiego. Restaurowany w 1871 r. staraniem ówczesnego właściciela wsi, Stanisława Łubieńskiego. Remontowany w 1905 r. oraz gruntownie w latach 1960-61, gdy rozebrano budowlę i postawiono na nowo, wykorzystując niektóre elementy dotychczasowego obiektu.

W dniu 26 września 1831 r. w kościele odbył się chrzest Marii Tekli Łubieńskiej, córki właściciela wsi, Józefa i Konstancji Łubieńskich. Ojcem chrzestnym był przebywający wówczas w Wielkopolsce Adam Mickiewicz. Fakt ten przypomina drewniana tablica wewnątrz kościoła.

Pierwotnie konstrukcji zrębowej, obecnie częściowo wzmocniony konstrukcją stalową, oszalowany. Jednonawowy, z nieco węższym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium. Przy nim od północy zakrystia, od południa - składzik. Przy nawie dwie kaplice tworzące rodzaj transeptu, a od zachodu wieża konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte blachą. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę nakryta hełmem baniastym. Wieża z dachem namiotowym. Strop równej wysokości w nawie, prezbiterium i transepcie.

Późnobarokowy ołtarz główny z obrazami Matki Boskiej z Dzieciątkiem i św. Janem Nepomucenem w polu środkowym oraz rzeźbami śś. Wawrzyńca i Stanisława biskupa. Dwa rokokowe ołtarze boczne z 3 ćwierci XVIII w.

69

70

Miasto w powiecie poznańskim, położone ok. 30 km na zachód od Poznania. Świątynia znajduje się na terenie cmentarza, w zachodniej części miasta.

Kościół pw. Świętego Krzyża

Wzniesiony w 1760 r. z fundacji Wiktora Raczyńskiego, dziedzica Wojnowic. Odnowiony w 1966 r.

Konstrukcji szkieletowej, oszalowany. Wzniesiony na planie krzyża greckiego, z wpisaniem pośrodku kołem. Od strony zachodniej trójbocznie zamknięte prezbiterium, od wschodu kruchta. Dachy łamane polskie kryte łupkiem. Nad środkową częścią kościoła ośmioboczna wieża o ścianach pokrytych łupkiem, nakryta hełmem z latarnią. Centralna część kościoła wsparta na ośmiu kolumnach i zamknięta kopułą z latarnią. W ramionach krzyża sklepienia kolebkowe. Kopułę ozdabia polichromia z pocz. XIX w. ze scenami męczeństwa św. Wojciecha. W latarni przedstawiono postacie śś. Kazimierza, Wojciecha, Jadwigi i Stanisława. Polichromia znacznie przemalowana w 1966 r. przez Teodora Szukałę i Henryka Kota.

Barokowe wyposażenie wnętrza. Ołtarz główny z ok. 1760 r. z późnogotyckim krycyfiksem z 1 poł. XVI w. Cztery ołtarze boczne. Kropielnica kamienna zapewne z XVI w.

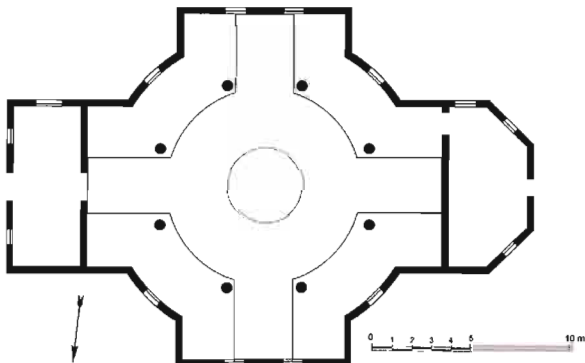
Obok kościoła drewniana dzwonnica z 1759 r., konstrukcji słupowej, oszalowana, nakryta gontowym dachem namiotowym.

72

73

74

75

Wieś w gminie Nowy Tomyśl (powiat nowotomyski), położona ok. 8 km na wschód od Nowego Tomysła.

Kościół pw. św. Marcina

Zbudowany w latach 1737-1742 z fundacji Karola z Bnina Opalińskiego, starosty śremskiego, dziedzica Opalenicy i Grodziska Wielkopolskiego. Gruntownie przebudowany z 1923 r., kiedy to stary kościół przecięto poprzecznie nowym budynkiem. Projekt przebudowy opracował architekt Stefan Cybichowski. Wnętrze remontowane w latach 1982-84 pod kierunkiem Teodora Szukaly.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Pierwotnie orientowany, obecnie z prezbiterium skierowanym ku północy. Zbudowany na planie prostokąta z prezbiterium równej szerokości zakończonym trójbocznie. Od strony wschodniej przylega do nawy prezbiterium pierwotnego kościoła, również zamknięte trójbocznie, stanowiące obecnie kaplicę. Po zachodniej stronie nawy część dawnej nawy z wieżą. Po wschodniej stronie kościoła zakrystia i pomieszczenia gospodarcze. Od zachodu i północy podcienia wsparte na drewnianych słupach. Nad nawą i prezbiterium dach o wspólnej kalenicy, kryty da-

chówkami. Wieża z cebulastym hełmem i latarnią pokryta blachą. Interesujące wnętrze świątyni powstało w wyniku połączenia starego kościoła z nowym. Stropy dekorowane listwami nawiązującymi do sklepienia gwieździstego w części dawnego prezbiterium lub też o podziałach kasetonowych. Dwie empyry muzyczne, od zachodu i południa, wsparte na drewnianych słupach z ozdobnie ciosanymi zastrzałami.

Ołtarz główny z XVII w., przekształcony w XVIII w. i w latach dwudziestych XX w., z witrażem w polu głównym przedstawiającym scenę Ukrzyżowania. W zwieńczeniu witraż Trójcy Świętej. Witraże z 1925 r., wykonane w Zakładzie Witraży S. C. Żeleńskich w Krakowie. Ołtarze boczne z 1 poł. XVIII w. Na ścianach prezbiterium i nawy, na słupach oraz na stropie polichromia z 1923 r. w stylu art deco. W tej samej stylistyce wykonane ławki, balustrada empyry muzycznej i balustrada komunijna.

76

7

Wieś w gminie Drawsko (powiat czarnkowsko-trzcianecki), położona ok. 9 km na południowy zachód od Krzyża Wielkopolskiego.

Kościół pw. Matki Boskiej Królowej Polski

Wzniesiony w 1765 r. jako protestancki, od 1945 r. katolicki. W 1983 r. do południowej ściany dobudowano salkę katechetyczną. Restaurowany m.in. w latach 1989 i 1995.

Konstrukcji szkieletowej, wypełnienia tynkowane. Orientowany. Salowy, na rzucie prostokąta, z kruchtą od strony zachodniej i murowaną salką katechetyczną od południa. Na tynkowanych ścianach salki malowany farbą wzór imitujący belkowanie konstrukcji szkieletowej. Dach naczółkowy, kryty blachą. Wewnątrz strop belkowy.

Ołtarz z obrazem Matki Boskiej Rokitniańskiej, złożony z elementów z XVIII, XIX i XX w.

78

79

80

Wieś w gminie Grabów nad Prosną (powiat ostrzeszowski), położona ok. 6 km na południowy zachód od Grabowa.

Kościół pw. św. Marcina

Wybudowany w 1651 r. z fundacji Feliksa Karsznickiego, w 1794 r. dostawiono wieżę. Kilkakrotnie restaurowany, ostatnio w latach 1981-84 i 1992.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z prostokątną nawą i prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Przy prezbiterium od północy zakrystia, od zachodu - na przedłużeniu nawy - wieża (w górnej części konstrukcji słupowej) z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte gontami. Wieżyczka na sygnaturkę z cebulastym helmem oraz zakrystia - kryte blachą. Wewnątrz stropy belkolistwowe.

W zwieńczeniu późnobarokowego ołtarza głównego obraz św. Marcina z 1 poł. XVIII w. Dwa barokowe, architektoniczne ołtarze boczne z 2 poł. XVIII w., z obrazami św. Rozalii i Tekli oraz Antoniego. Belka tęczowa z późnogotyckim krycyfiksem i rzeźbami św. Barbary i Katarzyny z pocz. XVI w. Na północnej ścianie nawy późnomanierystyczny krucyfiks z datą „1653”. Chrzcielnica barokowa w formie drzewa rajskiego z 2 poł. XVIII w.

82

83

Wies' w gminie Suchy Las (powiat poznański), położona ok. 18 km na północ od Poznania, przy drodze do Obornik.

Kościół pw. Wszystkich Świętych

Wzniesiony w 1736 r. z fundacji cysterek z Owińska, ówczesnych właścicielek wsi. Remontowany w 1969 r. i w latach 1989-90.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Salowy, z częścią prezbiterialną zamkniętą trójboczną. Od strony wschodniej przy prezbiterium zakryta. Od północy i południa dwie kaplice tworzące rodzaj transeptu. Nad nawą i prezbiterium jednokalenicowy dach kryty dachówkami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę, nakryta hełmem blaszanym zwieńczonym chorągiewką z datą „1736”. Wewnątrz nowe stropy o zaokrąglonych narożach.

Wyposażenie głównie barokowe. Ołtarz główny zestawiony z elementów pochodzących z 1 i 2 poł. XVIII w., z obrazem Wszystkich Świętych w polu środkowym i Świętej Trójcy w zwieńczeniu. Ołtarze boczne późniejsze. W jednym z nich obraz Matki Boskiej ze śś. Mikołajem, Wojciechem i postacią klęczącego donatora, z warszlatu wielkopolskiego, malowany na desce w 3 ćwierci XVI w. Na profilowanej belce tęczowej z XVIII w. rzeźby Chrystusa, Matki Boskiej i św. Jana.

Przy kościele drewniano-murowana dzwonnica z 1936 r.

84

Wieś gminna w powiecie kolskim, położona ok. 7 km na wschód od Kłodawy, przy drodze do Warszawy.

Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego

Wzniesiony na przełomie XVI i XVII w. W czasie remontu w latach 1975-77 wymieniono pokrycie dachu oraz dobudowano dwie zakrystie i kruchtę.

Konstrukcji zrębowej, częściowo oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Po obu stronach prezbiterium dwie nieoszalowane zakrystie. Przy zachodniej ścianie nawy kruchtą. Dachy kryte gontami. Na kalenicy nawy wieżyczka na sygnaturkę.

Ołtarz główny neobarokowy z XIX w. Fragment kamiennej płyty nagrobnej Barbary z Kotowa, z płaskorzeźbioną postacią zmarłej, herbem Jastrzębiec i napisem majuskułą gotycką (2. poł. XV w.). Kamienna kropielnica gotycka z XV w.

Przy świątyni rośnie, częściowo spróchniały, dąb o obwodzie 840 cm.

85

86

87

Wieś w gminie Golańcz (powiat wągrowiecki), położona ok. 6 km na północ od Golańczy.

Kościół pw. św. Małgorzaty

Wybudowany w 1776 r. sumptem Macieja Mielżyńskiego, dziedzica dóbr golańskich. W latach 2000-03 przeprowadzono remont, dobudowując nową zakrystię.

Konstrukcji szkieletowej, wypełnionej cegłą. Wewnętrzna warstwa ścian konstrukcji zrębowej. Orientowany. Do nawy na planie prostokąta przylega węższe prezbiterium zamknięte trójbocznie. Po północnej stronie prezbiterium zakrystia. Nad zachodnią częścią nawy oszalowana wieża konstrukcji słupowej. Dachy kryte dachówkami. Wewnątrz strop belkowy.

Późnobarokowy ołtarz główny z 1 poł. XVIII w. (przeniesiony w 1863 r. z kościoła bernardyńskiego w Golańczy), z obrazem Chrystusa Ukrzyżowanego. Dwa ołtarze boczne, jeden z 1 ćwierci XVIII w. w stylu regencji z obrazem św. Małgorzaty, drugi - późnobarokowy z XVIII w., z nowym obrazem św. Franciszka Ksawerego. Na belce tęczowej krucyfiks z XVIII w. Barokowa chrzcielnica.

89

88

90

91

Wieś gminna w powiecie ostrzeszowskim, położona ok. 14 km na wschód od Grabowa nad Prosną.

Kościół pw. św. Stanisława Biskupa

Wzniesiony w latach 1919-20. Ostatnio restaurowany w latach 2001-02.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Salowy, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Od zachodu i północy kruchty. Dachy kryte blachą. Na kalenicy wieżyczka na sygnaturkę z ażurową latarnią. Wewnątrz strop.

Wyposażenie współczesne.

92

Wieś w gminie Kustrzyn Wielkopolski (powiat poznański), położona ok. 5 km na południe od Kustrzyna.

Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii

Wzniesiony w 1743 r. z fundacji ówczesnego proboszcza Łukasza Lubaszowskiego. Wieżę z kruchtą w przyziemiu dobudowano w 1794 r. Remontowany w 1868, przed 1939 oraz w 1958 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Przy prostokątnej nawie nieco węższe, zamknięte trójbocznie prezbiterium, przy którym od północy zakrystia. Do nawy od zachodu przylega wieża konstrukcji słupowej, od południa - niewielka kruchta. Dachy kryte gontami. Wieżę wieńczy helm z latarnią, kryty blachą. We wnętrzu stropy, w nawie z dekoracją kasetonową. Strop nawy wsparty na profilowanych słupach, wydzielających nawy boczne nakryte sklepieniem kolebkowym.

Wyposażenie rokokowe z 2 poł. XVIII w. Ołtarz główny z rzeźbami czterech ewangelistów, Trójcy Świętej i aniołów oraz z obrazem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Trzy ołtarze boczne. Rzeźby na belce tęczowej z 2 poł. XVI, pochodzące z poprzedniego kościoła.

93

94

95

96

Wieś gminna w powiecie pleszewskim, położona ok. 6 km na północ od Pleszewa.

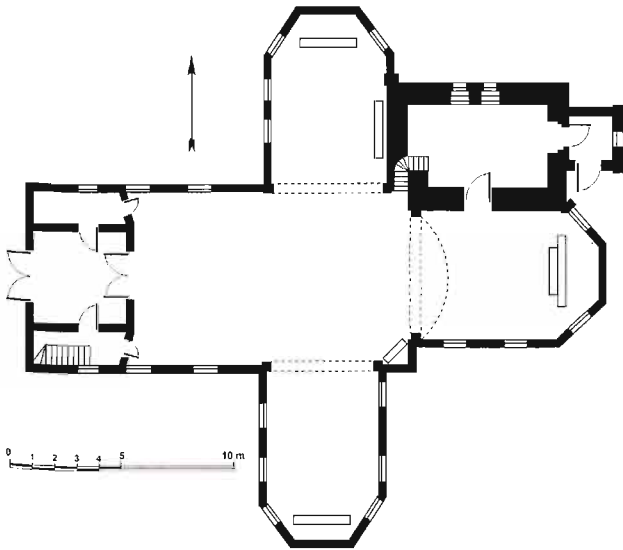
Kościół pw. św. Jakuba Apostoła

Wybudowany w 1725 r. przez dziedzica Ulatowskiego. Ostatnie restauracje w latach 1980 i 1990.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Wzniesiony na planie krzyża łacińskiego; prezbiterium i ramiona transeptu zamknięte trójbocznie. Przy północnej ścianie prezbiterium murowana zakrystia z kryptą, po zachodniej stronie nawy wieża z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte gontami. Wieża nakryta dachem namiotowym, zwieńczonym latarnią z hełmem, nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. W prezbiterium pozorne sklepienie kolebkowe, w nawie i transepcie stropy.

W rokokowym ołtarzu głównym obraz Matki Boskiej. W transepcie dwa ołtarze z ok. 1700 r.; dwa ołtarze na ścianie tęczyowej z 2 poł. XVIII w.

Przy kościele drewniana dzwonnica konstrukcji słupowej z 1 poł. XIX w.

Wieś w gminie Miłosław (powiat wrzesiński), położona ok. 20 km na południe od Miłosławia.

Kościół pw. św. Mikołaja

Wzniesiony w 1792 r., z fundacji ówczesnego właściciela wsi księcia Antoniego Jabłonowskiego, przez cieślę Johana Adama. Remontowany po 1945 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Nawa na planie prostokąta z węższym, trójkątnie zamkniętym prezbiterium. Przy nim od południa zakrystia z przedsionkiem. Po północnej stronie nawy kwadratowa kruchta. Dachy kryte gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę, pokryta blachą. Na zewnętrznej ścianie prezbiterium pasyjka neobarokowa z 2 poł. XIX w. Wewnątrz strop o równej wysokości w nawie i prezbiterium. Na ścianach prezbiterium, częściowo nawy i stropu zachowana ornamentalna polichromia z początku XX w., z medalionami przedstawiającymi śś. Wojciecha i Stanisława.

Ołtarz główny z 1 poł. XVII w., z poprzedniego kościoła, z przekształconym antependium oraz z rzeźbami śś. Piotra, Pawła, Stanisława i Wojciecha. Dwa ołtarze boczne z XVIII w., z wcześniejszymi obrazami i rzeźbami. Na belce tęczowej sygnatura budowniczego kościoła z datą „1792” oraz grupa pasyjna z 1 poł. XVI w.

Obok kościoła drewniana dzwonnica z XIX w.

99

98

100

101

Wieś w gminie Rydzyna (powiat leszczyński), położona ok. 6 km na południowy wschód od Leszna.

Kościół pw. św. Katarzyny

Wybudowany w latach 1666-68 przez proboszcza Wawrzyńca Wieczorkowskiego. Remontowany w latach 1970-71 oraz w latach dziewięćdziesiątych XX w.

Konstrukcji szkieletowej, wypełnionej ceglami i gliną, o tynkowanych polach. Jednonawowy, z nieco węższym, prosto zamkniętym prezbiterium, z zakrystią od północy. Przy nawie od południa nowsza kruchta, od zachodu wieża konstrukcji słupowej, oszalowana, z kruchtą w przyziemiu. Dachu dwuspadowego, wysokie, kryte gontami. Nad wieżą dach namiotowy. Na wschodnim końcu kalenicy dachu nad prezbiterium chorągiewka z datą „1666“. Wnętrze oszalowane deskami, przykryte drewnianym stropem.

Późnorennesansowy ołtarz główny z 1591 r., z dwoma kolumnkami ozdobionymi kaboszonami. W polu środkowym obraz Chrystus przy słupie malowany na desce z 1591 r., w zwieńczeniu obraz Zdjęcia z Krzyża z 3 ćwierci XVII w. o cechach malarstwa ludowego, wzorowany na rycinie Rubensa. Rokokowa ambona z ok. poł. XVIII w., wykonana być może w warsztacie rzeźbiarza Krystiana Grunwalda. Chrzcielnica wczesnobarokowa z ok. poł. XVII w. Prospekt organowy oraz organy z datami i napisami na wiatrownicy pedalowej: „1675“ i „1704 Samuel Naeser ze Wschowy“.

102

103

Wież w gminie Klecko (powiat gnieźnieński), położona ok. 10 km na północny zachód od Gniezna.

Kościół pw. śś. Mikołaja i Jadwigi

Wzniesiony w 1726 r. z fundacji Eleonory z Działyńskich Łatańskiej, właścicielki wsi. W 1937 r. gruntownie remontowany i powiększony (wydłużenie nawy w kierunku zachodnim i dostawienie wieży) wg projektu architekta Stefana Cybichowskiego. Remontowany w latach siedemdziesiątych XX w.

Starsza, wschodnia część kościoła konstrukcji zrębowej, nowsza, zachodnia - szkieletowej; całość oszalowana. Orientowany. Jednonawowy; do wydłużonej nawy przylega nieco węższe, trójbocznie zamknięte prezbiterium, z zakrystią od północy. Przy południowej stronie nawy niewielka kruchta. Dachy kryte blachą. Na zachodnim skraju dachu wieża, zakończona blaszany helmem z latarnią,

na wschodnim krańcu kalenicy nawy wieżyczka na sygnaturkę. Wewnątrz strop o równej wysokości w nawie i prezbiterium. Na stropie polichromia z 1937r.

Wyposażenie i wystrój pochodzą głównie z czasów powstania świątyni. Ołtarz główny architektoniczny z 2 poł. XVII w., z bramkami i pochodząca z 2 poł. XIX w. kopia obrazu Madonny Sykstyńskiej Rafaela. Ołtarze boczne i ambona w stylu regencji, chrzcielnica z rzeźbioną sceną Chrztu Chrystusa z 2 poł. XVIII w. Na profilowanej belce tęczowej krucyfiks z 1 poł. XVIII w. w otoczeniu glorii i symboli Męki Pańskiej. W prezbiterium marmurowe epitafium Wiridianny z Radolińskich 1^ovoto Kwileckiej, 2^ovoto Fiszzerowej.

Obok kościoła drewniana dzwonnica konstrukcji słupowej, przypuszczalnie z 2 poł. XVIII w.

104

105

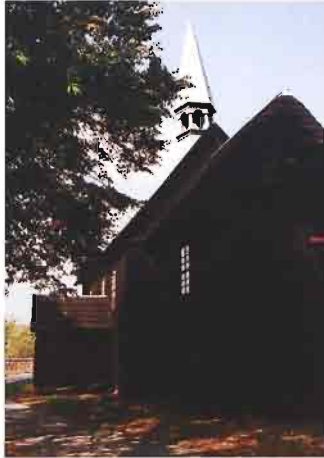
Wieś w gminie Babiak (powiat kolski), położona ok. 12 km na północ od Koła.

Kościół pw. św. Michała Archanioła

Zbudowany zapewne w 1766 r. staraniem proboszcza Szymona Sochackiego. Około 1906 r. przedłużono nawę, a w 1987 r. dostawiono do niej od zachodu obszerną kruchtę.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jadnonawowy z węższym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium, przy którym od strony północnej zakrystia. Przy nawie od zachodu i południa dwie kruchty. Dachy kryte gontami; nad nawą wieżyczka na sygnaturkę zwieńczona blaszanym hełmem.

Barokowy ołtarz główny z 2 poł. XVIII w. z obrazem św. Michała Archanioła. Żyrandol stalowy, kutły, z 1799 r. Na balustradzie chóru muzycznego współczesne malowidła świętych.

106

107

108

Wieś w gminie Osiek Mały (powiat kolski), położona ok. 10 km na północ od Koła, przy drodze do Sompolna.

Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny

Wzniesiony w 1756 r. z fundacji podkomorzego inflanckiego Stanisława Zakrzewskiego, właściciela wsi. Zdeprawowany w latach II wojny światowej, po 1945 r. odbudowany. Od 1998 r. trwa generalny remont świątyni.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z węższym prezbiterium zamkniętym prosto. Przy nawie dwie kaplice tworzące transept. Do kaplicy południowej przylegają mała kaplica i kruchta, do północnej - zakrystia i kruchta. Obszerna kruchta przy zachodniej ścianie nawy. Dachy kryte gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. Wewnątrz strop.

Trzy zrekonstruowane w 2003 r. eklektyczne ołtarze, w głównym - nowy obraz Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, a za zasuwą współczesna rzeźba Zdjęcie z Krzyża. Na belce tęczyowej z napisem dewocyjnym barokowy krucyfiks.

109

110

Wieś w gminie Murowana Goślina (powiat poznański), położona ok. 7 km na północ od Murowanej Gośliny, przy drodze do Rogoźna.

Kościół pw. św. Marii Magdaleny

Wzniesiony ok. 1600 r. Na początku XVIII w. dobudowano kruchtę zachodnią i wieżę. Przed 1778 r. rozebrano znajdującą się po północnej stronie prezbiterium zakrystię i zbudowano nową od strony wschodniej. Wtedy też zapewne zbudowano wieżę. W 1930 r. wzniesiono nową zakrystię przy południowej stronie prezbiterium. Remontowany w latach: 1946-49, 1972 i 1995-96.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z nieco węższym, pierwotnie zamkniętym prosto prezbiterium, po którego wschodniej stronie znajduje się stara zakrystia. Przy prezbiterium od południa zakrystia, a po zachodniej stronie nawy wieża konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte gontami. Nad nawą i prezbiterium jednokalenicowy dach dwuspadowy, z wydatnym okapem przy prezbiterium. Wieża zwieńczona blaszonym hełmem z latarnią. Wewnątrz strop o równej wysokości w nawie i prezbiterium.

Wyposażenie przeważnie barokowe z XVII i XVIII w. Ołtarz główny oraz dwa boczne zestawione z elementów pochodzących z XVII i XVIII w. W ołtarzu głównym obraz św. Marii Magdaleny. W prawym ołtarzu bocznym rzeźba Chrystusa Bolesciwego z ok. 1640 r., w zwieńczeniu lewego - obraz św. Benedykta z początku XVIII w. Na belce tęczowej krucyfiks z XVII w.

Wies w gminie Kościelec (powiat kolski), położona ok. 7 km na południe od Koła.

Kaplica pw. bł. Bogumiła „Na Puszczycy“

Zbudowana w 1788 r. Stoi na łąkach nadwarciańskich, na południe od wsi, w miejscu, w którym wg tradycji znajdować się miała pustelnia błogosławionego.

Bogumił był w latach osiemdziesiątych XII stulecia arcybiskupem gnieźnieńskim. Około 1190 r. zrezygnował z godności metropolity; powód rezygnacji nie jest znany. Osiadł w Dobrowie, w dobrach rodzinnych, gdzie wiodł życie pustelnicze. Z czasem jego postać stała się przedmiotem kultu. W 1668 r. relikwie Bogumiła - mimo sprzeciwu mieszkańców wsi - przeniesiono do niedalekiego Uniejowa. Tam też, w kościele Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, znajduje się barokowy sarkofag błogosławionego. Beatyfikacja Bogumiła nastąpiła dopiero w 1925 r.

Konstrukcja zrębowej, oszalowana. Jednonawowa z nieco węższym prezbiterium, zamkniętym prosto. Dachy kryte blachą. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. Wewnątrz strop płaski.

Barokowy ołtarz z XVII-XVIII w., z obrazem bł. Bogumiła z 2 poł. XVII w. i rzeźbami śś. Wojciecha i Grzegorza z poł. XVII w. Barokowe rzeźby śś. Piotra i Pawła. Kamienny sarkofag bł. Bogumiła, wykonany przez Antoniego Kurzawę w 1890 r.

Wież gminna w powiecie pleszewskim, położona ok. 12 km na zachód od Pleszewa, przy drodze do Koźmina.

Kościół pw. św. Tekli

Wybudowany w 1778 r. z fundacji Augustyna Gorzeńskiego, właściciela dóbr dobrzyckich i proboszcza Stanisława Łukomskiego, przez cieślę A. Wilczewicza. Wystrój wnętrza wykonał snycerz Franciszek Eytner. Kilkakrotnie restaurowany, w 1982 r. powiększono nawę i przesunięto wieżę.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Do wydłużonej nawy z wieżą od strony wschodniej przylega od zachodu wydłużone, trójbocznie zamknięte prezbiterium z nową trójboczną zakrystią na przedłużeniu. Dachy kryte gontami. Na wieży i wieżyczce na sygnaturkę dachy namiotowe. Wnętrze przykryte stropami belkowymi z sufitami pseudokasetonowymi, w nawie z malowaną płyciną.

Ołtarz główny z obrazem św. Tekli, ołtarze boczne, prospekt organowy, ambona, chrzcielnica - rokokowe z lat 1780-85. Na belce tęczowej późnobarokowy krucyfik z napisem fundacyjnym z 1778 r.

113

114

Miasto w powiecie śremskim, położone ok. 12 km na południe od Śremska, przy drodze do Gostynia. Kościół znajduje się na północ od rynku, przy ul. Świętego Ducha.

Kościół pw. Świętego Ducha

Wzniesiony ok. poł. XVI w. Do 1810 r. był kościołem szpitalnym. Remontowany w 1618 r. Na początku XVIII w. dobudowano wieżę i kruchtę od strony północnej. Wielokrotnie remontowany, po raz ostatni w latach 1995-96 (m.in. konserwacja polichromii).

Konstrukcji zrębowej, oszalowany; zakrystia z niewielką kruchtą konstrukcji szkieletowej wypełnionej ceglami. Orientowany. Jednonawowy z węższym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium. Przy prezbiterium od północy zakrystia z kruchtą, przy zachodniej ścianie nawy druga kruchta. Nawa i pre-

zbiterium nakryte wspólnym dachem krytym gontami. Wieża nad zachodnią częścią kościoła nakryta gontowym hełmem z drewnianą latarnią. Wewnątrz strop. Nad wejściem do zakrystii napis dotyczący konsekracji kościoła i ołtarza z datą „1657”. Między prezbiterium i zakrystią otwór drzwiowy o łuku podkowiastym, w północnej ścianie nawy odrzwia o łuku „ośli grzbiet”; oba z początku XVII w. Polichromia na ścianach prezbiterium z lat dwudziestych XX w.

Wczesnobarokowy ołtarz główny z 2 ćwierci XVII w. z płaskorzeźbioną sceną Koronacji Marii. W północnym ołtarzu bocznym obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z 2 ćwierci XVII w., w ołtarzu południowym obraz Pieta z XVII w. Na belce tęczowej wycięta data „1618”, napis dewocyjny oraz krucyfiks z 1 poł. XVI w.

116

117

118

119

Wieś w gminie Krobia (powiat gostyński), położona ok. 7 km na północny wschód od Krobia.

Kościół pw. św. Michała Archanioła

Wzniesiony w 1568 r. z fundacji biskupa poznańskiego Adama Konarskiego. W 1586 r. dobudowano kaplicę. Gruntownie remontowany w 1775 r., wybudowano wówczas nową zakrystię. W 1930 r. przebudowany wg projektu Lucjana Michałowskiego. Przedłużono wówczas nawę w kierunku zachodnim, wzniesiono wieżę oraz dostawiono nawę boczną z kaplicą (na miejscu poprzedniej). Remontowany w latach 1998-2000.

121

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Pierwotnie jednonawowy (starsza, wschodnia część nawy nieco szersza), z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Przy prezbiterium od północy zakrystia, od południa kaplica. Od południa przy nawie wąska nawa boczna, otwarta do nawy głównej dwoma arkadami. Od zachodu niska wieża. Dachy wysokie, kryte gontami. Wieża zakończona dachem czterosпадowym. Nad nawą oraz na kaplicy wieżyczki zwieńczone helmami cebulastymi z latarniami. Wewnątrz strop.

Rokokowy ołtarz główny z 3 ćwierci XVIII w., z gotycką rzeźbą Pieta z ok. 1400 r. oraz obrazem Koronacji Marii z 3 ćwierci XVIII w. na zasuwie. Barokowy ołtarz boczny na ścianie nawy północnej z ok. 1700 r., z obrazem św. Michała Archanioła z ok. 1700 r. w polu środkowym. Ołtarz w kaplicy z 2 poł. XVIII w., z klasycystycznym obrazem św. Barbary z 1 poł. XIX w., w barokowej ramie z ok. 1700 r. Ambona z końca XVIII w. Chrzcielnica rokokowa z 2 poł. XVIII w.

122

Donaborów

Wież w gminie Baranów (powiat kępiński), położona ok. 6 km na wschód od Kępna.

Kościół pw. św. Marcina.

Wybudowany w 1614 r., przebudowany i podwyższony w 1928 r. staraniem księdza A. Łabujewskiego. Wielokrotnie restaurowany, ostatnio w latach 1980-85 i 1990-1994.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Wzniesiony na planie krzyża łacińskiego, z prezbiterium zamkniętym trójbocznie, o tej samej szerokości co nawa. Przy prezbiterium od północy zakrystia i kruchta; przy nawie od południa kruchta, od zachodu wieża z niewielką kruchtą. Dachu kryte blachą miedzianą; nad nawą i prezbiterium dwuspadowy o wspólnej kalenicy, na wieży dach namiotowy. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę, zwieńczona latarnią i cebulastym helmem. W nawie i prezbiterium pozorne sklepienie kolebkowe, w transepcie strop belkowy.

W ołtarzu głównym elementy wczesnorenesansowe, np. obraz Madonny z Dzieciątkiem z 1 poł. XVI w. oraz barokowe, m.in. obraz św. Marcina z 2 poł. XVII w. Ołtarze boczne: manierystyczny z 1 poł. XVII w. z barokowym obrazem Koronacji Najświętszej Marii Panny i barokowy z 1 poł. XVIII w. Na belce tęczowej krucyfiks barokowy z 1 poł. XVIII w. Chrzcielnica manierystyczna z 1 poł. XVII w. Ambona i prospekt organowy klasycystyczne z przełomu XVIII i XIX w.

Przy kościele drewniana kaplica przedpogrzebowa.

123

124

Wieś w gminie Nowe Skalmierzyce (powiat ostrowski), położona ok. 11 km na zachód od Kalisza.

Kościół pw. Wszystkich Świętych

Wybudowany w latach 1783-87 staraniem ówczesnego dziedzica wsi Koseckiego. Kilkakrotnie restaurowany, ostatnio w r. 1988 i latach 1991-92.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany, zakrystia murowana. Orientowany. Do nawy na planie prostokąta przylega węższe zamknięte trójbocznie prezbiterium. Dachy kryte gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę, zwieńczona hełmem cebulastym. Wewnątrz stropy płaskie, w prezbiterium z fasetą, zdobione motywami roślinno-geometrycznymi.

W neogotyckim oltarzu głównym barokowe rzeźby świętych. Ołtarze boczne barokowe z 2 poł. XVIII w.

Przy kościele drewniana dzwonnica z 1847 r.

Wieś w gminie Rychtal (powiat kępiński), położona ok. 12 km na południowy zachód od Kępna.

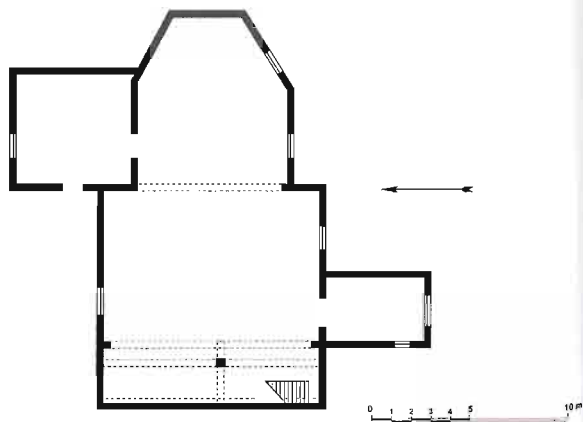
Kościół pw. św. Jana Nepomucena

Wybudowany w 1843 r. Restaurowany w latach 1954 i 1999.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z węższym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium, przy którym od północy zakrystia. Przy nawie od strony południowej kruchta. Dachy kryte gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. Wnętrze nakryte stropem kasetonowym.

W neobarokowym ołtarzu głównym obraz św. Jana Nepomucena z poł. XIX w. i barokowe rzeźby apostołów z 2 poł. XVIII w. Na belce tęczowej barokowo-ludowa rzeźba Chrystusa na Krzyżu ze śś. Piotrem i Pawłem z końca XVIII w.

Przy kościele drewniana dzwonnica, w niej dzwon z 1686 r.

127

Wieża w gminie Osieczna (powiat leszczyński), położona 3 km na północ od Osiecznej.

Kościół pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej

Wybudowany w 1775 r. z fundacji Adama Nieżychońskiego, szambelana królewskiego, podkomorzycza wschowskiego. Wielokrotnie restaurowany, ostatnio w latach 1977-78 i 1981-84.

Konstrukcji szkieletowej, wypełnionej ceglami, otynkowany. Orientowany. Wieża drewniana, oszalowana. Wzniesiony na planie krzyża łacińskiego, z dobudowaną od zachodu drewnianą wieżą mieszczącą w przyziemiu kruchtę. Od wschodu za prezbiterium zakrystia. Część centralna wyższa, ośmioboczna, nakryta pozorną kopułą z owalnymi

oknami. Ramiona krzyża utworzone przez dwie prostokątne kaplice. Dachy kryte gontami. Nad częścią centralną dach mansardowy z krzyżem na szczycie. Wieża o węższej górnej kondygnacji, nakryta dachem namiotowym z blaszaną kulą, krzyżem i chorągiewką z datą „1746”. Wewnątrz stropy.

W nowszym oltarzu głównym gotycki obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem adorowanej przez rodzinę Wieniawitów Leszczyńskich (przy donatorach tarcza z herbem Wieniawa) z ok. poł. XV w., z kręgu wrocławskiego Mistrza ołtarza św. Barbary. Odslonięty spod warstw przemalowań i konserwowany w 1958 r. Chrzcielnica późnobarokowa z 2 ćwierci XVIII w. z rzeźbą Chrztu Chrystusa na pokrywie.

129

128

Dziekanowice

Wies w gminie Łubowo (powiat gnieźnieński), położona nad brzegiem jeziora Lednica, ok. 8 km na północny wschód od Pobiedzisk. We wsi znajduje się Wielkopolski Park Etnograficzny - Oddział Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. Do skansenu budownictwa ludowego przeniesiono dwa obiekty drewnianej architektury sakralnej.

Kaplica z Otłoczyna koło Aleksandra Kujawskiego

Wzniesiona w 1765 r., do skansenu podarowana przez księdza prymasa Stefana Wyszyńskiego.

Konstrukcji zrębowej. Jednonawowa z niewielką zakrystią od strony zachodniej. Dach pokryty gontami. Na kalenicy wieżyczka na sygnaturkę. Zakrystia nakryta osobnym dachem namiotowym również przykrytym gontami. Wewnątrz pozorne sklepienie kolebkowe ze współczesną polichromią Teodora Szukały.

Ołtarz barokowy z obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej. Na nadprożu deska z datą „1765“.

130

131

132

Kościół pw. św. Anny i Wawrzyńca z Wartkowic koło Uniejowa

Wybudowany w 1719 r. z fundacji rodziny Radoszewskich, właścicieli Wartkowic. Podczas gruntownej restauracji w 1818 r. dostawiono zakrystię i kruchłę, a nad nawą wzniesiono wieżyczkę na sygnaturkę. W 1883 r. wydłużono nawę. Pozyskany do skansenu w 1997 r., uroczyste otwarty w 2001 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Jednonawowy, z węższym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium. Przy południowej ścianie nawy prostokątna kaplica i niewielka kruchta, między kaplicą a prezbiterium - zakrystia. Dachy kryte gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę, o ścianach i helmie krytych gontami. W nawie i prezbiterium strop o równej wysokości. Ściany wewnętrzne otynkowane ze śladami polichromii z XVIII w.

Barokowy ołtarz główny z XVIII w. z kopią obrazu św. Anny Samotrzec, którego oryginał pozostał w Wartkowicach. W kaplicy neogotycki ołtarz z 1893 r. Ołtarz boczny z obrazem św. Jana Chrzciciela, ambona i chrzcielnica z XVIII w., ławy kolatorskie z 1 poł. XIX w. Belka tęczowa zakończona dwiema wolutami wspartymi na konsolach.

133

134

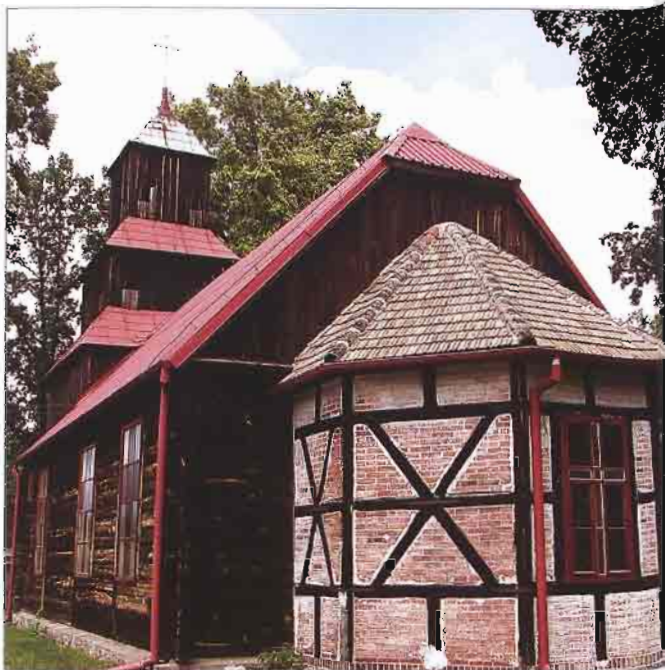
Wies w gminie Wielęń (powiat czarnkowsko-trzcianecki), położona 15 km na północ od Wielienia.

Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa

Ufundowany na początku XVII w. przez Stanisława Górkę. Z tego okresu pochodzi wieża. W 1746 r. Piotr Sapięcha z Wielienia, właściciel wsi, przebudował kościół. W 1867 r. dobudowano szachulcową absydę. Około 1900 r. przeprowadzono kolejny remont. Po 1945 r. zlikwidowano empory boczne. Nie wiadomo czy kościół był pierwotnie katolicki, czy protestancki. Od 1945 r. katolicki.

Konstrukcji zrębowej, od zewnątrz nieoszalowana. Do prostokątnej nawy przylega niewielkie prezbiterium konstrukcji szkieletowej, wypełnionej ceglami, zamknięte trójbocznie. Na osi kościoła wieża konstrukcji słupowej, oszalowana. Od północnego wschodu niewielka kruchta. Nad nawą dach dwuspadowy z naczółkiem, pokryty blachą. Dach nad prezbiterium kryty dachówkami. Helm i połączenie między kondygnacjami wieży kryte blachą. W nawie strop belkowy.

Ołtarz główny współczesny z figurą Chrystusa. Ławki wykonane z elementów zdemontowanych po 1945 r. empory bocznych.

135

136

Wieś w gminie Wieleń (powiat czarnkowsko-trzcianecki), położona ok. 10 km na północ od Wielenia.

138

137

139

Kościół pw. Matki Boskiej Różańcowej

Wybudowany około 1595 r., z fundacji Piotra Czarnkowskiego. Część historyków twierdzi, iż był on początkowo katolicki, a dopiero od XVII w. protestancki. Od 1945 r. katolicki. Wielokrotnie restaurowany, m.in. w latach 1803, 1851, 1910 i 1939. Gruntowny remont w latach dziewięćdziesiątych XX w.

Konstrukcji szkieletowej, pola wypełnione cegłą i otynkowane. Salowy, część prezbiterialna zamknięta czworobocznie. Po południowej stronie murowana zakrystia, od północy - niewielka kruchta. Na otynkowanych ścianach zakrystii malowana imitacja szachulca. Od strony zachodniej niesymetrycznie ustawiona wieża konstrukcji słupowej, oszalowana. Dach pokryty dachówkami. Helm wieży kryty gontami. Wewnątrz stropy belkowe.

Ołtarz główny zmontowany wspólnie z wykorzystaniem starszych elementów, m.in. wczesnobarokowych uszaków. Ambona z 1 poł. XVII w. Prospekt organowy i instrument z 2 poł. XIX w. Na wieży dzwon z 1608 r.

140

142

Wieś w gminie Dominowo (powiat średzki), położona ok. 12 km na północny wschód od Środy Wielkopolskiej, przy drodze do Nekli.

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela

Znajduje się na terenie tzw. Grodziszczka - grodziska wczesnośredniowiecznego położonego na południe od wsi, stanowiącego obecnie rezerwat archeologiczny wchodzący w skład Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. Wzniesiony przypuszczalnie w 1767 r., remontowany w latach: 1867, 1936, 1969 i 1987.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z węższym, zamkniętym trójbocznym prezbiterium, przy którym od północy zakrystia. Przy zachodniej ścianie nawy niewielka kruchta. Dachy kryte gontami. Na kalenicy nawy wieżyczka na sygnaturkę zwieńczona hełmem ostrosłupowym. Wewnątrz stropy.

Wyposażenie głównie rokokowe z ok. 1770 r., m.in.: ołtarz główny, dwa ołtarze boczne oraz ambona. W ołtarzu głównym obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem będący kopią cudownego obrazu zniszczonego podczas II wojny światowej. Na zasuwie obraz z przedstawieniem św. Józefa.

Na wale grodziska drewniana dzwonnica konstrukcji słupowej. W sąsiedztwie kościoła odsłonięto pozostałości murowanej świątyni romańskiej z XI w.

143

144

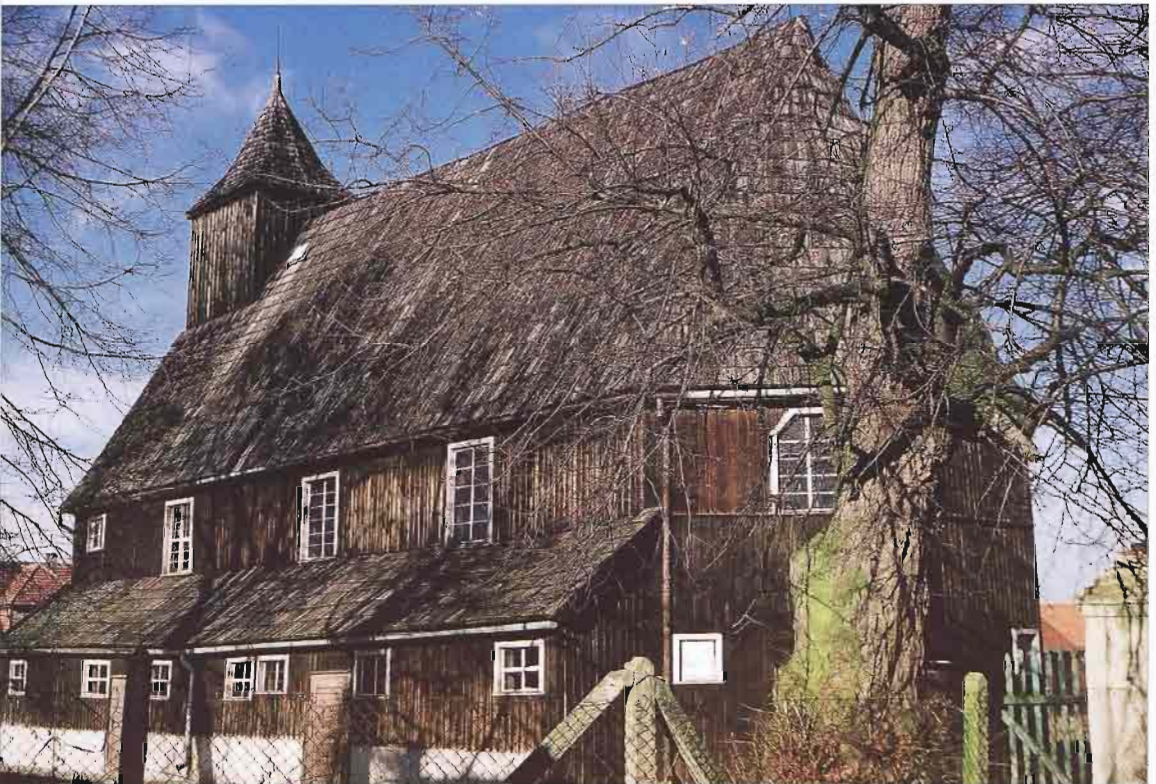
Wieś w gminie Bojanowo (powiat rawicki), położona ok. 7 km na południowy zachód od Bojanowa.

Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny

Wzniesiony na początku XVIII w. Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Trójnawowy, z niskimi nawami bocznymi i prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Od zachodu wieża wtopiona w korpus, poprzedzona prostokątną kruchtą. W nawach bocznych przy prezbiterium wydzielone pomieszczenia przeznaczone na zakrystię i kruchtę. Dachy kryte gontami. Wieża przykryta dachem namiotowym. Wewnątrz strop belkowy z podsufitką, wsparty na pięciu parach słupów.

Barokowy ołtarz główny z 1 poł. XVIII w.

Obok kościoła drewniana dzwonnica z początku XVIII w., konstrukcji słupowej, oszalowana, nakryta gontowym dachem czterospadowym.

Wieś gminna w powiecie kaliskim, położona ok. 14 km na południowy wschód od Kalisza.

Kościół pw. św. Bartłomieja Apostoła

Wybudowany w latach 1781-82 staraniem proboszcza Mikołaja Paneckiego, rozbudowany o kaplicę w 1867 r. i kruchtę w 1905 r. Restaurowany kilkakrotnie, ostatnio w latach 1992 i 1994.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do prostokątnej nawy przylega węższe i niższe prezbiterium zamknięte trójbocznie. Po północnej stronie prezbiterium zakrystia z łożą kolatorską. Przy nawie od strony północnej kaplica, od południa i od zachodu - kruchty. Dachy kryte gontami. Nad

nawą wieżyczka na sygnaturkę z latarnią i helmem cebulastym, zakończona iglicą z kulą i krzyżem. Wewnątrz stropy z fasetami, polichromowane; w kaplicy - pozorne sklepienie odcinkowe.

Ołtarz główny rokokowy z 1783 r., z obrazem Matki Boskiej z XVII w. Ołtarze boczne rokokowe z 1803 r.; ołtarz w kaplicy późnobarokowy z końca XVIII w. Na belce tęczowej późnogotycka grupa Pasji z początku XVI w. Ambona i chrzcielnica barokowe z poł. XVII w. Kropielnica późnogotycka z początku XVI w.

Przy kościele drewniana dzwonnica konstrukcji słupowej z końca XVIII w.

Wieś w gminie Książ Wielkopolski (powiat Śremski), położona ok. 4 km na północ od Książa Wielkopolskiego.

Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego

Zbudowany w 1779 r. Remontowany w latach siedemdziesiątych XX w. oraz w 2000 r.

Ściany budowli składają się z dwóch warstw - wewnętrznej konstrukcji sumikowo-łatkowej oraz zewnętrznej szkieletowej i są oszalowane. Jednonawowy, z nieco węższym, wydłużonym prezbiterium, w którego trójbocznym zamknięciu wydzielono zakrystię. Przy południowej ścianie nawy niewielka kruchta. W zachodniej części nawy wydzielono obszerną kruchtę, nad nią na kalenicy niska wieża. Pod kruchtą znajduje się krypta grobowa. Dachy kryte gontami. Nad wejściem do kruchty bocznej barokowy szczyt. Wnętrze nawy podzielone dwoma rzędami drewnianych słupów na trzy części. Nad prezbiterium i środkową częścią nawy pozorne sklepienie kolebkowe, nad bocznymi częściami nawy pozorne sklepienia odcinkowe.

Jednolite, barokowe wyposażenie z czasów budowy świątyni. Ołtarz główny z krucyfiksem z XVII w.

w polu środkowym, po bokach rzeźby śś. Stanisława i Wojciecha. Rokokowy prospekt organowy. Na belce tęczowej inskrypcja w języku łacińskim z datą „1777” upamiętniająca spalenie poprzedniego kościoła oraz „1779” - budowę obecnej świątyni.

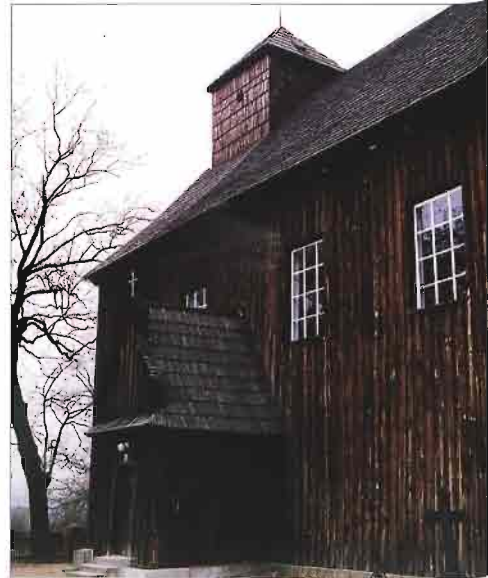
Obok kościoła drewniana dzwonnica z końca XVIII w., konstrukcji szkieletowej, oszalowana, z daszkiem namiotowym pokrytym gontami.

147

148

149

Wieś w gminie Jarocin (powiat jarociński), położona ok. 6 km na południe od Jarocina, przy drodze do Krotoszyna.

Kościół pw. św. Andrzeja

Wzniesiony w 2 poł. XVII w., odbudowany w 1739 r. Restaurowany w 1935 r. i ostatnio w latach sześćdziesiątych XX w.

Konstrukcji zrębowej. Ściany północna i południowa wzmocnione od zewnątrz konstrukcją szkieletową z wypełnieniem ceglany, otynkowane. Ściany wschodnia i zachodnia oszalowane. Orientowany. Do prostokątnej nawy przylega węższe, zamknięte prosto prezbiterium, z zakrytą od północy. Przy nawie od strony zachodniej kruchta. Da-

chy kryte gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę, kryta blaszanym hełmem cebulastym z kulą i krzyżem. W nawie strop. W prezbiterium pozorne sklepienie kolebkowe ozdobione polichromią z wizerunkami świętych i Immaculatą, wykonaną przez Wiktora Gosienieckiego w 1935 r.

W barokowym ołtarzu głównym obraz Matki Boskiej z XVII w., w sukience srebrnej z 1826 r. i obrazem św. Andrzeja w zwieńczeniu. Barokowe ołtarze boczne z poł. XVII w. Przy północnej ścianie prezbiterium barokowa ambona z rzeźbą Jonasza, z ok. 1700 r. Późnogotycka rzeźba Chrystusa Frasobliwego z XVI w.

Przy kościele drewniana dzwonnica z 1750 r.

Miasto w powiecie konińskim, położone ok. 11 km na zachód od Konina, przy drodze do Słupcy. Kościół znajduje się na skraju doliny Warty, przy ul. Kościelnej.

Kościół pw. św. Jakuba Apostoła

Wzniesiony w latach 1765-67 przez cieślę Antoniego Willera z Pleszewa. W XIX w. dobudowano kaplicę od strony południowej. W kwietniu 1996 r. mieszkańcy miasta uniemożliwili przeniesienie kościoła do skansenu budownictwa wiejskiego w Dziekanowicach. Gruntownie wyremontowany w latach 2000-01.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Trójnawowy, z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Przy prezbiterium od północy zakryta, od południa przedsionek. Przy nawie od północy murowana kaplica z 1696 r., od południa - kaplica drewniana i niewielka kruchta. Dachy kryte blachą. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. Wnętrze podzielone profilowanymi słupami na trzy nawy, przykryte pozornymi sklepieniami kolebkowymi.

Barokowy ołtarz główny z obrazem Ukrzyżowania z ok. 1600 r. i rzeźbami śś. Stanisława i Wojciecha. Dwa późnobarokowe ołtarze boczne; w kaplicy ołtarz barokowy z rokokową mensą. Rokokowa ambona.

131

132

Wieś w gminie Ostrów Wielkopolski (powiat ostrowski), położona ok. 12 km na północ od Ostrowa Wielkopolskiego, przy drodze do Poznania.

Kościół pw. św. Mateusza Apostoła

Wybudowany w latach 1755-57 z fundacji dziedziców Górzna, Agnieszki i Fabiana Muszyńskich. Wielokrotnie restaurowany, ostatnio w latach 1984 i 1993.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z prostokątnym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Przy północnej ścianie prezbiterium zakrystia, przy nawie od południa kruchta, od zachodu - wieża konstrukcji słupowej, z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte blachą. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z latarnią zwieńczoną cebulastym hełmem z kulą i krzyżem. Wewnątrz stropy płaskie, dekorowane motywem romboidalnym, w części zachodniej trzy pary słupów wspierające chór i dolną kondygnację wieży. Ściany zwieńczone fryzem geometrycznym i gzymsem.

W barokowym ołtarzu głównym z ok. poł. XVII w. obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Ołtarze boczne, ambona z baldachymem i chrzcielnica - rokokowe z końca XVIII w. Barokowa kropielnica z piaskowca, z 1 poł. XVIII w.

154

155

Wieś w gminie Strzałkowo (powiat słupski), położona 8 km na południowy zachód od Słupcy.

Kościół pw. św. Małgorzaty

Powstał zapewne ok. 1520 r. W 2 poł. XVII w. przedłużono nawę i dostawiono do niej kaplicę św. Izydora. Gruntownie remontowany w latach 1757-66 (m.in. budowa wieży). Później kilkakrotnie restaurowany.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Nawa dwuczłonowa; starsza, wschodnia część szersza. Prostokątne prezbiterium nieco węższe, przy nim od północy zakrystia. Przy nawie od północy kaplica, od południa - kruchta. Od strony zachodniej wieża konstrukcji słupowej, zwieńczona barokowym hełmem z latarnią. Dachy nawy i prezbiterium kryte eternitem. W nawie i kaplicy stropy, w prezbiterium pozorne sklepienie kolebkowe.

Wczesnobarokowy ołtarz główny z początku XVII w. z rokokowym obrazem św. Małgorzaty z XVIII w. Dwa barokowe ołtarze boczne. W kaplicy wczesnobarokowy ołtarz z ok. 1650 r. Nad wejściem do kaplicy renesansowe epitafium rodziny Młodziejowskich, malowane na desce w 1584 r. Kamienna chrzcielnica gotycka z 1522 r. W zakrystii renesansowa ława kolatorska z 1588 r. W kruchcie krucyfik barokowy z XVII w.

156

157

158

159

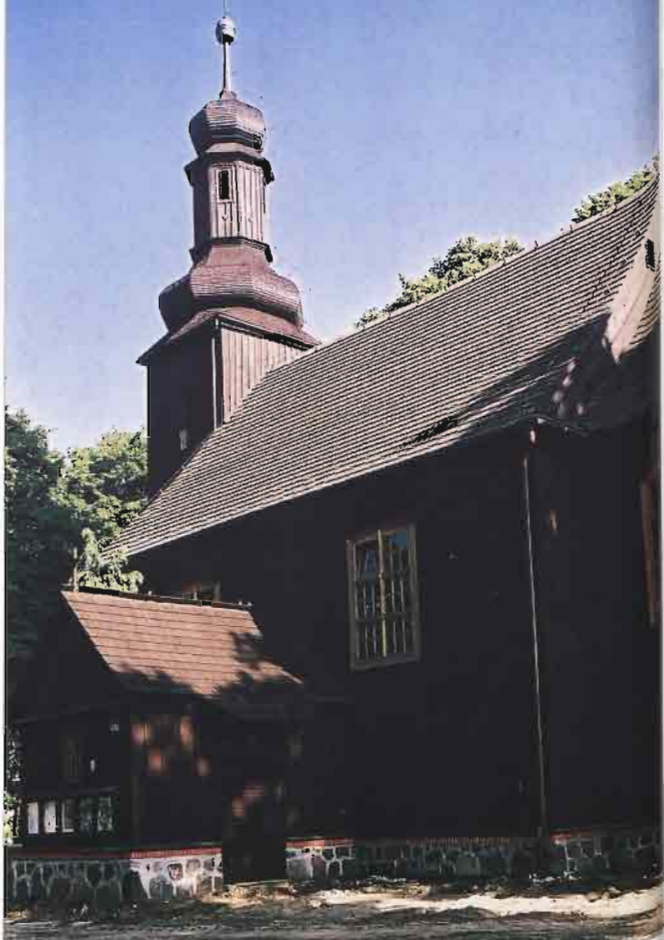
Wieś gminna w powiecie grodziskim, położona ok. 11 km na wschód od Grodziska Wielkopolskiego, przy drodze do Poznania.

Kościół pw. św. Marcina

Wzniesiony w 1729 r. z fundacji Doroty z Broniszów Radomickiej, wojewodziny inowrocławskiej. Gruntownie remontowana w latach 1868-69 oraz 1997-2001.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z nieco węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Przy prezbiterium od północy zakrystia, przy nawie nowa kaplica od północy i kruchta od południa. Od zachodu kościół zamknięty kwadratową wieżą konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte gontami. Wieża nakryta dwuczłonowym hełmem cebulastym pokrytym łuską gontową, zwieńczonym iglicą z kulą i krzyżem. Wewnątrz stropy z fasetą. Chór muzyczny na dwóch czworobocznych słupach z wyrzuśzoną częścią środkową, z rokokowym ornamentem na parapecie i obrazem św. Rocha w kartuszu.

Barokowy ołtarz główny z 2 ćwierci XVIII w. W polu środkowym alegoryczny obraz Dzieciątka Jezus jako Salvator Mundi z 1 poł. XVIII w., w zwieńczeniu - obraz św. Marcina. Dwa analogiczne, rokokowe ołtarze boczne z 2 poł. XVIII w. Chrzcielnica drewniana z XVIII w. Belka tęczowa profilowana z datą „1729” i nowym krucyfiksem.

160

161

PROY
DO
MBA

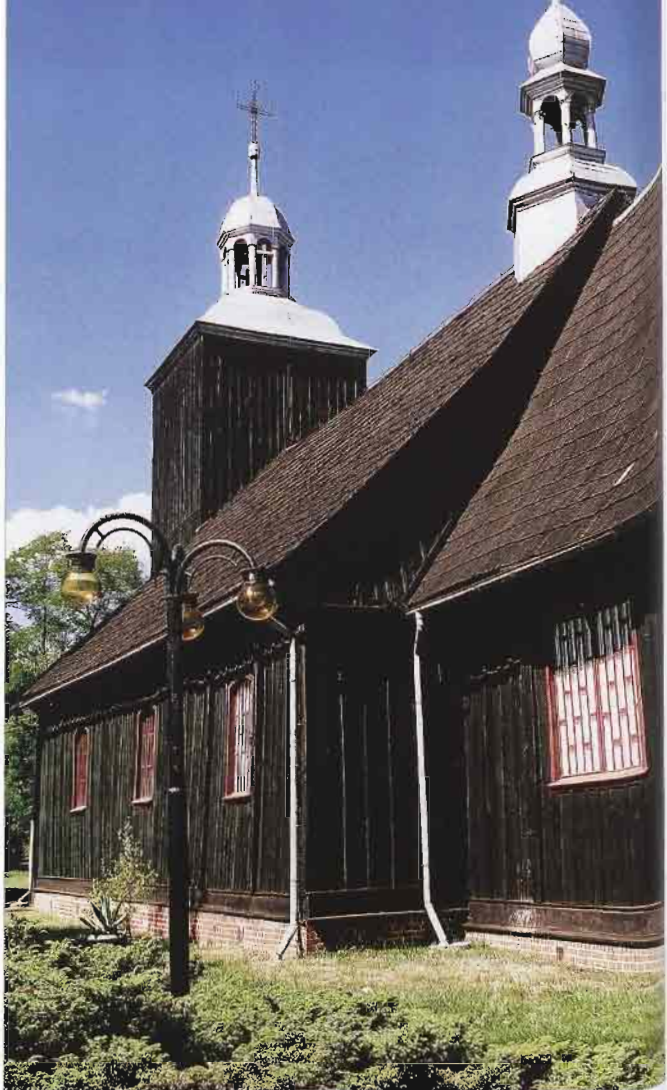
Wieś gminna w powiecie kępińskim, położona ok. 4 km na południe od Kępna.

Kościół pw. Najświętszej Panny Marii Niepokalanie Poczętej

W 1615 r. wzniesiono drewnianą kaplicę, stanowiącą prezbiterium obecnego kościoła. W 1712 r. dobudowano do niej nawę staraniem Antoniego Stońskiego, ówczesnego właściciela wsi. W 1850 r. dostawiono od zachodu wieżę. Odnowiony w 1873 r. Wielokrotnie restaurowany, ostatnio w 1995 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z prostokątną nawą i węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Od północy przy prezbiterium zakrystia, przy nawie – kruchta. Od zachodu, na przedłużeniu nawy, wieża konstrukcji słupowej. Dachy kryte gontami. Wieża zadaszona czteropłocinowo z ażurową latarnią i cebulastym hełmem zwieńczonym iglicą z kulą i krzyżem. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. W prezbiterium i nawie sklepienia kolebkowe.

W manierystycznym ołtarzu głównym z 1629 r. gotycka figura Madonny z 1500 r., wczesnobarokowy obraz Zwiastowania Marii z 1642 r. i późnorennesansowe malowane wizerunki świętych w uszakach. Cztery ołtarze boczne: dwa wczesnobarokowe z ok. poł. XVII w. z barokowym obrazem Adoracji Chrystusa i późnorennesansowym obrazem Madonny ze śś. Katarzyną i Barbarą z ok. 1600 r. oraz dwa barokowe z poł. XVIII w. Na bogato profilowanej belce tęczowej barokowy krucyfiks z 2 poł. XVII w. Późnorennesansowa ambona z 2 poł. XVII w. Późnogotyckie rzeźby śś. Michała i Mikołaja z początku XVI w.; późnorennesansowa rzeźba św. Katarzyny z 1629 r.; obraz Madonny z Dzieciątkiem z 2 poł. XVII w. Na wieży dzwon z 1678 r.

163

164

Miasto powiatowe, położone ok. 40 km na południowy zachód od Poznania. Kościół znajduje się w południowej części miasta, przy ul. Rakoniewickiej.

Kościół pw. Świętego Ducha

Zbudowany w 1663 r. staraniem księdza Jana Wolsztyńskiego. Ostatnio restaurowany w latach: 1961, 1992 i 1994.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Zwrócony prezbiterium na zachód. Salowy, na planie prostokąta. Od wschodu wieża konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu. Od północy zakrystia z muru pruskiego. Dachy kryte blachą. Na wieży dach namiotowy. Wewnątrz strop. Polichromia z 2 poł. XVIII w. (konserwowana w 1961 r.), na stropie pośrodku Koronacja Matki Boskiej, dookoła główki anielskie i obłoki, pod gzymsem koronującym girlandy zaczepione na wstęgach i pęki owoców; na ścianie oltarzowej rozpięta udrapowana kotara jako tło oltarza, na ścianach bocznych iluzjonistycznie namalowane ołtarze.

Ołtarz główny z obrazem św. Walentego z duchownym fundatorem w akantowej ramie, z ok. 1663 r. Ołtarze boczne o malowanej iluzjonistycznie architekturze. W prawym obrazie Zesłania Ducha Świętego i św. Anny Samotrzeciej z XVIII w., w lewym obrazie Matki Boskiej Pocieszenia z 2 poł. XVII w. oraz św. Męczennika z XVIII w. Ambona oraz ławki z XVIII w.

Wies gminna w powiecie kolskim, położona ok. 7 km na wschód od Kola.

Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny

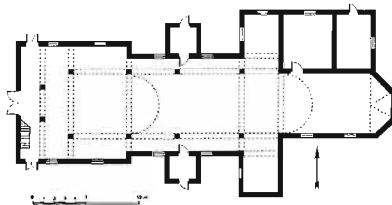
Wzniesiony w 1776 r. z fundacji księdza Jana Rychlewskiego. Podczas gruntownej przebudowy w latach 1885-87 przedłużono nawę ku zachodowi. Wielokrotnie restaurowany, po raz ostatni gruntownie remontowany w latach 2000-02. W 1995 r. Ministerstwo Kultury i Sztuki przyznało parafii nagrodę w konkursie na najlepszego użytkownika i opiekuna zabytkowego obiektu drewnianego.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Trójnawowy. Zachodnia, nowsza część korpusu nawowego nieco szersza, prezbiterium zamknięte trójbocznie. Przy prezbiterium od północy murowana zakrystia, przykryta sklepieniem kolebkowym z lunetami - prawdopodobnie pozostałość klasztoru Paulinów. Po obu stronach nawy kaplice tworzące transept oraz małe pomieszczenia - kruchta od południa i kaplica od północy. Dachy kryte gontami. Nad zachodnią częścią nawy wieża, na jej wschodnim krańcem wieżyczka na sygnaturkę, zwieńczone podobnymi hełmami, krytymi blachą.

Wnętrze podzielone słupami na trzy nawy, przykryte pozornymi sklepieniami kolebkowymi. Na belce tęczowej barokowy krucyfiks.

Pięć neobarokowych ołtarzy z 2 poł. XIX w., po bokach głównego barokowe rzeźby śś. biskupów, Mikołaja i Stanisława. Na ścianie transeptu późnogotycka rzeźba Matki Boskiej z XVI w. Dwie chrzcielnice; późnogotycka z piaskowca z napisem łacińskim (XVI w.) oraz rokokowa z 1 poł. XVIII w. Późnogotycki krucyfiks z XVI w.

Drewniana dzwonnica kryta gontowym dachem dwuspadowym.

166

167

169

168

Wieś w gminie Września (powiat wrzesiński), położona ok. 7 km na północny wschód od Wrześni.

Kościół pw. św. Michała Archanioła

Wzniesiony w 1757 r. z fundacji Stanisława Trąpczyńskiego, właściciela wsi. W 1926 r. dobudowano wieżyczkę na sygnaturkę, a w latach 1929-30 wieżę. W latach sześćdziesiątych XX w. wykonano pozorne sklepienie kolebkowe w nawie głównej. Remontowany w latach siedemdziesiątych XX w.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Trójnawowy, z szeroką nawą główną i wąskimi bocznymi. Węższe prezbiterium zamknięte prosto, przy nim od północy zakrystia. Przy zachodniej ścianie nawy wieża konstrukcji słupowej, z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte gontami. Nad nawą i prezbiterium dwuspadowe, nad wieżą - namiotowy. Na wschodnim krańcu kalenicy nawy wieżyczka na sygnaturkę zakończona hełmem krytym blachą. Nawa podzielona trzema parami słupów na trzy części. W prezbiterium i części środkowej nawy pozorne sklepienia kolebkowe, w nawach bocznych stropy.

Wypośażenie główne z początku XIX w. Ołtarz główny z bramkami i dwa ołtarze boczne z 1805 r. Na profilowanej belce tęczowej barokowy krucyfik.

170

171

172

Wież w gminie Kostrzyn Wielkopolski (powiat średzki), położona ok. 10 km na południowy wschód od Kostrzyna.

Kościół pw. św. Kazimierza

Wzniesiony w latach 1737- 38 z fundacji ówczesnego właściciela wsi Marcina Skalawskiego, skarbnika poznańskiego. W latach 1750-60 wykończony i wyposażony staraniem Kazimierza Śluckiego, jednak jeszcze w 1784 r. trwały prace murarskie prowadzone na zlecenie Ignacego Bnińskiego. W 1834 r. dobudowano wieżę. Odnowiony w 1895 oraz w 1957 r. Obecny remont trwa od początku lat dziewięćdziesiątych XX w.

Konstrukcja szkieletowej, z ceglanym wypełnieniem, wewnątrz oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Przy nim od północy zakrystia z lożą kolatorską na piętrze, do której przylega od wschodu murowana, neogotycka kaplica grobowa Bnińskich. Po zachodniej stronie nawy drewniana, oszalowana wieża konstrukcji słupowej, od północy - niewielka kruchta. Dachy kryte gontami, nad prezbiterium i zakrystią wspólny dach, nieco niższy od nawy. Na wieży helm z latarnią, kryty blachą. Wewnątrz po-

zorne sklepienie kolebkowe, z wydzielonymi przy pomocy drewnianych kolumn wąskimi nawami bocznymi. Na sklepieniu nawy polichromia z poł. XVIII w. z przedstawieniem Apoteozy św. Kazimierza, na sklepieniu prezbiterium wyobrażenie Matki Boskiej wśród aniołów. Chór muzyczny o lekko wygiętej balustradzie, z polichromią przedstawiającą instrumenty muzyczne oraz napisem fundacyjnym odnoszącym się do Kazimierza Śluckiego.

Wyposażenie głównie barokowe i rokokowe. Ołtarz główny z 3 ćwierci XVIII w. ze starszym obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem z poł. XVIII w. Ołtarze boczne z ok. 1740 r., ambona rokokowa. Nagrobki z końca XVIII i początku XIX w. Brygidy z Żaluskich Bnińskiej i Franciszki Bnińskiej. Na nagrobku tej drugiej inskrypcja:

*Stań przechodniu,
stań przed tych zwłoków cieniem!
Złożyć hold winny cności się należy,
Skrop Izami grób ten, i wszystkich imieniem
Rzeknij: - Tu pani, matka, babka leży
Tu wsparcie nędznych, tu cnota jedyna
Franciszka Bnińska, średzka starościna.
d. 22 marca 1810*

173

174

Herburtowo

Wieś w gminie Wielień (powiat czarnkowsko-trzcianecki), położona ok. 4 km na zachód od Wielienia.

Kościół pw. Matki Boskiej Siewnej

Wybudowany w 1782 r. jako świątynia ewangelicka, od 1951 r. katolicki. Budowniczym był Johann Schöneck z Górnicy. Remontowany m.in. w 1958 r. i w latach dziewięćdziesiątych XX w. (zlikwidowano wówczas empyry boczne i wydzielono zakrystię).

Konstrukcja zrębowej, wzmocnionej od zewnątrz konstrukcją szkieletową (bez wypełnienia), na której spoczywa ciężar dachu. Orientowany. Salowy, na planie prostokąta zamkniętego od wschodu trójbocznie. Dach kryty gontami, bez wieży. Szczyt oszalowany pionowymi deskami. Na ścianie północnej, na belce nadproża, słabo czytelna inskrypcja z XVIII w. Wewnątrz strop belkowy. Ściany wewnętrzne obite boazerią. Empora zachodnia z organami.

Ołtarz i ambona późnobarokowe. W ołtarzu współczesna figura Matki Boskiej Siewnej.

Opodal kościoła, przy drodze, drewniana dzwonnica z XX w.

176

177

178

Wieś w gminie Krzyż Wielkopolski (powiat czarnkowsko-trzcianecki), położona 6 km na północ od Krzyża Wielkopolskiego.

Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej

Wybudowany w 1774 r. jako ewangelicki, od 1945 r. katolicki. Remontowany ok. 1900 r. W latach siedemdziesiątych XX wieku zlikwidowano empory i rozebrano trójboczne prezbiterium stawiając w jego miejscu murowaną zakrystię.

Konstrukcji szkieletowej, ściany obustronnie otynkowane. Salowy, na planie prostokąta z dostawioną od północnego zachodu przybudówką, mieszczącą m.in. zakrystię. Dach kryty dachówkami. Nad wejściem szczyt oszalowany deskami. Wewnątrz strop.

Wyposażenie współczesne.

179

180

Wieś w gminie Skoki (powiat wągrowiecki), położona ok. 10 km na wschód od Skoków.

Kościół pw. św. Michała Archanioła

Wzniesiony w 1754 r. z fundacji Ludwika Doprowskiego, właściciela wsi.

Kilkakrotnie restaurowany. Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z wązszym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium. Od strony zachodniej wieża konstrukcji słupowej, od północy zakrystia, od południa niewielka kruchta. Dachy kryte dachówkami. Wewnątrz stropy. Polichromia z 1960 r.

Barokowy ołtarz główny z XVIII w., z obrazem św. Michała Archanioła. Rokokowe ołtarze boczne z 2 poł. XVIII w. Na belce tęczowej daty „1754” i „1960” oraz krucyfiks gotycki z 1 poł. XV w.

Przy kościele drewniana dzwonnica.

181

182

183

184

93

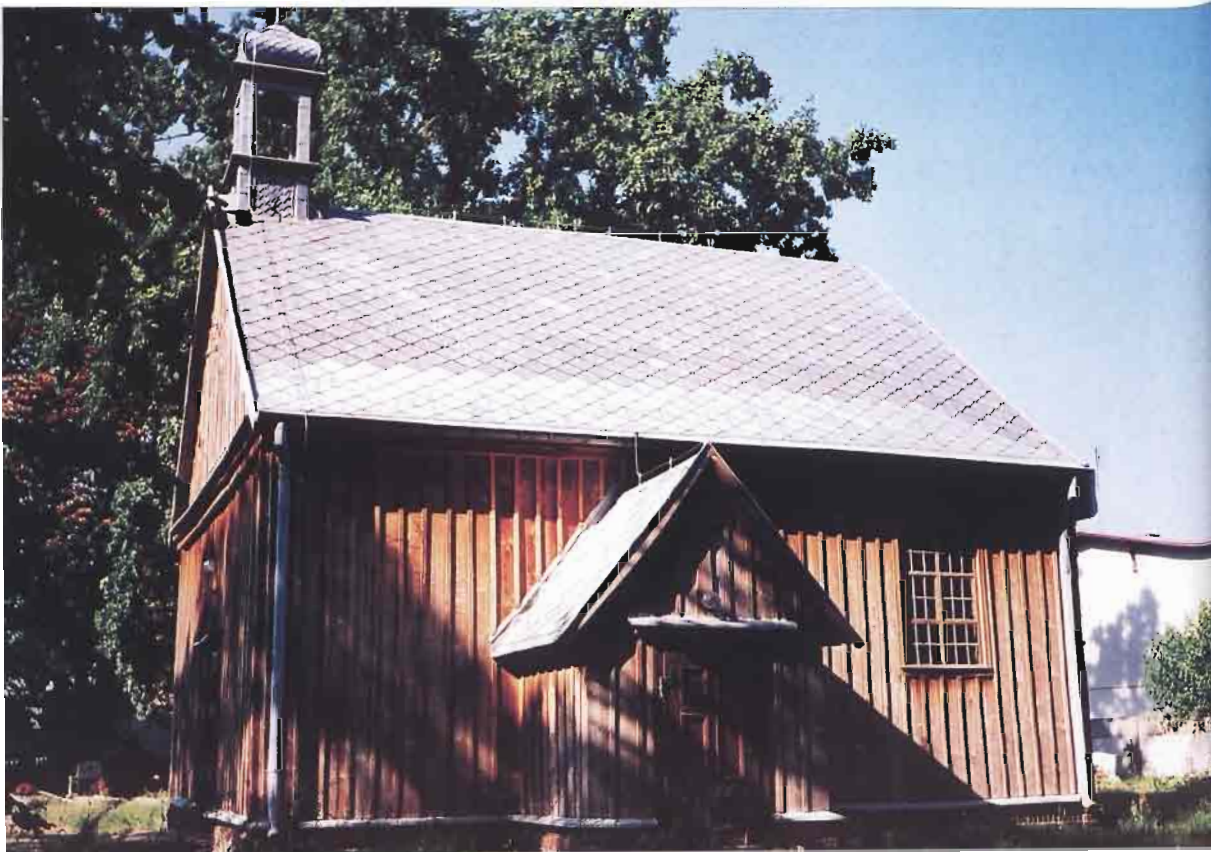
Wieś w gminie Rakoniewice (powiat grodziski), położona ok. 8 km na północny zachód od Rakoniewic.

Kościół pw. św. Michała

Zbudowany w XVI w., odnowiony w 1872 r. Później dostawiono zakrystię i kruchtę. Remontowany na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w.

Konstrukcji sumikowo-łątkowej (?), oszalowany. Orientowany. Salowy, z częścią prezbiterialną zamkniętą trójbocznie. Do ściany północnej przylega zakrystia, a do południowej kruchta. Dachy kryte blachą. Na zachodnim skraju dachu wieżyczka na sygnaturkę. Wewnątrz stropy.

Wczesnobarokowy architektoniczny ołtarz główny z lat 1640-50.

186

Wieś w gminie Szamocin (powiat chodzieski), położona ok. 8 km na wschód od Szamocina.

Kościół pw. św. Anny

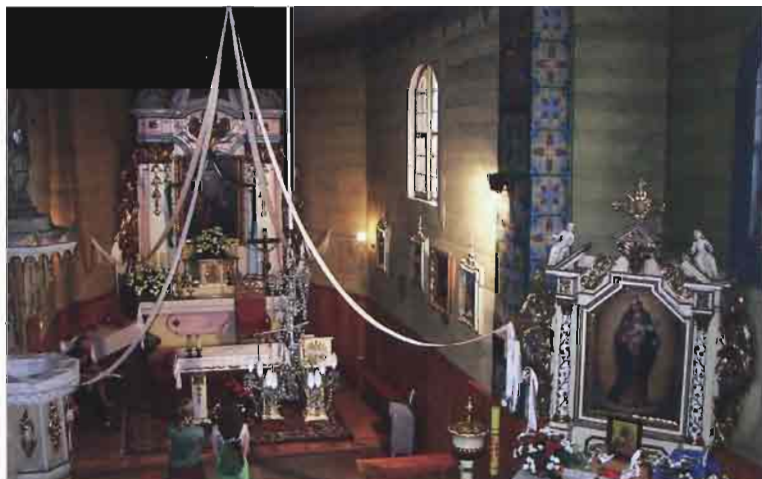
Wzniesiony w latach 1763-76 z fundacji Jakuba Łakińskiego, właściciela dóbr jaktorowskich. Gruntownie remontowany w 1904 r. z inicjatywy Adama Żółtowskiego, właściciela wsi i proboszcza Jana Kurocha. Wypełniono wówczas ceglami pola konstrukcji szkieletowej oraz wybudowano zakrystię. Od 1997 r. trwa remont kościoła.

Konstrukcji szkieletowo-zrębowej. Zewnętrzna warstwa ściany konstrukcji szkieletowej, wypełnionej ceglami; warstwa wewnętrzna - konstrukcji zrębowej. Orientowany. Jednonawowy z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Od północy przy prezbiterium zakrystia, nad zachodnią częścią nawy oszalowana wieża konstrukcji szkieletowej. Dachy nawy i prezbiterium pokryte tymczasowo malowaną na czerwono papą. Na wieży barokowy helm z latarnią, kryty gontami. Wewnątrz strop. Polichromia z 1947 r. Na emporze neobarokowy kartusz z godłami Polski, Litwy i Rusi, pośrodku nich medalion z wizerunkiem Matki Boskiej Częstochowskiej.

Ołtarz główny z 2 poł. XVIII w., z obrazem św. Anny. Dwa ołtarze boczne z fragmentami z XVII i XVIII w. Konfesjonał, chrzcielnica i ambona - barokowe z XVIII w.

187

188

Wieś w gminie Goluchów (powiat pleszewski), położona ok. 13 km na północny zachód od Kalisza.

Kościół pw. św. Floriana

Wzniesiony w latach 1745-53 r. z fundacji Mikołaja Chlebowskiego, starosty liwskiego. Górna kondygnacja wieży przebudowana w 2 poł. XIX w. sumptem Leopolda Niemojewskiego. W końcu XIX w. dostawiono zakrystię. Wielokrotnie restaurowany, ostatnio w 1995 r.

Konstrukcji szkieletowej, z polami wypełnionymi ceglami i gliną, otynkowanymi. Orientowany. Salowy, część prezbiterialna zamknięta trójbocznie. Przy północnej ścianie murowana zakrystia, od zachodu wieża konstrukcji słupowej, z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte dachówkami, na wieży baniasty hełm z latarnią i przekryciem. Nad prezbiterium wieżyczka na sygnaturkę. Wewnątrz stropy płaskie z fasetą, pokryte współczesną polichromią.

Wyposażenie rokokowe z 2 poł. XVIII w.: ołtarze z obrazami śś. Mikołaja i Floriana, ambona, chrzcielnica w formie drzewa rajskiego, kropielnica, prospekt organowy.

190

Wieś w gminie Włoszakowice (powiat leszczyński), położona ok. 12 km na północny zachód od Leszna.

Kościół pw. św. Michała Archanioła

Wzniesiony w 1806 r. Podczas remontu w 1963 r. dobudowano zakrystię. Wielokrotnie restaurowany, ostatnio w latach: 1989 i 1993.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z węższym i niższym prezbiterium, przy którym od północy zakrystia. Przy nawie od północy kruchta; od zachodu wieża, w dolnej partii murowana z cegły i otynkowana, z kruchtą w przyziemiu. Górna partia wieży drewniana. Dachy kryte gontami. Na wieży dach namiotowy. W nawie strop, w prezbiterium pozorne sklepienie kolebkowe. Pod chórem strop belkowy.

Barokowo-regencyjny ołtarz główny z 2 ćwierci XVIII w., z obrazem św. Michała Archanioła. Ambona barokowa z 1 poł. XVIII w.

191

Wieś w gminie Borek Wielkopolski (powiat gostyński), położona ok. 3 km na północny zachód od Boruku Wielkopolskiego.

Kościół pw. Wszystkich Świętych

Wzniesiony w 1740 r. z inicjatywy miejscowego dziedzica Jana Rydzyńskiego. Wielokrotnie remontowany, po raz ostatni w latach dziewięćdziesiątych XX w.

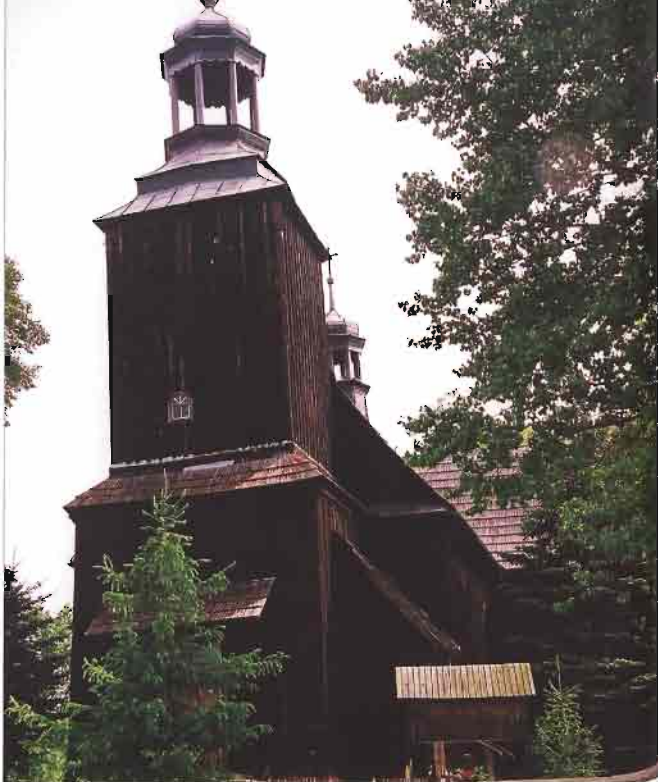
Konstrukcji szkieletowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Po bokach nawy dwie kaplice zamknięte trójbocznie, tworzące rodzaj transeptu. Od zachodu wieża z kruchtą w przyziemiu. Od strony południowej nowsza zakrystia. Nad nawą i prezbiterium wspólny, wysoki dach kryty gontami. Wieża oraz znajdująca się nad nawą wieżyczka na sygnaturkę zwieńczone podobnymi helmami cebulastymi z latarniami, pokrytymi blachą. Stropy z polichromią wykonaną w 1958 r. przez artystę Grzeszcza z Poznania.

Późnobarokowy architektoniczny ołtarz główny z ok. poł. XVIII w., z obrazem Wszystkich Świętych z 1746 r. malowanym przez Wojciecha Budzyńskiego. Dwa późnobarokowe ołtarze boczne z poł. XVIII w. Chrzcielnica barokowa z ok. 1740 r. w kształcie płonącego serca. Barokowa ambona z rzeźbą Mojżesza na daszku.

Obok kościoła drewniana dzwonnica z 1832 r., konstrukcji słupowej, oszalowana, z dwuspadowym daszkiem krytym gontami.

193

192

194

195

Miasto w powiecie rawickim, położone ok. 19 km na południowy zachód od Krotoszyzna. Kaplica znajduje się na cmentarzu przy ul. Wrocławskiej.

Kaplica pw. Świętego Krzyża

Zbudowana w 1777 r., staraniem księdza Józefa Gogolewskiego. W latach 1991-92 przeprowadzono kapitalny remont świątyni.

Wzniesiona na planie krzyża greckiego, z prezbiterium w ramieniu wschodnim, za którym niższa i węższa, prostokątna zakrystia. Część centralna budowli murowana z cegły, ściany skrzydeł pierwotnie konstrukcji szkieletowej, obecnie również murowane z nabitymi deskami imitującymi konstrukcję szkieletową. Ściany zakrystii konstrukcji szkieletowej. Część centralna na wysokości dachów ramion bocznych oraz szczyty ramion obite deskami. Dachy kryte gontami. Część centralna z dachem namiotowym zwieńczonym hełmem z latarnią, obitym blachą. Część centralna nakryta pozorną kopułą, otwartą półkolistymi arkadami do ramion krzyża, nakrytych pozornymi sklepieniami kolebkowymi.

Regencyjny ołtarz główny z ok. 1730 r., z późnobarokowymi rzeźbami Matki Boskiej i św. Jana.

W polu środkowym gotycki krucyfiks z ok. poł. XV w. Obok kaplicy drewniana dzwonnica z 2 poł. XVIII w., z bramą przelotową w przyziemiu, kryta gontami.

196

197

Wieś w gminie Września (powiat wrzeński), położona ok. 4 km na południe od Wrześni.

Kościół pw. św. Marcina

Wzniesiony w latach 1763-1765. Około poł. XIX w. przedłużono nawę w kierunku zachodnim i dobudowano kruchtę. Restaurowany m.in. na początku XX stulecia, w 1958 r. oraz w latach siedemdziesiątych XX w.

Starsza część kościoła konstrukcji zrębowej, rozbudowana część nawy oraz kruchta konstrukcji szkieletowej wypełnionej ceglą. Cały budynek oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z nieco węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Po północnej stronie prezbiterium prostokątna zakrystia, przy nawie od południa kruchta. Dachy kryte dachówką. Na kalenicy nawy od strony zachodniej dość duża wieżyczka na sygnaturkę, nakryta blaszanym hełmem cebulastym. Od strony wschodniej druga mniejsza wieżyczka z datą „1763” na choraławce. Wewnątrz strop.

Późnorenansowy ołtarz główny z początku XVII w., pochodzący z poprzedniego kościoła, z obrazami śś. Stanisława i Wojciecha oraz z rzeźbą św. Marcina w zwierceniu. Ołtarze boczne z XVIII w. Na ścianach polichromia z 1958 r. autorstwa Edmunda Budasza.

Przed kościołem drewniany słup wykonany przez Józefa Kalasantego Jakubowskiego w 1854 r., pokryty płaskorzeźbami ze scenami historycznymi, z wizerunkiem Matki Boskiej oraz rzeźbą św. Jana Nepomucena w zwierceniu; konserwowany w 1998 r.

198

199

Wież w gminie Rydzyna (powiat leszczyński), położona ok. 5 km na południowy wschód od Rydzyny, przy drodze do Wrocławia.

Kościół pw. św. Marcina

Wzniesiony w 1674 r. staraniem rodziny Lessel-Stoschów. W 1729 r. dobudowano wieżę. Podczas remontu w 1817 r. wymieniono drewno na konstrukcję szkieletową, a w 1820 r. mieszkańcy wsi ufundowali zegar na wieży. Gruntownie remontowany w latach 1947-53 (m.in. dolne partie ścian wieży zamieniono na mурowane i dobudowano kaplicę) oraz w latach 1977-78 i 1983-84.

Konstrukcji szkieletowej wypełnionej ceglami, poła otynkowane. Orientowany. Salowy, zamknięty trójbocznie. Po bokach zakrystia (od północy) i kaplica Matki Boskiej oraz niewielkie pomieszczenia mieszczące wejście do zakrystii i kruchtę. Do północnej ściany nawy oraz zakrystii przylega niska drewniana kostnica. Od zachodu wieża, w dolnej partii mурowana, w górnej drewniana, mieszcząca w przyziemiu kruchtę. Dachy kryte dachówkami. Na wieżę dach ostrosłupowy kryty gontem, zakończony żelazną chorągiewką z datami „1729” i „1954”, i krzyżem. Wnętrza otynkowane, przykryte stropami.

Barokowy ołtarz główny (dawniej znajdujący się w kaplicy Matki Boskiej) z 1 poł. XVIII w., z obrazami Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii w polu środkowym i św. Jadwigi w zwieńczeniu. W zewnętrznej ścianę kaplicy wmurowano barokową płytę nagrobną z piaskowca z 1642 r.

200

201

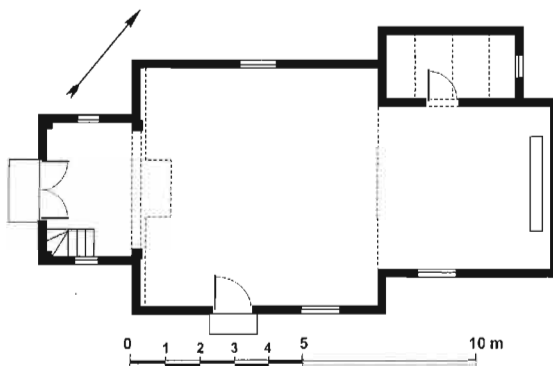
Miasto, siedziba władz powiatów ziemskiego i grodzkiego, położone w południowo-wschodniej części województwa wielkopolskiego. Kościół znajduje się przy ul. Bolesława Pobożnego, w sąsiedztwie rezerwatu archeologicznego na Zawodziu.

Kościół pw. św. Wojciecha

Wzniesiony w 1798 r. z fundacji Sebastiana Zielińskiego, przez cieślę Jana Keinera. Gruntownie restaurowany w 1870 r., ostatnio remontowany w latach 1976 i 1994.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Do nawy zbliżonej kształtem do kwadratu przylega od północnego wschodu węższe, zamknięte prosto prezbiterium. Przy jego północno-zachodniej ścianie zakrystia, przy nawie - na osi kościoła - kruchta konstrukcji sumikowo-łatkowej. Dachy kryte gontami. Nad nawą czworoboczna wieżyczka na sygnaturkę, z latarnią i krzyżem na baniastej podstawie. Wnętrza nakryte polichromowanymi stropami.

W barokowym oltarzu głównym z początku XVIII w. obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem. W kruchcie romańska kropielnica z piaskowca. Późnobarokowa ambona z baldachimem. Pozostałe elementy wyposażenia z końca XIX w.

203

Wieża w gminie Trzemeszno (powiat gnieźnieński), położona nad brzegiem Jeziora Kamienieckiego, ok. 8 km na wschód od Trzemeszna.

Kościół pw. św. Jakuba Większego

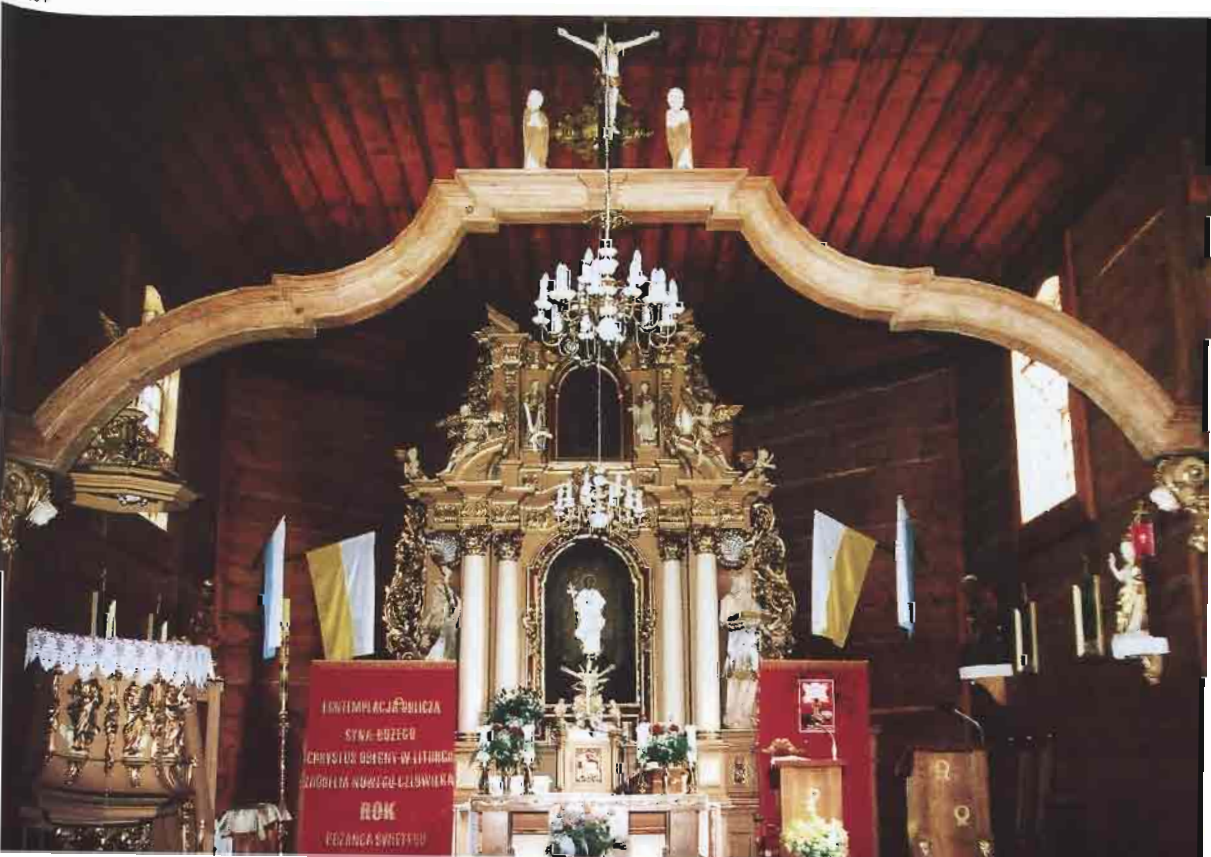
Wzniesiony w latach 1722-24 z fundacji proboszcza Jana Cieńskiego, zakonnika z Trzemeszna. Kilkakrotnie restaurowany, także obecnie w trakcie remontu.

Konstrukcji zrębowej; ściany zewnętrzne oszalowane, od wewnątrz - z bali. Orientowany. Jednonawowy, z bocznymi kaplicami tworzącymi rodzaj transeptu. Po zachodniej stronie kaplicy północnej niewielka zakrystia, obok kaplicy południowej kruchtka. Od zachodu do nawy przylega wieża konstrukcji szkieletowej z kruchtą w przyziemiu. Pre-

zbiterium tej samej szerokości co nawa, zamknięte trójbocznie. Dachy pokryte gontami. Na skrzyżowaniu nawy i kaplic wieżyczka na sygnaturkę, nakryta namiotowym dachem zakończonym kulą. Wieża zwężająca się uskokowo ku górze, nakryta dachem namiotowym. Stropy o zaokrąglonych narożach. Nawa i prezbiterium o tej samej wysokości rozdzielone wygiętą belką tęczaową, z wyniesioną częścią środkową, na której późnogotycka grupa Ukrzyżowania z 1 ćwierci XVI w. Ramiona transeptu otwarte do nawy arkadami wspartymi na półkolumnach.

Wyposażenie głównie barokowe. Ołtarz główny późnobarokowy z czasów budowy kościoła, ze starszym obrazem Najświętszej Marii Panny Niepokalanie Poczętej oraz rzeźbami świętych. Ołtarze boczne barokowe z 2 poł. XVII w., przekształcone m.in. poprzez dodanie uszaków. W północnym ramieniu transeptu ołtarz z obrazem św. Jakuba Starszego, w południowym - z obrazem św. Józefa z Dzieciątkiem. Ambona barokowa.

204

206

Wieś w gminie Radawica (powiat zlotowski), położona 13 km na północny zachód od Złotowa.

Kościół pw. św. Małgorzaty

Wybudowany 1803 r. przez miejscową gminę ewangelicką. Od 1945 r. katolicki. Od listopada 2000 r. kościół zamknięty; trwają przygotowania do remontu.

Konstrukcji szkieletowej, wypełnionej cegłą, a od wewnątrz gliną. Orientowany. Salowy, zamknięty od wschodu trójbocznie. Dach kryty eternitem. Wewnątrz strop. Przy ścianie zachodniej i części południowej empory wsparte na drewnianych słupach. Na balustradach empor malowane postaci i sceny ze Starego Testamentu.

Ołtarz neobarokowy, zdobiony malowanymi motywami roślinnymi, rzeźbami i obrazem Matki Boskiej Nieustającej Pomocy.

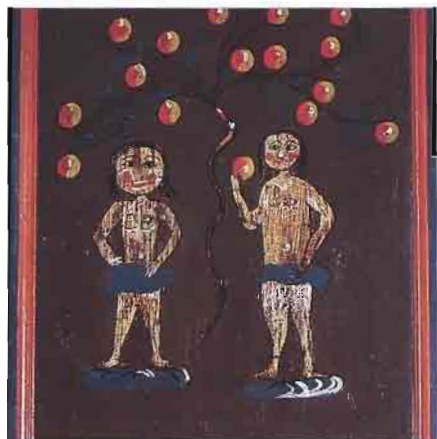
Przy kościele drewniana dzwonnica w formie krosna, o dwuspadowym dachu krytym dachówką. Na daszku ozdobna chorągiewka z dwugłowym orlem.

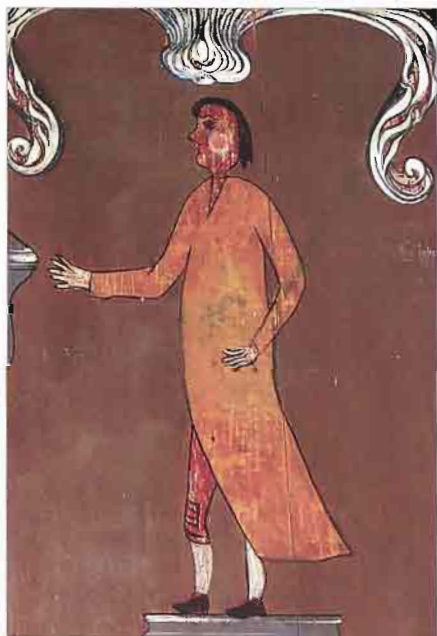
207

209

210

211

Wieś gminna w powiecie konińskim, położona ok. 12 km na północny zachód od Konina, przy drodze do Kleczewa. Kościół znajduje się na cmentarzu, przy drodze do Konina.

Kościół pw. św. Izaaka

Wybudowany w 1793 r., kilkakrotnie restaurowany, po raz ostatni w latach 1983 i 1998. Wezwanie świątyni przypomina żywo do dziś w Kazimierzu Biskupim kult śś. Pięciu Braci Męczenników (jednym z nich był św. Izaak).

Konstrukcji zrębowej. Orientowany. Do nawy o planie zbliżonym do kwadratu przylega prostokątne, węższe prezbiterium. Przy nawie od południa kruchta. Dachy dwuspadowe z okapem, kryte gontami. Nad zachodnim szczytem wieżyczka na sygnaturkę zwieńczona cebulastym hełmem. Wewnątrz pozorne sklepienie beczkowe.

W empirowym ołtarzu głównym obraz św. Izaaka z XVIII w. Dwa barokowe ołtarze boczne.

213

212

214

Wies w gminie Wolsztyn (powiat wolsztyński), położona nad Obrzańskim Kanalem Północnym, ok. 8 km na południe od Wolsztyna.

Kościół pw. św. Wawrzyńca

Wzniesiony w 1778 r. Restaurowany w końcu XIX w. oraz w latach 1947 i 1981.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z węższym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium, przy którym od północy zakrystia. Przy nawie od południa kruchta, a od zachodu wieża konstrukcji słupowej. Dachy kryte blachą. Wieża zwieńczona ostrosłupowym hełmem zakończonym kulą z krzyżem. Wewnątrz stropy belkowe.

Barokowy ołtarz główny z ok. 1720 r., z obrazami śś. Rocha (w polu środkowym) i Wawrzyńca (w zwieńczeniu). Dwa ołtarze boczne i prospekt organowy z ok. 1788 r. Na profilowanej belce tęczywej krucyfiks z XVIII w.

215

216

217

Wieś w gminie Czerwonak (powiat poznański), położona ok. 10 km na północny wschód od Poznania.

Kościół pw. św. Józefa

Wzniesiony przypuszczalnie w latach 1749-51 z fundacji Józefa Tadeusza Kierskiego, biskupa poznańskiego. Wieża zniszczona w 1852 r. została odbudowana w 1863 r. Restaurowany w latach 1905-07.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z nieco węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium, z zakrystią od północy. Przy nawie od zachodu wieża konstrukcji słupowej, od południa - niewielka kruchta. Dachy kryte gontami. Wieża nakryta gontowym dachem namiotowym. Wewnątrz stropy. Na nich i na ścianach polichromia neorokokowa z lat 1905-07.

Wyposażenie rokokowe i neobarokowe. Ołtarz główny z ok. poł. XVIII w. z obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem, z częściowo zatartym napisem fundacyjnym i datą 1678. Nad wejściem do zakrystii obraz Matki Boskiej w typie Śnieżnej z ok. 1620-30 r. Dwa neobarokowe ołtarze boczne z początku XX w. Ambona, ławy kolatorskie i chrzcielnica rokokowe z ok. poł. XVIII w.

219

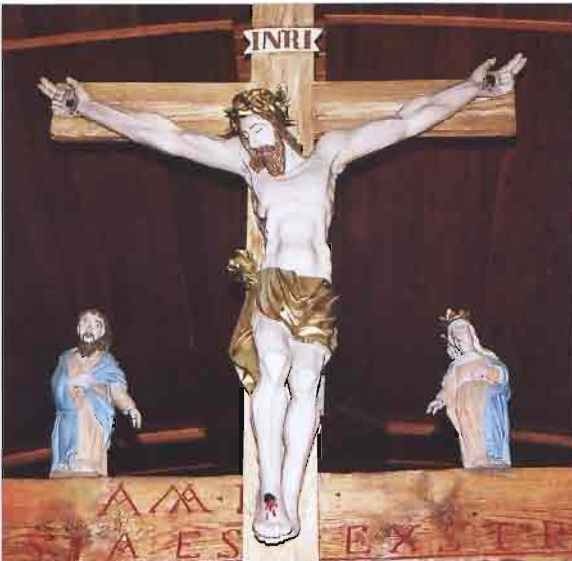
Wieża w gminie Kępno (powiat kępiński), położona ok. 7 km na północny wschód od Kępna.

Kościół pw. św. Mikołaja i Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny

Wzniesiony w 2 poł. XVII w. Restaurowany w latach 1871, 1948 i ostatnio 1999-2000.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Wzniesiony na planie krzyża łacińskiego z dwiema kaplicami po bokach i węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie, przy którym od północy zakrystia. Na przedłużeniu nawy od zachodu - wieża konstrukcji słupowej. Dachy kryte blachą. Wieża przykryta dachem namiotowym i wieżyczka na sygnaturkę na skrzyżowaniu nawy z ramionami transeptu - zwieńczone latarniami i cebulastymi hełmami. Wewnątrz pozorne sklepienie kolebkowe.

W późnorenesansowym ołtarzu głównym z 1 poł. XVII w. barokowe obrazy śś. Mikołaja i Franciszka z 1 poł. XVIII w. Ołtarze boczne nawy i w kaplicach barokowo-ludowe z końca XVIII w. Na belce tęczowej wczesnobarokowy krucyfiks z poł. XVII w.

220

221

Wies gminna w powiecie gnieźnieńskim, położona ok. 12 km na północ od Pobiedzisk.

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela

Wzniesiony w 1733 r., staraniem proboszcza Jana Wypijewskiego. Dobudowany do murowanej kaplicy Najświętszej Marii Panny z 2 poł. XVII w. Remontowany w 1949 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z nieco węższym, zamkniętym trój-bocznie prezbiterium. Przy nim od północy zakrystia. Do nawy od południa przylega murowana kaplica, od północy niewielka kruchta, a od zachodu wieża konstrukcji słupowej z kruchta w przziemiu. Dachy kryte gontami, nad wieżą - namiotowy, zwieńczony kulą i herbem Piława prymasa Teodora Potockiego. Nawa i prezbiterium przykryte stropem o równej wysokości. W kaplicy pozorne sklepienie kolebkowe.

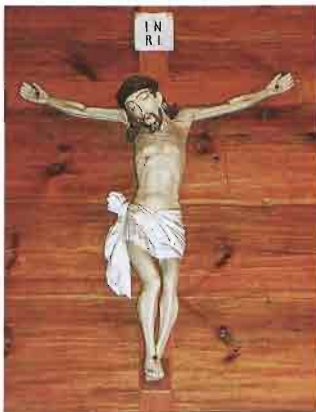
Wyposażenie kościoła głównie barokowe. W ołtarzu głównym obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z poł. XVIII w. Ołtarze boczne neoklasycystyczne z początku XX w. Ambona i chrzcielnica barokowe. Barokowa Pieta pochodząca z rozebranego w XIX w. kościoła pw. Świętej Trójcy. Na zewnętrznej ścianie prezbiterium barokowy krucyfiks.

222

223

224

225

Wieś gminna w powiecie poznańskim, położona ok. 9 km na południowy wschód od Swarzędza.

Kościół pw. Wszystkich Świętych

Budowa kościoła rozpoczęta ok. 1760 r. z fundacji księdza Łukasza Lubaszowskiego, dziekana kostrzyńskiego, po jego śmierci była kontynuowana przez Adama Skarbka Malczewskiego, starostę kleszczewskiego. Restaurowany w 1843 i 1861 r.; w latach 1986-07 przeprowadzono renowację wnętrza.

Konstrukcji zrębowej, zewnątrz oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z nieco węższym, trój-bocznie zamkniętym prezbiterium. Przy nim od północy zakrystia. Do nawy od zachodu przylega dwukondygnacyjna kruchta konstrukcji słupowej, od południa - niewielka kruchta. Dachy przykryte gontami. Na kalenicy nawy niewielka wieżyczka na sygnaturkę, nakryta blaszanym hełmem. Wewnątrz stropy.

Ołtarz główny rokokowy z obrazem Wszystkich Świętych i późniejszymi rzeźbami. Dwa ołtarze boczne i ambona, rokokowe.

W narożu między kruchtą a południową ścianą nawy dostawiona od zewnątrz drewniana kaplica.

226

227

Kleszczyna

Wieś w gminie Złotów (powiat złotowski), położona 18 km na południowy wschód od Złotowa.

Kościół pw. Chrystusa Króla

Wybudowany jako ewangelicki w latach 1873-1876. Od 1945 r. katolicki. W 1980 i 1990 r. po obu stronach prezbiterium wybudowano murowane zakrystie.

Konstrukcji szkieletowej, wypełnionej cegłą. Jednonawowy, z pięciobocznie zamkniętym prezbiterium. Od północy do nawy przylega wieża. Dachy kryte dachówkami. Wewnątrz strop belkowany. Przy północnej ścianie empora z organami.

Ołtarz główny z figurą ukrzyżowanego Chrystusa. W ołtarzu bocznym obraz Madonny z Dzieciątkiem o znamionach ludowości. W oknach zamontowano w 2001 r. witraże projektu Małgorzaty Iwańskiej z Piły.

Przy kościele drewniana dzwonnica.

228

229

230

232

231

Miasto w powiecie kolskim, położone ok. 20 km na północny wschód od Koła, przy drodze do Warszawy. Kościół znajduje się na cmentarzu, w południowo-zachodniej części miasta, przy ul. Rawity-Witanowskiego.

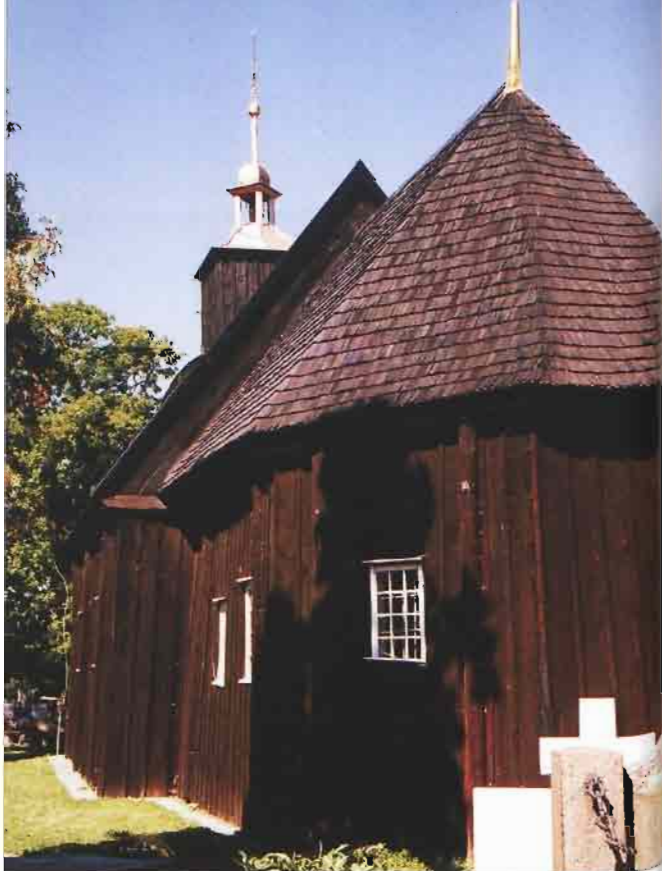
Kościół pw. św. Fabiana i Sebastiana

Wzniesiony w 1557 r. z fundacji mieszczan kłodawskich. Gruntownie restaurowany w 3 ćwierci XVIII w., w 1846 r. (m.in. budowa obszernego przedsionka z kruchtą) i w latach 1972-76.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do kwadratowej nawy przylega węższe prezbiterium zamknięte trójbocznie, z zakrystią od północy. Przy zachodniej ścianie nawy obszerny przedsionek z kruchtą od północy. Dachy kryte gontami. Na zachodnim skraju kalenicy nawy wieżyczka na sygnaturkę z blaszanym hełmem. Wewnątrz strop. Polichromia z 1846 r., przemaalowana w latach 1972-76. Na belce ściany prezbiterium, za ołtarzem, data budowy świątyni.

Rokokowy ołtarz główny z 3 ćwierci XVIII w., dwa ołtarze boczne z ok. poł. XIX w.

Przy kościele dzwonnica drewniana zapewne z XVIII w., restaurowana w 1958 r., przykryta gontowym dachem namiotowym.

234

233

235

Miasto w powiecie krotoszyńskim, położone ok. 14 km na zachód od Krotoszy, przy drodze do Rawicza. Wieża stoi przy ul. 3 Maja.

Wieża dawnego kościoła

Wzniesiona w 1764 r. jako część świątyni ewangelickiej. W latach pięćdziesiątych XX w. rozebrano nawę kościoła. Od tego czasu pełni rolę wieży zegarowej. Odnawiana, ostatnio w latach 1976 i 1980.

Konstrukcji szkieletowej, oszalowana. Wzniesiona na planie kwadratu, dwukondygnacyjna. Daszek dolnej kondygnacji kryty gontami, górna część wieży zwieńczona blaszanym hełmem z latarnią. Wewnątrz stropy belkowe. Na elewacjach wieży trzy tarcze zegarowe, wewnątrz czynny zegar wieżowy „J.F.WEULE BOCKENEN 1916”, z wahadłem ozdobionym płaskorzeźbioną sową.

237

236

Kocień WIELKI

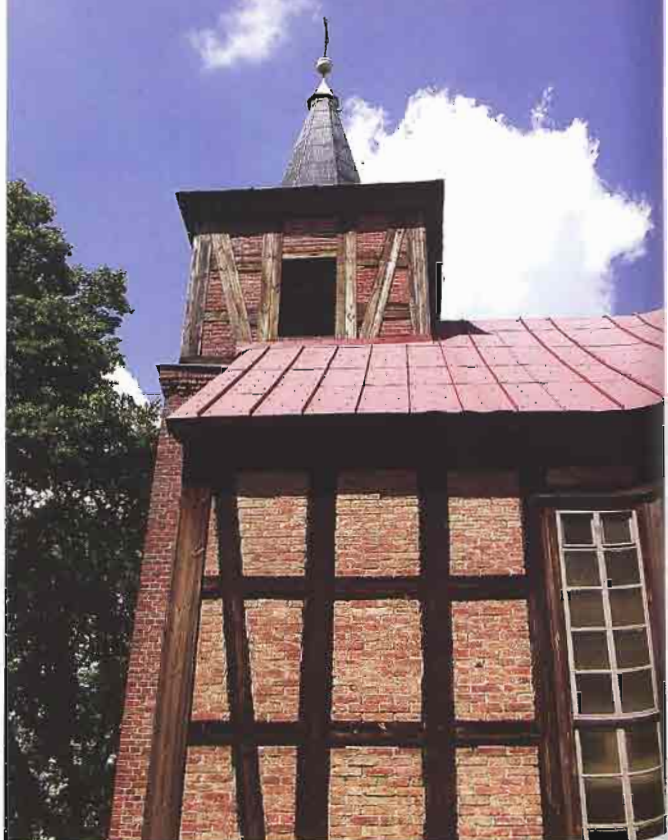
Wieś w gminie Wieleni (powiat czarnkowsko-trzcianecki), położona ok. 12 km na północny wschód od Wielenia.

Kościół pw. św. Anny

Wzniesiony w 1843 r. jako ewangelicki, pracami budowlanymi kierował pastor Edward Schmidt. Po 1945 r. katolicki. W czasie remontu w latach 1904-14 przebudowano wieżę, wznosząc dwie ceglane kondygnacje. Od lat siedemdziesiątych XX w. do dnia dzisiejszego wykonano wiele prac remontowych.

Konstrukcji szkieletowej z wypełnieniem ceglonym. Salowy, wzniesiony na planie prostokąta, z nieznacznie wysuniętą przed lico fasady wieżą od południa. W elewacjach wschodniej, północnej i południowej - drewniane elementy konstrukcyjne pokryte wtórnie deskami. Dach kryty blachą. Ostatnia kondygnacja wieży szkieletowa, nad nią stożkowy hejm z kulą i krzyżem, pokryty blachą. Stroopy obite płytami wiórowymi. Od strony wieży i po bokach nawy empory. Po obu stronach ołtarza głównego dwa pomieszczenia zakrystii.

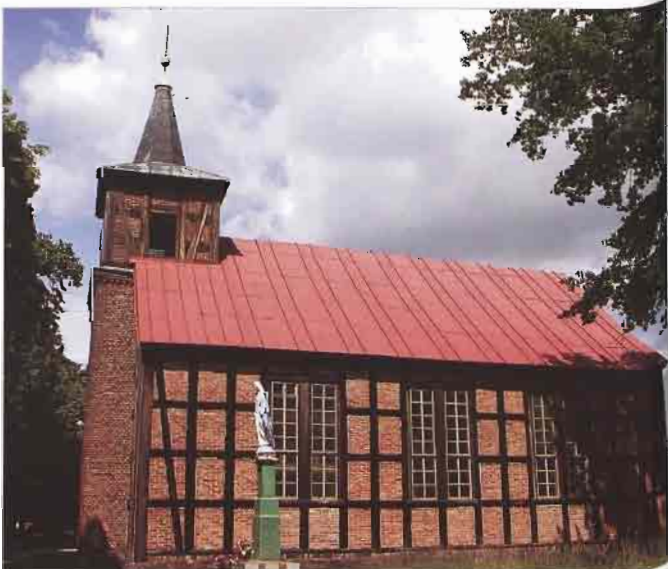
Neorenesansowa nastawa ołtarza głównego z poł. XIX w., podobnie jak prospekt organowy.

239

238

240

Wieś w gminie Ceków (powiat kaliski), położona ok. 11 km na południowy wschód od Stawiszyna.

Kościół pw. św. Wawrzyńca

Wzniesiony w 1691 r. z fundacji dziedzica Sokolowskiego. Kilkakrotnie restaurowany, ostatnio w latach 1986 i 1993.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do nawy na planie zbliżonym do kwadratu przylega węższe, zamknięte trójbocznie prezbiterium, z zakrytą od północy. Przy nawie od zachodu i południa dwie kruchty. Dachy kryte gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z latarnią, kryta hełmem z iglicą i krzyżem. Na elewacji zachodniej nad wejściem drewniany krucyfik. Wewnątrz stropy. W nawie na stropie malowany wizerunek Trójcy Świętej.

W barokowym ołtarzu głównym z 1 poł. XVIII w. późnorennesansowy obraz Świętej Rodziny z 1 poł. XVII w. Dwa ołtarze boczne z 1 poł. XVIII w. z obrazami św. Józefa i Wawrzyńca, dwa pozostałe ołtarze boczne z 1754 r. Na belce tęczowej krucyfiks późnogotycki z XV w. i data budowy świątyni. Przy północnej ścianie prezbiterium, w tęczy kościoła, nadwieszona barokowa ambona z baldachimem z 1 poł. XVIII w., z wizerunkami czterech ewangelistów.

Wieś w gminie Słupca (powiat słupecki), położona 3 km na północny wschód od Słupcy, przy drodze do Kleczewa. Kościół stoi w przysiółku Koszuty Małe, ok. 0,5 km na północ od głównej drogi.

Kościół pw. św. Bartłomieja

Wzniesiony w 1720 r., z fundacji opata klasztoru cysterskiego w Łądzie, Mikołaja Łukomskiego. Prezbiterium i część nawy rozebrane w 1942 r. przez Niemców. Odbudowany w 1946 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z nieco węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Od strony północnej do prezbiterium przylega zakrystia, do nawy - kruchta. Dachy kryte blachą. Na kalenicy nawy wieżyczka na sygnaturkę. Wewnątrz stropy.

W nowym ołtarzu głównym (za zasuwą) obraz Matki Boskiej Rokitniańskiej z 1737 r. W ołtarzu bocznym obraz „Pieta” z końca XVI w., z klęczącą postacią fundatora świątyni. Na ścianie prezbiterium gotycka rzeźba św. Małgorzaty z ok. 1480 r.

Wiesć w gminie Mycielín (powiat kaliski), położona ok. 7 km na wschód od Stawiszyna.

Kościół pw. św. Wojciecha

Murowany, jednonawowy kościół romański powstał w 1 poł. XII w. Obecnie stanowi on prezbiterium świątyni. Drewnianą nawę dostawiono w 1708 r. Wielokrotnie restaurowany, po raz ostatni w latach 1991-93.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do prostokątnej nawy przylega prawie takiej samej szerokości prezbiterium z absydą od wschodu

i nowszą murowaną zakrystią od południa. Przy nawie od północy ośmioboczna kaplica, od zachodu kruchta. Dachy kryte blachą. U zbiegu nawy i prezbiterium wieżyczka na sygnaturkę zwieńczona hełmem cebulastym. Wewnątrz stropy.

Rokokowe ołtarze z 1 poł. XVIII w.; w głównym obraz św. Józefa w srebrnej sukience. Ambona i chrzcielnica rokokowe z okresu budowy świątyni. We wnętrzu absydy późnogotycka rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem z początku XVI w.

Kowalewo

OPACTWO

Wieś w gminie Słupca (powiat słupecki), położona 6 km na południowy wschód od Słupcy.

Kościół pw. św. Piotra i Pawła

Wybudowany w 1784 r. z fundacji prymasa Antoniego Ostrowskiego, opata komendatoryjnego klasztoru cysterskiego w Łądzie. Gruntownie odnowiony w 1862 r. Od zewnątrz remontowany w latach 1980-88, wewnątrz - w latach 1991-98.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Trójnawowy, wzniesiony na planie krzyża, o prezbiterium zamkniętym wielobocznie. Przy prezbiterium od północy skarbczyk, od południa zakrystia; przy nawie od południa kruchta. Od zachodu wieża konstrukcji słupowej, przykryta hełmem blaszanym. Dachy kryte blachą. Nad portalem od zachodu data budowy kościoła i medalion z herbem Grzymała. Wnętrze podzielone drewnianymi kolumnami na trzy nawy, przykryte pozornymi sklepieniami kolebkowymi.

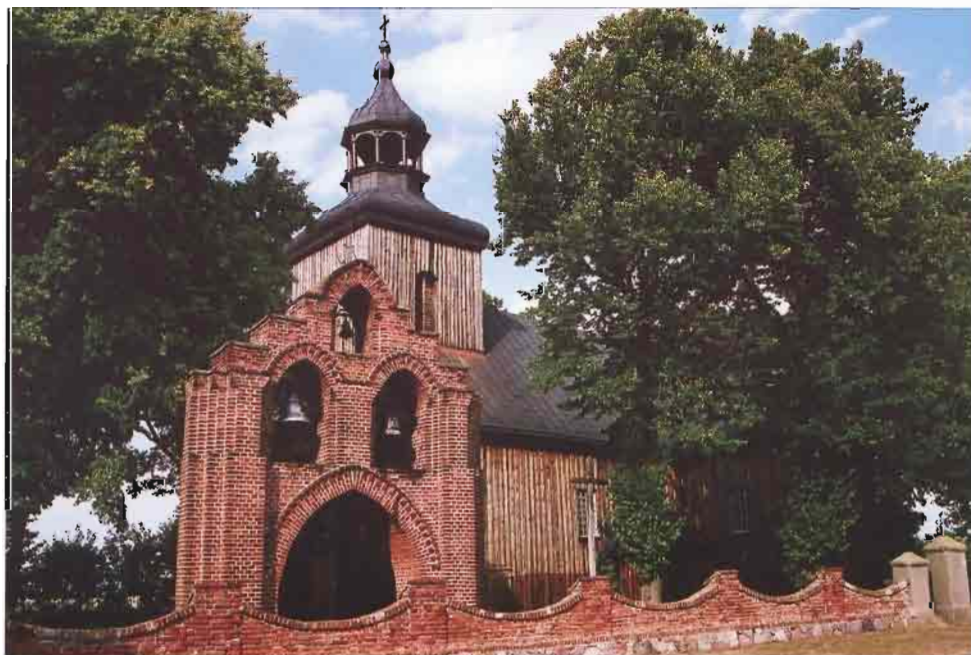
Ołtarz główny i dwa ołtarze późnobarokowe, iluzjonistyczne z ok. 1784 r. Ołtarz w nawie bocznej barokowo-klasycystyczny z ok. 1800 r. Dwie kamienne kropielnice z XVI w.

244

245

246

Wieś w gminie Perzów (powiat kępiński), położona ok. 16 km na zachód od Kępna.

Kościół pw. św. Filipa i Jakuba Apostoła

Wzniesiony w 2 poł. XVIII w., w latach 1883-84 gruntownie odnowiony. Wielokrotnie restaurowany, po raz ostatni w 1996 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do nawy na planie prostokąta przylega wydłużone, nieco węższe prezbiterium zamknięte trójbocznie. Przy prezbiterium od północy murowa-

na zakrystia, przy nawie od południa - kruchta. Od zachodu na osi kościoła wieża konstrukcji słupowej. Dachy kryte gontami. Wieża zadaszona namiotowo z kulą i krzyżem na szczycie. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. Helmy wież kryte blachą. Wewnątrz stropy na jednej wysokości w nawie i prezbiterium.

Wyposażenie kościoła neoklasycystyczne z 2 poł. XIX w. Ołtarz główny z neogotyckim obrazem św. Apostołów Filipa i Jakuba.

Miasto w powiecie krotoszyńskim, położone ok. 15 km na północ od Krotoszyń, przy drodze do Jarocina. Kościół usytuowany jest przy ul. Poznańskiej, na terenie cmentarza.

Kościół pw. Świętej Trójcy

Wzniesiony w 1570 r. Wielokrotnie restaurowany, ostatnio w latach 1971-73.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium, przy którym od strony północnej zakrystia. Dach kryty gontami. Nad nawą czworo-

boczna wieżyczka na sygnaturkę, zwieńczona wieżowym daszkiem namiotowym. Wnętrze przykryte stropem. Ściany artykułowane lisciami w formie pilastrów, między którymi wsporniki z figurami świętych z XVI-XVIII w.

W barokowym oltarzu głównym z 1720 r. obraz Świętej Trójcy z końca XVI w. i św. Barbary z XVII w. Oltarze boczne - późnorenesansowy z 1720 r. i barokowy z początku XVIII w. Na belce tęczowej data budowy świątyni oraz grupa z krucyfiksem z 1570 r. Ambona późnorenesansowa z 4 ćwierci XVI w.

Wieś w gminie Mosina (powiat poznański), położona ok. 4 km na południe od Mosiny.

Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej

Zbudowany w latach 1779-81, z fundacji Franciszka Koszyckiego, starosty rusowskiego i mosińskiego, jako kościół ewangelicki. Po 1945 r. katolicki. Remontowany w latach dziewięćdziesiątych XX w.

Konstrukcji szkieletowej wypełnionej cegłą (częściowo przemurowany), obecnie otynkowany. Orientowany. Salowy, wzniesiony na planie prostokąta, z kwadratową kruchtą od zachodu i współczesną zakrytą od strony wschodniej. Nakryty dachem dwuspadowym, krytym łupkiem, z naczółkiem od strony wschodniej. Nad zachodnim krańcem kalenicy wieża z zegarem, którą wieńczy helm z ośmioboczną latarnią. Na elewacji frontowej ceglane nadokienniki i gzymsy wieńczące. Wewnątrz piętrowe drewniane empory obiegające ściany północną, zachodnią i południową. Nad emporami stropy, nad środkową częścią nawy sklepienie kolebkowe wsparte na słupach empor. Rokokowa ambona z 1780 r.

Przy kościele drewniana dzwonnica z początku XX w.

Miasto powiatowe, położone w południowej części województwa wielkopolskiego, ok. 45 km na zachód od Kalisza. Kościół pw. *śś. Fabiana i Sebastiana* usytuowany jest w *śródmieściu*, przy ul. *Koźmińskiej*. Kościół pw. *św. Marii Magdaleny* znajduje się w *północnej części miasta*, na terenie dawnej wsi *Stary Krotoszyn*, opodal ul. *Wiejskiej*.

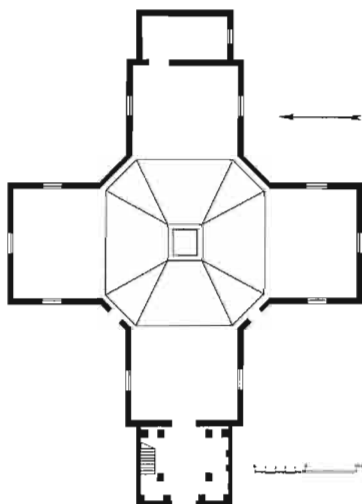
Kościół pw. *śś. Fabiana i Sebastiana*

Wybudowany w 1752 r. W 1813 r. od zachodu dobudowano wieżę i wieżyczkę na sygnaturkę. Restaurowany, ostatnio w latach 1956 i 1992.

Konstrukcji zrębowej, w górnej części centralnej-szkieletowej. Orientowany. Wzniesiony na planie krzyża greckiego z oktagonálną częścią środkową. Na przedłużeniu wschodniego ramienia krzyża - zakrystia, zachodniego - wieża konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu. Dachu kryte gontami. Na wieży dach namiotowy. W zwieńczeniu kopuły wieżyczka na sygnaturkę z latarnią i cebulastym hełmem. Wewnątrz w ramionach stropy płaskie z fa-setami, część centralna przekryta pozorną, ośmiodzielną, kopułą.

W późnobarokowym ołtarzu głównym z 2 poł. XVIII w. barokowy krucyfiks z tęczą, z XVII w. oraz obrazy *śś. Fabiana i Sebastiana* z XVII w. i *Matki Bo-*

skiej z Dzieciątkiem z XVIII w. Przed mensą ołtarza figury *śś. Rocha i Floriana* z końca XVIII w. Płyta inskrypcyjna Stanisława Staśkiewicza, weterana powstania 1863 r., zmarłego 1900 r.

Kościół pw. św. Marii Magdaleny

Wybudowany w 1755 r. staraniem proboszcza Piotra Rokossowskiego. Kilkakrotnie restaurowany, ostatnio w latach 1969 i 1994.

Konstrukcji zrębowej. Orientowany. Jednonawowy, z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie, z zakrystią od strony północnej. Do nawy od zachodu przylega kruchta. Dachy z wysuniętymi okapami, kryte gontami. Nad nawą sześcioboczna wieżyczka na sygnaturkę z ażurową latarnią i ostrosłupowym helmem. Wewnątrz stropy deskowo-listwowe.

W prezbiterium krucyfiks barokowy z XVII w.

251

253

252

Wieś w gminie Koźminek (powiat kaliski), położona ok. 15 km na północny wschód od Kalisza.

Kaplica pw. Niepokalanego Serca Najświętszej Marii Panny

Wzniesiona w 1947 r. Konstrukcji zrębowej, oszalowana. Orientowana. Salowa, z trójkątnie zamkniętą częścią prezbiterialną. Dach łamany, kryty blachą. Na kalenicy wieżyczka na sygnaturkę, zwieńczona hełmem cebulastym. Wyposażenie współczesne.

254

255

Wieś w gminie Goluchów (powiat pleszewski), położona ok. 13 km na północny zachód od Kalisza.

Kościół pw. Świętej Trójcy

Wybudowany w 1754 r. z fundacji dziedzica Walentego Otto Trąpczyńskiego i miejscowego proboszcza Piotra Szkudlarskiego. Restaurowany w latach 1998-2002.

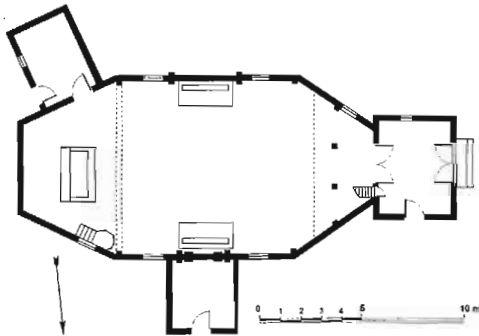
Konstrukcji sumikowo-łątkowej, kruchta - szkieletowej, oszalowany. Orientowany. Salowy, na planie wydłużonego ośmioboku, z prezbiterium od wschodu i dostawioną od zachodu kruchtą. Pod nawą murowana z cegły krypta. Dachy z wysuniętymi okapami, kryte gontami. Nad nawą sześcioboczna wieżyczka na sygnaturkę z ażurową latarnią i cebulastym hełmem. Wewnątrz stropy płaskie z fasetą. Ściany wraz ze stropem pokryte malowniczymi patronowymi.

We wczesnobarokowym oltarzu głównym z 1 ćwierci XVII w. obrazy Adoracji Matki Boskiej i Świętej Trójcy. Oltarze boczne barokowe z 3 ćwierci XVIII w. z obrazami Trójcy Świętej i Matki Boskiej. Na belce tęczowej krucyfiks wczesnobarokowy z ok. poł. XVII w. Ambona wczesnobarokowa, przyścienna z baldachimem z 1 poł. XVIII w.

Przy kościele drewniana dzwonnica konstrukcji słupowej z 1783 r., z bramą przelotową, będącą pierwotnym wejściem na teren kościołny.

256

257

Kuchary

Wieś w gminie Coluchów (powiat pleszewski), położona 10 km na północny zachód od Kalisza, przy drodze do Poznania.

Kościół pw. św. Bartłomieja.

Wybudowany w 1686 r. z fundacji księdza Adama Niesobowicza, proboszcza kanoników regularnych. Restaurowany w latach 1970-79.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do nawy na planie zbliżonym do kwadratu przylega węższe, trójbocznie zamknięte prezbiterium, z zakrystią od strony północnej. Przy nawie od zachodu wieża mieszcząca w przyziemiu kruchtę, od południa - kruchta. Dachy z wysuniętym okapem,

kryte gontami. Na wieży gontowy dach namiotowy z iglicą. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę kryta blachą. We wnętrzu strop listwowo-kasetonowy, na ścianach prezbiterium i nawy malowane wizerunki św. Apostołów.

Ołtarz główny i boczne wczesnobarokowe z ok. 1630 r. W ołtarzu głównym obraz Adoracji Matki Boskiej przez św. Stanisława i Wojciecha z datą 1635.

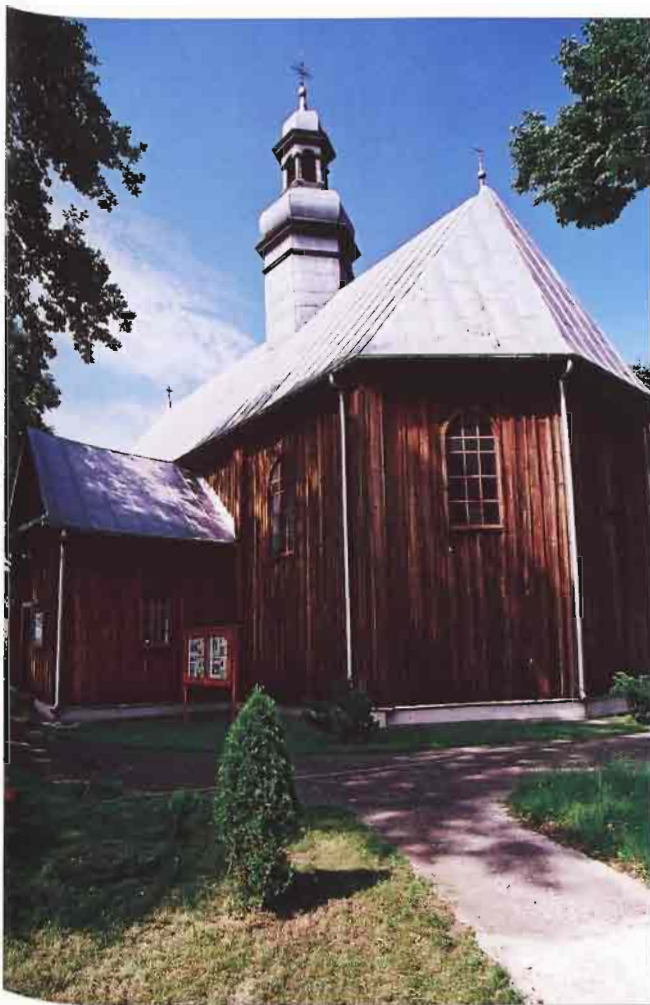
Wieś w gminie Rychwał (powiat koniński), położona ok. 11 km na południowy zachód od Konina.

Kościół pw. Wszystkich Świętych

Wzniesiony w 1795 r., gruntownie remontowany w 1912 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Salowy, z trójbocznie zamkniętą częścią prezbiterialną. Po bokach dwie przybudówki, od południa - kruchta, od północy - zakrystia. Dachy kryte blachą. Nad kalenicą okazała wieżyczka na sygnaturkę zwieńczona baniastym hełmem pokrytym blachą. Wewnątrz strop wsparty na wielobocznych słupach. Ściany, na wysokości okien, obiega malowany fryz figuralny z postaciami świętych.

Trzy barokowe ołtarze z ok. 1700 r., w głównym gotycko-renesansowa figura Ukrzyżowanego z XVI w. Ambona z końca XVIII w. Chrzcielnica kamienna z XVI w.

Wieś w gminie Trzcinnica (powiat kępiński), położona ok. 10 km na południe od Kępna.

Kościół pw. Wniebowzięcia Matki Boskiej

Wybudowany w 1627 r. przez paulinów z Częstochowy. Powiększony w XVIII w.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta, z prostokątnym prezbiterium i dwiema kruchtami od zachodu i południa. Przy północnej ścianie prezbiterium murowana zakrystia. Dach kryty gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. Wewnątrz stropy. Stropy i ściany pokryte polichromią z 1739 r. (data na belce stropowej), przedstawiającą scenę Wniebowzięcia Matki Bożej, symbol zakonu paulinów i dekorację roślinną.

Wczesnobarokowy ołtarz główny z 2 poł. XVII w., z obrazem Matki Boskiej. W ołtarzu bocznym z XVII w. rzeźba św. Rocha. W prezbiterium późnorenansowa ambona z 1 poł. XVII w.

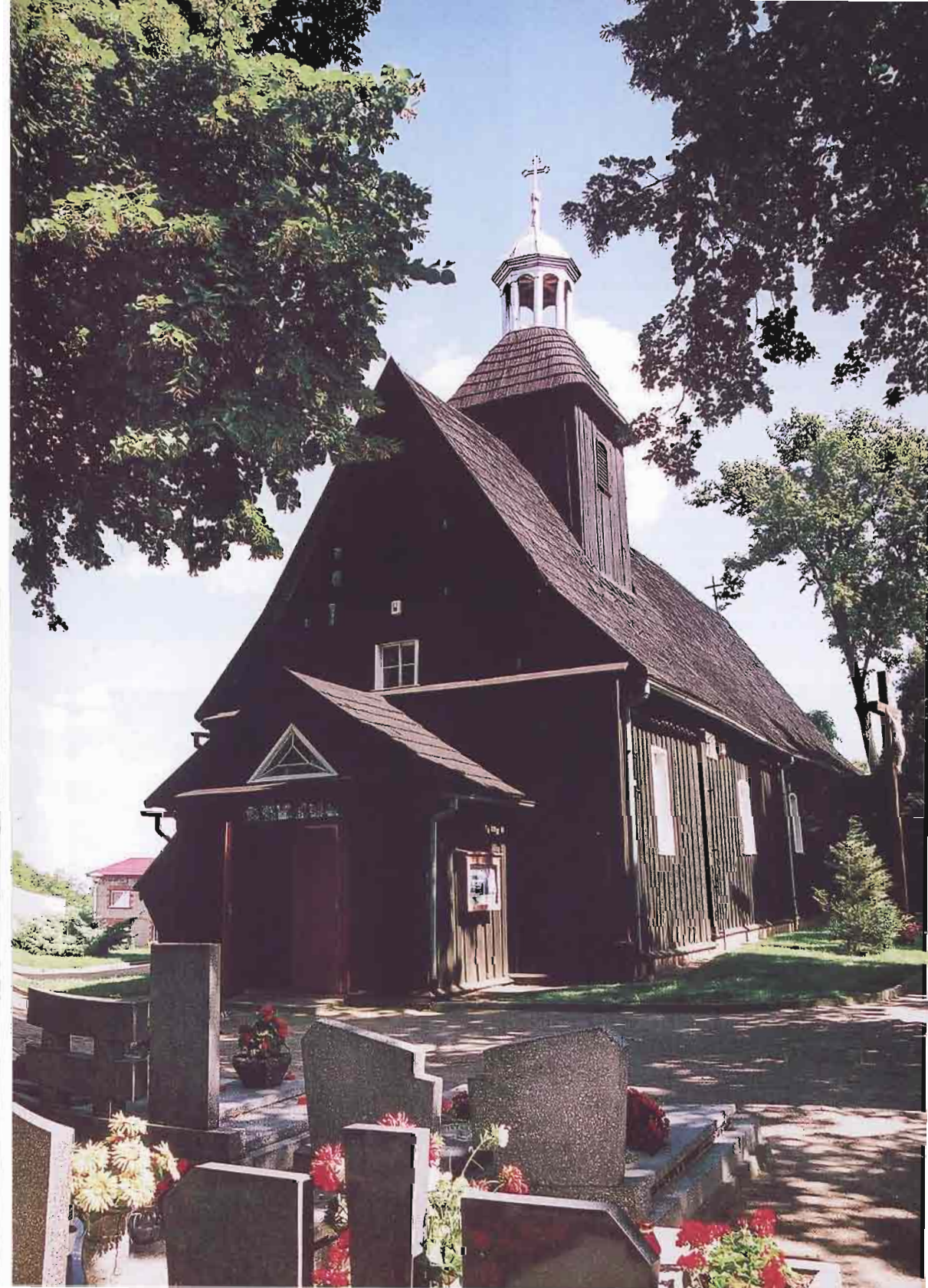
260

261

Wies' w gminie Pleszew (powiat pleszewski), położona ok. 4 km na północny wschód od Pleszewa.

Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii

Wybudowany w 1758 r. z fundacji Marianny z Sapiarów Kozłowski. W końcu XIX w. dobudowano murowaną zakrystię.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Do nawy na planie kwadratu przylega od południa węższe, trójbocznie zamknięte prezbiterium. Przy jego wschodniej ścianie murowana zakrystia. Przy nawie od północy wieża z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte dachówkami. Wieża przykryta baniastym hełmem z latarnią i cebulastym zwieńczeniem. Wewnątrz stropy, w zakrystii pozorne sklepienie kolebkowe.

Wyposażenie głównie późnobarokowe: ołtarz główny z ok. 1760 r. z obrazem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w retabulum i Serca Jezusowego w zwieńczeniu; ołtarze boczne z 2 poł. XVIII w., ambona. Późnorenesansowe: obraz Koronacji Matki Boskiej z 1 poł. XVII w. oraz manierystyczna chrzcielnica kielichowa z 1 poł. XVII w.

Przy kościele drewniana dzwonnica z 2 poł. XIX w.

264

263

265

Miasto powiatowe w południowej Wielkopolsce, położone ok. 65 km na południowy zachód od Poznania. Kościół znajduje w Zaborowie, południowej dzielnicy miasta.

Kościół pw. Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej

Zbudowany jako zbór ewangelicki w 1796 r. z fundacji księcia Antoniego Sulkowskiego. W 1868 r. dokonano gruntownego remontu wstawiając w konstrukcję szkieletową cegły w miejsce gliny. W 1946 r. świątynia została przekazana kościołowi katolickiemu.

Konstrukcji szkieletowej wypełnionej ceglami. Orientowany. Salowy, z zakrystią w trójbocznym zamknięciu kościoła. Od zachodu wieża z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte dachówkami. Wieża nieznacznie wyższa od korpusu kościoła, częściowo wtopiona w bryłę, nakryta blaszanym dachem stożkowym. Wnętrze oszalowane. Wzdłuż ścian bocznych empory wsparte na profilowanych słupach, od zachodu między nimi chór muzyczny. W części środkowej kościoła sklepienie kolebkowe o łuku zaostrowym, pod i nad emporami stropy belkowe. Kilkanaście ławek barokowych.

266

Wieś w gminie Żerków (powiat jarociński), położona ok. 4 km na północny zachód od Żerkowa.

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Panny Marii

Wzniesiony w XVII w. W 1 poł. XIX w. z fundacji Hieronima Gorzeńskiego dobudowano murowaną kaplicę grobową. W 1901 r. dostawiono kruchtę. Restaurowany, ostatnio w latach 1972-73 i 1997-99.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do prostokątnej nawy przylega węższe, zamknięte trójbocznie prezbiterium, z zakrystią od strony północnej. Przy północnej ścianie nawy murowana kaplica grobowa Gorzeńskich z przybudówką dostawioną w 1901 r., od strony południowej dwukondygnacyjna murowana kruchta. Dachy kryte gontami, nad kaplicą - dachówkami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z hełmem cebulastym krytym gontem. Wewnątrz stropy. Wnętrze pokryte skromną dekoracją malarską, odkrytą w 1997 r.

Wyposażenie jednolite, manierystyczne, z 1 poł. XVII w. W oltarzu głównym rzeźby późnogotyckie; w polu środkowym Matka Boska z Dzieciątkiem na półksiężycu. Na belce tęczowej barokowy krucyfiks z 2 poł. XVII w. Przy północnej ścianie prezbiterium ambona koszowa. Późnogotycka chrzcielnica z 2 poł. XV w. W kaplicy płyty inskrypcyjne fundatorów.

264

Wies w gminie Orchowo (powiat słupecki), położona ok. 20 km na południowy wschód od Trzemeszna.

Kościół pw. św. Marcina

Wzniesiony w 1749 r. z fundacji Sebastiana Czastkowskiego, właściciela wsi. Stoi na wzniesieniu, być może na terenie wczesnośredniowiecznego grodziska.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Salowy, z trójbocznym zamknięciem od wschodu. Po bokach przybudówki, od północy - kaplica, od południa - zakrystia. Od zachodu niewielka kruchta. Dach mansardowy, kryty blachą, z wieżyczką na sygnaturkę, zwieńczoną baniastym hełmem. Wewnątrz stropy.

Barokowy architektoniczny ołtarz główny z 1. poł. XVIII w., z obrazem Zaślubiny Marii i Józefa. Barokowo-ludowy ołtarz boczny z XVIII-XIX w. Ambona barokowa z czasów budowy świątyni. Kropielnica wyżłobiona w gładzi granitowym.

Przy kościele drewniana dzwonnica z XX w.

Wieś w gminie Blizanów (powiat kaliski), położona ok. 7 km na północny zachód od Stawiszyna.

Kościół pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika

Wzniesiony w 1753 r. z fundacji Eleonory z Lipskich Małachowskiej-Lubomirskiej. W 1897 r. do zakrystii dobudowano neogotycką kaplicę grobową Radońskich. Wielokrotnie restaurowany, ostatnio w 1990 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Ściany zakrystii (będącej pozostałością starszego kościoła z 1 poł. XVIII w.) i przylegającej do niej kaplicy grobowej murowane. Orientowany. Do nawy na planie zbliżonym do kwadratu przylega węższe prezbiterium zamknięte trójbocznie. Przy północnej ścianie prezbiterium zakrystia i połączona z nią kaplica grobowa z bocznymi kryptami; przy nawie od południa kruchta. Dachy kryte blachą. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z latarnią, zwieńczona cebulastym hełmem z kulą i krzyżem. Wewnątrz stropy, a w kaplicy grobowej sklepienie krzyżowo-żebrowe. W nawie i prezbiterium zrekonstruowana polichromia.

Ołtarz główny i boczne rokokowe z 2 poł. XVIII w. Na belce tęczowej barokowa grupa pasyjna z 1 poł. XVIII w. Na konsoli przy północnej ścianie prezbiterium późnogotycka rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem z ok. 1500 r. Przy ścianie południowej barokowa chrzcielnica z rzeźbą Chrztu Chrystusa z 2 poł. XVIII w.

Przy kościele drewniana dzwonnica konstrukcji szkieletowej z 2 poł. XVIII w.

270

271

272

Wież w gminie Okonek (powiat złotowski), położona ok. 8 km na północ od Okonka, przy drodze do Szczecinka.

Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny

Wzniesiony jako ewangelicki w 1734 r. z fundacji Kacpra von Hertzberga, właściciela dóbr lotyńskich. Od 1945 r. katolicki. W okresie międzywojennym zamontowano cztery witraże autorstwa Jasta von Hertzberga. W 1985 r. wymieniono pokrycie dachów i odrestaurowano wnętrze świątyni.

Konstrukcji szkieletowej, z otynkowanymi polami wypełnionymi cegłą. Orientowany. Salowy, z wieżą od zachodu, kruchtą i przybudówką klatki schodowej od północy i zakrystią od południa. Kruchta oraz przybudówka, szczyty korpusu i zakrystii oraz górna część wieży - oszalowane. Dach kryty blachą miedzianą. Wieża zwieńczona hełmem piramidalnym z iglicą. Na stropie dawną polichromię o motywach roślinnych uzupełniono po 1945 r. malowidłami figuralnymi. Wzdłuż trzech ścian empory (emporę za ołtarzem zlikwidowano po 1945 r.).

Ołtarz główny barokowy z 1733 r. zdobiony m.in. herbami fundatorów. Przed ołtarzem wiszący krucyfik.

273

274

275

276

Wieś w gminie Sompolno (powiat koniński), położona ok. 7 km na południowy zachód od Sompolna.

Kościół pw. św. Mateusza Apostoła

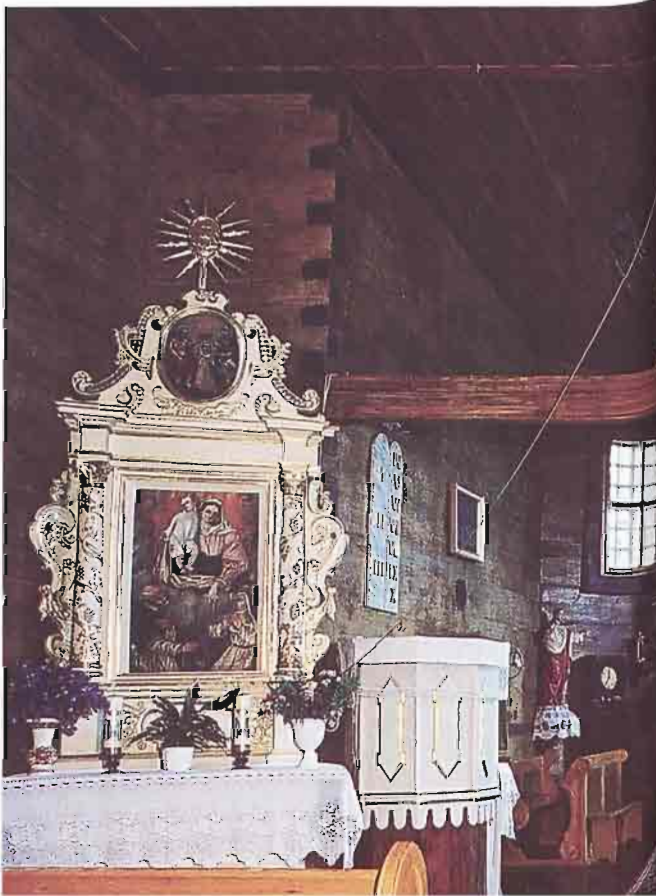
Wybudowany w 1639 r. z fundacji Aleksandra Głębockiego, archidiacona gnieźnieńskiego, i Magdaleny z Krzyckich Głębockiej, właścicielki wsi. Gruntownie restaurowany w latach osiemdziesiątych XX w. W 1992 r. Ministerstwo Kultury i Sztuki przyznało parafii nagrodę w konkursie na najlepszego użytkownika i opiekuna zabytkowego obiektu drewnianego.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z węższym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium, do którego od strony północnej przylega zakrystia. Przy zachodniej ścianie nawy niska wieża z przybudówką od południa. Nawę i prezbiterium przykrywa wspólny dach kryty gontami, tworzący przy prezbiterium wydatny okap. Na kalenicy wieżyczka na sygnaturkę. Na wieży dach czterospadowy, kryty gontami. Wewnątrz strop płaski.

Wczesnobarokowe wyposażenie wnętrza z 1 poł. XVII w. Trzy ołtarze; w głównym rzeźby św. Łukasza i Marka oraz obraz przedstawiający patrona świętymi. Na belce tęczowej krucyfiks i rzeźby Matki Boskiej, św. Jana i św. Magdaleny. Tablica erekcyjna kościoła z 1639 r. Na zewnętrznej, wschodniej ścianie prezbiterium barokowy krucyfiks.

277

278

279

Wieś w gminie Kiszkowo (powiat gnieźnieński), położona ok. 6 km na południowy zachód od Klecka.

Kościół pw. Bożego Ciała

Wzniesiony w 1741 r. dzięki staraniom proboszcza Śliwińskiego. Remontowany w 1970 i 1981r.

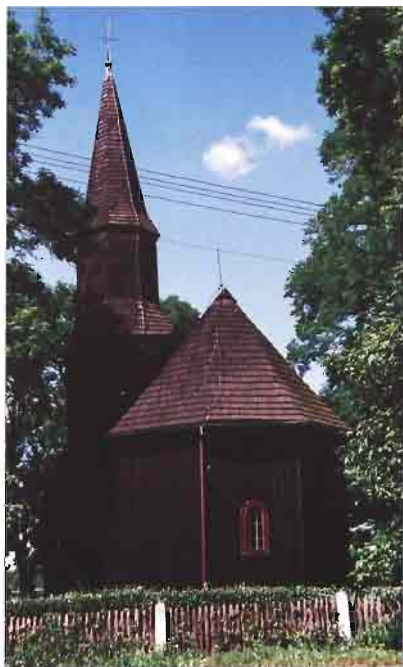
Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, do nawy o rzucie zbliżonym do kwadratu przylega nieco węższe, dość długie prezbiterium zakończone trójbocznie, w którego zamknięciu wydzielono zakrystię. Do nawy od strony zachodniej przylega wieża konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte gontami. Wieża podzielona na kondygnacje daszkiem okapowym. Wieża zwieńczona ośmioboczną, dużą latarnią, o ścianach i ostrosłupowym helmie pokrytych gontami. Nad wejściem do kruchty drewniany krucyfiks z 1 poł. XVIII w. Wewnątrz strop o równej wysokości w nawie i prezbiterium, z dekoracją płycinową.

Późnobarokowe wyposażenie wnętrza z ok. poł. XVIII w. Ołtarz główny z obrazem Ostatnia Wieczerza w polu środkowym, północny ołtarz boczny Matki Boskiej Częstochowskiej z figurami ewangelistów Mateusza i Marka, południowy ołtarz boczny z obrazem Ecce Homo i figurami ewangelistów Łukasza i Jana.

Obok kościoła drewniana dzwonnica z 2 poł. XVIII w., konstrukcji słupowej, nakryta dwuspadowym dachem namiotowym, pokrytym gontami.

280

281

282

Wieża w gminie Kamieniec (powiat grodziski), położona ok. 10 km na północny zachód od Kościana.

Kościół pw. św. Katarzyny i Niepokalanego Serca Maryi

Zbudowany w 1776 r. z fundacji Maksymiliana Mielżyńskiego, pisarza wielkiego koronnego. W 1870 r. dobudowano kruchtę przed wieżą, a w 1904 dwie przybudówki po obu stronach nawy.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Wzniesiony na planie krzyża lacińskiego. Część centralna o świątynnych narożach, do której otwierają się: prostokątna krótka nawa i równie krótkie prostokątne ramiona transeptu oraz dłuższe trójbocznie zamknięte prezbiterium. Od strony wschodniej do kościoła przylegają dwa trójboczne pomieszczenia: zakrystia i dawna łoża kolatorska. Od zachodu przy nawie znajduje się trzykondygnacyjna wieża z kruchtą w przyziemiu, poprzedzona nowszą kruchtą oraz dwie niskie przybudówki od północy i południa. Dachy kryte łupkiem. Kopuła częściowo wtopiona w poddasze zwieńczona klasycystycznym blaszanym wazonem z krzyżem. Nad wieżą dach namiotowy. Wewnątrz stropy. Na eliptycznej kopule polichromia pochodząca z okresu budowy kościoła, przedstawiająca Trójcę Świętą wśród obłoków, do której w 1966 r. domalowano postacie Najświętszej Marii Panny oraz śś. Wojciecha i Stanisława. Niżej medaliony z postaciami czterech ewangelistów.

Neobarokowy ołtarz główny z elementami starego ołtarza z XVIII w. Późnoklasycystyczny ołtarz boczny północny z obrazem św. Katarzyny. Ambona z końca XVIII w. z malowidłami z 1897 roku. Chrzcielnica w kształcie stiukowej kolumny z datą „1789”. W prześwicie łoża rzeźba Chrztu Chrystusa z końca XVIII w. Prospekt organowy oraz konfesjonał rokokowe z ok. 1776 r.

Obok kościoła dzwonnica drewniana z 2 poł. XVIII w., konstrukcji słupowej, oszalowana, nakryta gontowym daszkiem z cebulastym wybrzuszeniem.

283

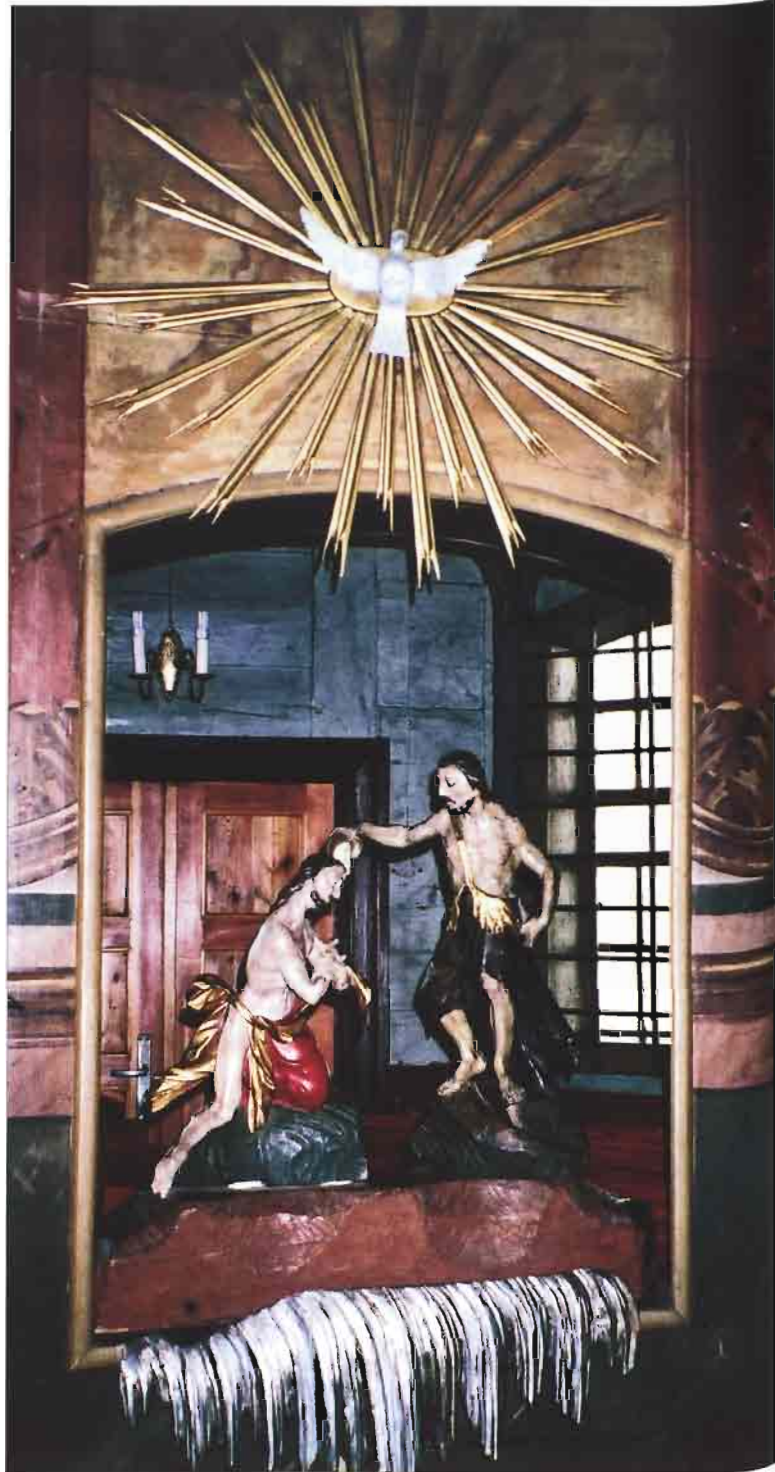
284

285

286

287

Wieś w gminie Zbąszyń (powiat nowotomyski), położona ok. 7 km na północny wschód od Zbąszynia.

Kościół pw. św. Wawrzyńca

Zbudowany w latach 1768-70 z fundacji Edwar-da Garczyńskiego, właściciela wsi. W tym samym czasie powstało założenie dworskie powiązane osiowo z kościołem.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Wzniesiony na planie krzyża łacińskiego z wyraźnie zaakcentowaną częścią centralną o planie ośmioboku. Na przedłużeniu prezbiterium zakrystia, natomiast od strony zachodniej kruchta, której zachodnia ściana jest częściowo nadwieszona i wsparta na dwóch drewnianych kolumnach. W centralnej części kościoła cztery kolumny o głowicach ozdobionych palmetami, na których wsparty jest ośmioboczny bęben kopuły. Pozostałe części kościoła przykryte są stropami z fasetami. Dachy nad ramionami krzyża dwuspadowe, kryte blachą. Centralnie umieszczona kopuła również kryta blachą, z wysoką latarnią zakończoną smukłym hełmem z iglicą, na której wspiera się puto podtrzymujące krzyż. Szczyty zewnętrzne zwieńczone gzymsami o linii falistej. W ośmiu polach bębna kopuły rokokowa polichromia z ok. 1770 r., z postaciami Chrystusa, Najświętszej Marii Panny, św. Wawrzyńca i Brygidy (?), rozdzielonych kartuszami z puttami.

Wyposażenie wnętrza rokokowe, z czasów budowy kościoła. Ołtarz główny z obrazem św. Wawrzyńca; ołtarze boczne z obrazami św. Jana Nepomucena i Róży z Viterbo (?). Ambona w kształcie łodzi, na której żaglu herb rodziny Garczyńskich.

Obok świątyni drewniana dzwonnica konstrukcji słupowej z ok. 1770 r., nakryta dachem namiotowym, o przekształconej części dolnej. Przed kościołem barokowe rzeźby św. Jana Nepomucena i Wincentego a Paulo.

288

289

Wieś w gminie Stęszew (powiat poznański), położona ok. 4 km na południowy wschód od Stęsiewa.

Kościół pw. św. Jadwigi

Wzniesiony po poł. XVII w. Remontowany w 1784 r. W 1854 r. dobudowano kaplicę grobową rodziny Potockich, właścicieli pobliskiego Będlewa. W 1936 r. dostawiono zakrystię wg projektu architekta Lucjana Michałowskiego. Wielokrotnie restaurowany, m.in. w 1954 r. pierwotnie przykryty strzechą dach pokryto gontami.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Salowy, wzniesiony na rzucie prostokąta z zamkniętym trójbocznie prezbiterium, za którym murowana zakrystia na planie ośmioboku. Od strony południowej murowana, kwadratowa kaplica Potockich z przedsi-

kiem, w którego przyziemiu wejście do krypty grobowej. Wspólny dach nad nawą i prezbiterium kryty gontami. Na kalenicy dwie wieżyczki z prześwitami, przykryte blachą. Strop o zaokrąglonych narożach. W kaplicy sklepienie kolebkowo-krzyżowe.

Ołtarz główny z XVII i XIX w., z obrazem Matki Boskiej Pocieszenia z 1866 r. W kaplicy Potockich ołtarz neobarokowy z ok. 1854 r. oraz osiem marmurowych tablic epitafijnych rodziny Potockich w jednakowych stiukowych obramieniach. Na belce tęczowej późnogotycki krucyfiks z 1 ćwierci XVI w.

Obok kościoła dzwonnica z 1863 r. konstrukcji słupowo-ramowej, oszalowana, z dwoma niższymi przybudówkami.

Wies gminna w powiecie gnieźnieńskim, położona ok. 10 km na zachód od Gniezna, przy drodze do Poznania.

Kościół pw. św. Mikołaja

Wzniesiony ok. 1660 r. staraniem Stanisława Działłoty, sufragana kijowskiego i kanonika gnieźnieńskiego. W 1720 r. ówczesni właściciele wsi, Lutomsy, dobudowali kaplicę Matki Boskiej Pocieszenia. Wielokrotnie remontowany, m.in. w latach 1956-57 i w 1975 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z nieco węższym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium, do którego od strony północnej przylega zakrystia. Przy nawie od północy kaplica, od południa - kruchta. Od strony zachodniej wieża konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę, kryta cebulastym hełmem gonto-

wym. Ażurowe zakończenie wieży zakończone czteropoliaciowym dachem gontowym. Wewnątrz strop, o równej wysokości w nawie i prezbiterium, pokryty polichromią o motywach roślinnych.

Ołtarz główny z ok. poł. XVII w. z obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem oraz z figurami śś. Stanisława i Wojciecha po bokach. Ołtarze boczne oraz ołtarz w kaplicy z XVIII w. Kamienna renesansowa chrzcielnica. Na belce tęczowej rzeźby Chrystusa Ukrzyżowanego, Matki Boskiej Bolesnej i św. Jana z 2 poł. XVII w.

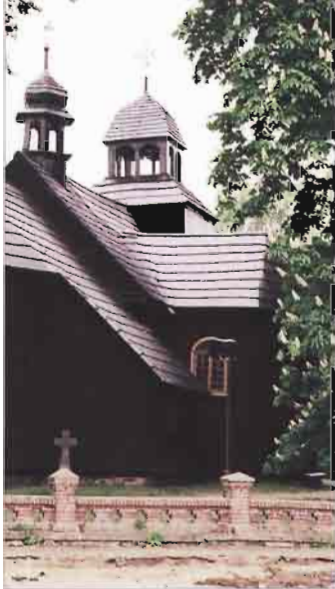

292

293

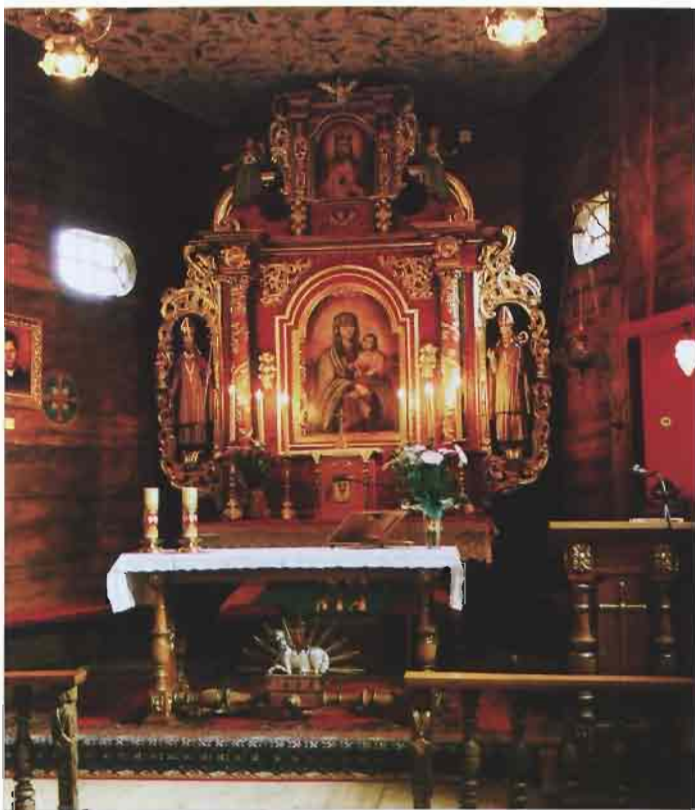

294

295

296

Wies w gminie Oborniki (powiat obornicki), położona ok. 4 km na wschód od Obornik, przy drodze do Murowanej Gośliny.

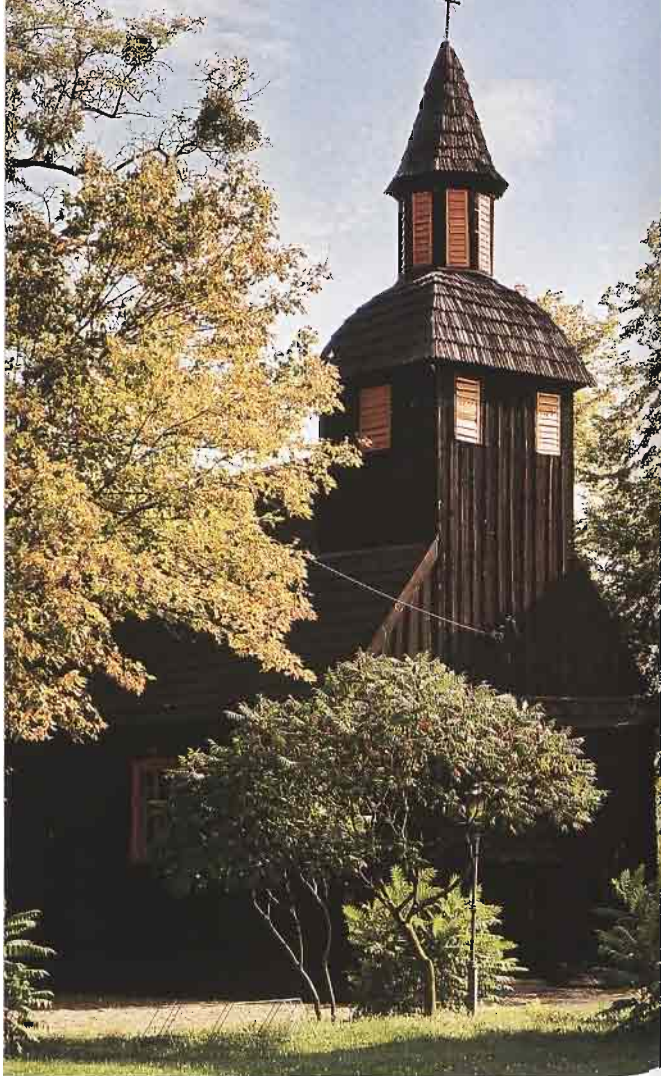
Kościół pw. św. Michała Archanioła

Wybudowany w 1780 r., remontowany w latach: 1824, 1949 i 1979.

Pod koniec 1831 r. w Łukowie u Józefa Grabowskiego przebywał Adam Mickiewicz, który spotkał się tutaj ze swoim bratem Franciszkiem Mickiewiczem, uczestnikiem powstania listopadowego. W kościele w Łukowie poeta uczestniczył w pastercie, w Wigilię 1831 r. Franciszek Mickiewicz mieszkał w Łukowie do 1859 r.

Konstrukcji zrębowej (?), oszalowany. Orientowany. Podwalinę osłania charakterystyczny fartuch gontowy. Trójnawowy z węższym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium, przy którym od północy zakrystia. Od strony zachodniej do nawy przylega kruchta przechodząca wyżej w wieżę. Dach o wspólnej kalenicy kryty gontami. Wieża przykryta dachem czterosпадowym, z drewnianą latarnią zwieńczoną ostrosłupowym hełmem. Wnętrze podzielone dwiema parami kolumn na trzy nawy. Środkowa, najszersza, oraz prezbiterium przykryte są pozornym sklepieniem kolebkowym o jednakowej wysokości. W nawach bocznych stropy. Po południowej stronie nawy łoża kolatorska.

Rokokowe wyposażenie wnętrza. W ołtarzu głównym obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem i św. Janem Chrzcicielem w polu środkowym oraz obraz Ars Moriendi w zwieńczeniu, sygnowany „Wacław Graf 1753”. W ołtarzach bocznych obrazy z 4 ćwierci XVIII w.

297

298

Wies w gminie Kotlin (powiat jarociński), położona ok. 9 km na południowy wschód od Jarocina.

Kościół pw. św. Barbary

Wzniesiony w latach 1751-52 r. z fundacji dziedzica wsi, Piotra Radońskiego. Wielokrotnie restaurowany. Podczas remontu w 1884 r. dostawiono kruchtę. Ostatnio remontowany w latach 1987 i 1990.

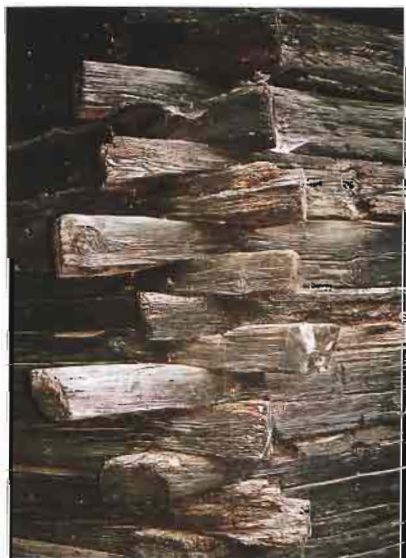
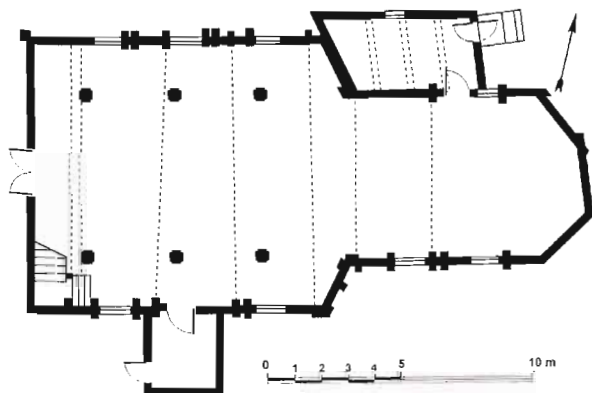
Konstrukcji zrębowej, częściowo oszalowany. Orientowany. Do trójnawowego korpusu przylega prezbiterium o szerokości nawy głównej, zamknięte trójbocznie. Przy prezbiterium od północy zakrystia, przy nawie od południa kruchta. Obie przybudówki konstrukcji sumikowo-łatkowej. Dachy kryte gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę, zadaszona namiotowo, z iglicą i krzyżem. Wewnątrz pozorne sklepienia kolebkowe z gurtami, wydzielone profilowanym gzymsem, w nawie wsparte na dwóch rzędach słupów połączonych arkadami. Na sklepieniach skromna dekoracja malarska.

Ołtarz główny i boczne barokowe z poł. XVIII w. Na belce tęczywej barokowy krucyfiks, przy ścianie północnej ambona z 2 poł. XVIII w., z figurami aniołków z XVII w. Chrzcielnica z czarą w kształcie muszli z poł. XVIII w.

Przy kościele drewniana dzwonnica konstrukcji słupowej z 1816 r.

299

300

Wieś gminna (powiat turecki) położona ok. 10 km na południowy zachód od Turku, przy drodze do Kalisza.

Kościół pw. św. Stanisława i Mikołaja Biskupów

Wzniesiony w latach 1871-74. Przy jego budowie wykorzystano materiał z rozebranej świątyni, ustawionej w 1716 r. w innym miejscu wsi. Obok w latach 1989-2000 wzniesiono nowy murowany kościół, do którego przeniesiono obrazy Matki Boskiej z Dzieciątkiem z 2 poł. XIX w. (z ołtarza głównego) i św. Stanisława biskupa (z ołtarza bocznego).

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z niższym i węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Przy prezbiterium od północy zakrystia, po stronie przeciwnej - pomieszczenie gospodarcze. Przy nawie od zachodu obszerna kruchta, od południa - magazynek. Dachy kryte blachą. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. Wewnątrz strop.

Barokowe wyposażenie wnętrza: trzy ołtarze z ok. 1720 r., na belce tęczowej krucyfiks z XVII w., ambona z rzeźbą św. Michała, drewniana kropielnica w kształcie kielicha z 1620 r., osiem ławek. Chrzcielnica neogotycka z 1 poł. XIX w.

Drewniana dzwonnica z XVIII w., przeniesiona na obecne miejsce w 1873 r. Zwierńczona dachem czterospadowym z wieżyczką, krytym gontami.

302

Wieś w gminie Kobyła Góra (powiat ostrzeszowski), położona ok. 10 km na południowy zachód od Ostrzeszowa.

Kościół pw. Trójcy Przenajświętszej

Wzniesiony w 1803 r. Restaurowany w 1930 r., a ostatnio w 1975 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do nawy na planie zbliżonym do kwadratu przylega węższe prezbiterium zamknięte prosto. Od północy do prezbiterium przylega zakrystia, do nawy od południa kruchta, a od zachodu wieża konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte gontami. Na wieży dach namiotowy z krzyżem w zwieńczeniu. Nad nawą ażurowa wieżyczka na sygnaturkę zwieńczona hełmem cebulastym. Wewnątrz stropy z polichromią ludową z 1803 r.

W późnorennesansowym oltarzu głównym z 1 poł. XVII w. późnogotycka rzeźba Madonny z Dzieciątkiem. Na belce tęczowej późnorennesansowa dekoracja snycerska i rzeźba Ukrzyżowanie z 2 poł. XVIII w.

303

304

Mączniki

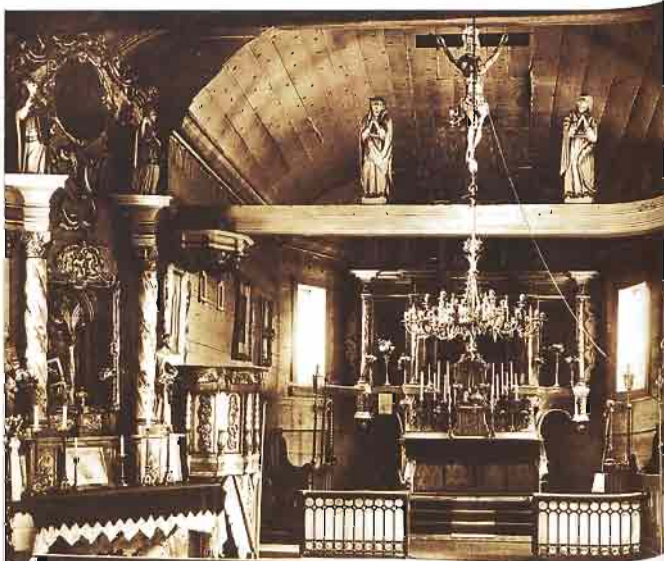
Wieś w gminie Środa Wielkopolska (powiat średzki), położona ok. 5 km na północny wschód od Środy Wielkopolskiej.

Kościół pw. św. Wawrzyńca

Wzniesiony w 1700 r. z fundacji sufragana poznańskiego Hieronima Wierzbowskięgo. W 1903 r. dobudowano murowaną kruchtę.

Ściany kościoła składają się z dwóch warstw: wewnętrznej konstrukcji zrębowej oraz zewnętrznej konstrukcji szkieletowej i są oszalowane. Orientowany. Jednonawowy z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Przy północnej ścianie prezbiterium zakrystia, przy zachodniej ścianie nawy - murowana kruchta z dwoma mniejszymi pomieszczeniami po bokach. Dachy kryte dachówkami. Nad nawą niewielka wieżyczka na sygnaturkę. W prezbiterium pozorne sklepienie kolebkowe, nad nawą strop o zaokrąglonych narożach.

Późnorenesansowy ołtarz główny z obrazami z życia Pana Jezusa z 2 poł. XVI w., przemalowanymi w XVII w. W polu środkowym obraz ze sceną Ofiarowania w Świątyni. Ołtarze boczne późnobarokowe i rokokowe. Chrzcielnica późnogotycka z piaskowca z XVI w. Na belce tęczowej krucyfiks z XVIII w. oraz nieco wcześniejsze rzeźby Matki Boskiej i św. Jana.

305

306

307

308

Wież w gminie Sompolno (powiat koniński), położona ok. 7 km na południowy wschód od Sompolna.

Kościół pw. św. Andrzeja Apostoła

Wzniesiony ok. 1750 r., staraniem proboszcza Łukasza Żuławskiego. Gruntownie restaurowany w 1894 r. oraz w latach dziewięćdziesiątych XX w.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany, Jednonawowy, z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Przy prezbiterium od północy zakrystia, przy nawie od południa i zachodu kruchta. Dachy kryte gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. Wewnątrz strop. Polichromia Aleksandra Przewalskiego z 1900 r., nieco zmieniona w 1967 r. przez Franciszka Bąkowskiego.

W nowszym ołtarzu głównym cudowny obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z 2 poł. XVII w., w sukience srebrnej z tego czasu. Na ścianie prezbiterium barokowy obraz Świętej Rodziny. Chrzcielnica klasycystyczna z 1 poł. XIX w. Witraże z 1985 r. zaprojektowane przez Annę Wadowską, wykonane przez Leona Jędrzejewskiego.

309

310

Miasto powiecie rawickim, położone ok. 9 km na północny wschód od Rawicza, przy drodze do Krotoszyna. Kościół znajduje się we wschodniej części miasta, na dawnym cmentarzu ewangelickim.

Dawny kościół ewangelicki pw. Góry Tabor

Wzniesiony w latach 1777-78, w 1859 r. dobudowano wieżę. Remontowany w latach 1840 i 1900-11. W latach siedemdziesiątych XX w. wymieniono pokrycie dachu. Po 1945 r. wykorzystywany jako magazyn, obecnie nie użytkowany.

Konstrukcji szkieletowej wypełnionej gliną, zewnętrznie oszalowany. Zwrócony prezbiterium ku zachodowi. Śalowy, na planie prostokąta, z prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Od wschodu wieża częściowo wtopiona w bryłę, od południa nowsza kruchta. Dachy kryte dachówkami. Wieża w górnej partii konstrukcji słupowej, oszalowana, nakryta hełmem blaszanym z latarnią, zwieńczoną krzyżem z chorągiewką, z datą „1777”. Wnętrze otynkowane, nakryte pozorną kolebką. Wzdłuż ścian empory wsparte na czterech parach słupów. Pod emporami strop belkowy. Na belce tęczowej data „1777”. Pozostałości polichromii stropu, empor i balkonu.

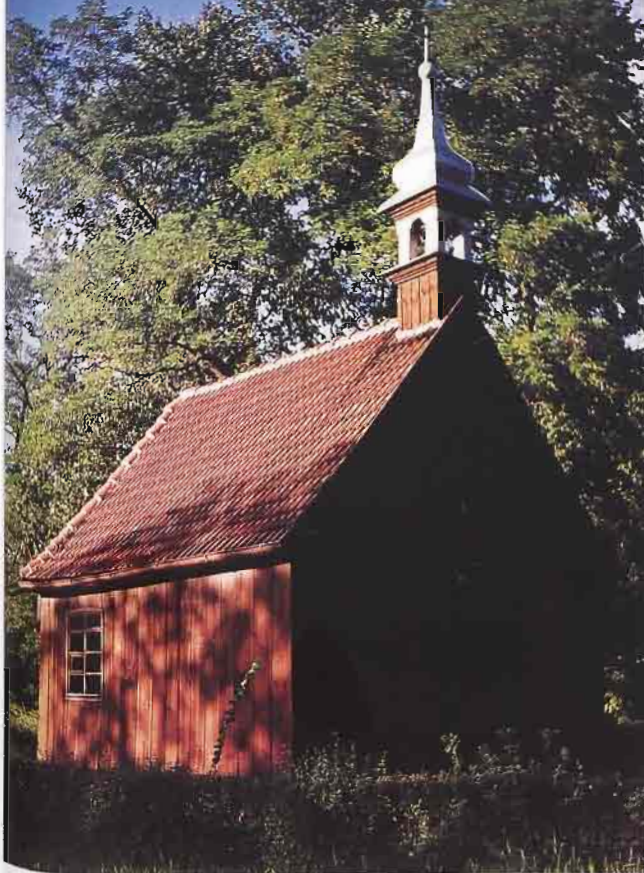
Wies w gminie Kościan (powiat kościański), położona ok. 7 km na północ od Kościana.

Kaplica pw. Najświętszej Maryi Panny Nieustającej Pomocy

Zbudowana prawdopodobnie na przełomie XVIII i XIX w., kiedy dziedzicem Mikoszek był Bonawentura Koczorowski.

Konstrukcji zrębowej, oszalowana. Zwrócona prezbiterium na zachód. Salowa, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Dach kryty dachówkami. Nad wejściem wieża na sygnaturkę nakryta blaszanym hełmem zwieńczonym kulą z krzyżem. Wewnątrz strop.

W ołtarzu obraz Mistyczne Zaślubiny św. Katarzyny z 2 poł. XVII w.

313

314

315

Miasto w powiecie ostrzeszowskim, położone ok. 12 km na północ od Ostrzeszowa. Kościół znajduje się na cmentarzu, w południowej części miasta.

Kościół pw. św. Rocha

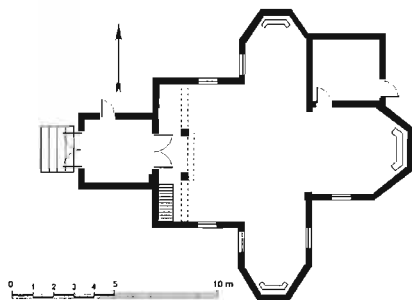
Wybudowany w 1773 r., odbudowany po pożarze w 1788 r. Wielokrotnie restaurowany, ostatnio w 1986 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Wzniesiony na planie krzyża greckiego, z prezbiterium i ramionami transeptu zamkniętymi trójbocznie. Przy prezbiterium od północy zakrystia. Przy zachodniej ścianie nawy wieża konstrukcji słupowej. Dachy kryte gontami. Na skrzyżowaniu nawy i transeptu wieżyczka na sygnaturkę z latarnią, zwieńczona cebulastym hełmem. Wewnątrz stropy ozdobione malowidłami przedstawiającymi m.in. postacie świętych.

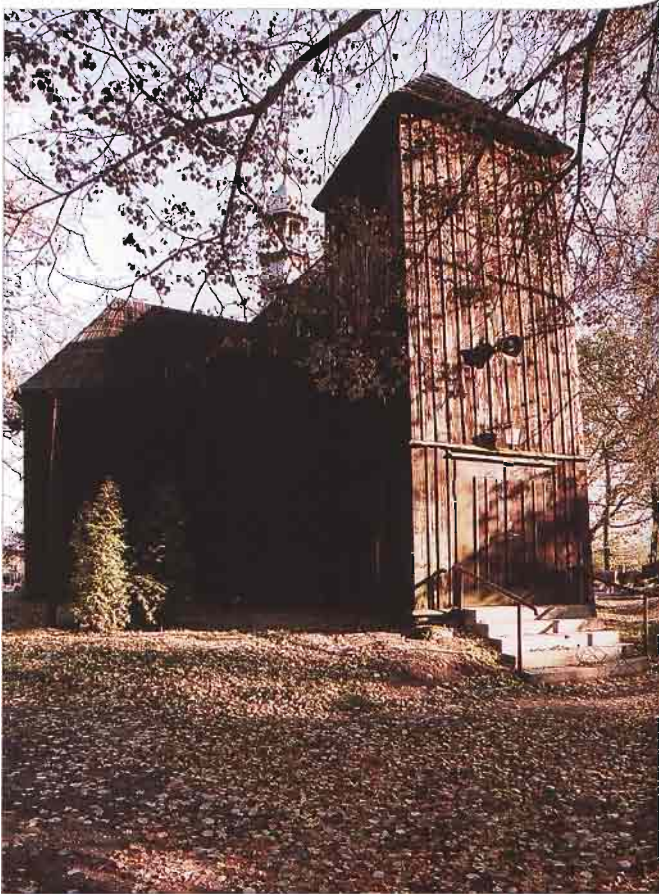
Ołtarze z 1785 r.; w głównym obraz św. Marii Magdaleny.

318

316

319

317

320

Wieś w gminie Słupca (powiat słupecki), położona 5 km na północny wschód od Słupcy.

Kościół pw. św. Mikołaja

Wybudowany w 1780 r. W 1875 r. powiększony przez wydłużenie nawy. Kruchtę dostawiono w 1876, zakrystię - w 1878 r. Odnowiony w 1937 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z nieco niższym i węższym prezbiterium zamkniętym wielobocznie. Od północy przylega do prezbiterium zakrystia, do nawy od południa - kruchtą, a od zachodu - murowany przedświatek. Dachy kryte blachą i eternitem. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. Wewnątrz strop płaski.

Późnobarokowy ołtarz główny z 1 poł. XVIII w., z rzeźbami św. Mikołaja i Stanisława biskupa, dwa ołtarze boczne z 1 poł. XIX w. Na ścianie nawy późnorenesansowy tryptyk z 1581-82, malowany na desce, ze scenami Męki Pańskiej. W prezbiterium późnogotycka rzeźba Chrystusa Frasobliwego z początku XVI w.

Wies' w gminie Śrem (powiat śremski), położona nad brzegiem jeziora Mórka, ok. 9 km na południowy zachód od Śremu.

Kościół pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej

Wzniesiony prawdopodobnie w końcu XVI w. W 1616 r. dobudowano murowaną zakrystię. Podczas remontu w 1725 r. dobudowano wieżę, która podczas następnego remontu w 1874 r. podwyższono. Przed 1939 r. wymieniono gont na eternit.

Konstrukcji szkieletowej wypełnionej gliną, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z węższym, trójkątnie zamkniętym prezbiterium. Po jego północnej stronie murowana zakrystia, a po stronie południowej niewielki murowany przedsionek. Przy południowej ścianie nawy kruchta, a od zachodu wieża konstrukcji słupowej. Dachy kryte eternitem. Wieża z drewnianą ośmioboczną latarnią, zwieńczoną blaszanym hełmem. Wewnątrz strop z fasetą. Prezbiterium od nawy oddzielone koszowym lukiem tęczowym, wspartym na dwóch drewnianych kolumnach toskańskich. Ściany wewnętrzne tynkowane, rozczłonkowane pilastrami. Na suficie dekoracja sztukatorsko-malarska z medalionami, w których przedstawiono polskich świętych.

Wczesnobarokowy ołtarz główny z 3 ćwierci XVII w., z obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Ołtarze boczne późnobarokowe z końca XVIII w. Ambona i chrzcielnica klasycystyczne.

323

324

325

326

Wieś w gminie Dominowo (powiat średzki), położona ok. 6 km na północny zachód od Miłosławia.

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela

Wniesiony w 1739 r. W latach 1900-03 dobudowano od strony zachodniej murowaną część nawy. Podczas renowacji w 1925 r. wykonano polichromię wg projektu Antoniego Procajłowicza.

Starsza część świątyni konstrukcji zrębowej, oszalowana. Kościół orientowany. Jednonawowy, z nieco węższym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium. Przy nim od północy zakrystia z niewielkim przedścionkiem. Przy nawie od północy murowana kruchta. Zachodnia, murowana z cegiel część nawy nieco szersza. Dachy kryte dachówkami. Na kalenicy drewnianej części nawy wieżyczka na sygnaturkę, nakryta blaszanym hełmem z latarnią. W części drewnianej strop kasetonowy pokryty ornamentálną dekoracją malarską. Nad częścią murowaną polichromowany strop belkowy.

Wyposażenie z XVII i XVIII w. W nowym ołtarzu głównym elementy rzeźbiarskie z XVII w. Ołtarze boczne barokowe z 4 ćwierci XVIII w. Belka tęczowa fazowana.

Obok kościoła drewniana dzwonnica konstrukcji słupowej, wybudowana prawdopodobnie w XVIII w.

328

327

329

Wieś w gminie Kobyla Góra (powiat ostrzeszowski), położona ok. 9 km na południowy zachód od Ostrzeszowa.

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Panny Marii

Wzniesiony w 1746 r. Kilkakrotnie restaurowany, ostatnio w latach 1974-75.

Konstrukcji zrębowej, od strony północnej przemurowany ceglami, oszalowany. Orientowany. Do nawy na planie prostokąta przylega węższe prezbiterium zamknięte trójbocznie, z zakrystią od północy. Na przedłużeniu nawy od strony zachodniej wieża konstrukcji słupowej, z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte płytkami cementowo-eternitowymi. Wieża zwieńczona spiętrzoną latarnią z hełmami cebulastymi, z kulą i krzyżem na szczycie. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z latarnią i daszkiem wieżowym. W nawie strop, w prezbiterium pozorne sklepienie kolebkowe.

Ołtarz główny i ołtarze boczne późnobarokowe z ok. poł. XVIII w.; główny z obrazami Zwiastowania i Koronacji Najświętszej Marii Panny z 1833 r. Na ścianie nawy grupa Pasji z belki tęczowej w owalnym wieńcu z winorośli, z datą budowy kościoła. Przy północnej ścianie prezbiterium barokowa ambona z baldachimem, z poł. XVIII w.

330

331

332

333

334

336

Wieś gminna w powiecie gnieźnieńskim, położona ok. 10 km na południowy wschód od Gniezna, przy drodze do Słupcy.

Kościół pw. św. Jakuba Apostoła

Wzniesiony w 1776 r. staraniem proboszcza Melchiora Kielkowicza. Remontowany w XIX w. Podczas gruntownej przebudowy w latach 1904-05 stojącą pierwotnie od strony zachodniej wieżę przeniesiono na obecne miejsce, po południowej stronie prezbiterium dobudowano zakrystię oraz przedłużono nawę ku zachodowi wg projektu konserwatora zabytków Lutscha.

Konstrukcji zrębowej; ściany zewnętrzne oszalowane, wewnątrz tynkowane. Orientowany. Jednonawowy, z nieco węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Nowa część nawy murowana. Przy prezbiterium od północy wieża z kaplicą, od południa - zakrystia. Przy nawie od południa kruchta. Dachy drewnianej części kościoła kryte gonta-

mi, murowana część nawy - dachówkami. Wewnątrz w części starszej stropy z podsufitką, tynkowane, w dobudowanej części nawy sklepienie kolebkowe.

Barokowe wyposażenie wnętrza z 2 poł. XVIII w., m.in.: ołtarz główny z wcześniejszym obrazem św. Jakuba, dwa rokokowe ołtarze boczne, ambona z korpusem podtrzymywanym przez kłęzącego anioła, chrzcielnica. Marmurowa figura Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej z 1868 r., wykonana przez Oskara Sosnowskiego, przywieziona z Włoch. W kaplicy bocznej neorenesansowa płyta nagrobna Franciszka Żółtowskiego i jego żony Zofii z Zamoykich, w bogatym architektonicznym obramieniu, również przywieziona z Włoch. Na murowanej ścianie zewnętrznej nawy tablica epitafijna ks. Melchiora Kielkowicza, zmarłego w 1792 r.

337

Wieś w gminie Świąciechowa (powiat Ileszczyński), położona ok. 12 km na zachód od Leszna.

Kościół pw. Wszystkich Świętych

Wzniesiony w XVIII w. Gruntownie restaurowany w latach 1967-68.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z nieco węższym prezbiterium i zakrystią w trójbocznym zamknięciu. Od zachodu wieża konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu. Przy nawie od północy nowsza kruchta. Dachy kryte lupkiem. Wieża nakryta gontowym dachem namiotowym, z latarnią zwieńczoną blaszanym hełmem ostrosłupowym. W nawie i prezbiterium pozornie sklepienie kolebkowe, na którym w prezbiterium malowany plafon ze sceną Narodzenia Pana Jezusa.

W ołtarzu głównym barokowy obraz Trójcy Świętej i Wszystkich Świętych z XVIII w. Na profilowanej belce tęczowej barokowy krucyfiks.

Wieś w gminie Krobia (powiat gostyński), położona ok. 7 km na południe od Krobia.

Kaplica cmentarna

Wzniesiona w 2 poł. XVIII w. w Szurkowie, przeniesiona na cmentarz w Niepartcie w 1821 r. Odnowiona w latach 1929-30.

Konstrukcji szkieletowej, oszalowana. Wzniesiona na planie ośmioboku. Dach ośmioboczny w kształcie cebulastego hełmu, zwieńczony iglicą z kulą i chorągiewką, kryty blachą. Wewnątrz strop pokryty polichromią o motywach geometryczno-roślinnych. Klasycystyczny ołtarzyk.

341

342

Wieża w gminie Jaraczewo (powiat jarociński), położona ok. 8 km na południowy zachód od Jarocina.

Kościół pw. Świętej Trójcy

Wzniesiony w 1749 r. z fundacji Józefa Dobrzyckiego. W 1927 r. dobudowano wieżę i zakrystię. Wielokrotnie restaurowany, ostatnio w latach 1980 i 1994.

Konstrukcji zrębowej, częściowo oszalowany. Salowy, z zamkniętym trójbocznie prezbiterium, przy którym od południa murowana zakrystia. Od zachodu wieża z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte gontami. Na wieży dach namiotowy zwieńczony krzyżem. Wewnątrz strop z fasetą zdobioną fryzem ornamentalnym. Na środku stropu nawy kompozycja z symboliką Maryjną. Polichromię wykonał w 1928 r. Wiktor Cosieniecki.

W ołtarzu głównym z poł. XVII w. rzeźby śś. Barbary i Marii Magdaleny. Ołtarze boczne z ok. 1720 r. Na belce tęczowej barokowa grupa Pasji. Na konsolach siedem barokowych rzeźb świętych.

Przy kościele drewniana dzwonnica z XVIII w.

343

344

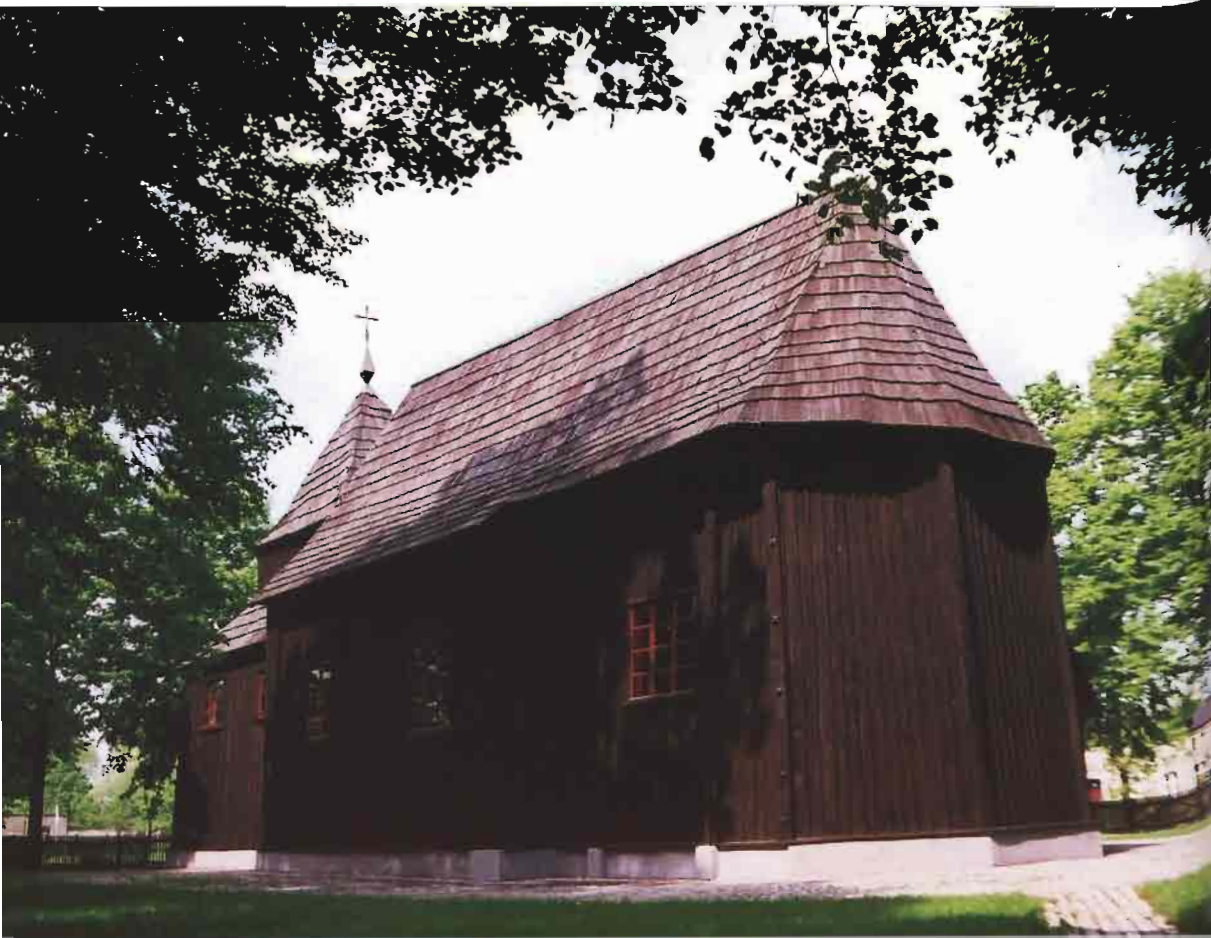
Wieś w gminie Września (powiat wrzeński), położona ok. 8 km na południe od Wrześni, przy drodze do Kalisza.

Kościół pw. św. Andrzeja Apostoła

Budowany od ok. 1550 do ok. 1580 r., być może z fundacji królewskiej, przez małopolskiej warsztat ciesielski. Jest przykładem małopolskiej odmiany późnogotyckiego kościoła drewnianego. W 1925 r. przedłużono nawę w kierunku zachodnim. Restaurowany m.in. w latach siedemdziesiątych XX w. i w 1988 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z kwadratową nawą i nieco węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Od strony zachodniej wieża. Przy północnej ścianie prezbiterium niewielka zakrystia. Dachy przykryte gontami. Wieża zakończona dachem ostrosłupowym. Wewnątrz stropy. Na ścianach prezbiterium zachowana fragmentarycznie polichromia z 2 poł. XVI w. (?), z motywami ornamentalnymi, fragmentem postaci świętego i półpostacią św. Michała Archanioła.

Późnorenansowe wyposażenie kościoła pochodzące przede wszystkim z ok. 1640 r. Ołtarz główny z rzeźbą św. Anny z 1 poł. XVI w. Na belce tęczowej rozbudowana grupa pasyjna z 1 poł. XVI w. z Chrystusem, Matką Boską Bolesną, św. Janem Ewangelistą, św. Marią Magdaleną i dwoma żołnierzami.

Wieś w gminie Wielień (powiat czarnkowsko-trzcianecki), położona ok. 10 km na zachód od Wielienia.

Kościół pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela.

Wzniesiony w 1792 r., pod kierunkiem znanego w regionie cieśli Johanna Schönecka z Górnicy. W 1928 r. rozebrano wieżę i rok później odbudowano ją w starej formie. Pierwotnie ewangelicki, po II wojnie światowej katolicki. Po 1945 r. zlikwidowano empery boczne. Remontowany w 1998 r.

Konstrukcji zrębowej, wzmocnionej od zewnątrz konstrukcją szkieletową o niewypełnionych polach. Orientowany. Nawa na planie prostokąta, od zachodu wieża konstrukcji słupowej, oszalowana. Dach z naczółkiem od wschodu, pokryty blachą. Daszki między kondygnacjami wieży kryte gontami, hełm obity blachą. Na belce nadproża wycięty napis fundacyjny z 1792 r. Wewnątrz strop belkowy. Ściany wewnętrzne otynkowane, w dolnej części obłożone boazerią. Za ołtarzem boazeria od podłogi do stropu, przybita do elementów rozebranej empery.

Ołtarz główny barokowy z początku XVIII w. ze sceną Ukrzyżowania na tle miasta, w predelli scena Ostatniej Wieczery. Za ołtarzem trzy malowidła na szkłe z 1615 r. Przy kościele drewniana dzwonnica z 1826 r.

346

347

348

349

350

351

Miasto powiatowe, położone ok. 30 km na północ od Poznania. Kościół znajduje się w zachodniej części miasta, przy ul. Czarnkowskiej.

Kościół pw. Świętego Krzyża

Wzniesiony w 1766 r. z fundacji mieszczyk obornickiej Łucji Łoyczykowskiej. Remontowany w 1914 r.

Konstrukcji szkieletowej wypełnionej ceglami, o tynkowanych połach. Orientowany. Jednonawowy z węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium, przy którym od północy zakrystia. Nad kruchtą w części zachodniej wieża o ścianach szalowanych deskami. Dachy kryte dachówkami. Na wieży cebulasty helm z latarnią kryty blachą. Wewnątrz stropy z fasetami, o równej wysokości w nawie i prezbiterium. Na stropie polichromia z lat dwudziestych XX w., w prezbiterium z Okiem Opatrzności w płomienistej glorii.

Wyposażenie barokowe z czasów budowy świątyni. W ołtarzu głównym rzeźba Chrystusa Ukrzyżowanego z ok. poł. XVI w., obok którego klęcząca postać Marii Magdaleny z 2. poł. XVIII w. Ołtarze boczne z późnobarokowymi obrazami. Na belce tęczowej napis fundacyjny „Kościół niniejszy św. Krzyża wybudowano roku pańskiego 1766 kosztem Ł. Łoyczykowskiej”.

352

353

354

355

175

Wieś w gminie Wolsztyn (powiat wolsztyński), położona ok. 8 km na południowy zachód od Wolsztyna.

Kościół pw. św. Walentego

Zbudowany w 1719 r. staraniem przeora miejscowego klasztoru cystersów, Mateusza Wichrowskiego. Odnowiony w latach 1773 i 1869-70. Konserwację wnętrza przeprowadzono w latach 1964-66, remont kapitalny w latach 2000-01, a konserwację ołtarza głównego w 2002 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Salowy z zamkniętym trójbocznie prezbiterium, do którego od północy przylega zakrystia. Nawę zamyka od zachodu wieża konstrukcji słupowej, z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte dachówkami. Wieża nakryta blaszanym hełmem cebulastym z latarnią. Wewnątrz stropy.

Rokokowe wyposażenie z 3 ćwierci XVIII w. (z ok. 1773 r.), składające się z ołtarza głównego, dwóch ołtarzy bocznych, ambony i cynowej lampki wiecznej.

356

357

358

Wieś w gminie Nowe Skalmierzyce (powiat ostrowski), położona ok. 10 km na północny wschód od Ostrowa Wielkopolskiego.

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny

Wzniesiony w 1785 r. Rozbudowany o część zachodnią w 1927 r. Wielokrotnie restaurowany, ostatnio w 1985 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do wydłużonej, prostokątnej nawy, z kruchtą w części zachodniej, przylega prostokątne, węższe prezbiterium, zamknięte trójbocznie. Przy nim od strony południowej murowana zakrystia, a od północy kaplica grobowa dziedziczki dóbr, Wandy z Ponińskich Tyszkiewiczowej. Przy zachodniej ścianie nawy kruchta. Dachy kryte gontami. Na kalenicy nawy wieżyczka na sygnaturkę z latarnią i cebulastym helmem. Stropy w nawie i prezbiterium płaskie, z fasetą. Polichromia w formie plafonu z medalionami, kasetonami, z motywami geometryczno - roślinnymi.

Ołtarze główny i boczne rokokowe, z końca XVIII w. Obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem sygnowany „A.S. 1637”.

Przy kościele drewniana dzwonnica z 1804 r.

359

360

Miasto w powiecie ostrowskim, położone ok. 12 km na południowy zachód od Ostrowa Wielkopolskiego. Kościół znajduje się na cmentarzu przy ul. Spokojnej.

Kościół pw. św. Barbary

Wybudowany w 1784 r. W 1909 r. wzniesiono nową wieżę. Kilkakrotnie restaurowany, ostatnio w 1980 r.

Konstrukcji zrębowej, ściany zewnętrzne oszalowane deskami w układzie żaluzjowym. Orientowany. Do trójnawowego korpusu przylega prostokątne prezbiterium, z trójbocznym zamknięciem mieszczącym zakrystię. Po zachodniej stronie wieża konstrukcji słupowej, z kruchtą w przyziemiu. Po bokach korpusu nawowego dwie kruchty konstrukcji szkieletowej. Dachy kryte gontami. Helm wie-

ży z dwustopniową baniastą podstawą, latarnią i cebulastym zwieńczeniem, pokryty blachą. Nad wschodnim krańcem kalenicy nawy wieżyczka na sygnaturkę. Na elewacji zachodniej rzeźby świętych dłuta Pawła Brylińskiego z 2 poł. XIX w. Wnętrze typu halowego, przekryte pozornymi sklepieniami kolebkowymi, z polichromiami o zgeometryzowanych formach roślinnych i groteskowych.

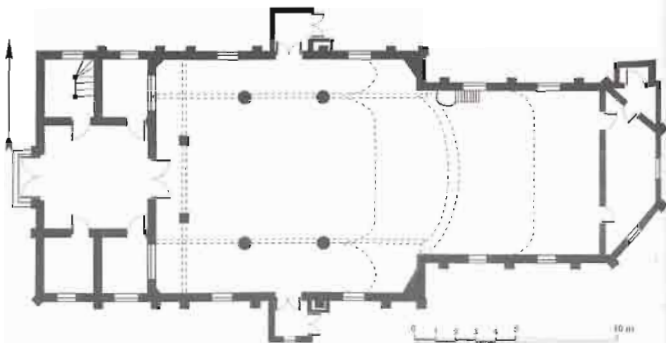
Późnobarokowy ołtarz główny z 1791 r., z dwoma obrazami św. Barbary. Ołtarze boczne wczesnobarokowe z 1 poł. XVIII w., ambona późnobarokowa, chrzcielnica rokokowa z 2 poł. XVIII w. W przedsionku dwa krucyfiksy o charakterze barokowo-ludowym z poł. XIX w.

361

362

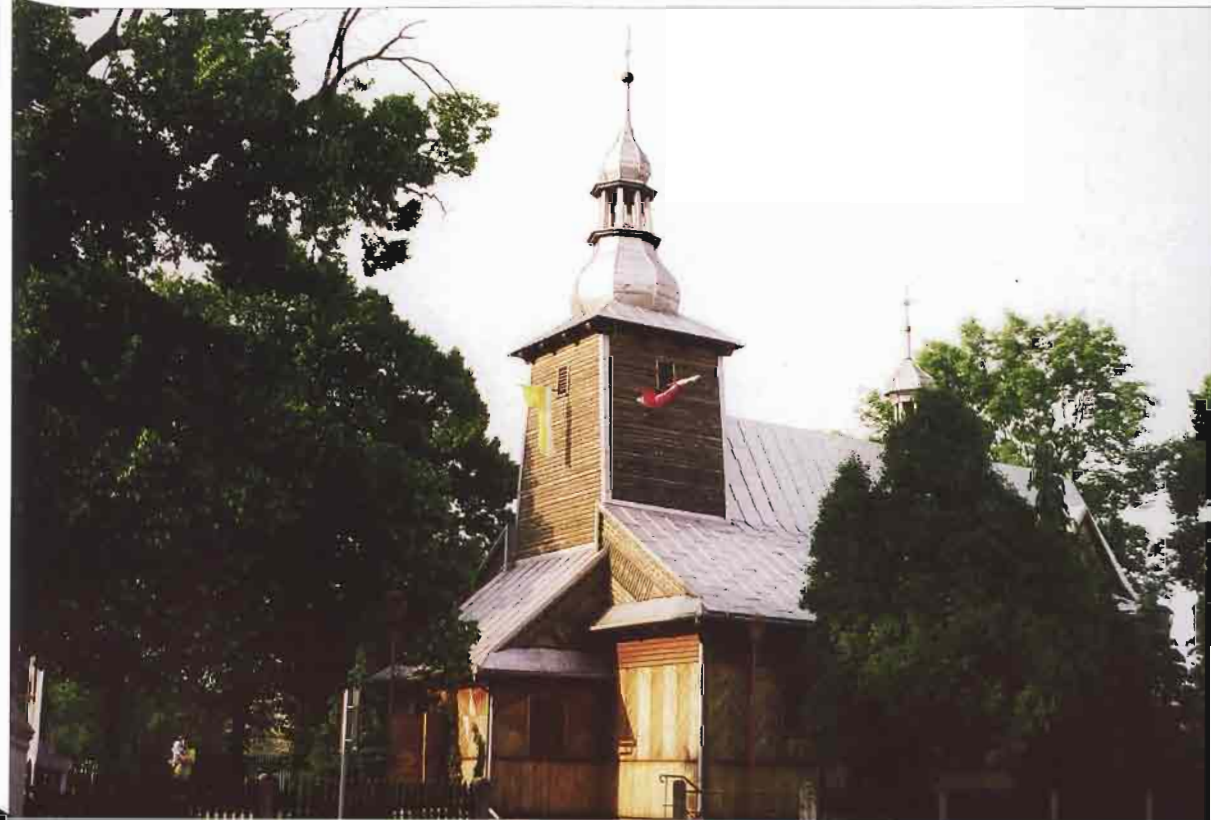
Wieś w gminie Kępno (powiat kępiński), położona ok. 4 km na wschód od Kępna, przy drodze do Warszawy.

Kościół pw. św. Jadwigi

Wybudowany w 1749 r. W 1870 r. do kościoła dobudowano zakryście, a w latach 1982-84 nawy boczne.

Konstrukcji zrębowej, ściany boczne nawy oraz wieży - konstrukcji szkieletowej, oszalowany. Orientowany. Wzniesiony na planie zbliżonym do kwadratu, z podziałem na nawę główną i tej samej wysokości nawy boczne, z prezbiterium zamkniętym trójbocznie i kwadratową zakryścią od jego strony północnej. Od zachodu wieża i wysunięta kruchta. Dachy kryte blachą. Wieża zadaszona namiotowo, zwieńczona cebulastym hełmem z latarnią. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. Wewnątrz stropy płaskie obite deskami, tworzącymi wzór pseudokasetonowy.

W renesansowym ołtarzu bocznym kaplicy tryptyk z 1595 r. Ołtarz boczny północny późnorenesansowy z lat 1620-1630 fundacji Mikołaja Szyszkowskiego, południowy rokokowy z 2 poł. XVIII w.

Wieś w gminie Ostrzeszów (powiat ostrzeszowski), położona ok. 4 km na południowy zachód od Ostrzeszowa.

Kościół pw. św. Wawrzyńca

Wzniesiony w latach 1820-21.

Konstrukcji szkieletowej, o tynkowanych polach wypełnionych ceglami. Orientowany. Do prostokątnej nawy przylega nieco węższe, zamknięte trójbocznie prezbiterium, z murowaną zakrystią od północy. Przy nawie od zachodu kruchta. Dachy kryte gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z latarnią, zwieńczona hełmem cebulastym. Wewnątrz stropy belkowe.

W manierystycznym oltarzu głównym z 1650 r. wczesnobarokowy obraz św. Wawrzyńca z 1797 r. Ołtarze boczne z XVIII w. z obrazami św. Marii Magdaleny i św. Męczennika z 2 poł. XVIII w. Na belce tęczowej późnogotycki krucyfiks z początku XVI w.

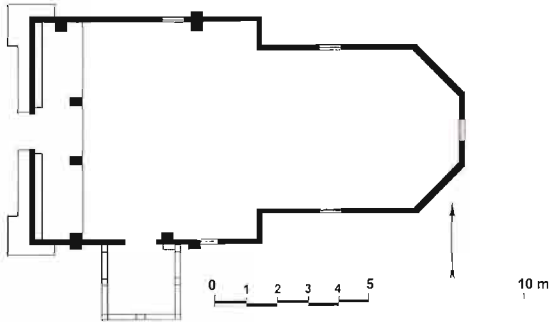
Wieś w gminie Sieroszewice (powiat ostrowski), położona nad Prosną, ok. 14 km na południe od Kalisza.

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela

Wybudowany w 1 ćwierci XVI w. z fundacji cysternek ołobockich. W 1752 r. wzniesiono wieżyczkę na sygnaturkę, a w 1835 r. kruchtę. Wielokrotnie restaurowany, ostatnio w latach 1978 i 2000.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Ściana zachodnia obmurowana, wzmocniona szarkpami. Orientowany. Do prostokątnej nawy przylega węższe, zamknięte trójbocznie prezbiterium, a od strony południowej kruchta. Nawa i prezbiterium nakryte wspólnym dachem. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z helmem baniastym, kulą i krzyżem. Na zewnątrz kościoła, w narożu elewacji wschodniej, ambona koszowa; w szczycie elewacji kruchty figura Chrystusa Frasobliwego z ok. 1835 r. Wewnątrz stropy.

Późnorenesansowy ołtarz główny z 1600 r.; dwa ołtarze boczne, późnorenesansowy z 1 poł. XVII w. i barokowy z 2 poł. XVIII w.

Wieś w gminie Nekla (powiat wrzesiński), położona ok. 6 km na zachód od Wrzesni.

Kościół pw. św.Katarzyny

Wzniesiony w latach 1752-54 z fundacji Leona Morawskiego, archidiacona gnieźnieńskiego i poznańskiego. Gruntownie restaurowany w latach 2001-03.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium, przy którym od północy zakrystia. Przy nawie od południa kruchta, a od zachodu wieża konstrukcji słupowej, z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte gontami. Wieża przykryta dachem ostrosłupowym, pokrytym blachą. Nad nim kula z krzyżem i chorągiewka z datą „1752”. Wewnątrz strop o równej wysokości w nawie i prezbiterium.

Wyposażenie z 2 poł. XVIII w. Ołtarz główny zestawiony z rokokowych elementów, z obrazem św. Katarzyny w polu głównym oraz z rzeźbami czterech świętych po bokach. Dwa ołtarze boczne z ok. poł. XVIII w. Ambona i chrzcielnica z XVIII w. Na belce tęczowej krucyfiks z XVI w.

367

368

369

370

Wieś w gminie Krzemieniewo (powiat Ileszczyński), położona ok. 7 km na północny wschód od Ponieca.

Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny

Wybudowany w 1640 r. z fundacji Stanisława z Bnina Śmigiełskiego. W początkach XIX w. dobudowano wieżę i kruchtę sumptem Józefa Morawskiego, referendarza Księstwa Warszawskiego. Gruntowną renowację w 1870 r. przeprowadził architekt A. Lange z Wrocławia. Odnowiony w latach 1952-54.

Konstrukcji szkieletowej z wypełnionymi ceglami, tynkowanymi polami. Orientowany. Jednonawowy, z nieco węższym, zamkniętym wielobocznym prezbiterium. Przy nim od strony północnej zakryścia z lożą kolatorską. Przy nawie od zachodu murywana wieża z kruchtą w przyziemiu; od południa murywana kruchta; od północy nowsza przybudówka. Pod częścią kościoła krypta. Dachy kryte gontami. Wieża zwieńczona drewnianym hełmem klasycystycznym z obeliskiem na szczycie. Na wschodnim krańcu nawy wieżyczka na sygnaturkę. Wewnątrz stropy kasetonowe.

Późnobarokowy ołtarz główny z 4 ćwierci XVIII w. z rzeźbami śś. Józefa, Joachima oraz aniołów. W polu środkowym obraz Matki Boskiej Różańcowej z Dzieciątkiem z ok. 1640 r. (u dołu obcięty) w sukience srebrnej z ok. 1700 r., w zwieńczeniu obraz św. Stanisława Biskupa z XVIII w. Dwa ołtarze boczne przy tęczy, niemal analogiczne, regencyjne z ok. 1720-30. Ambona, lawka kolatorska i balustrada przed ołtarzem w stylu Ludwika XVI z 4 ćwierci XVIII w. Barokowa chrzcielnica z 2 poł. XVII w. w kształcie muszli wypełnionej wodą, wspartej na delfinie wynurzającym się z fal morza. Prospekt organowy z ornamentami z wici akantu z początku XVIII w.

371

372

373

374

375

KRZYŻU CIERPIENIE, KRZYŻU ZBAWIENIE

Wieś gminna w powiecie słuckim, położona ok. 15 km na południowy wschód od Trzcemeszna. Kościół znajduje się w południowej części wsi, w tzw. Dolnym Orchowie.

Kościół pw. Wszystkich Świętych

Wybudowany w latach 1789-92 z fundacji Petroneli z Galczyńskich Mlickiej. W latach 1997-2002 poddany gruntownej restauracji.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany, z lekkim odchyleniem w kierunku południowym. Salowy, z trójbocznym zamknięciem od wschodu. Od południa kaplica św. Józefa, od północy - zakryta. Od zachodu kwadratowa wieża konstrukcji szkieletowej. Dachy kryte gontami; wieża zwieńczona baniastym hełmem z latarnią, przykrytym blachą. Wewnątrz stropy.

Jednolite, barokowo-rokokowe wyposażenie wnętrza z okresu budowy świątyni. Cztery ołtarze architektoniczne z rzeźbami świętych. Na profilowanej belce tęczowej krucyfiks rokokowy. Ambona i chrzcielnica - podobnej konstrukcji - umieszczone symetrycznie po obu stronach nawy.

Przy kościele murowano-drewniana dzwonnica kryta dachem gontowym.

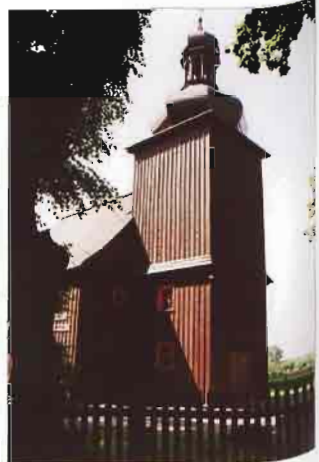
377

378

379

380

Wież w gminie Tarnówka (powiat zlotowski), położona ok. 12 km na zachód od Złotowa.

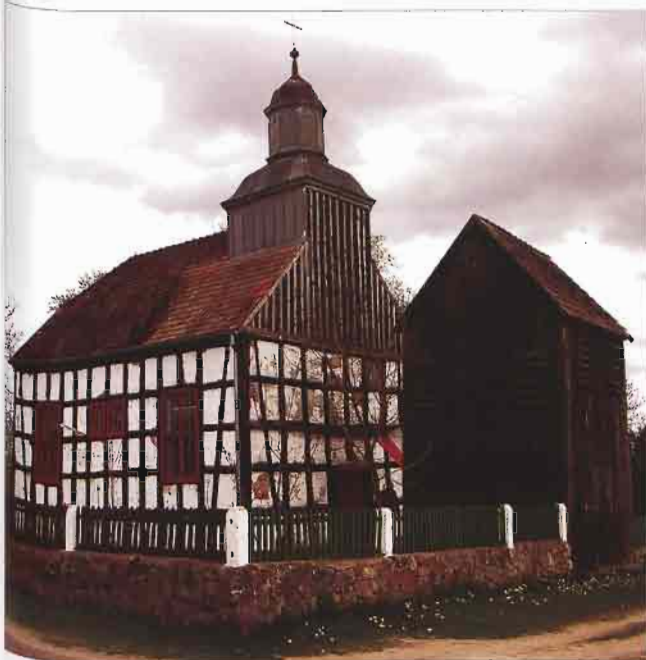
Kościół pw. Świętej Rodziny

Wybudowany w 1798 r. jako ewangelicki; od 1945 r. katolicki. Odnawiany w 1893 r. (zamontowano organy). W 1960 r. nastąpił częściowy demontaż empor, zaś w 1990 r. odremontowano wieżę.

Konstrukcji szkieletowej, wypełnienia otynkowane, z gliny lub cegły (późniejsze naprawy). Salowy, na planie wydłużonego prostokąta, z wieżą od zachodu. Dach kryty dachówką. Wieża zwieńczona barokowym hełmem, obita blachą. Wewnątrz strop. Empory organowa i oltarzowa wsparte na drewnianych kolumnach. Pod emporą oltarzową wydzielono małą zakrystię.

Ołtarz główny rokokowy z końca XVIII w. Pośrodku ściany północnej późnobarokowa ambona z baldachimem.

Przy kościele drewniana dzwonnica.

381

382

383

Wież w gminie Ślesin (powiat koniński), położona ok. 7 km na północny wschód od Kleczewa.

Kościół pw. Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny

Zbudowany w latach 1946-48 wg projektu architekta Wilczyńskiego.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Jednonawowy, z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie skierowanym ku zachodowi. Po bokach nawy dwie kaplice tworzące transept. Po obu stronach prezbiterium dwie przybudówki mieszczące m.in. zakrystię. Od frontu, aż do kaplic bocznych - podcienia. Wysokie, strome dachy kryte blachą. Na kalenicy, nad wejściem do świątyni, wieżyczka na sygnaturkę. Wyposażenie wnętrza współczesne.

Wies w gminie Strzałkowo (powiat słupecki), położona ok. 7 km na północny zachód od Słupcy.

385

Kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny

Wzniesiony w latach 1711-18 z fundacji opata klasztoru cystersów w Łądzie Mikołaja Łukomskiego. Wieżę dobudowano zapewne w XIX w. Restaurowany na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Salowy z dwiema kaplicami tworzącymi plan krzyża. Część prezbiterialna i kaplice zakończone trójbocznie. Przy prezbiterium od północy zakrystia, przy nawie od zachodu wieża konstrukcji słupowej, z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte eternitem, nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. Wewnątrz strop. Nad drzwiami do zakrystii fragment barokowej polichromii z napisem dotyczącym fundacji świątyni. Witraże w oknach zaprojektował i wykonał w latach 2000-02 Marcin Czeski z Poznania.

Barokowy ołtarz główny z początku XVIII w., w owalnej ramie współczesna kopia rzeźby Matki Boskiej Ludźmierskiej (w 1997 r. skradziono znajdującą się tu późnogotycką rzeźbę Matki Boskiej z Dzieciątkiem). Przy ołtarzu wysoki krzyż z barokową rzeźbą Ukrzyżowanego, na cokole malowane sceny z życia św. Mikołaja. W kaplicy północnej barokowy ołtarz z XVIII w., z obrazami Zwiastowania, dwóch biskupów (po bokach) i Nawiedzenia (w zwieńczeniu). W kaplicy południowej późnogotycka chrzcielnica kamienna z 1521 r.

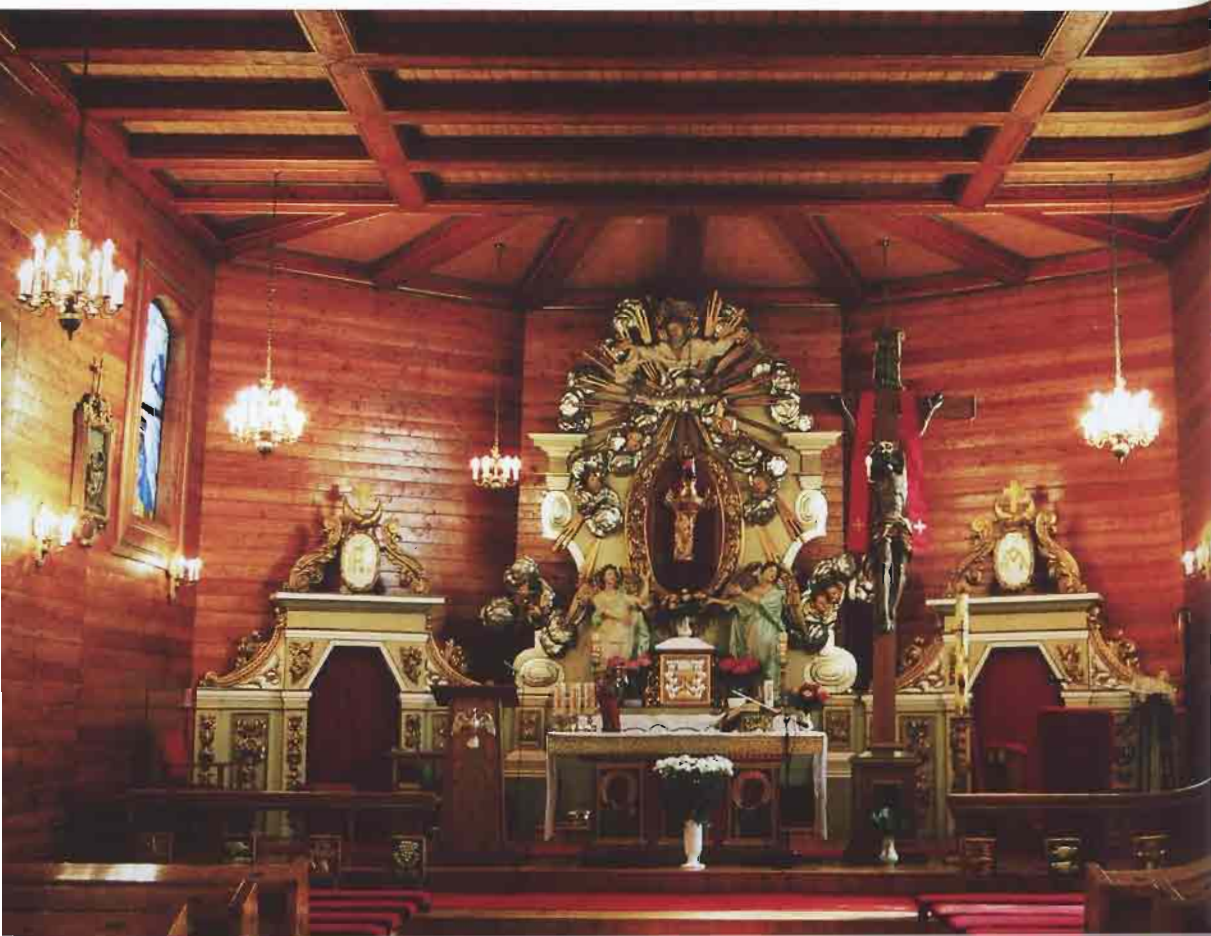
386

387

388

Miasto powiatowe w południowo-wschodniej Wielkopolsce, położone ok. 23 km na południowy zachód od Kalisza. Kościół znajduje się w centrum miasta, przy ul. Królowej Jadwigi.

Kościół pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Polski

Wzniesiony w 1788 r. staraniem Józefa ks. Racziwilla, jako świątynia ewangelicka. Od 1945 r. katolicki. W 1912 r. dobudowano od zachodu murywaną wieżę. Restaurowany ok. 1940 r., z tego czasu pochodzą betonowe okładziny wypełnienia konstrukcji ścian. W 1971 r. obniżono wieżę i zmieniono jej helm.

Konstrukcja szkieletowej wypełnionej ceglami, od zewnątrz wyłożonej płytami betonowymi. Orientowany. Jednonawowy, z prostokątną nową i niewyodrębnionym prezbiterium, zamkniętym prosto. Od zachodu neoromańska wieża z kruchtą w przyziemiu. Dach kryty dachówkami. Na wieży baniasty helm z latarnią i baniastym przekryciem zakończonym krzyżem. Wzdłuż ścian bocznych ciąg dwukondygnacyjnych empor wspartych na słupach. Wnętrze przykryte pseudokasetonowym stropem z fasetą, nad ostatnią kondygnacją empor pozorne sklepienie kolebkowe.

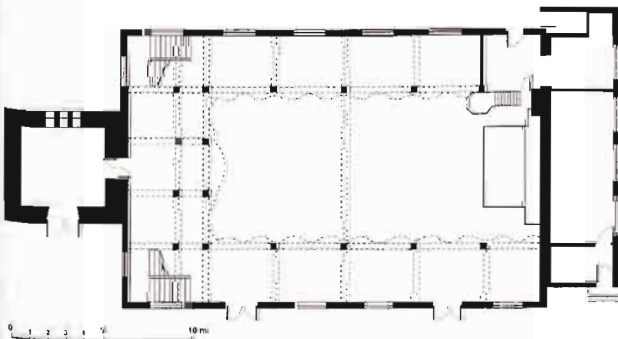
Altarz główny i oltarz boczny barokowe, z końca XVIII w. Przy północnej ścianie prezbiterium ambona z baldachimem, wsparta na kolumnie kompozytowej z końca XVIII w. Dekoracje balustrad empor rokokowe z ok. 1788 r.

389

390

Miasto powiatowe w południowej Wielkopolsce, położone ok. 36 km na południowy zachód od Kalisza. Kościół znajduje się we wschodniej części miasta, przy ul. św. Mikołaja.

Kościół pw. św. Mikołaja

Wzniesiony w 1758 r., gruntownie odnowiony w 1896 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do nawy na planie zbliżonym do kwadratu przylega zamknięte trójbocznie prezbiterium, z zakrytą od północy. Po zachodniej stronie nawy niska wieża konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte gontami. Nad wieżą blaszany dach namiotowy. Na kalenicy nawy wieżyczka na sygnaturkę przykryta hełmem cebulastym. Wnętrze nakryte stropem. Ściany i strop pokryte polichromią z 2 poł. XVIII w. (m.in. z girlandami, motywami roślinnymi, wizerunkami czterech ewangelistów).

W późnobarokowym ołtarzu głównym późnogotycka figura św. Mikołaja. W ołtarzach bocznych z 2 poł. XVIII w. późnogotyckie rzeźby Madonny z Dzieciątkiem i św. Katarzyny. Na belce tęczowej barokowy krucyfiks o cechach ludowych z 2 poł. XVIII w. Przy północnej ścianie prezbiterium ambona z 2 poł. XVIII w.

391

392

Wieś w gminie Blizanów (powiat kaliski), położona na ok. 8 km na północny zachód od Kalisza.

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela

Wzniesiony w 1727 r. z fundacji Andrzeja Radołińskiego i Jana Radońskiego, właścicieli wsi. W końcu XVIII w. dobudowano kaplicę. Wielokrotnie restaurowany, ostatnio w 1986 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do prostokątnej nawy przylega węższe, trójbocznie zamknięte prezbiterium, z zakrystią od północy. Przy północnej ścianie nawy kaplica Matki Boskiej, przy południowej - kruchta. Dachy kryte gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z latarnią i cebulastym hełmem. Wnętrze przykryte stropem, w nawie wspartym na dwóch rzędach słupów. Kaplica otwarta do nawy półkolistą arkadą.

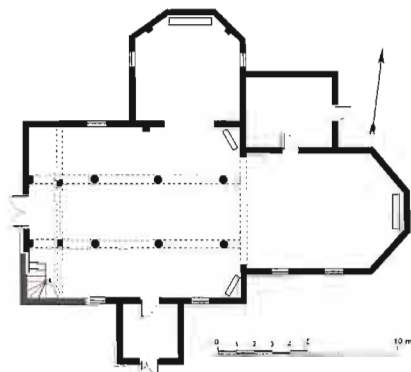
Ołtarz główny i ołtarze boczne barokowe z lat 1725-30. W ołtarzu głównym obraz Matki Boskiej Dzieciątkiem i replika obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej z 1 poł. XVIII w.; w ołtarzach bocznych obrazy św. Antoniego i Chrystusa w Jordanie. W kaplicy ołtarz barokowy z 2 poł. XVIII w., z rzeźbą Pieta barokowo-ludową z 1 poł. XVIII w.

393

394

Wieś w gminie Jaraczewo (powiat jarociński), położona ok. 10 km na północny zachód od Jarocina.

Kościół pw. Najświętszego Imienia Jezus

Wzniesiony w 1787 r. z fundacji dziedziczki Izabelli Gajewskiej, kasztelanowej nakielskiej. Restaurowany w XIX w., a ostatnio w latach 1982-83 i 1992-93.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z węższym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium, z zakrystią od północy. Od zachodu i południa do nawy przylegają kruchty. Dachy kryte gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z latarnią, zwieńczona cebulastym hełmem z krzyżem. Wewnątrz stropy.

Wyposażenie barokowe. W ołtarzu głównym obraz Madonny z Dzieciątkiem, z początku XVII w. w sukience drewnianej. Na belce tęczowej krucyfiks z 1787 r.

Przy kościele drewniana dzwonnica konstrukcji szkieletowej.

Wieś w gminie Kamieniec (powiat grodziski), położona ok. 4 km na północny wschód od Wielichowa.

Kościół pw. św. Michała Archanioła

Zbudowany w 1774 r. staraniem księdza Tomasza Krajewskiego. W latach 1950-51 przedłużono nawę, w której wtórnie umieszczono emporę organową. Podczas remontu w latach 1951-55 wykonano m.in. nowe podcienia. Restaurowany w latach 1990-92 i 1998.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z nieco węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Nowsza, zachodnia część nawy nieco węższa. Od strony północnej do prezbiterium przylega zakrystia, a do nawy kruchta. Dachy kryte gontami. Nad nawą wieżyczka z sygnaturką, nakryta cebulastym hełmem z latarnią, z chorągiewką w kształcie paszczy smoka i datą „1700”. Wewnątrz strop ozdobiony polichromią wykonaną w latach 1951-55.

Późnobarokowy ołtarz główny z 2 poł. XVIII w. Znajdujący się w nim niegdyś na zasuwie obraz Świętej Rodziny wisi obecnie na ścianie po lewej stronie. Dwa barokowo-klasycystyczne ołtarze boczne z końca XVIII w. Profilowana belka tęczowa z datą „1774” i barokowym krucyfiksem z końca XVII w. Kropielnica klasycystyczna z początku XIX w.

Obok kościoła drewniana dzwonnica z 1774 r., konstrukcji słupowej, oszalowana, nakryta gontowym dachem namiotowym.

396

397

Wieś w gminie Kobyla Córa (powiat ostrzeszowski), położona ok. 7 km na południe od Ostrzeszowa.

Kościół pw. św. Mikołaja

Wzniesiony w latach 1780-81 z fundacji Jana i Elżbiety Siewierskich, Józefa Wojnakowskiego i Jana Grzymala Wiewiórkowskiego. Kilkakrotnie restaurowany, po raz ostatni w latach 1981-85.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Zwrócony prezbiterium ku stronie południowej. Jednonawowy, z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie, z zakrystią od południa. Przy nawie po bokach dwie kaplice, tworzące rodzaj transeptu, od północy niska wieża konstrukcji słupowej z kruchtą w przziemiu. Dachy kryte blachą. Na wieży dach namiotowy z cebulastym hełmem. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z latarnią, nakryta hełmem cebulastym. Wewnątrz stropy, wtórnie zdobione dekoracją pseudopłycinową.

W późnorennesansowym ołtarzu głównym z 1646 r. obrazy św. Mikołaja i Jadwigi oraz Adoracji Dzieciątka. W rokokowych ołtarzach bocznych z 2 poł. XVIII w. obrazy Trójcy Świętej i św. Marii Magdaleny. Przy ścianie prezbiterium barokowa ambona z baldachimem, z w poł. XVII w. Na chórze muzycznym późnobarokowy prospekt organowy z 2 poł. XVIII w.

Przy kościele drewniana dzwonnica.

398

399

400

401

402

403

199

Wieś w gminie Czerniejewo (powiat gnieźnieński), położona ok. 8 km na południowy zachód od Gniezna, przy drodze do Czerniejewa.

Kościół pw. św. Marcina

Wzniesiony w 1762 r. z fundacji kapituły gnieźnieńskiej i Krzysztofa Hilarego Szembeka, kantora gnieźnieńskiego. Restaurowany w 1856 r. oraz ok. 1880 r. W latach 1928-32 dobudowano wieżę i przekształcono południową kruchtę na kaplicę. Od 2002 r. w remoncie.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Trójnawowy z węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium, przy którym od północy zakrystia. Przy południowej ścianie nawy kaplica, a od zachodu wieża konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu. Dachy nad nawą przykryte dachówkami, nad prezbiterium gontami. Wieża przykryta dachem czterospadowym z latarnią, nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. Wnętrze podzielone dwoma parami słupów na trzy nawy. Strop o równej wysokości w nawach i prezbiterium. W medalionach na stropie malowidła z okresu międzywojennego, wykonane przez ówczesnego proboszcza, księdza Działdę.

Wyposażenie głównie z XVIII i XIX w. Ołtarze główny i dwa boczne z fragmentami rzeźbiarskimi z XVIII w., przerobione w 1856 r. W prezbiterium późnogotycka płaskorzeźba Rodziny Najświętszej Marii Panny.

404

405

Wieś gminna w powiecie gostyńskim, położona ok. 4 km na wschód od Gostynia, przy drodze do Jarocina.

Kościół pw. Niepokalanego Serca Maryi

Zbudowany w latach 1775-82 z fundacji Karola Koszutkiego jako luterński. Od 1948 r. katolicki. Odnawiany w 1892 r. oraz w latach: 1950, 1964, 1984 i 1995.

Konstrukcji szkieletowej, wypełnionej cegłą (suszoną), z otynkowanymi polami. Orientowany. Sallowy, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium i wieżą od zachodu. Dach kryty łupkiem. Wieża, w górnej części oszalowana, zakończona hełmem z latarnią zwieńczoną iglicą z krzyżem na kuli. Wewnątrz oryginalne jednopoziomowe empory, łączące się z emporą organową przy zachodniej ścianie. Wnętrze otynkowane, nakryte pozornym sklepieniem kolebkowym.

Obok kościoła drewniana dzwonnica, z dachem czterospadowym krytym papą.

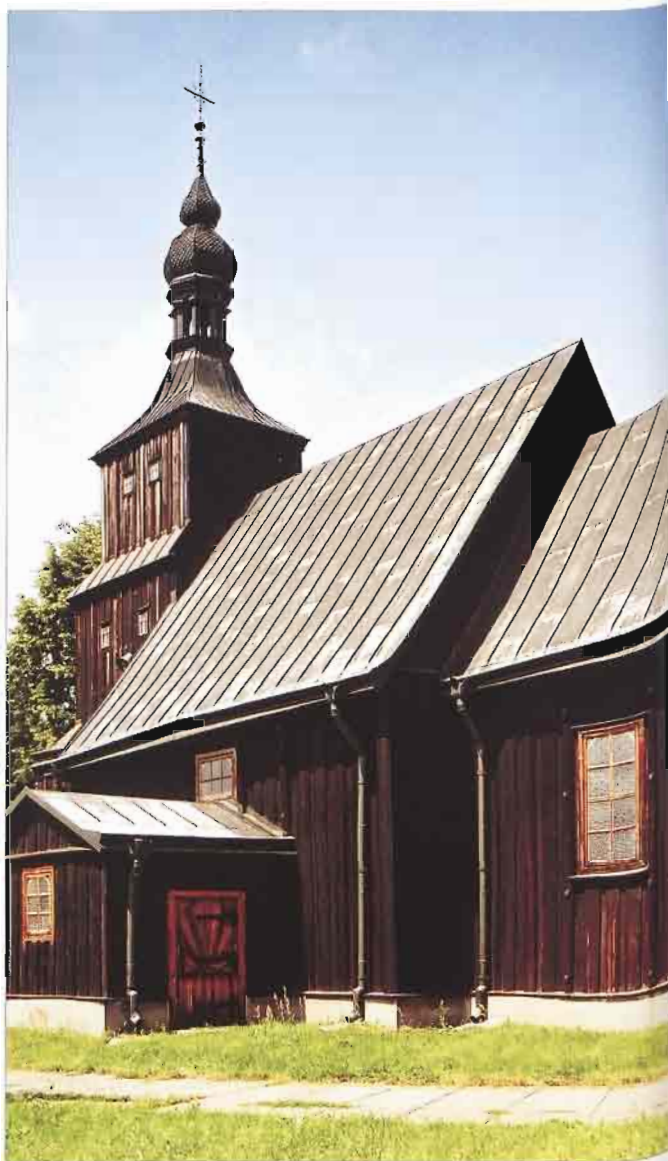
Wieś w gminie Stawiszyn (powiat kaliski), położona ok. 3 km na południowy zachód od Stawiszyna.

Kościół pw. św. Marcina Biskupa

Wzniesiony w 1740 r. staraniem biskupa krakowskiego Jana Lipskiego. Kilkakrotnie restaurowany, m.in. w 1979 r. zmieniono pokrycie dachu z gontowego na blaszane.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do nawy na planie kwadratu z kruchtą od południa, przylega węższe prezbiterium zamknięte trójbocznie, z zakrystią od strony północnej. Od zachodu, na przedłużeniu nawy, wieża konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte blachą. Wieża przykryta dachem namiotowym z latarnią, zwieńczona hełmem z krzyżem. Wewnątrz strop.

W barokowym ołtarzu głównym z 2 poł. XVII w. obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem.

407

408

Wieś w gminie Tarnówka (powiat zlotowski), położona ok. 10 km na zachód od Złotowa.

Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa

Wybudowany w 1664 r. jako zbór luterński za zgodą właściciela wsi Andrzeja Karola Grudzińskiego. Od 1945 r. katolicki. W 1800 r. całkowicie przebudowany; z pierwotnej budowli pozostała wieża oraz ściany południowa i południowo-wschodnia. Remontowany w latach 1893 (zamontowano organy) i 1990-93.

Konstrukcji szkieletowej, na podmurówce kamiennej sięgającej wysokości 1 m. Wypełnienia z cegieł, otynkowane. Korpus i górna część wieży oszalowane. Orientowany. Salowy, na planie prostokąta zamkniętego od wschodu trójbocznie. Od strony zachodniej wieża na planie kwadratu, pozostałość świątyni z 1664 r. Dach kryty gontami. Wewnątrz strop. Wzdłuż ściany zachodniej i za ołtarzem empora.

Ołtarz główny późnobarokowy. Ambona klasycystyczna, ośmioboczna z baldachimem, wsparta na kolumnie. Ławki drewniane z 1800 r.

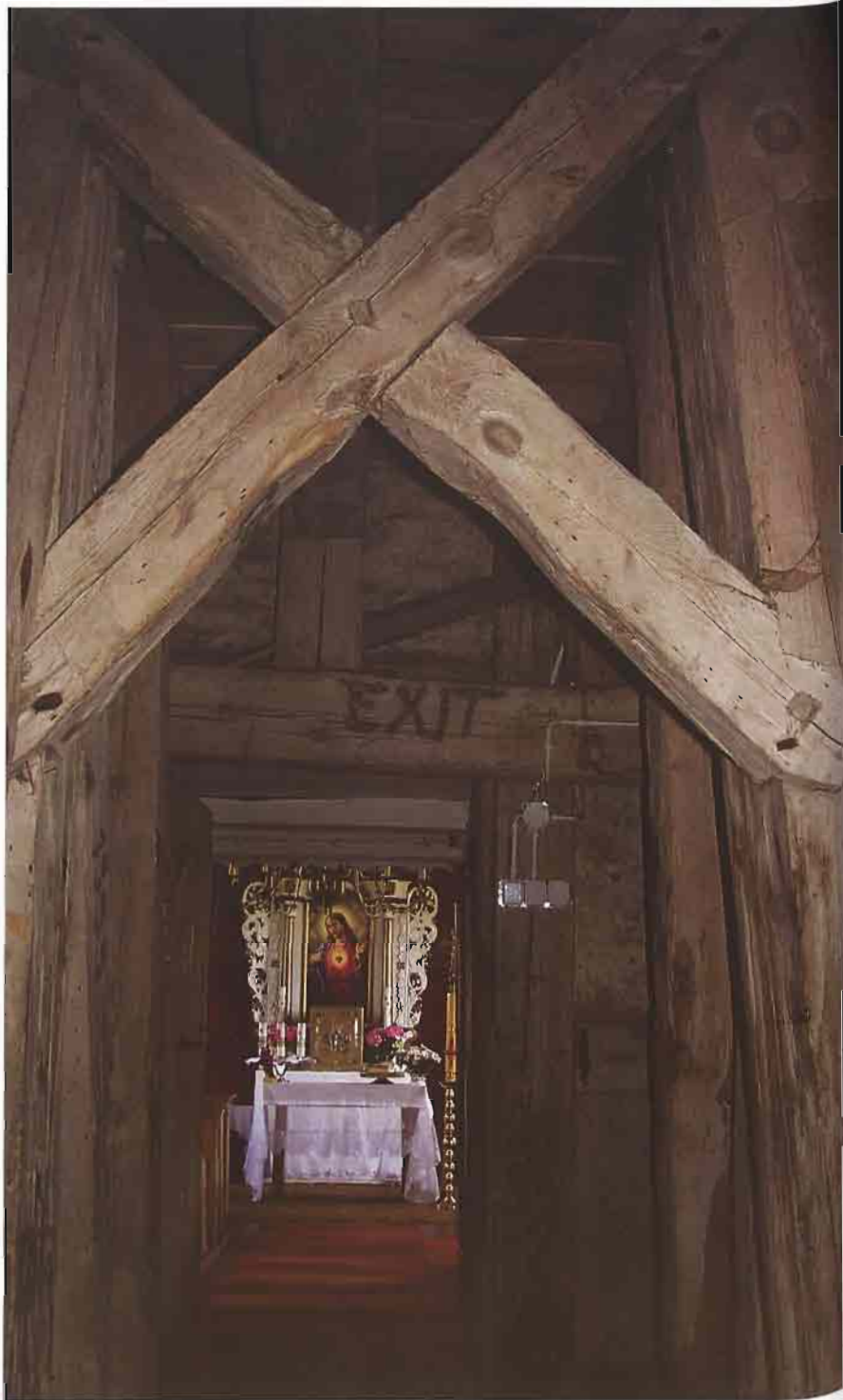
409

410

411

412

Wieś w gminie Obrzycko (powiat szamotulski), położona ok. 3 km na północ od Obrzycka, przy drodze do Czarkowa.

Kościół pw. Serca Jezusowego

Wzniesiony w 1839 r. jako świątynia ewangelicka. Przejęty przez parafię katolicką w Obrzycku po 1945 r. Remontowany w latach dziewięćdziesiątych XX w.

Konstrukcji szkieletowej wypełnionej cegłą, o tynkowanych polach. Salowy, wzniesiony na planie prostokąta, z zakrystią od strony północnej, za ścianą ołtarzową. Od południa kwadratowa wieża. Dach dwuspadowy z naczółkiem od północy, przykryty blachą. Helm wieży kryty blachą miedzianą. W górnej kondygnacji wieży zegar. Wewnątrz pozornie sklepienie kolebkowe. W południowej części nawy drewniana empora muzyczna połączona z balkonami wspartymi na słupach, biegnącymi wzdłuż ścian bocznych kościoła.

413

414

415

Miasto powiatowe, położone ok. 28 km na północny zachód od Kalisza, przy drodze do Poznania. Kościół znajduje się w zachodniej części miasta, przy ul. Poznańskiej, na terenie cmentarza.

Kościół pw. św. Floriana

Wzniesiony w końcu XV w. jako murowana kaplica cmentarna, rozbudowany o drewnianą nawę w 1745 r. z fundacji kanonika chockiego Ludwika Pełki. Kruchty dobudowano w końcu XIX w. Wielokrotnie restaurowany, ostatnio w latach 1988-90.

Konstrukcji zrębowej, prezbiterium i zakrystia (pozostałości dawnej kaplicy cmentarnej) murowane z cegiel. Do nawy głównej na planie kwadratu zamkniętego od zachodu trójkątnie, przylega szerokie, czworoboczne prezbiterium z zakrystią. Przy obu bokach nawy i od zachodu - czworoboczne kruchty. Dachy kryte gontami. Nad zakrystią dachówki. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. W prezbiterium pozorne sklepienie kolebkowe, w nawie strop pseudokasetonowy; w zakrystii murowane sklepienie krzyżowe.

Ołtarze główny i boczne, barokowe z poł. XVIII w. W blendzie zewnętrznej ściany prezbiterium rzeźba Pietà z XVI w.

Wież w gminie Mieścisko (powiat wągrowiecki), położona ok. 10 km na południowy wschód od Wągrowca.

Kościół pw. św. Anny

Wybudowany w 1712 r. staraniem Jana Rydzyńskiego, właściciela wsi. Remontowany m.in. w 1782 r. Od 1989 r. trwają w kościele prace konserwatorskie.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Nawa na rzucie prostokąta, węższe prezbiterium zamknięte prosto. Od zachodu wieża konstrukcji słupowej, z kruchtą w przyziemiu. Przy północnej ścianie prezbiterium zakrystia z przedsionkiem. Do nawy od południa przylega niewielka kruchta. Dachy kryte gontami, wieża nakryta blaszanym, baniastym hełmem zwieńczonym iglicą i krzyżem. Nad nawą strop belkowy, nad prezbiterium sklepienie kolebkowe.

Ołtarz główny trzyczęściowy, zestawiony m.in. z fragmentów XVIII-wiecznych, z obrazem św. Józefa z Dzieciątkiem z XVIII w. Ołtarz boczny z XVII w. z obrazem św. Antoniego z Dzieciątkiem i drugi, rokokowy z obrazem św. Joachima. Za ołtarzem głównym drewniana płyta nagrobna księdza Łukasza Weyschera, zmarłego w 1739 r. Na belce tęczowej krucyfiks o charakterze ludowym.

417

418

419

420

Wieś w gminie Mieścisko (powiat wągrowiecki), położona ok. 12 km na południowy wschód od Wągrowca.

Kościół pw. Zwiastowania Najświętszej Panny Marii

Wzniesiony w 1629 r. staraniem dziedzica Stanisława Zagórskiego. Podczas remontu w 1720 r. dobudowano dwie kaplice boczne, a w 1926 r. nadbudowano lożę kolatorską. Wielokrotnie restaurowany.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Od zachodu wieża konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu. Przy południowej ścianie prezbiterium zakrystia. Po obu stronach nawy obszerne kaplice tworzące rodzaj transeptu. Przy południowej kaplicy kruchtka. Dachy kryte blachą, na kalenicy nawy chorągiewka z datą „1720”. Wieża przykryta baniastym hełmem z latarnią. Wewnątrz strop. Obramienia okien, stropy oraz empora zdobione polichromią o motywach roślinnych.

Barokowy ołtarz główny z ok. poł. XVII w. z obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Cztery barokowe ołtarze boczne; dwa przy tęczycy, z rzeźbą Chrystusa na krzyżu i obrazem Wskrzeszenie Piotrowina, dwa kolejne w kaplicach bocznych, z obrazami śś. Anny Samotrzec i Jana Nepomucena. Barokowa chrzcielnica i ambona z XVIII w. Na belce tęczowej krucyfiks z XVI w. oraz figury Matki Boskiej i św. Jana z XVIII w.

422

423

Wieś w gminie Wągrowiec (powiat wągrowiecki), położona ok. 6 km na północ od Rogoźna.

Kościół pw. św. Katarzyny Panny i Męczenniczki

Wzniesiony w 1728 r. staraniem Aleksandra Samuela Biegańskiego, sędziego kcyńskiego. Restaurowany i wyposażony ok. 1778 r. Około 1856 r. dobudowano murowaną zakrystię, obszerną kaplicę grobową i kruchtę. Wielokrotnie restaurowany.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do prostokątnej nawy przylega węższe prezbiterium zamknięte trójbocznie. Od zachodu do nawy przylega wieża konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu. Nad wejściem od zachodu drewniana figura św. Rocha. Do północnej ściany kościoła przylegają murowane przybudówki: zakrystia, kaplica grobowa Biegańskich i kruchta. Nad nawą i prezbiterium dach jednokalenicowy kryty gontami. Nad neobarokową kaplicą grobową kopuła z latarnią, kryta blachą. Hełmy wieży oraz wieżyczki na sygnaturkę kryte gontami. Stropy z zaokrąglonymi narożnikami. Sufit kaplicy zdobiony malowidłami.

Ołtarz główny rokokowy z ok. 1778 r., dwa boczne późnobarokowe z 1728 r. W kaplicy nowszy ołtarz z rokokową mensą. Ambona, chrzcielnica i konfesjonał z XVIII w.

Przy kościele drewniana dzwonnica.

425

426

424

427

Miasto, stolica województwa wielkopolskiego. Kościół znajduje się przy ul. Krzesiny, na terenie dawnej wsi podmiejskiej o tej samej nazwie, włączonej w granice Poznania w 1942 r.

Kościół pw. Matki Boskiej Królowej Korony Polskiej

Był eksponatem na zorganizowanej w 1911 r. w Poznaniu Wystawie Wschodniemieckiej Przemysłu, Rzemiosła i Rolnictwa. W 1912 r. przeniesiony na obecną miejsce jako kościół ewangelicki dla niewielkiej grupy niemieckich osadników sprowadzonych do Krzesin przez Komisję Kolonizacyjną. Od 1945 r. katolicki.

Konstrukcji szkieletowej wypełnionej cegłą, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z węższym prezbiterium zamkniętym prosto, za którym od wschodu zakrystia. Od strony zachodniej kruchta, nad nią wieża. Dachy kryte dachówkami „mnichmiszka”. Ściany wieży wyłożone płytkami eternitowymi; w zwieńczeniu tarcza zegarowa, wyżej ośmioboczna latarnia nakryta blaszanym hełmem. Wejście główne pośrodku elewacji zachodniej, z niewielką wnęką ujętą po bokach dwoma słupami. Przy zakrystii ozdobny otwarty ganek wsparty na trzech rzeźbionych słupach. Wnętrze otynkowane, strop drewniany z nabitymi listwami tworzącymi pseudokasetony.

Wyposażenie współczesne.

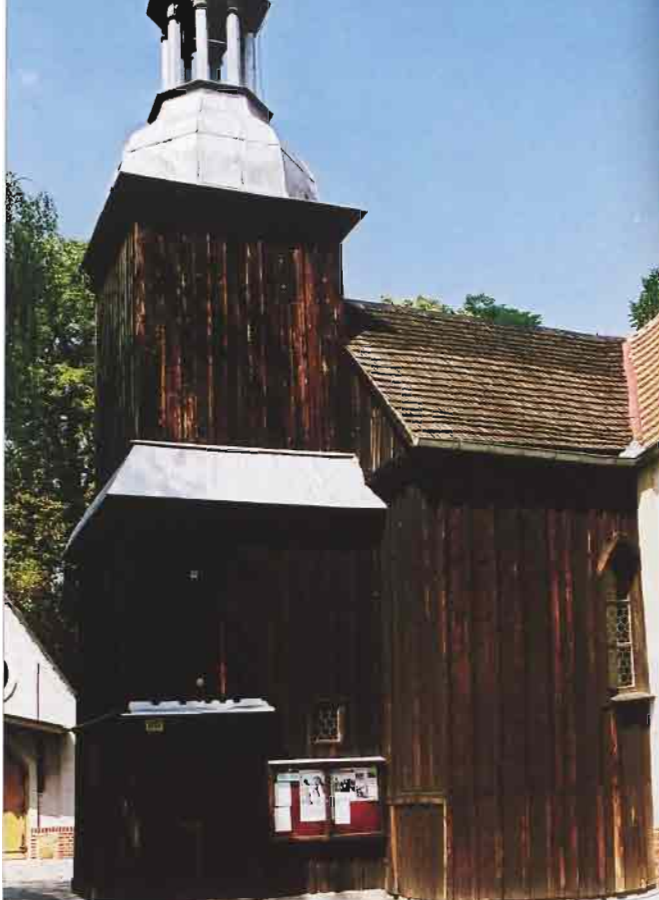
Wieś w gminie Wielichowo (powiat grodziski), położona ok. 3 km na zachód od Wielichowa.

Kościół pw. św. Mikołaja

Wzniesiony w 2 poł. XVIII w. W 1861 z fundacji Adama Broel-Platera dobudowano dwie murowane kaplice, od północy Matki Boskiej i od południa Serca Pana Jezusa. Remontowany w latach 1955 i 1962.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Kaplice murowane z cegły, otynkowane. Orientowany. Jednonawowy, od wschodu za prezbiterium zamknięta trójbocznie zakrystia. Przy nawie od północy i południa kaplice tworzące rodzaj transeptu, a od zachodu wieża konstrukcji słupowej, z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte gontami; nad kaplicami - dachówkami. Wieża zwieńczona blaszanym hełmem cebulastym z latarnią i chorągiewką. Wewnątrz strop, w kaplicach sklepienie krzyżowe.

Ołtarz główny i dwa ołtarze w kaplicach z 2 poł. XIX w. Ołtarz boczny ze środkową kwaterą późnogotyckiego ołtarza szafiastego z płaskorzeźbą Rodzina Najświętszej Marii Panny (bez postaci Dzieciątka) z początku XVI w. Ambona późnobarokowa z 2 poł. XVIII w. Chrzcielnica barokowo-klasycystyczna z końca XVIII w. Na profilowanej belce tęczącej krucyfik z XIX w.

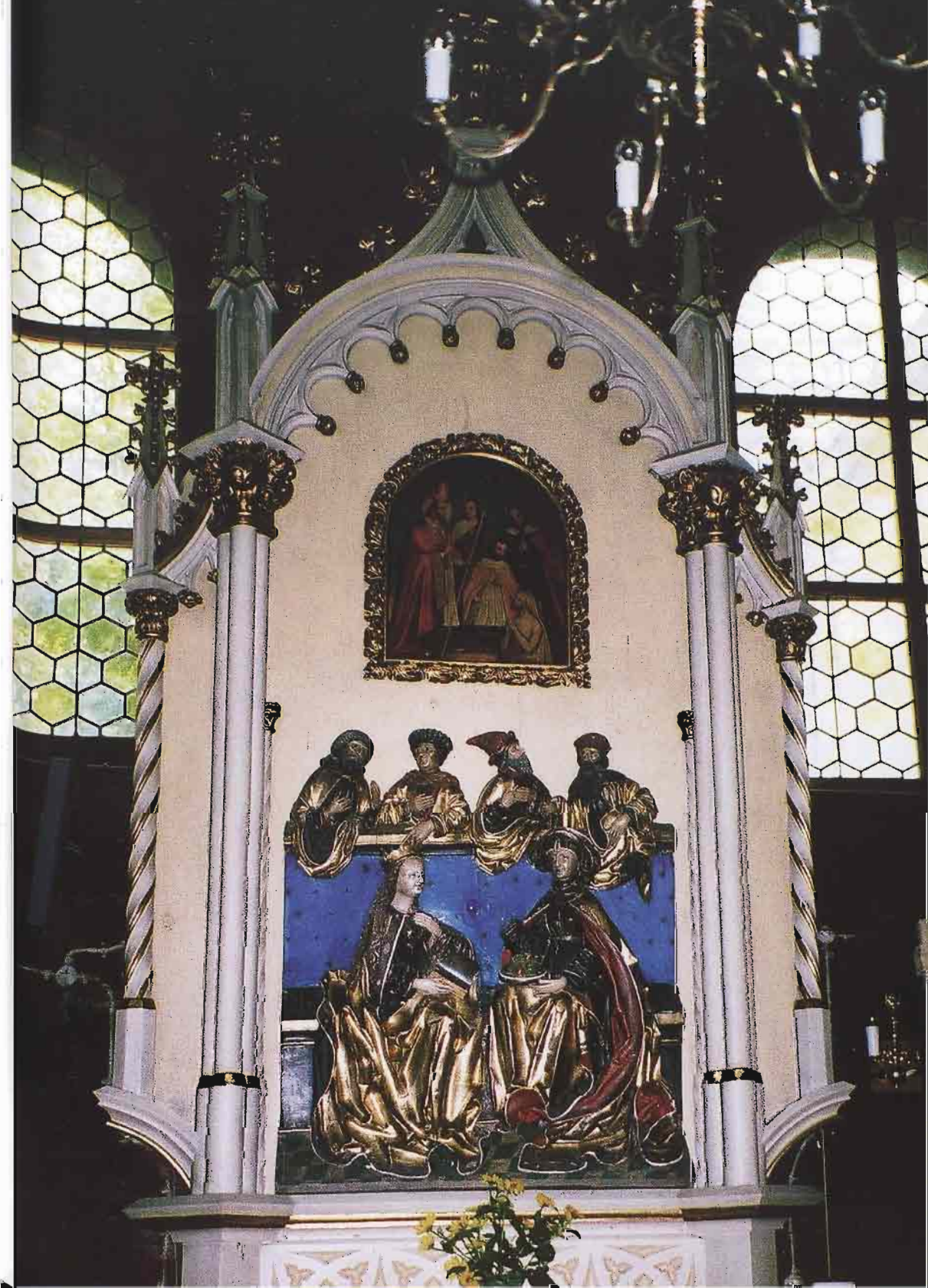

429

430

Wies w gminie Rychtal (powiat kępiński), położona ok. 20 km na południowy zachód od Kępna.

Kościół pw. św. Rocha

Wybudowany w 1711 r., gruntownie odnowiony w 1920 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z nieco węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Od południa przy prezbiterium zakrystia, przy nawie - kruchta. W zachodnią część nawy wtopiona wieża nakryta kopułą. Dachy kryte gontami. Nad kopułą wieży sygnaturka kryta blachą. Wewnątrz pozorne, spłaszczone sklepienie kolebkowe. Na sklepieniu oraz ścianach prezbiterium i nawy barokowo-ludowa polichromia z XVIII w.

Barokowy ołtarz główny z 1 poł. XVIII w. z obrazem św. Stanisława.

Ołtarz boczny po stronie północnej - barokowy z 1716 r. z obrazem św. Barbary, po stronie południowej - wczesnobarokowy z 1698 r. z obrazem św. Jana Ewangelisty. Barokowa ambona z XVIII w.

432

433

Wieś w gminie Skoki (powiat wągrowiecki), położona ok. 7 km na południowy wschód od Skoków.

Kościół pw. Wszystkich Świętych

Wybudowany w latach 1780-82 staraniem Ludwika den Osten-Saken z legatu Stanisława Mniszewskiego i funduszy Wawrzyńca Logi. Wielokrotnie restaurowany.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z węższym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium. Przy jego południowej ścianie zakrystia. Przy nawie od północy niewielka kruchta, od zachodu wieża konstrukcji słupowej. Dachy kryte dachówkami. Na wieży baniasty helm z latarnią pokryty blachą. Przy wieży, od zewnątrz, wejście na chór. Wewnątrz strop pokryty polichromią z motywami roślinnymi. Na ścianach prezbiterium malowane symbole czterech ewangelistów.

Ołtarz główny z fragmentami rzeźbiarskimi z XVIII w. i krucyfiksem z XVII w. Dwa ołtarze boczne. Na belce tęczywej Grupa Ukrzyżowania oraz napis z datą „1780”.

Przy kościele drewniana dzwonnica z 1780 r.

434

435

436

Rakoniewice

Miasto w powiecie grodziskim, położone ok. 12 km na południowy zachód od Grodziska Wielkopolskiego, przy drodze do Zielonej Góry. Kościół stoi przy narożniku pl. Powstańców Wielkopolskich (dawnego rynku). Mieści się w nim obecnie Wielkopolskie Muzeum Pożarnictwa (oddział zamiejscowy Centralnego Muzeum Pożarnictwa w Mysłowicach).

Dawny kościół ewangelicki

Wzniesiony w 1763 r. W roku 1781 dobudowano wieżę. Odnowiony w 1933 r. Od 1974 r. mieści się w nim muzeum.

Konstrukcji szkieletowej z wypełnieniem glinianym, częściowo wymienionym na cegły, z otynkowanymi polami. Salowy, na planie prostokąta, z wieżą od frontu. Środkowa część wnętrza nakryta pozorną kolebką, pośrodku poprzeczny podciąg z datą „1933”. Po obu stronach dwukondygnacyjne balkony z pływocinowymi parapetami, wsparte na profilowanych słupach z mieczami, nakryte stropami belkowymi. Dach dwuspadowy, kryty blachą cynkową. Wieża oszalowana, o dwóch wydzielonych zadaszniach kondygnacjach, zwieńczona hełmem baniastym z latarnią, krytym blachą.

438

437

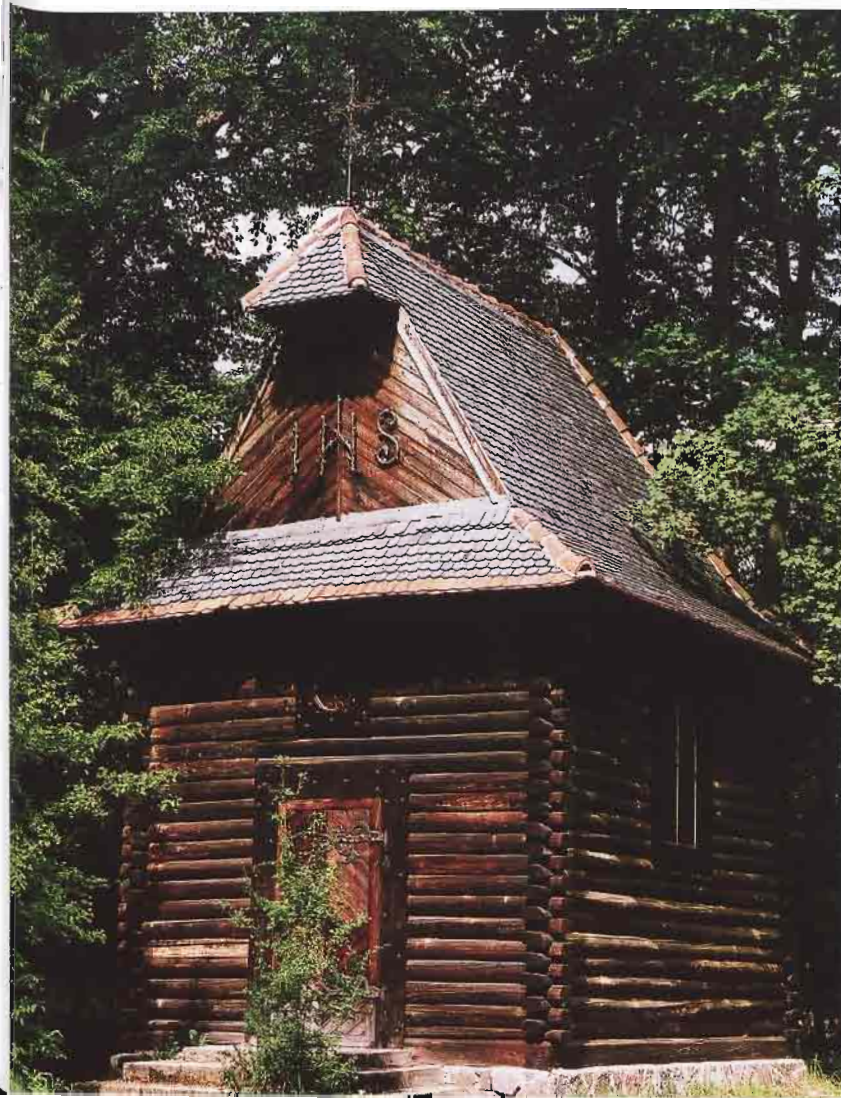
Wieś w gminie Krzywiń (powiat kościański), położona ok. 6 km na północ od Krzywina. Kaplica znajduje się w lesie, ok. 3 km na północny wschód od wsi.

Kaplica pw. św. Kazimierza

Wybudowana w 1909 r., w miejscu śmierci Kazimierza Chłapowskiego, który zginął w wyniku wypadku podczas polowania.

Konstrukcji zrębowej, z wystającymi ostatkami, na kamiennej podmurówce. Salowa, wzniesiona na planie prostokąta, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Dach kryty dachówką.

440

Wieś w gminie Skoki (powiat wągrowiecki), położona ok. 6 km na południe od Skoków.

Kościół pw. Serca Pana Jezusa

Zbudowany w 1626 r. dla kalwinów przez podkomorzego Andrzeja Reja ze Skoków, wnuka Mikołaja Reja z Nagłowic. Od 1945 r. katolicki. W 1820 r. dobudowano wieżyczkę na sygnaturkę. W latach 1953-58 gruntownie remontowany, m.in. skrócono empyry boczne o jedno przęsło. Wezwanie patrona przyjęto od stojącej niedaleko figury Serca Pana Jezusa, przy której modlili się polscy mieszkańcy Rejowca w czasach, gdy pozbawieni byli świątyni katolickiej.

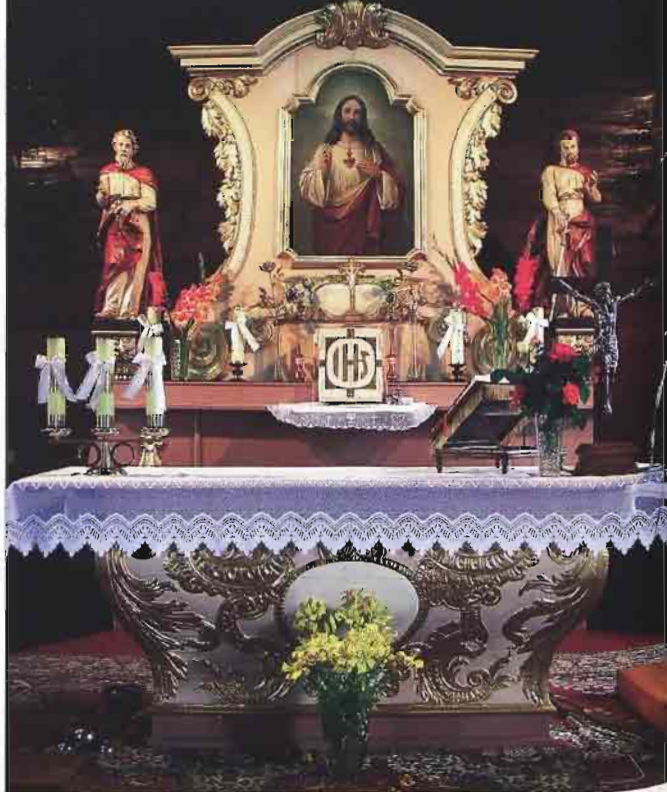
Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do nawy na planie prostokąta zwięzającego się w wschodniej części, przylega prostokątne prezbiterium. Od zachodu niewielka kruchta. Dachy kryte dachówkami. Nad zachodnim szczytem wieżyczka na sygnaturkę, z blaszonym daszkiem zwieńczonym krzyżem. Wewnątrz od strony zachodniej i po bokach nawy empyry wsparte na masywnych słupach. Strop belkowy. Ściany obiega polichromowany fryz z tajemnicami Różańca Świętego.

Ołtarz z XVIII w. z obrazem Najświętszego Serca Jezusa, po jego bokach figury śś. Piotra i Pawła. W kruchcie trzymaście blach trumiennych z herbami polskiej szlachty kalwińskiej z XVII w.

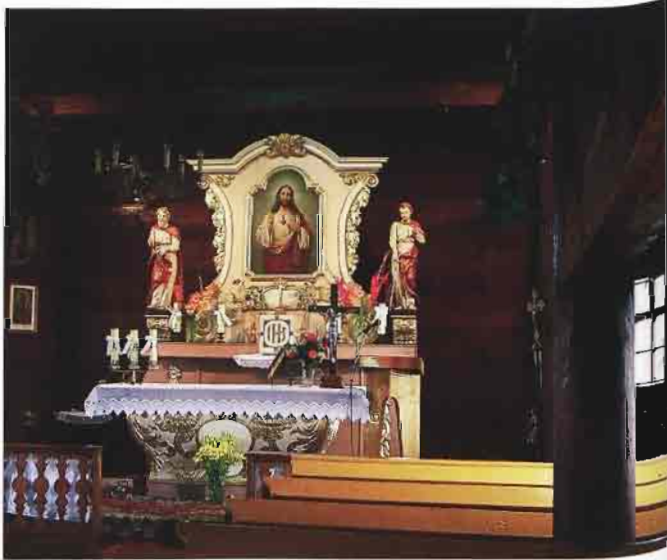
Przy kościele drewniana dzwonnica z 1820 r.

443

441

442

444

445

Wież w gminie Mosina (powiat poznański), położona ok. 4 km na wschód od Mosiny, przy drodze do Kórnik. Kościół stoi na brzegu Warty.

Kościół pw. św. Michała Archanioła i Matki Boskiej Wspomożenia Wiernych

Zbudowany na przełomie XVII i XVIII w. z fundacji Hieronima Wierzbowskiego, sufragana poznańskiego.

Ściany nawy, prezbiterium i zakrystii konstrukcji zrębowej, łączonej w węzłach na tzw. „jaskółczy ogon”. Salowy, z zamkniętym trójbocznie prezbiterium. Przy ścianie południowej zakrystia, przy wschodniej - na osi kościoła - kruchta. Dach kryty gontami, z wieżyczką na sygnaturkę zakończoną cebulastym hełmem z latarnią, pokrytym blachą. Wewnątrz stropy ze współczesną podsufitką.

Barokowe wyposażenie wnętrza z końca XVIII w. Ołtarz główny z parą bramek po bokach mensy, na których rzeźby św. Stefana i Wawrzyńca. Niegdyś w polu środkowym ołtarza znajdowała się rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem, skradziona w 2002 r. Dwa ołtarze boczne i ambona. We wschodniej części kościoła okazała drewniana empora muzyczna z wybrzuszoną częścią środkową, wsparta na dwóch ozdobnych słupach.

Przy kościele drewniana dzwonnica z 1893 r., o konstrukcji słupowej, częściowo szalowanej deskami, nakryta daszkiem dwuspadowym.

Wies w gminie Rakoniewice (powiat grodziski), położona ok. 5 km na południowy zachód od Grodziska Wielkopolskiego, przy drodze do Zielonej Góry.

Kościół pw. św. Urszuli

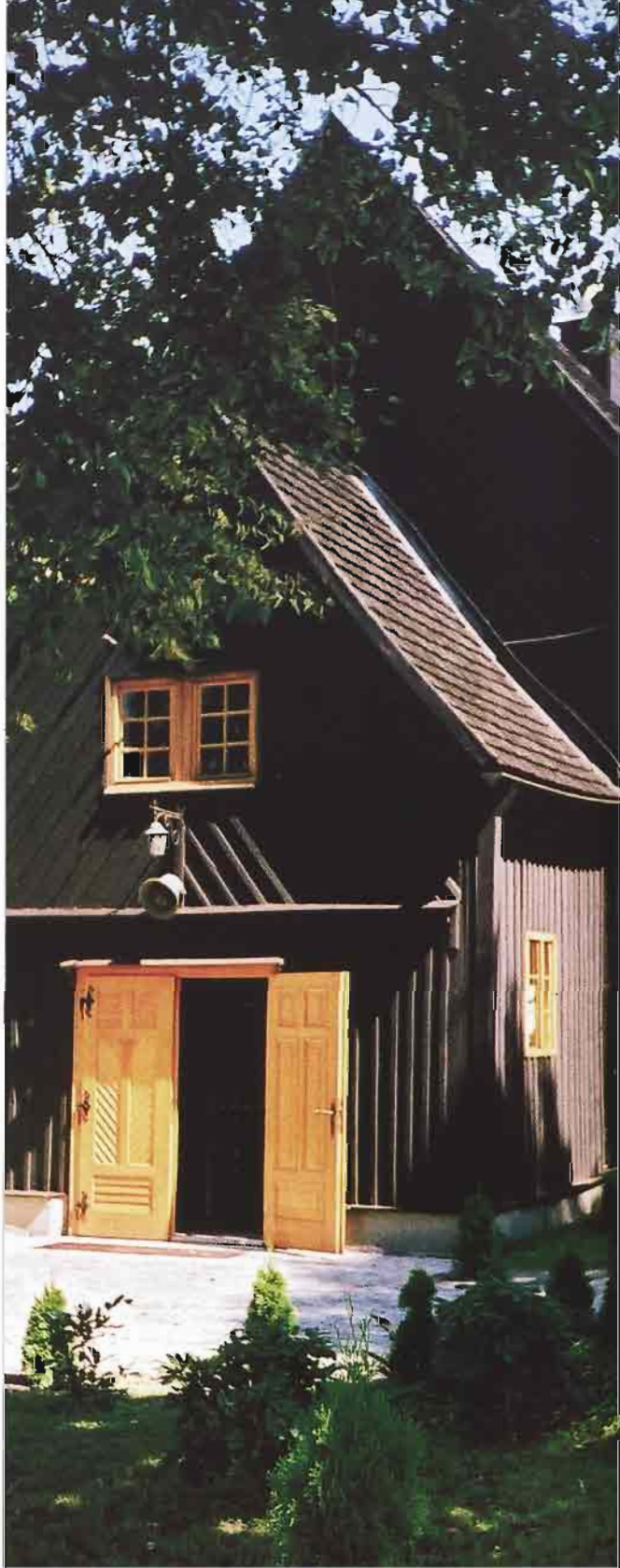
Wzniesiony w latach 1730-37 z fundacji Kazimierza Kierskiego, kasztelana kamieńskiego i Samuela Tyszkiewicza, dziedzica Ruchocic. Gruntownie remontowany w XIX w., w latach 1970-75 oraz w 1986 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z nieco węższym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium, przy którym od północy zakrystia. Od zachodu do nawy przylega niska kruchta. Dachy kryte gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę zwieńczona hełmem z blachy cynkowej, z krzyżem i chorągiewką z literami „ST” (Samuel Tyszkiewicz) oraz datą „1730”. Wewnątrz strop.

Ołtarz główny i dwa boczne późnobarokowe, z ok. 1737 r. W głównym obraz św. Urszuli z XIX w. oraz dwie rzeźby niewiast, w zwieńczeniu obraz św. Józefa z XIX w. Rokokowy prospekt organowy z 2 poł. XVIII w.

446

Wieś w gminie Jaraczewo (powiat jarociński), położona ok. 9 km na wschód od Borku Wielkopolskiego.

Kościół pw. św. Wojciecha

Wzniesiony w 1833 r., w 1913 r. dobudowano kaplicę. Restaurowany, ostatnio w 1995 r.

Konstrukcji szkieletowej, z polami wypełnionymi ceglami i otynkowanymi. Orientowany. Salowy, z zamkniętym trójbocznie prezbiterium. Od południa zakrystia i kaplica, od północy kaplica. Od strony zachodniej wieża konstrukcji słupowej. Dachy kryte dachówką. Na wieży dach namiotowy, zwieńczony kulą i krzyżem. Wewnątrz stropy.

Ołtarz główny, boczny na ścianie południowej i ołtarz z kaplicy, z 1 poł. XVII w., przeniesione z poprzedniego kościoła.

Rychnów

Wieś w gminie Blizanów (powiat kaliski), położona na ok. 15 km na północ od Kalisza.

Kościół pw. Wszystkich Świętych

Wzniesiony w 1782 r. z fundacji Jakuba i Teodora Skowrońskich, właścicieli wsi. Kilkakrotnie restaurowany, ostatnio po 1994 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do prostokątnej nawy przylega węższe, zamknięte trójbocznie prezbiterium, z zakrystią od północy. Przy nawie od zachodu wieża konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu, od południa kruchta. Dachy kryte gontami. Wieża przekryta hełmem o baniastej podstawie, z latarnią i baniastym zwieńczeniem. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z latarnią, zwieńczona baniastym hełmem. Na wschodniej ścianie prezbiterium drewniany, rokokowy krucyfiks z końca XVIII w. Wewnątrz stropy malowane farbą olejną (w prezbiterium z motywem ośmiorniczych gwiazd).

Jednolite, późnobarokowe wyposażenie z lat 1782-90. W ołtarzu głównym obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z 2 poł. XVII w. W dwóch ołtarzach bocznych obrazy śś. Jakuba i Józefa. Na belce tęczkowej krucyfiks, przy północnej ścianie prezbiterium koszowa ambona z baldachimem.

Przy kościele drewniana dzwonnica z końca XVIII w.

449

450

Wieś gminna (powiat koniński), położona ok. 16 km na południowy zachód od Konina, przy drodze do Zagórowa.

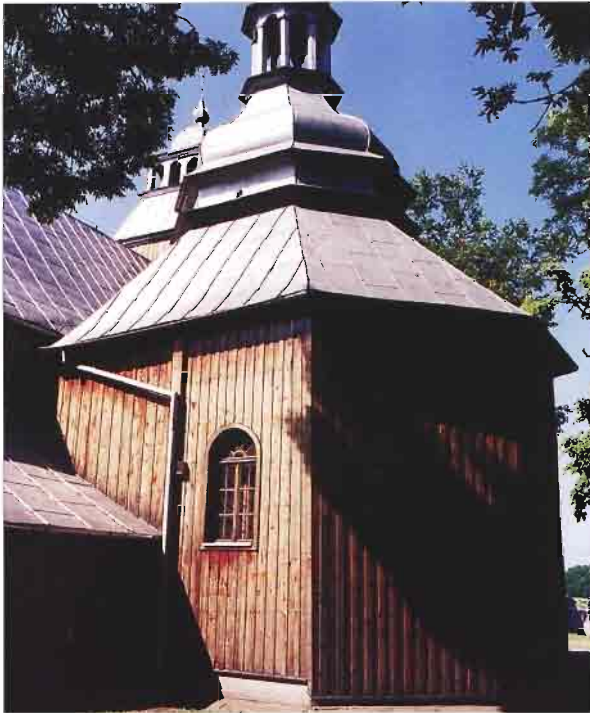
Kościół pw. św. Jakuba Apostoła

Wzniesiony prawdopodobnie w 1 poł. XVI w., przed 1601 r. dobudowano kaplicę, a w 1790 r. wieżę. Wielokrotnie restaurowany, po raz ostatni w latach 1990-91.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z nieco węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Do nawy od strony północnej przylega ośmioboczna kaplica, od południa - niewielka prostokątna kruchta. Od zachodu wieża konstrukcji szkieletowej, z kruchtą w przyziemiu. Przy północnej ścianie prezbiterium prostokątna zakrystia. Nawę i prezbiterium przykrywa wspólny dach kryty blachą. Nad kaplicą dach namiotowy z cebulastym hełmem z latarnią; nad wieżą - dach namiotowy z przezroczem i hełmem kopulastym. Wewnątrz strop płaski, w kaplicy - kasetonowy.

Trzy barokowe ołtarze z 1 poł. XVIII w.; w głównym obraz Matki Boskiej z posrebrzaną sukienką z XVII w., w bocznym - obraz św. Jakuba Apostoła w posrebrzanej sukience z 2 poł. XVIII w., w drugim ołtarzu bocznym - obraz św. Antoniego z Dzieciątkiem Jezus z końca XVII w. W kaplicy ołtarz z XVIII w. z częściowo przemalowanym obrazem św. Anny Samotrzeciej z ok. 1620 r. Ambona i chrzcielnica barokowe. Kamienna chrzcielnica z XVI w.

451

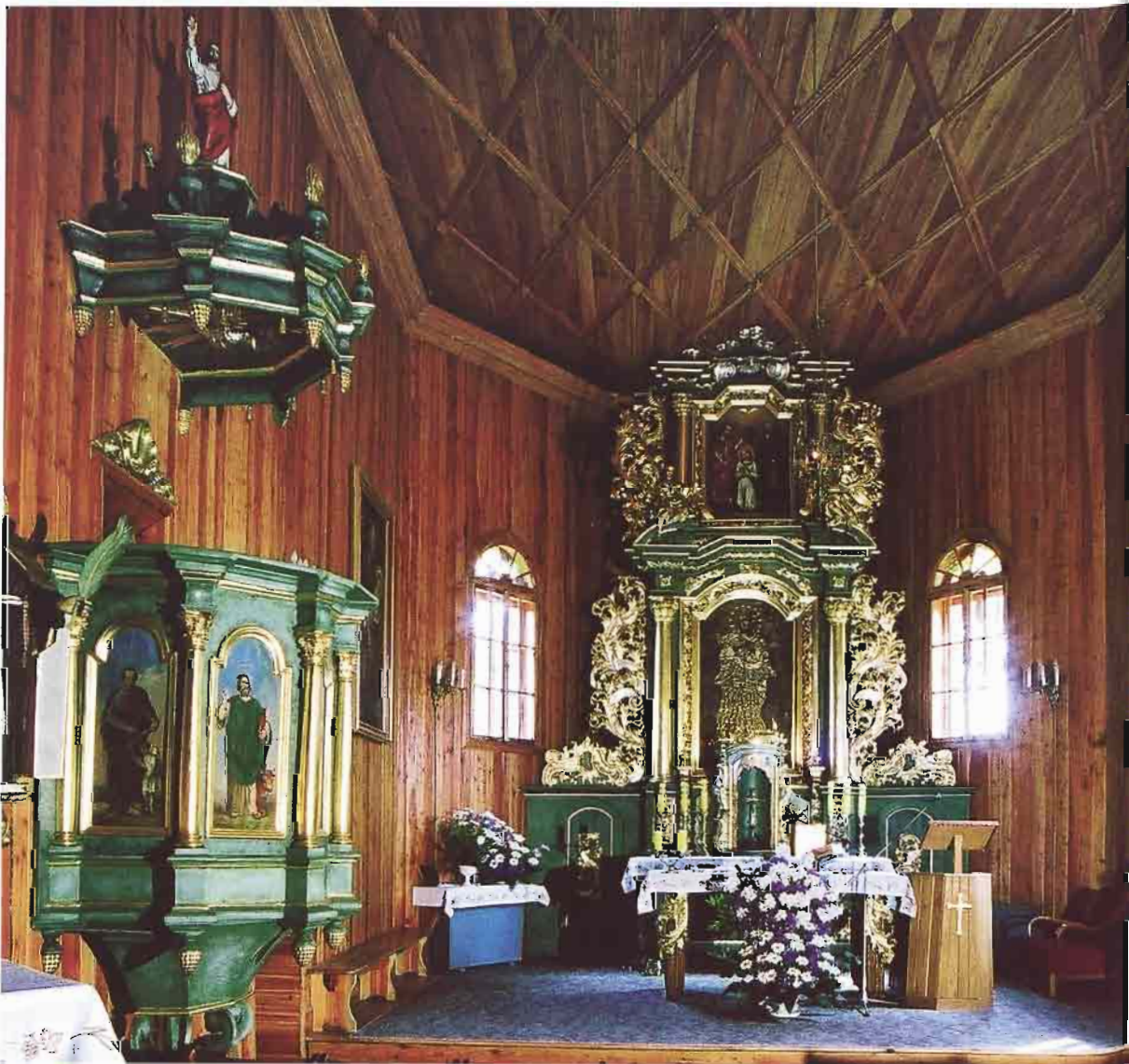
452

453

454

Wieś w gminie Koźmin Wielkopolski (powiat krotoszyński), położona ok. 7 km na zachód od Koźmina Wielkopolskiego.

Kościół pw. św. Rozalii

Wzniesiony w latach 1707-08. Wielokrotnie restaurowany, ostatnio w latach 1983 i 1990.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do nawy przylega węższe prezbiterium zamknięte trójbocznie, z zakrystią od północy. Dachy kryte dachówką. Nad nawą sygnaturka wsparta na

czterech słupkach, zwieńczona metalową chorągiewką z datą budowy kościoła. Wnętrze nawy kryte stropem deskowym z listwowaniem, prezbiterium - pozornym sklepieniem o wykroju koszowym.

W barokowym oltarzu głównym z 1 poł. XVIII w. obraz św. Rozalii i Katarzyny. Dwa ołtarze boczne, manierystyczny z 1 poł. XVII w. i barokowy z 1 poł. XVIII w. Przy tęczycy nadwieszona ambona barokowa z 1 poł. XVIII w. Na belce tęczowej krucyfiks barokowo-ludowy z końca XVIII w. Na balustradzie chóru muzycznego ludowe obrazki z aniołami, z początku XIX w.

455

Wies w gminie Ostrzeszów (powiat ostrzeszowski), położona ok. 6 km na północ od Ostrzeszowa, przy drodze do Mikstatu.

Kościół pw. św. Andrzeja Apostoła

Zbudowany w 1778 r. Restaurowany, ostatnio w latach 1985 i 1991-93.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do prostokątnej nawy przylega nieco węższe, zamknięte trójbocznie prezbiterium, z zakrystią od północy. Przy zachodniej ścianie nawy kruchta. Dachu kryte gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z latarnią, zwieńczona helmem cebulastym. Wewnątrz stropy belkowe.

Wnętrze kościoła przekształcono w czasie remontu w 1974 r. Z dawnego wyposażenia pozostały barokowe obrazy z przełomu XVIII i XIX w.: św. Andrzej z fundatorem świątyni (z ołtarza głównego) oraz Matki Boskiej Częstochowskiej i Ucieczka do Egiptu (z ołtarzy bocznych).

Wieża w gminie Kostrzyn (powiat poznański), położona ok. 5 km na południowy zachód od Kostrzyna.

Kościół pw. św. Jadwigi

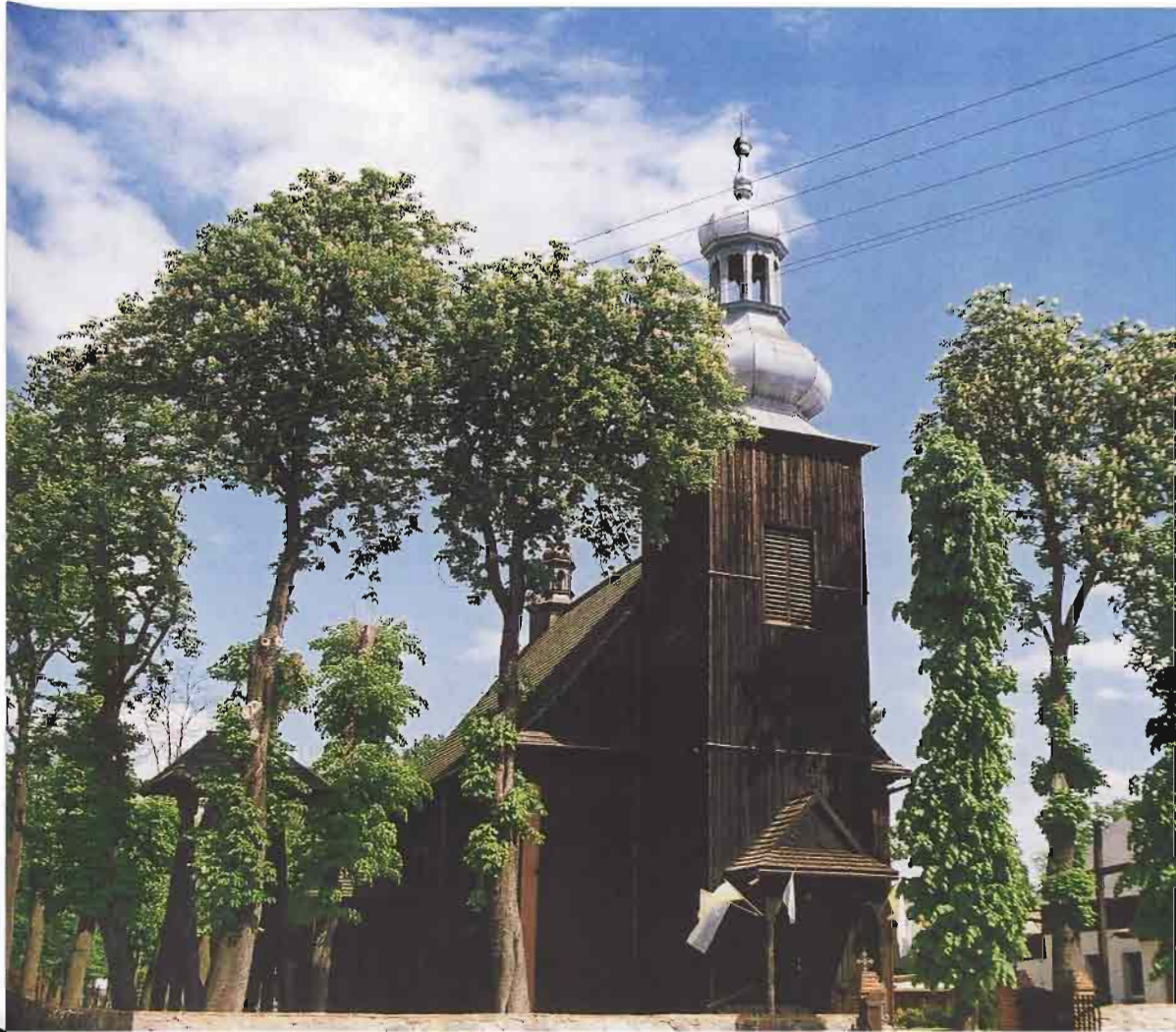
Wzniesiony ok. 1762 r. z fundacji jezuitów poznańskich, ówczesnych właścicieli wsi. Restaurowany m.in. w 1959 r. i w latach dziewięćdziesiątych XX w. W 1970 r. dobudowano podcień przy głównym wejściu od strony zachodniej.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z nieco węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Przy północnej ścianie prezbiterium zakrystia. Od strony zachodniej wieża konstrukcji słupowej, z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte gontami. Na kalenicy nawy niewielka wie-

życzka na sygnaturkę z latarnią, na wieży hełm baniasty z latarnią, kryte blachą. Wewnątrz stropy o zaokrąglonych narożach. Na stropie nawy polichromia z 3 ćwierci XVIII w. z przedstawieniem św. Jadwigi na obłokach w otoczeniu aniołów, z czterema ewangelistami w narożach. Na balustradzie chóru namalowane anioly i instrumenty muzyczne. Na stropie prezbiterium polichromia z lat pięćdziesiątych XX w., wykonana wg projektu Jana Grzegorzewskiego.

Ołtarz główny z obrazem św. Jadwigi z 2 poł. XVIII w. W prezbiterium renesansowa ławka kolatorska z 1 poł. XVI w., płaskorzeźbiona z herbami Wzcele Siekierzycyckich, Łódzia, Prawdzic i Rawicz.

Przy kościele dzwonnica drewniana.

Sieraków

Miasto w powiecie międzychodzkiem, położone nad Wartą, ok. 15 km na północny wschód od Międzychodu. Kościół znajduje się nad rzeką, w północno-zachodniej części miasta.

Dawny kościół ewangelicki

Wzniesiony w latach 1782-85 z fundacji właściciela miasta Mikołaja Gartenberg-Sadogórskiego, przez budowniczego Gottliba Werchana. Użytkowany przez gminę ewangelicką do 1945 r. Obecnie nieczynny.

Konstrukcji szkieletowej wypełnionej ceglami, o tynkowanych polach. Salowy, wzniesiony na planie prostokąta z trójbocznie zamkniętym prezbiterium, skierowanym ku północy. Przy prezbiterium murowana przybudówka dostawiona po 1945 r. Od zachodu do nawy przylega niewielka kruchta. Dach pokryty dachówkami. Nad jego częścią południową czworoboczna wieża nakryta dachem namiotowym. Wewnątrz pozorne sklepienie zwierciadlane. Od południa, wschodu i zachodu nawę obiegają empory.

458

459

Miasto w powiecie wągrowieckim, położone ok. 15 km na południe od Wągrowca, przy drodze do Poznania. Kościół znajduje się w centrum miasta.

Kościół pw. św. Mikołaja Biskupa

Wzniesiony w 1737 r. z fundacji Michała Kazimierza Raczyńskiego, wojewody poznańskiego. W 1911 r. przemurowano wieże.

Konstrukcji szkieletowej wypełnionej ceglami, otynkowany. Orientowany. Trzynawowy z częścią prezbiterialną zamkniętą trójbocznie. Wewnątrz przy prezbiterium od północy zakrystia, od południa kruchta; nad nimi łoża. Od zachodu dwie wieże, między nimi kruchta. Dachy kryte dachówkami. Wieże w górnej części konstrukcji słupowej, oszalowane deskami, kryte blaszanymi, baniastymi hełmami z latarniami.

Wnętrze podzielone na nawy drewnianymi kolumnami podtrzymującymi strop, w nawach bocznych nieco zaokrąglony.

Ołtarze przerobione w 1947 r., z wykorzystaniem elementów późnobarokowych. Ambona i chrzcielnica z 2 poł. XVIII w. w ścianie zewnętrznej nawy płyta nagrobna Zofii z Latańskich (zmarłej w 1630 r.), żony Andrzeja Reya, starosty lubuskiego.

Wieś w gminie Złotów (powiat złotowski), położona ok. 7 km na zachód od Tobżenicy.

Kościół pw. św. Jakuba Apostoła

Wzniesiony w 1806 r., z fundacji Marianny Guzowskiej. Remontowany m.in. w 1984 r.

W latach 1896-1947 proboszczem był tu ksiądz Władysław Paszki, niezwykle zasłużony dla obrony polskości wsi w okresie międzywojennym. Legenda z XIX wieku głosi, że dziedzic szczydzący z pobożności miejscowego ludu w dzień Wniebowstąpienia Pańskiego zamiast modlić się wołał polować, za co został zamieniony wraz z koniem w kamień.

Konstrukcji szkieletowej, z wypełnieniem ceglany i otynkowanym. Jednonawowy, z nieco węższym prezbiterium zamkniętym prosto. Przy nawie od północy kruchta. Od zachodu oszalowana wieża wbudowana w nawę. Dachy kryte dachówkami. Polacie dachu na wieży kryte blachą. Wewnątrz stropy belkowe.

Barokowy ołtarz główny z XVIII w. obrazem św. Jakuba. W barokowych ołtarzach bocznych obrazy św. Barbary i Matki Boskiej, pochodzą z wcześniejszego kościoła. Na belce tęczyowej barokowa grupa Ukrzyżowania. Przy ścianie południowej tablica w języku polskim z wymienionymi nazwiskami parafian poległych w latach I wojny światowej. Przy kościele drewniana dzwonnica z 1858 r., w niej dzwon z 1621 r.

462

461

463

464

Wieś w gminie Kiszkowo (powiat gnieźnieński), położona ok. 7 km na południowy zachód od Klecka.

Kaplica pw. św. Rozalii

Wzniesiona w 1785 r. z fundacji księdza Józefa Sztolzmania. Remontowana w 1930 r.

Według legendy w pobliżu wzgórza miejscowemu pastuszkowi ukazała się św. Rozalia, co skłoniła księdza Sztolzmania do wybudowania w tym miejscu kaplicy.

Konstrukcji zrębowej, oszalowana. Orientowana. Jednonawowa z węższym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium. Po zachodniej stronie nawy wieża konstrukcji słupowej, z kruchtą w przyziemiu i dwoma składzikami po bokach. Pod nawą kryp-

ta grobowa ostatnich właścicieli wsi, Chelmickich. W krypcie pod prezbiterium spoczywa ksiądz Józef Sztolzman. Dachy kryte gontami. Nad wieżą helm cebulasty również kryty gontami. Wewnątrz strop o równej wysokości w nawie i prezbiterium, ozdobiony dekoracyjnymi listwami z malowanym ornamentem. W zwieńczeniu ścian malowane girlandy oraz ornament geometryczno-roślinny.

Ołtarz główny z ok. 1785 r. ze współczesnym obrazem św. Rozalii. W ołtarzach bocznych figury Matki Boskiej i św. Teresy. Na belce łączowej rzeźba św. Barbary z krzyżem oraz putta z klepsydrą i czaszką.

466

Wieś w gminie Kotlin (powiat jarociński), położona ok. 9 km na północny zachód od Pleszewa.

Kościół pw. św. Zofii

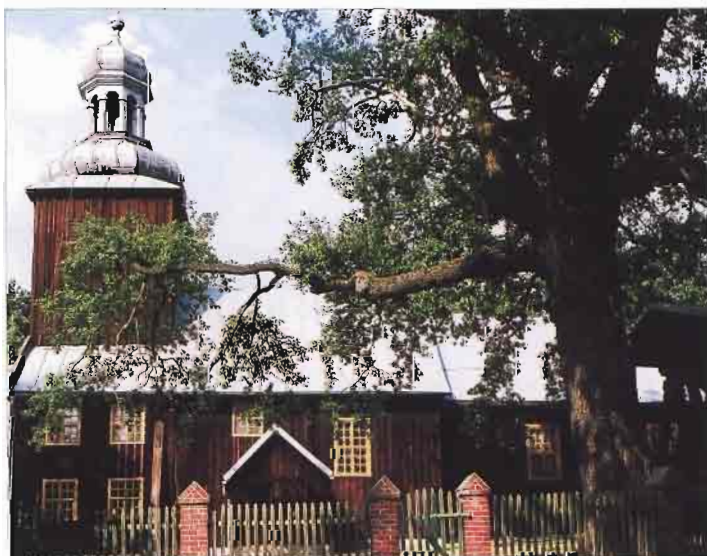
Wzniesiony w 1764 r. Kilkakrotnie restaurowany, ostatnio w 1993 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do nawy na planie prostokąta z kruchtą od południa, przylega węższe, zamknięte trójbocznie prezbiterium, z zakrystią od północy. Od zachodu wieża konstrukcji słupowej, z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte blachą. Wieża przykryta hełmem o baniastej podstawie, z latarnią i cebulastym zwieńczeniem zakończonym iglicą, kulą i krzyżem. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. Na chorągiewce rok budowy kościoła. Wewnątrz stropy z dekoracją pseudokasetonową, z motywami symbolicznymi. Zrąb ścian dekorowany malowanymi zacheuszkami w kolistych obramieniach.

W barokowym ołtarzu głównym z 1717 r. obraz Matki Boskiej Częstochowskiej. Barokowe ołtarze boczne z 2 ćwierci XVIII w. Na belce tęczowej krucyfiks barokowy z 2 poł. XVIII w. Chrzcielnica z rzeźbą św. Jana Chrzciciela, z 1 poł. XVIII w.

Przy kościele drewniana dzwonnica.

467

468

Wieś w gminie Obrzycko (powiat szamotulski), położona ok. 9 km na północny zachód od Szamotuł, po zachodniej stronie drogi do Czarnkowa.

Kościół pw. św. Mikołaja

Wzniesiony w 1695 r. z fundacji Jana Kąsinowskiego, sędziego waleckiego, ówczesnego właściciela wsi. Remontowany m.in. w latach 1951-53 i 1989-1990; konserwacja polichromii w latach 1953-54 i 1990-1991.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z nieco węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie, z zakrystią za ścianą ołtarzową. Od zachodu wieża konstrukcji słupowo-ramowej, częściowo wysuniętą przed lico budynku. Przy północnej ścianie nawy kruchta. Nawę i prezbiterium kryje wspólny dach przykryty gontami, tworzący przy prezbiterium wydarty okap. Na wieży dach z latarnią i cebulastym, dwuczłonowym hełmem krytym gontami. We wnętrzu strop oraz ściany pokryte późnorennesansową i barokową polichromią o cechach ludowych z lat 1695-1701. W prezbiterium przedstawiono cztery sceny z legendy św. Mikołaja, w nawie postaci śś. Wawrzyńca, Szczepana, Chrystusa Salvatora oraz dalsze sceny z legendy św. Mikołaja. Na ścianie nad chórem pokazano sceny o tematyce biblijnej, na stropie prezbiterium Adorację Trójcy Świętej, natomiast na stropie nawy Mater Misericordiae. Na ścianie znajduje się również napis dotyczący konsekracji kościoła, ujęty w ozdobną malowaną ramę, którą ujmują śś. Piotr i Paweł.

Wyposażenie kościoła głównie barokowe. W ołtarzach bocznych z 2 poł. XVII w. m.in. rzeźby św. Anny Samotrzec (w lewym) i Matki Boskiej z Dzieciątkiem (w prawym). Ambona i chrzcielnica z XVIII w. Na belce tęczyowej krucyfiks i figura św. Jana z XVII w. oraz późnogotycka rzeźba Matki Boskiej Bolesnej z XVI w.

469

470

471

Miasto powiatowe, położone ok. 70 km na wschód od Poznania, przy drodze do Konina. Kościół znajduje się w południowej części miasta, przy ul. Sienkiewicza.

Kościół pw. św. Leonarda i Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny

Wzniesiony zapewne w XVI w., rozbudowany (dwie kaplice i wieża) w 1765 r. Wielokrotnie restaurowany, po raz ostatni na początku lat dziewięćdziesiątych XX w.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, w węższym i niższym prezbiterium zamkniętym wielobocznie. Przy nawie dwie ustawione symetrycznie kaplice; od południa - Święte-

go Krzyża, od północy - św. Leonarda, do której przylega od wschodu zakrystia, a od zachodu - mała kruchta. Od zachodu wieża konstrukcji słupowej, przykryta dachem czterospadowym. Dachy z wydatnymi okapami kryte gontami. Wewnątrz stropy. Na ścianach i stropie polichromia z 1 poł. XVIII w.

Późnorennesansowy ołtarz główny z początku XVII w. z płaskorzeźbą Wniebowzięcia Matki Boskiej i rzeźbami śś. Leonarda i Jana Chrzyciela, skrzydła i nasada z początku XVIII w. W kaplicy św. Leonarda barokowy ołtarz z początku XVIII w. z gotyckim obrazem św. Leonarda z ok. 1430 r. W kaplicy Świętego Krzyża ołtarz barokowy z ok. poł. XVIII w. z gotyckim krucyfiksem z ok. 1500 r. Obraz św. Anny Samotrzeć z 2 poł. XVII w. w sukien-ce drewnianej. Kropielnica kamienna z 1521 r.

475

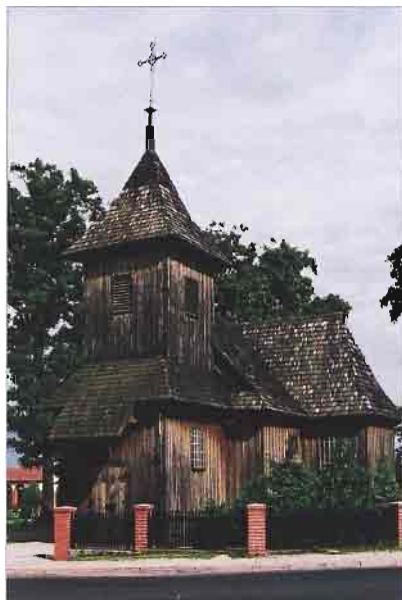
476

477

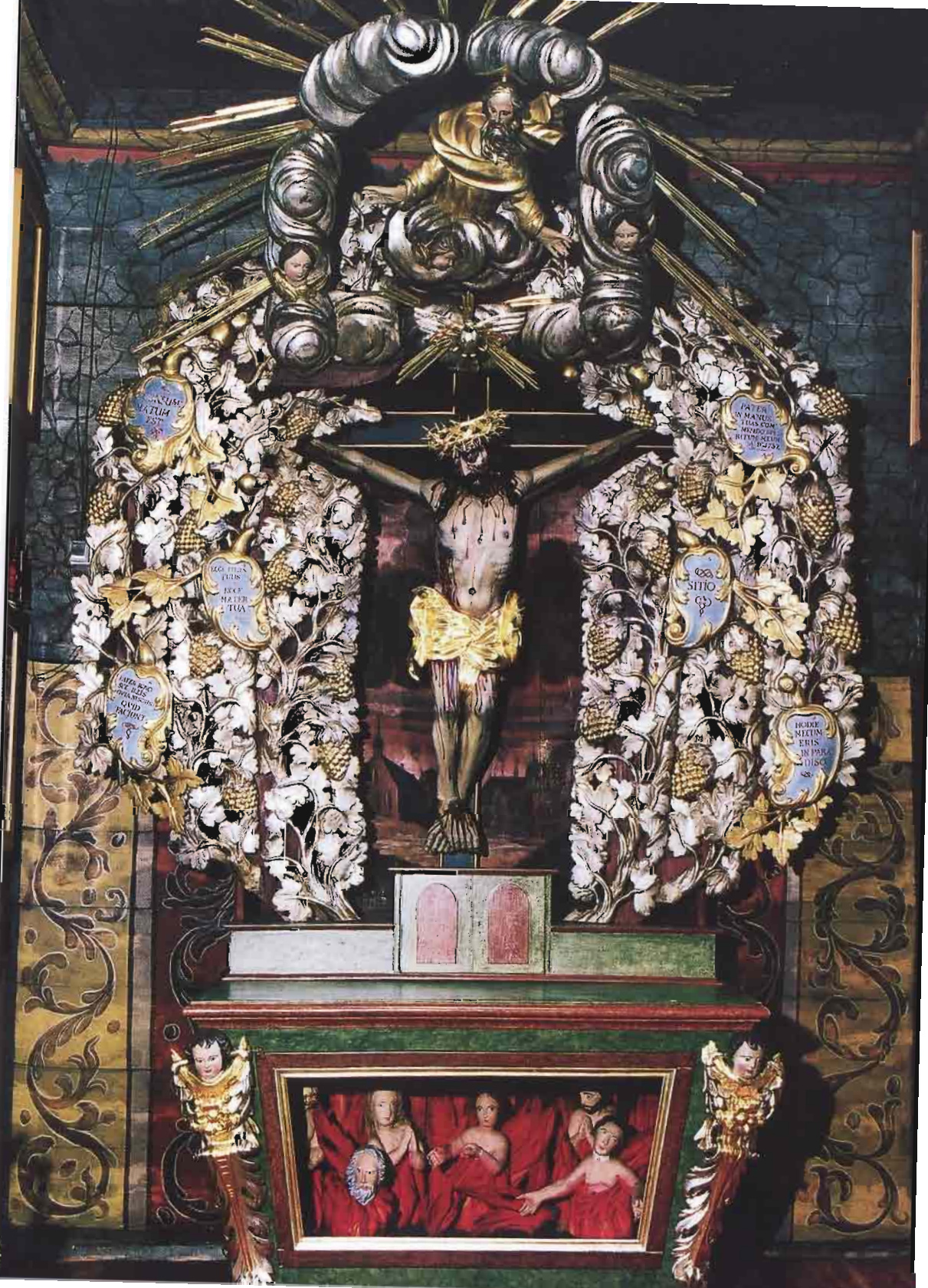
478

479

480

IN HOC
MARTIRIO

IN HOC
MARTIRIO

REGIS
TUIS
EXCE
MATER
TUAM

SITO

IN HOC
MARTIRIO

HOIE
NEM
IN PER
DISC
S

Słupia POD BRALINEM

Wieś w gminie Perzów (powiat kępiński), położona 13 km na zachód od Kępna, przy drodze do Wrocławia.

Kościół pw. św. Andrzeja

Wybudowany w 1651 r. W 1911 r. rozbudowany poprzez dodanie transeptu i przedłużenie prezbiterium. Kilkakrotnie restaurowany, ostatnio w 1985 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do nawy na planie prostokąta z transeptem przylega wydłużone, trójbocznie zamknięte prezbiterium. Od zachodu czworoboczna wieża z kruchtą w przyziemiu, przy prezbiterium od północy zakrystia. Dachy kryte gontami. Wieża zwieńczona dachem namiotowym. Na skrzyżowaniu nawy i transeptu wieżyczka na sygnaturkę z latarnią i cebulastym hełmem. Wewnątrz stropy belkowe, odeskowane. Polichromia współczesna.

Ołtarz główny i ołtarze boczne - eklektyczne z 1870 roku. Portret epitafijny proboszcza Tomasz Mozdzanowskiego, malowany na blasze w 1789 r.

Wieś w gminie Miejska Górka (powiat rawicki), położona ok. 2 km na północny wschód od Miejskiej Góry.

Kościół pw. św. Jakuba

Wzniesiony w 2 poł. XVII w. W 1890 r. dobudowano przęsło i fasadę od zachodu. Podczas remontu w 1959 r. dobudowano kaplicę od południa. Remontowany w latach 1966-67 (m.in. wymurowano ściany od wewnątrz kościoła) i w 1990 r. (częściowo otynkowano ściany zewnętrzne).

483

Ściany prezbiterium i północna ściana nawy konstrukcji zrębowej oszalowane, wewnątrz murowane i otynkowane, od zewnątrz oszalowane. Pozostałe ściany murowane, otynkowane. Orientowany. Jednonawowy z nieco węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Przy prezbiterium od północy zakrystia. Przy nawie od południa zamknięta trójbocznie kaplica. Do nawy dobudowana od zachodu część mieszcząca w przyziemiu kruchtę. Dachy kryte dachówkami. Nad zachodnią częścią nawy wieżyczka zakończona latarnią nakrytą blaszanym hełmem. Wewnątrz stropy.

Rokokowy ołtarz główny z 3 ćwierci XVIII w., z późnogyotyckimi rzeźbami śś. Jadwigi i Katarzyny z końca XV w.

484

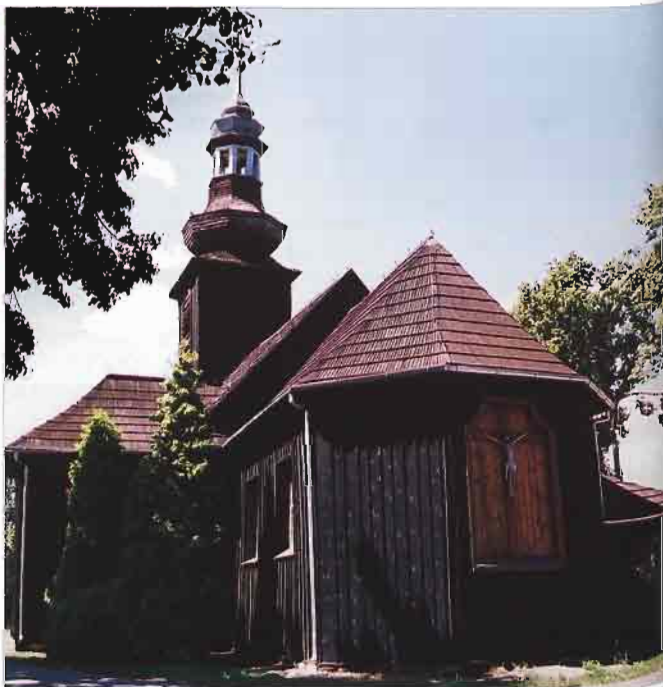
Wieś w gminie Mieleszyn (powiat gnieźnieński), położona ok. 5 km na wschód od Klecka.

Kościół pw. św. Stanisława Biskupa

Wybudowany w latach 1682-1712 z fundacji proboszczów Adama Grudowicza i Wawrzyńca Kłosowskiego. W 1772 r., z inicjatywy ówczesnego proboszcza Andrzeja Kosmacińskiego, dostawiono wieżę, zakrystię i kaplicę, a wewnątrz świątyni ozdobiono polichromią. Remontowany w 1886 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy; do nawy o planie kwadratu przylega węższe, zamknięte trójbocznie prezbiterium, z zakrystią od strony północnej. Do nawy od południa przylega kaplica, od północy kruchta, a od zachodu wieża konstrukcji słupowej. Z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte gontami. Wieża zwieńczona cebulastym hełmem pokrytym łuską gontową i latarnią zakończoną mniejszym hełmem blaszanym. Wewnątrz stropy ozdobione polichromią. W nawie polichromia z 1787 r. autorstwa Ignacego Ocaszańskiego z Gniezna ze sceną Męczeństwa św. Stanisława. Na ścianie tęczyowej od strony nawy dwa medaliony z postaciami świętych, od strony prezbiterium - z wizerunkami fundatorów. Za ołtarzem napis fundacyjny. Pozostała polichromia pochodzi z 1886 r., jej autorami są Bernard Cosieniecki i Bolesław Zwolski.

Bogate wyposażenie kościoła pochodzi głównie z XVIII i XIX w. Barokowy ołtarz główny z 1 ćwierci XVIII w., z wcześniejszymi fragmentami rzeźbiarskimi i obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem z polu środkowym. Ołtarze boczne przy łuku tęczyowym barokowe, ołtarz w prezbiterium neobarokowy z barokowymi figurami świętych. W kaplicy ołtarz rokokowy z 1772 r., z obrazem Chrystusa przy kolumnie z przełomu XVII i XVIII w. Barokowa ambona z rzeźbami czterech ewangelistów. Późnogotycka kropielnica kamienna z datą „1539”.

485

486

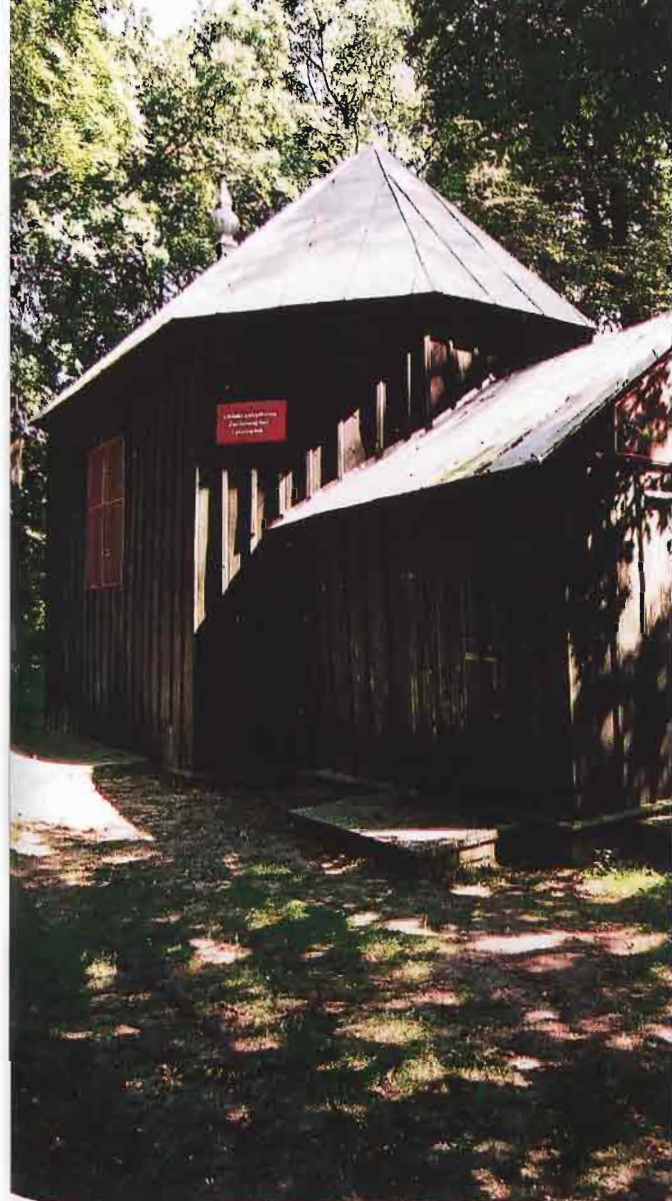
Miasto w powiecie konińskim, położone ok. 25 km na północny wschód od Konina. Kaplica stoi na terenie dawnego cmentarza, ok. 1,5 km na południowy wschód od centrum miasta, po prawej stronie drogi do Mąkolna.

Kaplica pw. św. Hieronima „Na Puszczy”

Zbudowana zapewne w 1732 r. staraniem księdza Stefana Kielczyńskiego. Restaurowana m.in. w 1986 i 1998 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowana. Orientowana. Wzniesiona na planie wydłużonego ośmioboku, z prostokątną kruchłą od strony zachodniej. Przykryta dachem ośmiospadowym, krytym blachą, z wieżyczką na sygnaturkę. Wewnątrz strop płaski.

Pochodzący z dawnego ołtarza głównego obraz św. Hieronima z XVIII w. wystawiany jest w świątyni tylko w czasie odpustu, w ostatnią niedzielę września.

487

488

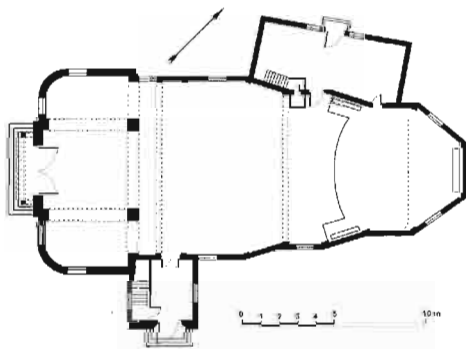
Wieś w gminie Dobrzyca (powiat pleszewski), położona ok. 8 km na południowy zachód od Pleszewa.

Kościół pw. św. Marii Magdaleny

Wybudowany w 1745 r. z fundacji dziedzica Sośnicy Konstantego Rogalińskiego. W 1832 r. dostawiono zakrystię i wieżę, w 1962 r. - kruchtę zachodnią. Kilkakrotnie restaurowany, ostatnio w 1994 r.

Konstrukcji sumikowo-łatkowej, kruchta boczna i zakrystia - szkieletowej, z wypełnieniem ceglany, kruchta zachodnia murowana. Nawa i prezbiterium wzniesione na planie trapezu o lamanej linii brzożowej, prezbiterium zamknięte trójbocznie. Na przedłużeniu nawy od zachodu szeroka kruchta stanowiąca przyziemie wieży. Przy prezbiterium od północy zakrystia, od południa - kruchta boczna. Dachy kryte gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z latarnią i hełmem. Wewnątrz pozorne sklepienie kolebkowe o spłaszczonej linii. Na ścianach i sklepieniu polichromia o tradycjach barokowych z 2 poł. XVIII w., z przedstawieniami świętych w medalionach, iluzjonistycznymi kotarami oraz dekoracją roślinną.

Wyposażenie rokokowe z 2 poł. XVIII w.: ołtarz główny i boczne, ambona koszowa, chrzcielnica, prospekt organowy. Na belce tęczowej krucyfiks barokowy o silnych tradycjach gotyckich z 1 poł. XVIII w.

489

Wieża w gminie Zakrzewo (powiat zlotowski), położona ok. 11 km na północ od Złotowa.

Kościół pw. św. Marcina Biskupa

Wzniesiony w 1647 r. z fundacji Zygmunta Grudzińskiego. Częściowo spalony w czasie „potopu szwedzkiego”, odbudowany przez Andrzeja Karola, syna fundatora. W 1762 r. przebudowany przez Aleksandra Działyńskiego, nowego właściciela wsi. W zachodnią partię nawy wbudowano wówczas wieżę. Podczas remontu w latach 1906-18, wyrównano m.in. wysokość prezbiterium i nawy, cały zaś budynek pokryto jednokalenicowym dachem. W pierwszym dziesięcioleciu po zakończeniu II wojny światowej dobudowano zakrystię.

Konstrukcji sumikowo-lątkowej (częściowo zrębowej), oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z nieco węższym, prosto zamkniętym prezbiterium, przy którym od północy zakrystia. Od strony zachodniej wieża konstrukcji słupowej. Dach kryty gontami. Na wieży barokowy hełm również pokryty gontami. Od wewnątrz ściany nawy i prezbiterium otynkowane. Strop belkowy.

Ołtarz główny manierystyczny z XVII w., z obrazem św. Marcina. Dwa ołtarze boczne oraz ambona - późnobarokowe z XVIII w. W zakrystii witraż Matki Boskiej z Dzieciątkiem, fundacji księdza Antoniego Sobierajczyka z 1935 r.

Przy kościele drewniana dzwonnica z XVII wieku.

490

491

Wies w gminie Żelazków (powiat kaliski), położona ok. 8 km na północny wschód od Kalisza.

Kościół pw. św. Andrzeja Apostoła

Wzniesiony w 1710 r. z fundacji biskupa poznańskiego Bartłomieja Tarły. Wielokrotnie restaurowany, po raz pierwszy w 1760 r. przez proboszcza Mateusza Stawickiego, a ostatnio w 1993 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do nawy przylega węższe, zamknięte trójbocznie prezbiterium, z zakrystią od północy. Po zachodniej stronie nawy wieża konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu, od południa kruchtą. Dachy kryte blachą. Wieża zakończona dachem namiotowym z baniastym hełmem. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. Wewnątrz stropy. Ściany i stropy pokryte współczesną polichromią, w prezbiterium polichromia barokowa z 3 ćwierci XVIII w.

W barokowym ołtarzu głównym z 1 poł. XVIII w. obraz św. Andrzeja (w polu głównym) i Świętej Rodziny (w zwieńczeniu) z końca XVIII w. Ołtarze boczne barokowe z 1 poł. XVIII w. Przy południowej ścianie prezbiterium chrzcielnica kamienna z 1 ćwierci XVIII w. z herbem Topór ufundowana przez biskupa Tarłę.

493

494

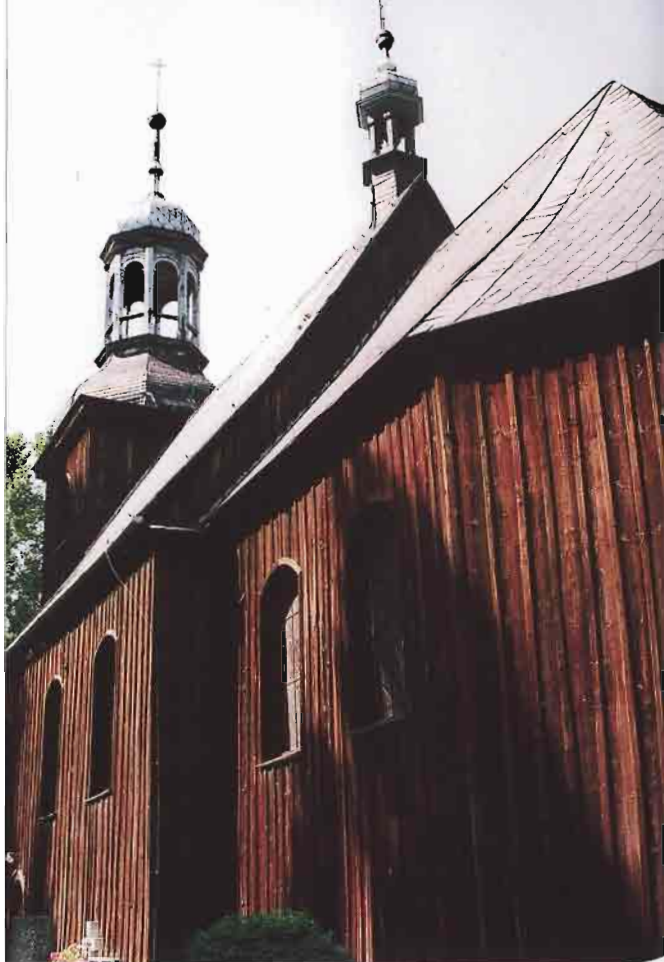
Wież w gminie Czempień (powiat kościański), położona ok. 8 km na południowy wschód od Czempinia.

Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny

Wzniesiony ok. 1660-70 r. z fundacji Jana Domiechowskiego, właściciela wsi. Restaurowany w 1870 r. W 1881 r. z inicjatywy Emila Szoldrskiego dobudowano murowaną, neorenesansową kaplicę grobową. Ostatnio restaurowany w latach 1970 i 1986.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z nieco węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium, z zakrystią od północy. Przy nawie od północy kaplica grobowa Szoldrskich, od zachodu - wieża konstrukcji słupowej. Dachy kryte blachą. Wieża zwieńczona blaszonym hełmem z latarnią, na dachu nawy wieżyczka na sygnaturkę. Strop listwowy w pseudokasetony, w kaplicy kasetonowy.

Ołtarz główny i dwa boczne barokowe, architektoniczne, z lat 1660-70. W polu środkowym ołtarza głównego obraz Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii, w zwieńczeniu obraz św. Józefa z Dzieciątkiem. Ołtarze boczne: lewy z obrazem Chrystusa przy słupie, prawy z obrazem św. Izydora oraz malowaną predellą z postacią św. Izydora i klęczącymi fundatorami, datą „1666” i napisem o fundacji ołtarza przez Macieja Sobiecha. Ambona z ok. 1670 r., z malowanymi postaciami czterech ewangelistów na korpusie i Chrystusa na zaplecku.

495

496

Wieś w gminie Kobylin (powiat krotoszyński), położona ok. 7 km na północny zachód od Krotoszyna.

Kościół pw. Oczyszczenia Najświętszej Marii Panny

Wzniesiony ok. 1668 r. z fundacji dziedzica Wojciecha Żdźarówskiego, podmurowany staraniem Pawła Sokolnickiego w 1777 r. Wieża po zniszczeniu w 1850 r. odbudowana w 1852 z fundacji Aleksandra Mielżyńskiego. Restaurowany, ostatnio w 1968 r.

Konstrukcji zrębowej, wieża i przedsionek zakryty konstrukcją ryglowej, oszalowany. Orientowany. Do nawy przylega węższe, zamknięte trójbocznie prezbiterium, z zakrystią od północy. Po zachodniej stronie nawy wieża konstrukcji szkieletowej z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte płytkami eternitu. Wieża nakryta wysokim, ośmiobocznym hełmem cebulastym z latarnią, zwieńczonym kulą i krzyżem. Wnętrze nakryte stropem.

W regencyjnym oltarzu głównym z 1720 r. obraz Matki Boskiej Śnieżnej z XVII w. Ołtarze boczne z 1720 r. Na belce tęczywej grupa Ukrzyżowania z krucyfiksem z XVIII w. i późniejszymi rzeźbami Matki Boskiej i św. Marii Magdaleny z poł. XIX w. Ambona i chrzcielnica, barokowe z poł. XVIII w.

497

Wieś w gminie Strzałkowo (powiat słupski), położona ok. 8 km na północny zachód od Słupcy.

Kościół pw. św. Jadwigi Śląskiej

Wzniesiony ok. 1780 r.; wieżę dostawiono w 1854 r., a murowaną kaplicę w końcu XIX w. W 2002 r. wyremontowano wieżę.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z nieco węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Przy nawie od północy murowana kaplica Lutomskich, od południa - kruchta, od zachodu - wieża konstrukcji słupowej zwieńczona hełmem z prześwietem. Po północnej stronie prezbiterium zakrystia. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. Dachy kryte blachą. Wewnątrz strop płaski. W kaplicy sklepienie krzyżowe. Drzwi od zachodu z kartuszem rokokowym i datą „1854”.

Ołtarz główny późnorenesansowy, z krucyfiksem z przelomu XVII i XVIII w., barokowymi rzeźbami biskupów i aniołów; zwieńczenie, uszy i mensa - rokokowe. Dwa rokokowe ołtarze boczne. W kaplicy ołtarz późnorenesansowy z początku XVII w.; na ścianie - tablica nagrobna Izzydora Łukomskiego, poległego w 1848 r. Chrzcielnica rokokowa z rzeźbą pelikana na gnieździe. Dwie kamienne kropielnice gotyckie. W oknach nawy dwa witraże wykonane przez Marię Powalisz-Bardońską w końcu lat siedemdziesiątych XX w.

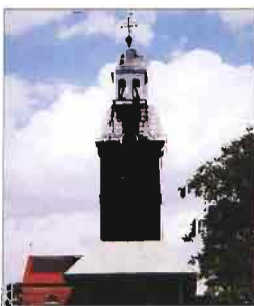
499

498

500

501

Wieś w gminie Lisków (powiat kaliski), położona ok. 18 km na południowy zachód od Turku.

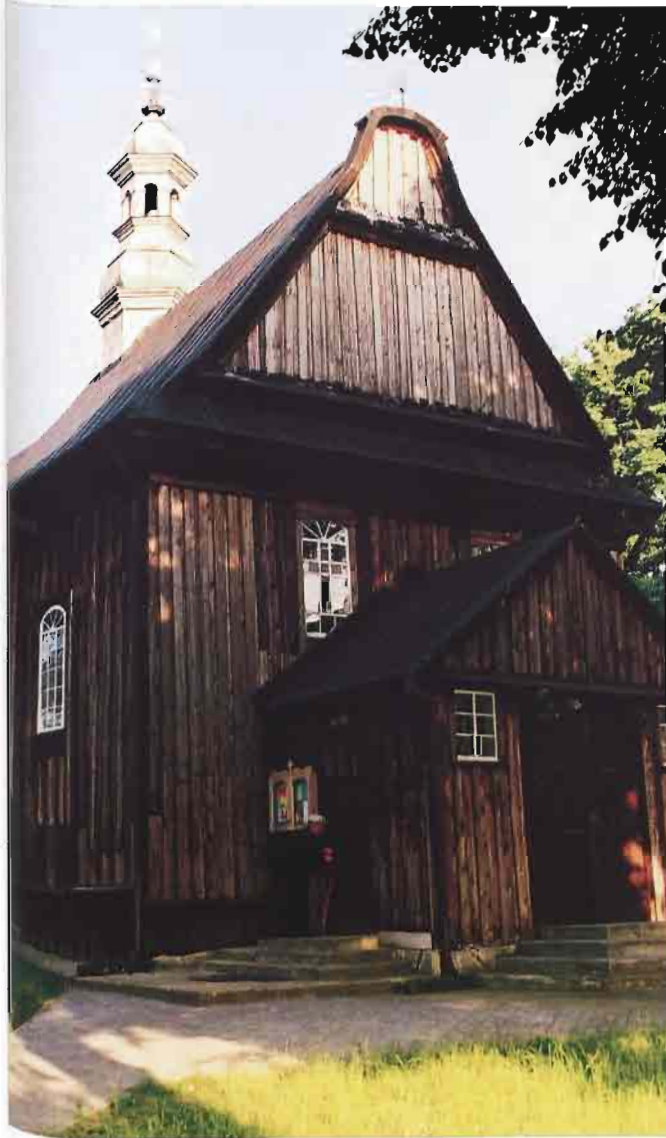
Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny

Wzniesiony w 1754 r. z fundacji Ignacego Zaremby z Kalinowy, starościca prośniatyńskiego, i księdza Jana Brańskiego, proboszcza w Liskowie. Restaurowany, ostatnio w 1992 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do prostokątnej nawy przylega węższe, trójbocznie zamknięte prezbiterium. Przylega do niego od północy dwukondygnacyjna zakrystia z lożą kolatorską. Przy nawie od zachodu kruchta. Dachy kryte blachą. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę o ażurowej latarni, z baniastym hełmem. Wnętrze przykryte pozornym sklepieniem kolbkowym. Na sklepieniu prezbiterium malowidło w kolistym medalionie.

Późnobarokowe wyposażenie wnętrza z 2 poł. XVIII w. W ołtarzu głównym obraz Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i Immaculaty. W ołtarzach bocznych obrazy śś. Sylwestra i Antoniego oraz figury śś. Jadwigi, Katarzyny, Kazimierza i nieznanego świętego. Na profilowanej belce tęczowej krucyfiks. Przy północnej ścianie prezbiterium nadwieszona ambona koszowa z baldachimem zwieńczonym figurą Salvatora Mundi. Chrzcielnica w kształcie kielicha.

Przy kościele drewniana dzwonnica z 1 poł. XVIII w.

502

Wieś w gminie Ostrów Wielkopolski (powiat ostrowski), położona ok. 7 km na północ od Ostrowa Wielkopolskiego, przy drodze do Poznania.

Kościół pw. św. Michała Archanioła

Wzniesiony w 1762 r. staraniem miejscowego proboszcza Kazimierza Kędzierskiego. Wielokrotnie restaurowany, ostatnio w latach 1982 i 2000.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do prawie kwadratowej nawy przylega węższe, trójbocznie zamknięte prezbiterium, z zakrystią od południa. Przy nawie od północy i zachodu dwie kruchty. Dachy kryte gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z latarnią i cebulastym helmem. Wnętrze przykryte stropem płaskim z deskową podsufitką, zdobioną pseudopłyciną.

Ołtarz główny i boczne oraz ambona i chrzcielnica rokokowe z 3 ćwierci XVIII w.; kropielnica barokowa z 1 poł. XVIII w.

Przy kościele drewniana dzwonnica z 1789 r.

503

504

Miasto w powiecie kościańskim, położone ok. 12 km na południowy wschód od Kościana, przy drodze do Leszna. Kościół znajduje się na cmentarzu, przy ul. Świętego Wita.

Kościół pw. św. Wita

Zbudowany w 1769 r., restaurowany w 1908 r. Remontowany m.in. w latach 1973-75 oraz w latach dziewięćdziesiątych XX w.

Konstrukcji szkieletowej, wypełnionej ceglami i kamieniami polnymi, otynkowany. Zwrócony prezbiterium na zachód. Salowy, zamknięty od zachodu trójbocznie, od południa zakrystia, od północy kaplica, tworzące rodzaj transeptu. Od wschodu wieża z kłuchą w przyziemiu. Dachy kryte blachą.

Górna część wieży konstrukcji słupowej, oszalowana. Nad nią helm cebulasty z latarnią i iglicą, kryty gontami. Wnętrze przykryte nowszym stropem z listwową kratownicą tworzącą pseudokasetony.

W ołtarzu głównym tryptyk późnogotycki z 1506 r. w drewnianej obudowie wczesnobarokowej z 1645 r. Wczesnobarokowy ołtarz boczny z ok. 1645 r. z rzeźbą Pietà w polu środkowym i późnogotycką rzeźbą św. Anny z Najświętszą Panną Marią, z ok. 1506 r. w zwierciadlu.

505

506

507

Wieś w gminie Zaniemyśl (powiat Sredzki), położona ok. 8 km na południowy zachód od Środy Wielkopolskiej.

Kościół pw. św. Marcina

Wzniesiony w 1767 r. dzięki staraniom księdza Franciszka Brzezińskiego. Podczas restauracji w 1929 r. dawny skarbczyk przekształcono na kaplicę Pana Jezusa oraz pomalowano wnętrze wg projektu Wiktora Gosienieckiego. Remontowany w latach sześćdziesiątych XX w. i w 1994 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Trójnawowy z nieco węższym, zamkniętym prosto prezbiterium, zwróconym na zachód. Po północnej stronie prezbiterium zakrystia, po stronie południowej - kaplica. Przy wschodniej ścianie nawy kruchta. Dachy dwuspadowe kryte gontami. Wnętrze podzielone trzema parami słupów na trzy nawy. Środkową oraz prezbiterium przykrywa strop o zaokrąglonych narożach, w nawach bocznych stropy. Stropy oraz częściowo ściany pokryte są ornamentально-roślinną oraz figuralną polichromią. W prezbiterium plafon ze św. Marcinem oraz fundatorem polichromii rotmistrzem Poplińskim i proboszczem Faustmanem. Na zachodniej ścianie kruchty podpis majstra Jana Ślumskiego, domniemanego budowniczego świątyni.

Ołtarz główny z 2 poł. XVIII w. z rzeźbami św. Anny i Joachima. Jeden ołtarz boczny rokokowy, drugi barokowy. W kaplicy modernistyczny ołtarz z obrazem Chrystusa. Gotycka kropielnica kamienna. Belka tęczowa profilowana z późnogotyckim krucyfiks.

Obok kościoła drewniana dzwonnica z końca XVIII w., konstrukcji słupowej, nakryta dwuspadowym daszkiem.

508

509

510

255

Wies w gminie Kępno (powiat kępiński), położona ok. 7 km na wschód od Kępna, przy drodze do Warszawy.

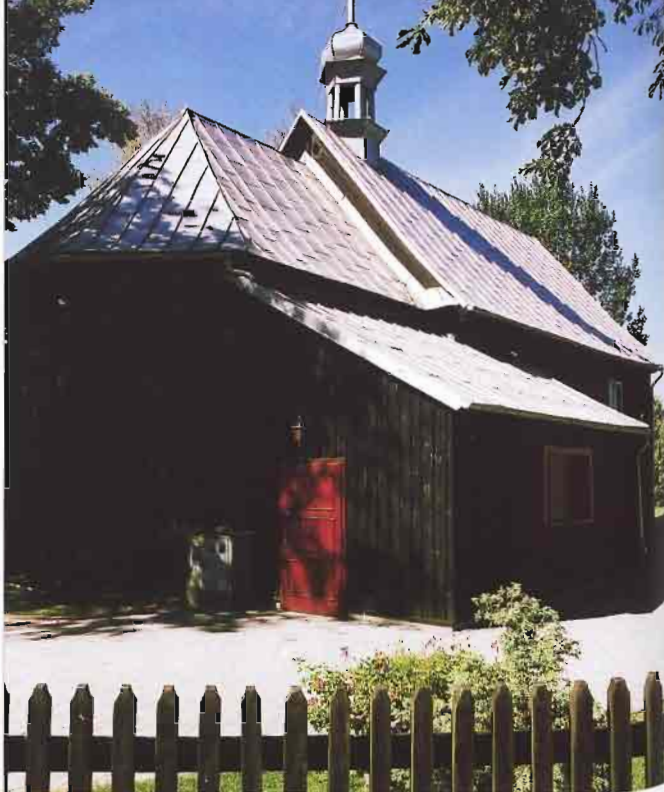
Kościół pw. św. Katarzyny

Zbudowany w 2 poł. XVIII w., przedłużony w kierunku zachodnim w 1924 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z prostokątną nawą i nieznacznie węższym prezbiterium, zamkniętym trójbocznie. Do prezbiterium od północy przylega zakrystia; do nawy od południa i zachodu - kruchty. Dachy kryte blachą. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę, z sześcioboczną latarnią i cobulastym hełmem. Wewnątrz stropy płaskie, z dekoracją pseudokasetonową.

W eklektycznym ołtarzu głównym barokowe rzeźby aniołków. Późnogotyckie rzeźby św. Katarzyny i Barbary oraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z pocz. XVI w. (pierwotnie część tryptyku). Na belce tęczowej wczesnobarokowa Pasja z ok. poł. XVII w.

Przy kościele drewniane dzwonnica i kaplica przedpogrzebowa.

511

512

Wieś w gminie Osieczna (powiat leszczyński), położona ok. 6 km na północny wschód od Osiecznej.

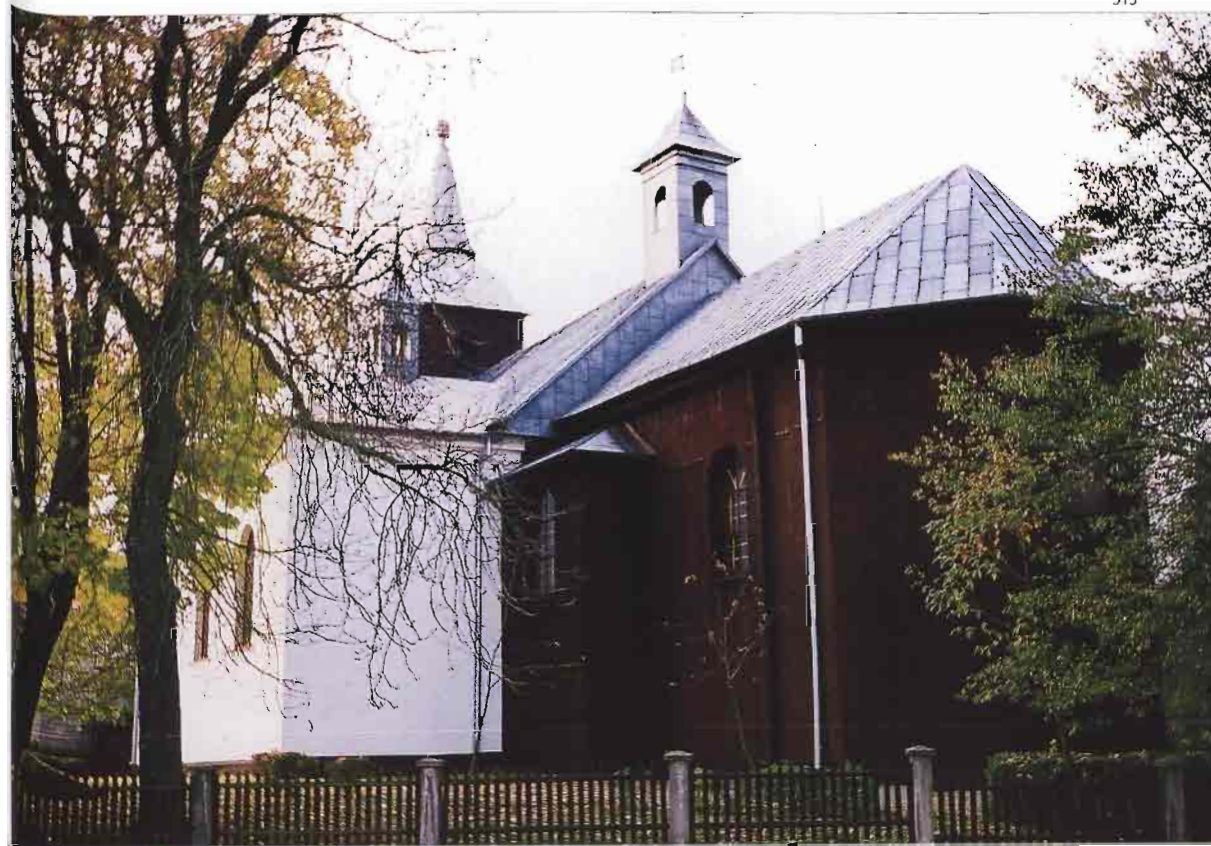
Kościół pw. św. Łukasza Ewangelisty

Wzniesiony w 3 ćwierci XVII w. Fundatorami byli: Wojciech Skarbek-Malczewski, kasztelan łądzki, ówczesny właściciel wsi oraz Jan Daleszyński, ziemianin poznański, pisarz. W 1853 r. dzięki Janowi Modlibowskiemu dostawiono kaplicę pw. Przemienienia Pańskiego. W latach 1929-30 dobudowano nawę południową. Gruntownie remontowano w 1989 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Pierwotnie jednonawowy z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie i kwadratową wieżą konstrukcji szkieletowej od zachodu, mieszczącą w przyziemiu kruchtę. Od północy przy prezbiterium zakrystia; przy nawie pięcioboczna, murowana kaplica o cechach neogotyckich. Od południa murowana i otynkowana nawa boczna, z wydzieloną w części zachodniej kruchtą. Dachy kryte blachą. Wieża z hełmem stożkowym zwieńczonym krzyżem na kuli. Na dachu nawy południowej i ka-

plicy wieżyczki zwieńczone hełmami ostrosłupowymi z krzyżami, na kalenicy nawy głównej wieżyczka na sygnaturkę z krzyżem i chorągiewką z datą „1731“. Wewnątrz stropy, w kaplicy sklepienie krzyżowe.

Ołtarz główny i dwa boczne późnobarokowe z ok. 1737 r.; w głównym gotycka rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem z ok. 2 ćwierci XV w. Ołtarz w kaplicy z ok. 1853 r. o reminiscencjach klasycystycznych. Ambona i chrzcielnica późnobarokowe, z ok. 1737 r. Chór muzyczny drewniany, barokowy z 2 ćwierci XVIII w., z obrazami olejnymi na balustradzie. Prospekt organowy, barokowy z 1 poł. XVIII w. Na belce tęczowej rzeźba Pasa z ok. poł. XIX w.

515

516

514

517

518

519

Wieś w gminie Wolsztyn (powiat wolsztyński), położona ok. 12 km na południowy zachód od Wolsztyna, przy drodze do Nowej Soli.

Kościół pw. św. Stanisława Kostki

Wzniesiony w 1 poł. XIX w. jako świątynia luterkańska. Od 1945 r. katolicki. W 1893 r. dobudowano wieżę z dwoma niższymi aneksami. Wielokrotnie remontowany, ostatnio w 1987 r. i na początku lat dziewięćdziesiątych XX w.

Konstrukcji szkieletowej, pola pomiędzy słupami otynkowane. Orientowany. Wzniesiony na planie prostokąta zamkniętego od zachodu trójbocznie. Od wschodu murowana z cegiel wieża z kruchtą w przyziemiu, z dwoma niższymi przybudówkami. Dachy kryte dachówkami. Dach wieży siodłowy, zwieńczony latarnią zakończoną strzelistym hełmem ostrosłupowym, na którego szczycie krzyż osadzony na kuli. Wnętrze tynkowane, nakryte pozornym sklepieniem kolebkowym, opasane empormami wspartymi na drewnianych słupach.

Ołtarz główny neorokokowy ze współczesnym obrazem Marii Panny. Na wieży dzwon i zegar z oryginalnym mechanizmem.

520

521

522

Wieś w gminie Wągrowiec (powiat wągrowiecki), położona ok. 6 km na północny wschód od Wągrowca.

Kościół pw. św. Mikołaja

Data budowy kościoła jest przedmiotem dyskusji. Do niedawna przyjmowano, że powstał on w 1639 r. (data wyryta na belce nadproża). Analiza polichromii wnętrza kościoła pozwala sformułować hipotezę, że istniał on już w 1 ćwierci XVII w. Przeprowadzone w ostatnich latach badania dendrochronologiczne wykazały, że drewno użyte do wzniesienia budowli zostało ścięte już w 4 ćwierci XIV w. Prawdopodobnie w poł. XVIII w. dobudowano wieżę. W latach 1911-15 i w r. 1922 przeprowadzono prace zabezpieczające świątynię. W latach 1951-52 odczyszczono polichromię. Od 1994 do 2002 r. trwał kompleksowy remont i konserwacja kościoła.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany, Jednonawowy, z węższym prezbiterium zamkniętym prostą. Przy nim od północy zakrystia. Przy nawie od południa niewielka kruchta, od zachodu wieża konstrukcji słupowej, z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte gontami. W nawie strop, w prezbiterium pozorne sklepienie kolebkowe.

Ściany nawy i prezbiterium oraz stropy pokrywa późnorenesansowa polichromia z około 1639 r. sygnowana „JPW” - dzieło Walentego Podczosika z Kcyni. Malowidła wykonano w technice klejowej na pobiałce. Na ścianach nawy w układzie trójstrefowym przedstawiono sceny z życia św. Mikołaja i Małgorzaty. Pośrodku stropu nawy Adoracja Trójcy Świętej, uzupełniona kasetonami z wizerunkami proroków i rozetami. Na ścianach prezbiterium malowidła ze scenami z Nowego Testamentu, na sklepieniu motywy roślinne.

Późnorenesansowy ołtarz główny z 1 ćwierci XVII w. z obrazem Wniebowzięcia Matki Boskiej w polu głównym, św. Mikołaja i Małgorzaty po bokach i Koronacji Matki Boskiej w zwieńczeniu. Barokowe ołtarze boczne z XVII-XVIII w. z obrazami św. Mikołaja i Małgorzaty. Na belce tęczowej krucyfiks i wycięte z desek, malowane postacie Matki Boskiej i św. Jana.

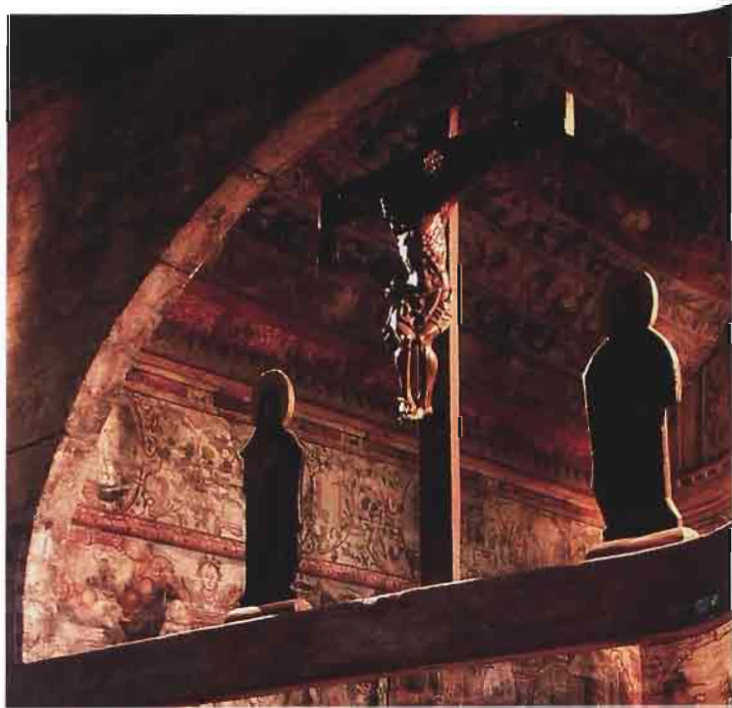

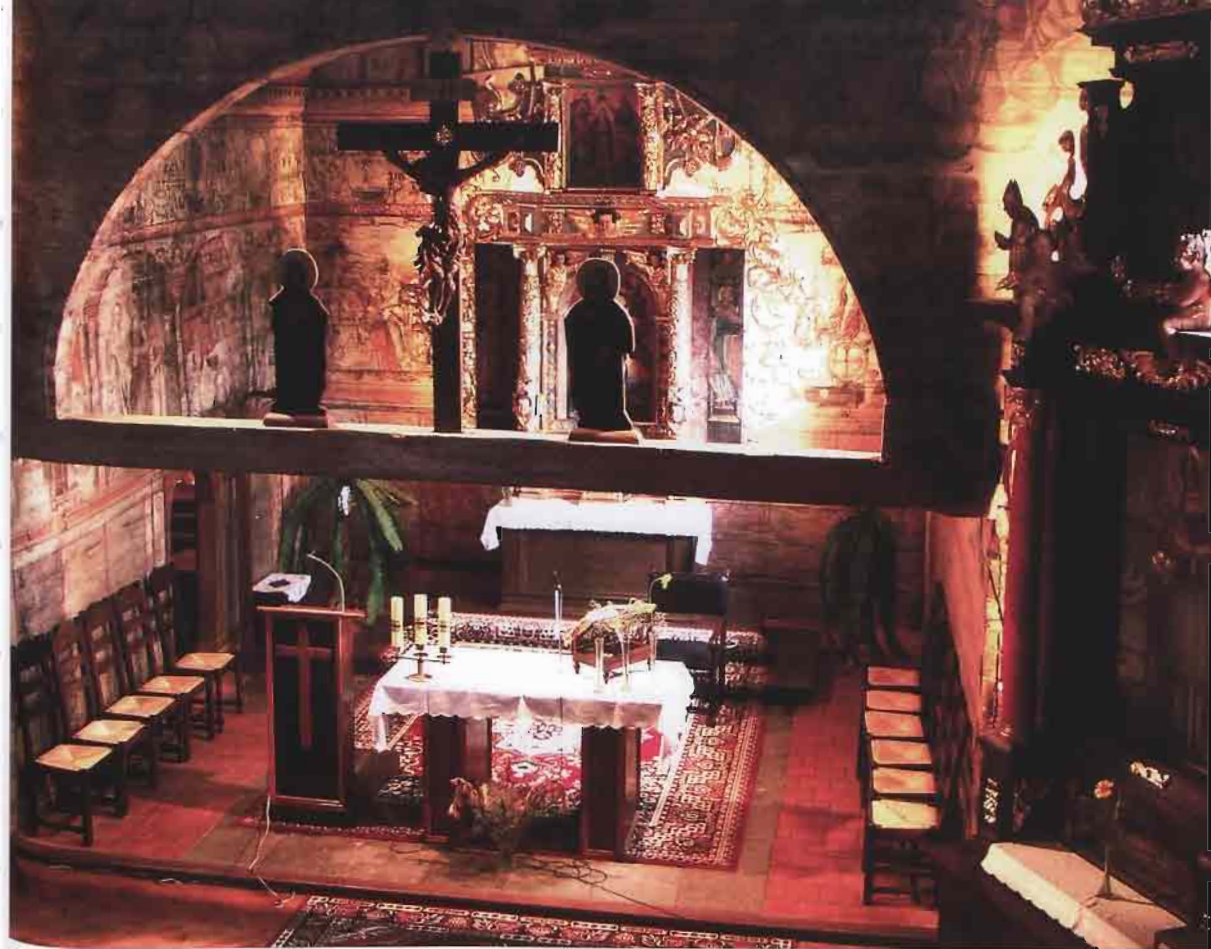

524

525

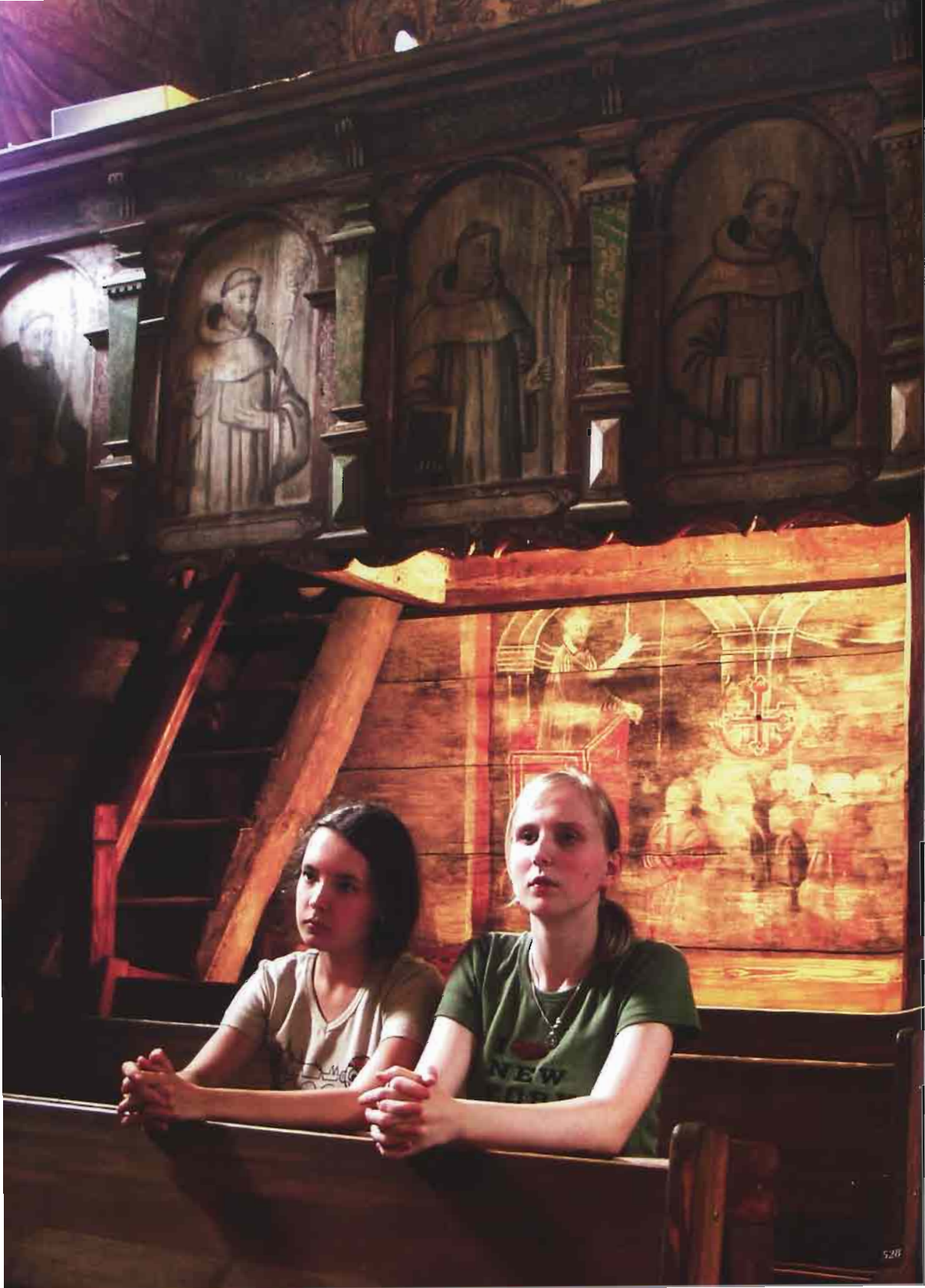
526

527

263

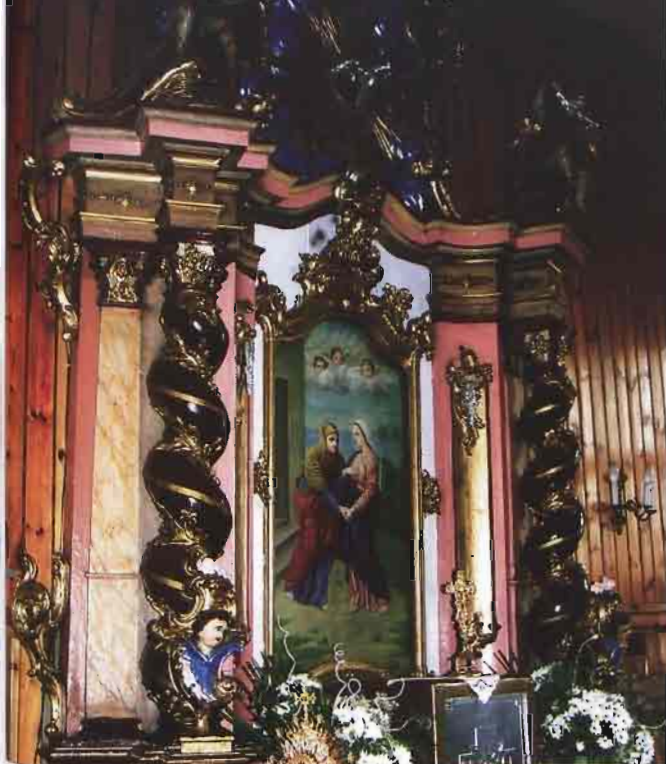
Wieża gminna w powiecie zlotowskim, położona ok. 13 km na zachód od Złotowa.

Kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny

Wybudowany w 1773 r. jako ewangelicki, od 1945 r. katolicki. Wielokrotnie restaurowany, m.in. w latach: 1815, 1867, 1894 (gruntownie) i 1914 r. W latach 2002-03 przeprowadzono remont wieży.

Konstrukcji szkieletowej, wypełnienia z cegły, otynkowane. Orientowany. Salowy, na rzucie prostokąta, z dawną zakrystią od północy i wieżą od zachodu. Cóżna kondygnacja wieży oszalowana. Dach dwuspadowy z naczółkiem od wschodu, kryty dachówkami. Helm wieży pokryty blachą. Na stropie malowidła: Baranek Wielkanocny, Nawiedzenie oraz Oko Opatrzności. Od zachodu i po bokach nawy, do połowy jej długości, empyry wsparte na słupach. Empora za ołtarzem przebudowana na zakrystię.

Ołtarz główny rokokowy z 1775 r. Prospekt organowy oraz kropielnica neogotyckie.

529

530

531

532

Wieś w gminie Opatówek (powiat kaliski), położona ok. 5 km na wschód od Kalisza.

Kościół pw. św. Jakuba Apostoła

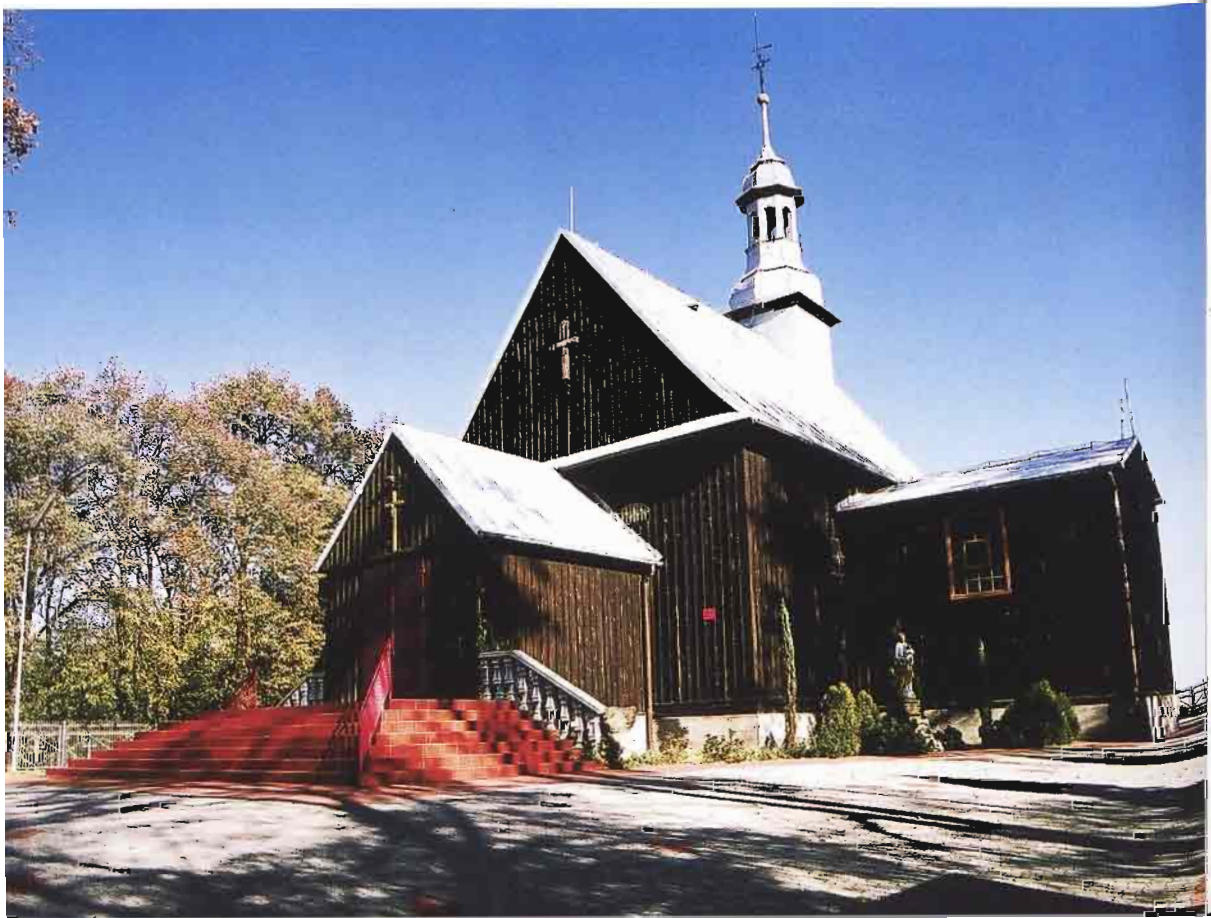
Wzniesiony na początku XVIII w. staraniem kolegium wikariuszy kolegiaty kaliskiej. Restaurowany ok. 1750 r. W poł. XIX w. dostawiono kaplicę. W 1955 r. kościół oszalowano, w 1969 zmieniono pokrycie dachu, ostatnio odnawiany w 1979 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do nawy na planie prostokąta przylega węższe, zamknięte trójbocznie prezbiterium, z zakrystią od północy. Przy nawie od południa kaplica, od zachodu - kruchta. Dachy kryte blachą. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z hełmem cebulastym i ażurową latarnią. Nad wejściem do kruchty zachodniej krucyfiks. Wewnątrz strop z fasetą, zdobiony profilowanymi listwami i malowanymi dekoracjami symbolicznymi.

Oltarze, główny i boczne, barokowe z 2 poł. XVIII w. W oltarzu głównym obraz Matki Boskiej Częstochowskiej w srebrnych koszulkach. Na belce tęczywej krucyfiks barokowy z 1 poł. XVIII w. Przy ścianie północnej prezbiterium barokowa ambona przyścienna z baldachimem. Chrzcielnica barokowa z 2 poł. XVIII w.

533

Miasto w powiecie pilskim, położone ok. 10 km na południe od Pily, przy drodze do Poznania. Kościół znajduje się na Starym Rynku, w centrum miasta.

Dawny kościół ewangelicki

Wybudowany w latach 1851-52, przebudowany w latach 1927-29. Po 1945 r. nieczynny, wykorzystywany jako magazyn. Od 1996 r. do dziś remontowany. Planuje się utworzenie w nim muzeum rzeki Noteci.

Konstrukcji szkieletowej, wypełnionej ceglami. Do prostokątnej nawy przylega od północy węższe prezbiterium zamknięte trójbocznie. Przy nim, po obu stronach, dwie zakrystie. Od południa wieża wtopiona w korpus nawy, zwieńczona ostrosłupowym hełmem obitym blachą. Dachy kryte dachówką. Wewnątrz strop belkowy, przy ścianach południowej, wschodniej i zachodniej drewniane empory.

Neogotycki ołtarz ambonowy z poł. XIX w. Przy ścianie zachodniej drewniana tablica upamiętniająca członków zboru poległych w I wojnie światowej.

535

536

Wieś w gminie Olszówka (powiat kolski), położona ok. 14 km na południowy wschód od Koła, przy drodze do Łęczycy.

Kościół pw. św. Michała Archanioła

Wzniesiony zapewne w XVII w., w 1992 r. dobudowano kruchtę przy zachodniej ścianie nawy. Kilkakrotnie restaurowany, m.in. w 1994-1998 wymieniono drewniane stropy i oszalowano ściany. W 1999 r. odrestaurowano ołtarze.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z nieco niższym i węższym prezbiterium, zamkniętym wielobocznie. Przy nawie od północy kaplica, od południa i na osi budowli - kruchta. Po północnej stronie prezbiterium - zakrystia ze składzikiem. Dachy kryte blachą. Wewnątrz stropy.

Rokokowy ołtarz główny, ze słynącym łaskami obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Dwa ołtarze boczne z XVIII w. W kaplicy ołtarz rokokowy. Rokokowy prospekt organowy. W nawie, na nowym stropie, znajduje się fragment zachowanej polichromii z XVIII w. z wizerunkiem św. Michała Archanioła.

Drewniana dzwonnica kryta dachem czterosпадowym z wieżyczką.

537

538

Wieś w gminie Swarzędz (powiat poznański), położona ok. 6 km na północny wschód od Swarzędza.

Kościół pw. św. Michała Archanioła

Wzniesiony ok. 1749 r. z fundacji Felicjana Napruszewskiego, właściciela wsi. W 1869 r. dobudowano wieżę, a w 1900 r. neobarokową kaplicę grobową rodziny Żychlińskich i zakrystię. W 1970 r. przeprowadzono restaurację wnętrza: obecne prace konserwatorskie trwają od końca lat dziewięćdziesiątych XX w.

Konstrukcji szkieletowej, wypełnienia z cegiel i gliny, otynkowane. Orientowany. Salowy, część prezbiterialna zamknięta trójbocznie. Od strony zachodniej wieża konstrukcji słupowej, w dolnej części na planie kwadratu, wyżej ośmioboczna, oszalowana. Przy północnej ścianie murowana kaplica sąsiadująca z taką zakrystią, od południa niewielka kruchta. Wspólny dach nawy i prezbiterium kryty gontami, z niewielką sygnaturką na kalenicy. Wieża zakończona smukłym ostrosłupowym hełmem krytym łupkiem. Wewnątrz strop o zaokrąglonych narożach. W kaplicy Żychlińskich sklepienie krzyżowe.

Nad nowym ołtarzem głównym barokowa Pasja we wspólnym ramie z ok. poł. XVIII w. Ołtarze boczne z ok. 1749 r. z nowszymi obrazami. Na ścianie nawy barokowy obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z 2 poł. XVII w. fundowany - jak głosi częściowo zachowany napis fundacyjny - przez Annę Młynarkę.

539

540

541

Wieś w gminie Klecko (powiat gnieźnieński), położona nad brzegiem jeziora Lednica, ok. 8 km na południe od Klecka.

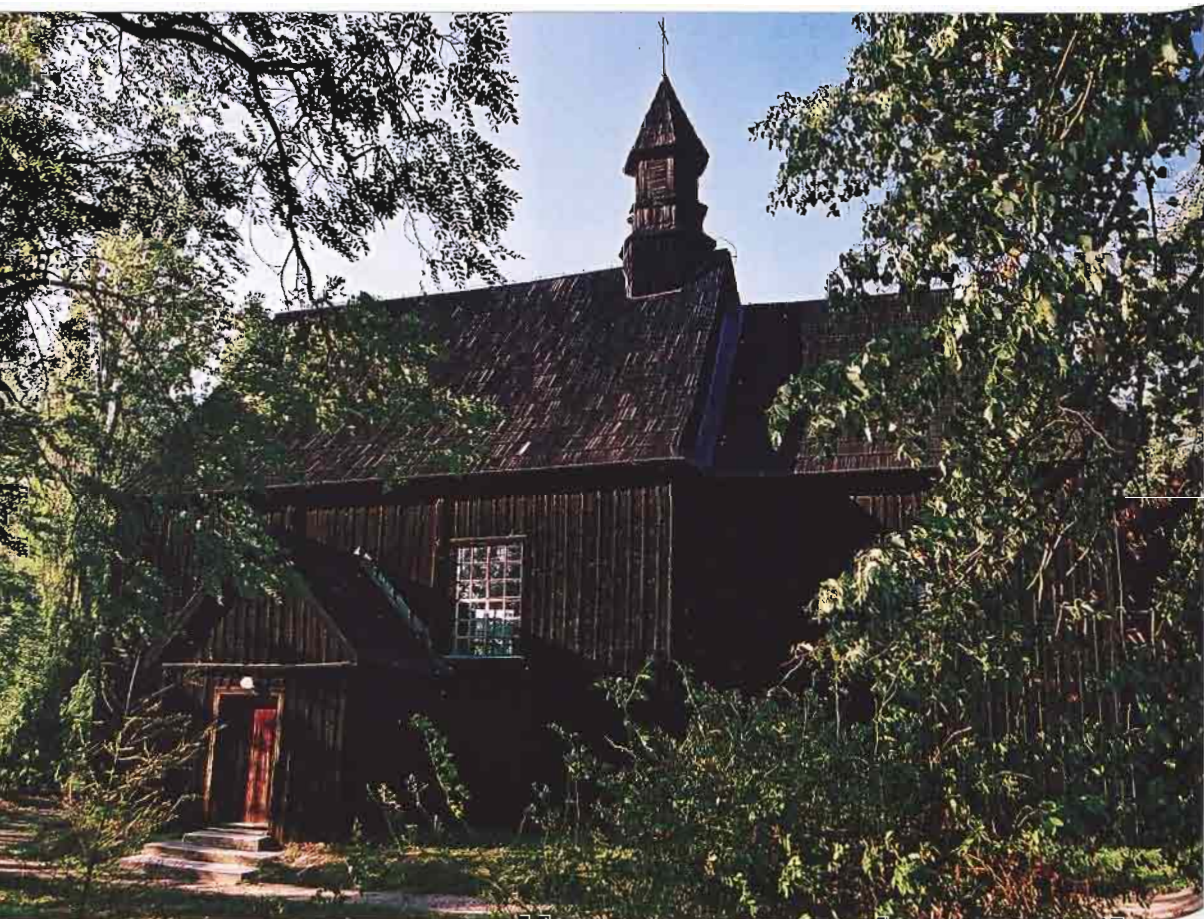
Kościół pw. św. Katarzyny

Wzniesiony w 1759 r. z fundacji kanonika gnieźnieńskiego Ludwika Riaucour. Remontowany w 1873 r., wnętrze restaurowane w 1971 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do nawy na planie prostokąta zbliżonego do kwadratu przylega nieco węższe, zamknięte trójboczne prezbiterium, po którego północnej stronie zakrystia. Przy południowej ścianie nawy niewielka

kruchta. Dachy kryte gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę nakryta gontowym hełmem ostrosłupowym. Wewnątrz strop płaski o równej wysokości w nawie i prezbiterium.

Wyposażenie głównie z okresu budowy kościoła. Późnobarokowy ołtarz główny z bramkami po bokach, na których stoją figury św. biskupów Wojciecha i Stanisława z 1 poł. XVII w. Dwa ołtarze boczne z XVII-XVIII w. Chrzcielnica i ambona z 2 poł. XVIII w. Na profilowanej belce tęczowej z datą „1759” stoją gotycki krucyfiks oraz rzeźby Matki Boskiej i św. Jana.

Wiesć w gminie Wronki (powiat szamotulski), położona nad Wartą, ok. 6 km na zachód od Wroniek.

Kościół pw. Świętej Trójcy i św. Łukasza

Zbudowany w 1785 r. z fundacji Łukasza Żnińskiego, sędziego ziemskiego poznańskiego, który w 1781 r. lokował miasto Wartosław. Restaurowany ok. 1927 r.

Pierwotnie zapewne konstrukcji szkieletowej, obecnie o ścianach częściowo murowanych, obustronnie otynkowanych. Zbudowany na planie ośmioboku z prostokątną zakrystią od strony wschodniej. Nakryty ośmiopłocciowym dachem mansardowym z latarnią, pokrytym blachą. Zakrystia nakryta dachem dwuspadowym. Wewnątrz strop wsparty na dwóch murowanych kolumnach. Od strony zachodniej empora muzyczna wsparta na czterech drewnianych słupach.

Z dawnego wyposażenia zachował się tylko ołtarz główny z końca XVIII w., z obrazami Trójcy Świętej w polu głównym i św. Łukasza w zwieńczeniu.

Wież w gminie Rogoźno (powiat obornicki), położona nad Wełną, ok. 6 km na południowy zachód od Rogoźna.

Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego

Zbudowany w 1727 r. staraniem Wojciecha Rydzyskiego, kasztelana łądzkiego, właściciela wsi. Restaurowany m.in. ok. 1930 r., w latach pięćdziesiątych XX w. i od 1990 r.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Jednonawowy, z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Po bokach nawy dwie kaplice tworzące rodzaj transeptu. Przy prezbiterium dwie zakrystie. Od zachodu wieża o równej wysokości z nawą, konstrukcji słupowej. Wokół zewnętrznych ścian nawy biegną niższe soboty konstrukcji sumikowo-łątkowej, obejmujące od strony wschodniej wieżę z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte gontami. Na kalenicy nawy drewniana wieżyczka na sygnaturkę z latarnią i hełmem krytym blachą. Wewnątrz ścięte narożniki przecięcia nawy i transeptu tworzą przestrzeń o planie nieregularnego ośmioboku, przykrytą stropem z fasetą. W północnej części nawy empora muzyczna połączona z balkonami biegnącymi wzdłuż północnej i południowej ściany nawy. Stropy, fasety i ściany pokrywa polichromia pędzla Adama Swacha, przedstawiająca głównie sceny związane z legendą i kultem Świętego Krzyża. Między innymi na stropie prezbiterium „Widzenie cesarza Konstantyna”, na stropie nawy „Znalezienie Drzewa Krzyża przez św. Helenę”, na ścianach prezbiterium i nawy - postacie Chrystusa, Marii i dwunastu apostołów.

Barokowe, jednorodne stylistycznie wyposażenie z czasów budowy kościoła. Ołtarz główny i dwa boczne z lat 1729-31, wycięte z desek, pokryte iluzjonistyczną polichromią. W ołtarzu głównym grupa Ukrzyżowania w arkadowym prześwicie. Stalle w prezbiterium i pod chórem muzycznym, z malowanymi zapleckami i balustradami.

544

545

546

547

548

Wieś w gminie Pobiedziska (powiat poznański), położona ok. 4 km na północ od Pobiedzisk.

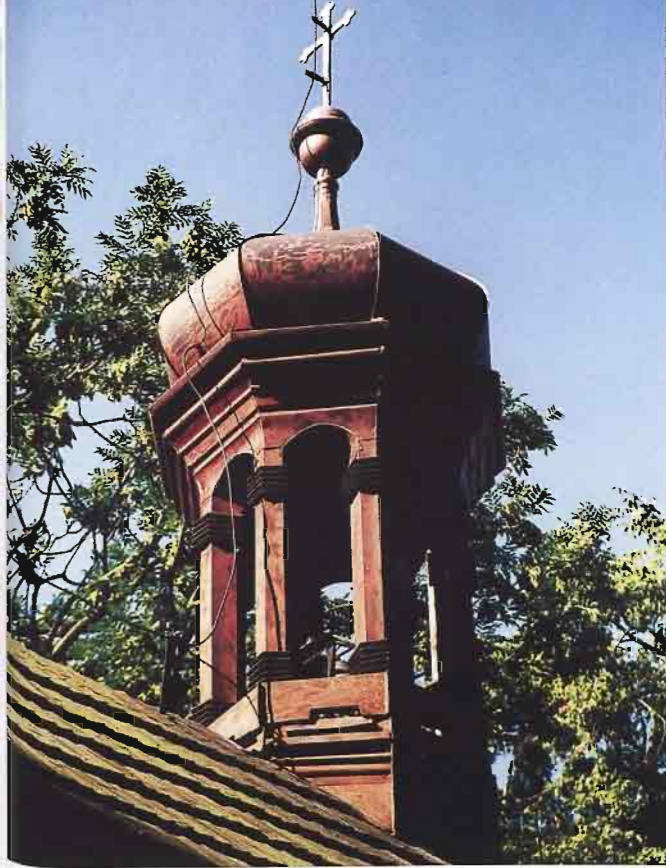
Kościół pw. św. Katarzyny

Wzniesiony w 1818 r., remontowany w 1854 r. W 1901 r. wybudowano wieżyczkę na sygnaturkę. Restaurowany w 1960 i 1980 r. (m.in. powiększono zachodnią kruchtę).

Konstrukcji sumikowo-łatkowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Po północnej stronie nawy zakrycia, przy zachodniej ścianie nawy kruchta. Dachy kryte gontami. Na kalenicy nawy wieżyczka na sygnaturkę z ostrosłupowym hełmem. Wewnątrz strop belkowy o równej wysokości w nawie i prezbiterium.

Wyposażenie z czasu budowy kościoła i wcześniejsze. Na belce tęczywej gotycki krucyfiks. Ołtarz główny z 1818 r. z rzeźbami z ok. 1640 r. W polu środkowym otoczony kultem obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z przełomu XVII i XVIII w., zasłaniany obrazem św. Wawrzyńca.

Według legendy pierwszy obraz Matki Boskiej zwanej „Panią z Wyspy” ufundowała dla parafii w Węglewie kasztelania z siedzibą na Ostrowie Lednickim.

549

550

551

Węgorzewo SZCZECINECKIE

Wieś w gminie Okonek (powiat zlotowski), położona ok. 15 km na północny wschód od Okonka.

Kościół pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika

Wybudowany w 1791 r. fundacji rodziny Wągorów jako zbór ewangelicki. Od 1945 r. katolicki. W 1970 r. odremontowano wieżę. W latach 1984-85 wmurowano nowe ściany do wnętrza kościoła, usunięto niektóre elementy konstrukcyjne (część słupów) i zlikwidowano empory.

Konstrukcji szkieletowej, wypełnienia z cegły i gliny (od wewnątrz), otynkowane. Orientowany. Sallowy, na rzucie wydłużonego prostokąta z dostawioną od zachodu wieżą na rzucie prostokąta. Dach pokryty łupkiem, podobnie jak dolne połacie wieży. Hełm i iglica pokryte blachą ocynkowaną. Na iglicy wieży chorągiewka z datą 1791. Wewnątrz stropy. Od 1984 r. wejście do świątyni znajduje się w ścianie wschodniej. Dawne drzwi główne od strony wieży zamurowano, podobnie jak wejścia boczne. Słupy podpierające stropy dzielą wnętrze na trzy nawy, główną dwukrotnie szerszą.

Ołtarz główny późnobarokowy, dawniej typu ambonowego. Jego podstawą są elementy chrzcielniczy z 1626 r.

553

552

554

Miasto w powiecie grodziskim, położone ok. 12 km na południe od Grodziska Wielkopolskiego. Kaplica znajduje się na cmentarzu, na przedmieściu Na Bloniu, ok. 1 km na północ od centrum miasta.

Kaplica pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny

Zbudowana w 1793 r. z fundacji Walentego Przykockiego z Wielichowa i Mateusza Nowaka z Łubnicy. Restaurowana w latach 1865 i 1957, kiedy to wykonano polichromię figuralną według projektu Teodora Szukaly i Jana Kota. W roku 1992 odnowiono wnętrza i malowidła.

Konstrukcji zrębowej, oszalowana. Salowa, wzniesiona na planie prostokąta z trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Przy nawie od północy zakrystia, od południa kruchta. Dachy kryte łupkiem. Nad nawą wieżyczka z sygnaturką z blaszanym hełmem cebulastym zwieńczonym krzyżem. Wewnątrz pozornie sklepienie kolebkowe. Wnętrze ozdobione współczesną polichromią figuralną wykonaną w 1957 r. wg projektu Teodora Szukaly i Jana Kota.

Barokowy ołtarz główny z ok. 1670 r., w polu środkowym obraz Matki Boskiej Śnieżnej z Dzieciątkiem, ozdobiony sukienką i koroną. Na zasuwie wizerunki śś. Rocha i Doroty. Ołtarze boczne barokowe z ok. 1670-80 r. Ambona barokowa z 3 ćwierci XVII w. Na profilowanej belce tęczowej krucyfiks z przełomu XVI i XVII w.

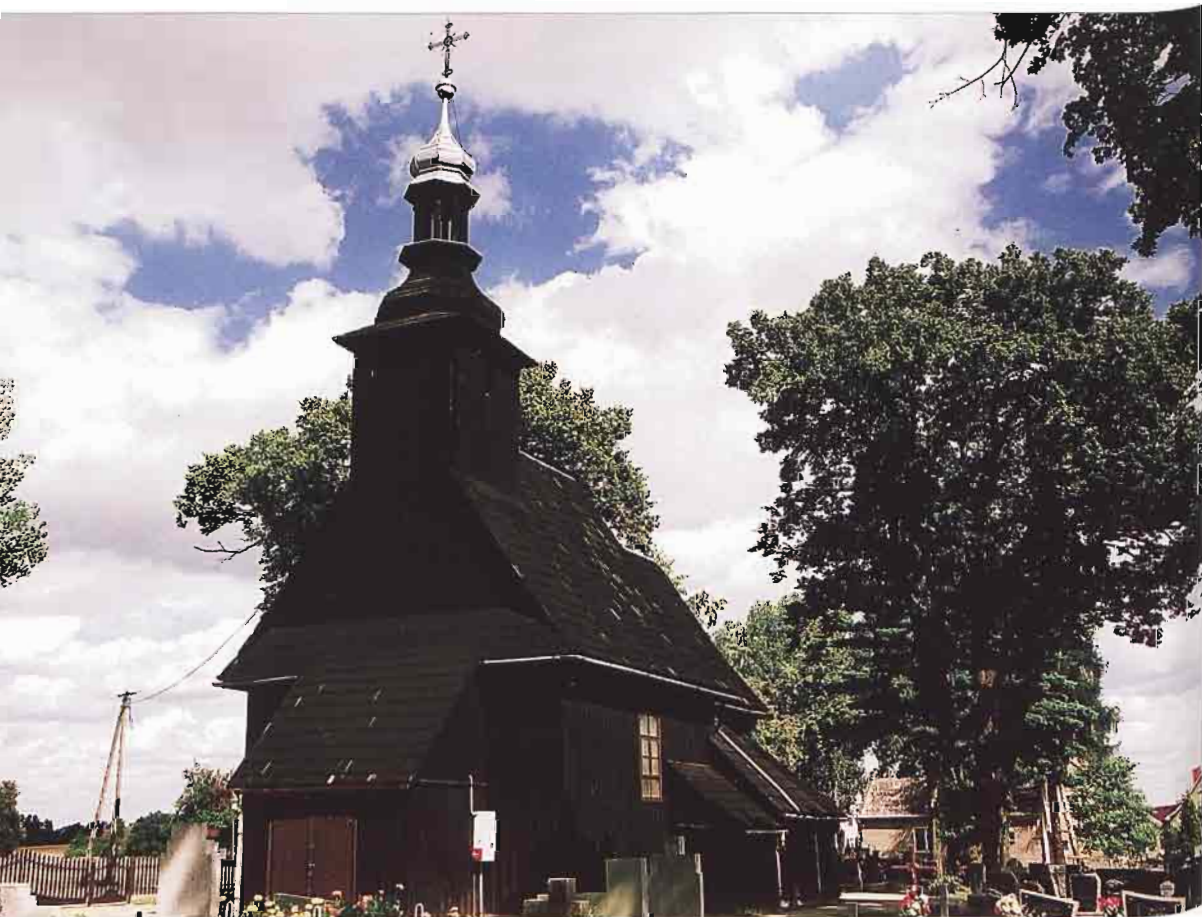
Wieś w gminie Rychtal (powiat kępiński), położony ok. 16 km na południe od Kępna.

Kościół pw. św. Jana Nepomucena

Wybudowany w 1802 r. z fundacji kanonika wrocławskiego Strachwitza. Wieża odbudowana w 1967 r. Restaurowany w latach 1979 i 1987.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do prostokątnej nawy przylega nieco węższe, trójbocznie zamknięte prezbiterium z zakrystią od strony południowej. Przy nawie od zachodu wieża konstrukcji słupowej, z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte gontami. Wieża zwieńczona ośmiobocznym hełmem cebulastym z latarnią. Wewnątrz stropy z dekoracją kasetonową.

W klasycystycznym oltarzu głównym z początku XIX w. obraz św. Jana Nepomucena z 1845 r. Późnobarokowe rzeźby św. Jana Chrzciciela, Jadwigi i Jana Ewangelisty z 2 poł. XVIII w. Rokokowa rzeźba Chrystusa Zmartwychwstałego z 2 poł. XVIII w.

557

Wieś w gminie Zakrzewo (powiat zlotowski), położona ok. 18 km na północny wschód od Złotowa.

Kościół pw. Świętej Trójcy

Wybudowany w latach 1729-34. Fundatorem, a także jego projektantem był Adam Stanisław Grabowski (późniejszy biskup chełmiński). Wielokrotnie remontowany, po raz ostatni w latach 1991-95. W 1970 r. wybudowano nową zakrystię.

Ze świątynią - stojącą na pagórku w centrum wsi - związane jest ciekawe podanie. Miejscowa ludność opowiada, że na dzień stawu położonego poniżej wzniesienia, na którym stoi kościół, znajduje się zatopiony kościół. Znalazł się on tam wraz z grzesznikami, którzy - nie dbając o świątynię - doprowadzili ją do ruiny. W księżycowe noce ze stawu dobiega głos dzwonów zatopionego kościoła.

Konstrukcji szkieletowej z otynkowanym wypełnieniem ceglanym. Orientowany. Salowy, od wschodu zamknięty trójbocznie, z prostokątną zakrystią od północy i kwadratową kruchtą od południa. Od zachodu czworoboczna wieża z barokowym hełmem. Dach kryty blachą miedzianą. Wewnątrz strop belkowy ozdobiony dekoracją malarską.

Ołtarz główny i dwa boczne o cechach późnego manieryzmu i baroku. W ołtarzu południowym, pierwotnie głównym, obraz z kręgu wybitnego malarza gdańskiego Hermana Hana, przedstawiający Koronację Matki Boskiej, malowany na desce w poł. XVII w. W części prezbiterialnej podwieszony do stropu barokowy krucyfiks oraz fragment pierwotnego deskowego pułapu z barokowym plafonem przedstawiającym Trójcę Świętą. Ambona i chrzcielnica barokowe. W oknach witraże z 1934 r.

Obok kościoła drewniana dzwonnica z 1739 r.

558

277

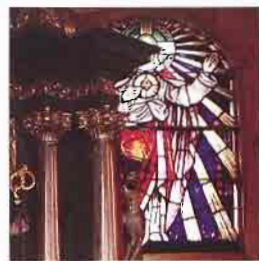
559

560

561

562

Wieś w gminie Krotoszyn (powiat krotoszyński), położona ok. 9 km na północny zachód od Krotoszyna.

Kościół pw. Wszystkich Świętych

Wzniesiony w 1665 r. staraniem proboszcza Adama Kleszczyckiego. W 1929 r. przedłużono go w kierunku zachodnim oraz dobudowano kruchtę i zakrystię. Restaurowany w 1975 r.

Konstrukcji zrębowej, ściany zakrystii i kruchtury konstrukcji szkieletowej, oszalowany. Orientowany. Do nawy na planie prostokąta przylega węższe, zamknięte trójbocznie prezbiterium, z zakrystią od północy. Przy południowej ścianie nawy niewielka kruchta. Dachy kryte gontami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z latarnią, nakryta cebulastym hełmem, na zachodnim krańcu kalenicy krzyż z chorągiewką. Wewnątrz stropy z dekoracją pseudokasetonową.

W barokowym ołtarzu głównym z 2 ćwierci XVIII w. obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem i Wizją św. Barbary. Dwa ołtarze boczne barokowe z obrazami św. Izydora i Grzegorza oraz Michała Archanioła i Antoniego. Na belce tęczowej barokowa grupa pasyjna z 2 poł. XVII w. Przy północnej ścianie prezbiterium ambona barokowa z 1 poł. XVIII w. z rzeźbami ewangelistów. Chrzcielnica barokowa z 1 poł. XVIII w. w kształcie czaszy podtrzymywanej przez anioła.

Przy świątyni drewniana dzwonnica z 1 poł. XIX w.

Wieś w gminie Swarzędz (powiat poznański), położona nad Główną, ok. 6 km na północny wschód od Swarzędza.

Kościół pw. św. Mikołaja Biskupa

Wzniesiony przypuszczalnie w 3 ćwierci XVI w.; w latach 1589-98 w rękach innowierców. Przed 1635 r. do drewnianego kościoła dobudowano murowaną zakrystię. Przed 1742 r. restauracja kościoła połączona m.in. z budową wieży. W latach siedemdziesiątych XVIII w. wybudowano nową wieżę, przeprowadzono remont podwalin i gontowego pokrycia dachów. Około 1870 r. dobudowano kaplicę-mauzoleum rodziny Cieszkowskich, przebudowaną w latach trzydziestych XX w. wg projektu architekta Mariana Andrzejewskiego. Wówczas też powiększono nawę o przyziemie wieży. W latach 1977-78 przeprowadzono gruntowny remont kościoła, podczas którego częściowo przekształcono jego wnętrze.

Ściany nawy i prezbiterium konstrukcji zrębowej; północna ściana nawy i prezbiterium, zakrystia, kaplica-mauzoleum i kruchta - murowane z cegieł i oszalowane deskami. Wokół prezbiterium oraz wzdłuż ściany południowej nawy ukryta pod szalunkiem konstrukcja słupowa-ramowa. Jednonawo-

wy, z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Przy nim od północy zakrystia. Przy północnej ścianie nawy kaplica Cieszkowskich, przy południowej - niewielka kruchta. Od strony zachodniej wieża konstrukcji słupowo-ramowej, połączona w przyziemiu z nawą. Dachy przykryte gontami. Helm wieży cebulasty, podobnie jak zwieńczenie wieżyczki na sygnaturkę nad nawą. Stropy w nawie i prezbiterium na jednym poziomie, rozdzielone ścianą tęczową.

Wyposażenie barokowe z 4 ćwierci XVII w., składające się z głównego ołtarza, dwóch ołtarzy bocznych i ambony. W polu środkowym głównego ołtarza obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, ufundowany przez kołodzieja Bartłomieja z Klecka, o czym mówi napis fundacyjny z datą „1636”; po bokach figury śś. Wojciecha i Mikołaja. Na północnej ścianie nawy pomnik grobowy filozofa Augusta Cieszkowskiego z ok. 1928 r., w formie portalu, zaprojektowany przez architekta Stefana Cybichowskiego, z dwuskrzydłowymi drzwiami odlanymi z brązu w 1872 r. we Florencji wg projektu Teofila Lenartowicza. W zwieńczeniu tympanonu marmurowe popiersie Augusta Cieszkowskiego, wykonane przez Antoniego Madeyskiego.

565

566

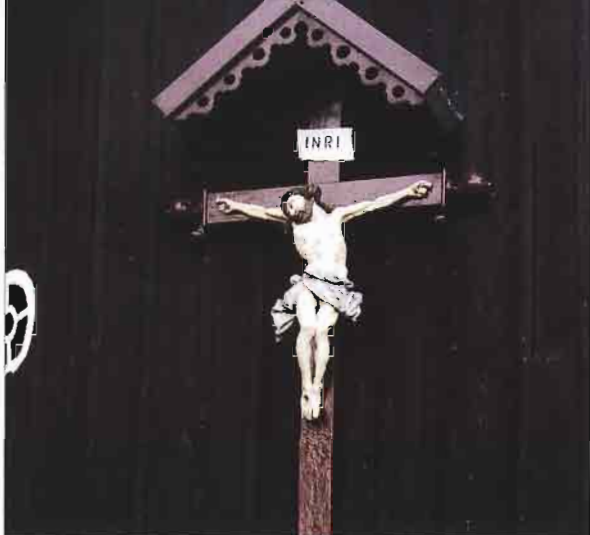
567

Wieś gminna w powiecie konińskim, położona ok. 12 km na północ od Kleczewa.

Kościół pw. Świętego Krzyża

Wzniesiony w 1781 r. Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Przy prezbiterium od północy zakrystia, przy nawie od strony zachodniej kruchta. Dachy kryte blachą. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. Wewnątrz stropy płaskie.

Trzy ołtarze rokokowe z obrazami Antoniego Szulczyńskiego z ok. 1900 r. Ambona rokokowa. Na zewnętrznej ścianie prezbiterium barokowy krucyfiks.

568

569

Wies w gminie Pызdry (powiat wrzesiński), położona ok. 7 km na zachód od Zagórowa.

Kaplica

Wybudowana zapewne ok. 1890 r. jako protestancka kantorówka, od 1950 r. użytkowana przez parafię katolicką w Zagórowie. W 2003 r. wymieniono pokrycie dachu.

Konstrukcji zrębowej (miejscami uzupełnionej murem), od zewnątrz oszalowana. Orientowana. Sallowa, na planie prostokąta. Dach dwuspadowy kryty blachą. Wewnątrz płaski sufit, podobnie jak ściany otynkowany. Wyposażenie współczesne.

Miasto powiatowe, położone ok. 45 km na wschód od Poznania. Kaplica znajduje się na terenie dawnego przedmieścia Lipówka, na brzegu zbiornika retencyjnego spiętrzającego wody strumienia Wrześnica.

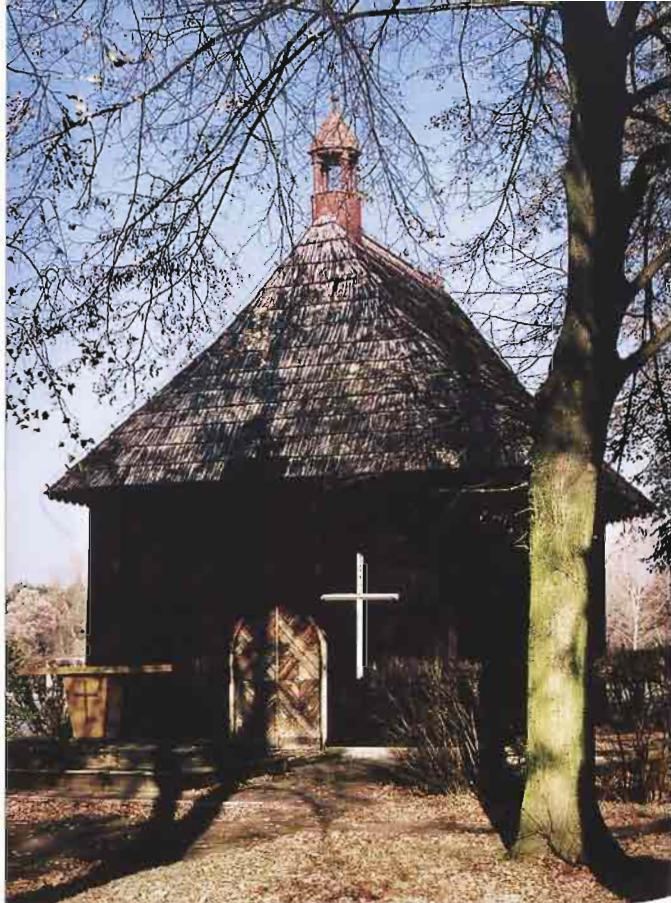
Kaplica pw. Świętego Krzyża „Na Lipówce“

Wzniesiona w 1674 r., restaurowana w końcu XVIII w. z fundacji Marcelego Ponińskiego. Remontowana w latach: 1850, 1958 i 1990.

Według legendy powstanie kaplicy związane jest z istniejącym tu niegdyś, po północno wschodniej stronie kaplicy, cudownym źródłem, które później straciło swą uzdrowicielską moc.

Konstrukcji zrębowej, oszalowana. Orientowana. Zbudowana na planie prostokąta zamkniętego trójbocznie. Nakryta dachem wielopłocinowym, o dość mocno wysuniętym okapie, pokrytym gontem. Na kalenicy wieżyczka na sygnaturkę z blaszanym hełmem. Wewnątrz strop. Na ścianach i stropie polichromia z 3 ćwierci XIX w.

Wyposażenie z przełomu XVII i XVIII w. W ołtarzu głównym obraz Ukrzyżowania z postacią kłęczącego fundatora, prawdopodobnie księdza Stanisława Bielawskiego. W ołtarzach bocznych obrazy śś. Rocha i Rozalii.

571

372

Wies w gminie Władysławów (powiat turecki), położona ok. 10 km na północny wschód od Tuliszkowa.

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny.

Wzniesiony w 1782 r. z fundacji Rafała Górowskiego, kasztelana przemęckiego, właściciela wsi. Odnowiony m.in. na początku XX w. i w latach 1956-57. Od 1999 r. trwa gruntowny remont (m.in. w 2003 r. przywrócono pierwotne pokrycie dachu gontami).

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Wybudowany na planie szesnastoboku. Do korpusu głównego przylegają trzy pomieszczenia sześciorobocze: kaplica, kruchta i zakrystia. Dach w kształcie dzwonu, lamany, zwieńczony latarnią. Po remoncie przykryty gontami. Wewnątrz strop płaski wsparty na ośmiu kolumnach ustawionych na murowanych cokolach. Na stropie rzeźby Oka Opatrzności w glorii i trzech aniołów z symbolami cnót kardynalnych.

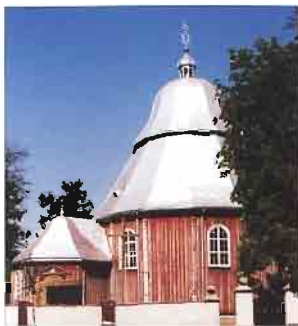
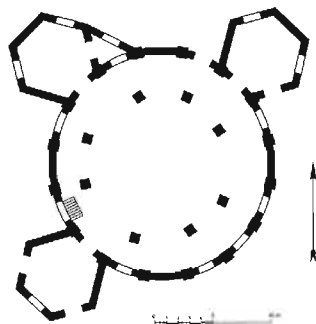
Wyposażenie rokokowe z czasów budowy kościoła. W oltarzu głównym obraz Matki Boskiej adorującej Dzieciątko z 1 poł. XVIII w. Dwa oltarze boczne i ambona z rzeźbą anioła na baldachymie. Kamienna chrzcielnica gotycka z XV w., z ornamentem geometrycznym.

573

574

575

Zakrzewo

Wieża w gminie Miejska Górka (powiat rawicki), położona ok. 5 km na północny zachód od Miejskiej Góry.

Kościół pw. św. Klemensa

Wzniesiony ok. 1610 r. W 1647 r. od strony pn. z fundacji właściciela wsi Mikołaja Wysokoty Zakrzewskiego dobudowano murowaną kaplicę pw. Pocieszenia Najświętszej Marii Panny i zakrystię. W 1728 r. staraniem Doroty z Zakrzewskich Wilkońskiej i jej syna Franciszka istniejący kościół obudowano nową konstrukcją szkieletową i dostawiono wieżę. W 1852 r. wykonano nowy helm wieży. Podczas gruntownego remontu w latach 1966-67 usunięto konstrukcję szkieletową, wzmocniono ściany żelaznymi dźwigarami i dobudowano przedsionek przy wieży. W 1996 r. odkryto i przeprowadzono renowację krypty pod kaplicą.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany; kaplica i zakrystia murowane, otynkowane. Orientowany. Jednonawowy z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Do nawy od zachodu przylega wieża mieszcząca w przyziemiu kruchtę, a od północy ka-

plica i zakrystia. Dachy kryte dachówkami. Na wieży helm ostrosłupowy. W nawie i prezbiterium pozorne sklepienie kolebkowe, w kaplicy i zakrystii sklepienie krzyżowe. Polichromia barokowa wykonana ok. 1730 r. Wśród ornamentów, w polach arkadowych przedstawienia figuralne: na sklepieniu trzy sceny z życia św. Klemensa, na ścianie południowej sceny z życia Najświętszej Panny Marii, na ścianie zachodniej św. Stanisław z Piotrowinem przed królem, a na parapecie chóru muzycznego czterech ewangelistów.

Regencyjny ołtarz główny z ok. 1730 r., z rzeźbami św. Stanisława i Wojciecha w zwieńczeniu oraz obrazem św. Klemensa w polu środkowym. Ołtarz w kaplicy późnobarokowy z 2 poł. XVIII w., z obrazem Matki Boskiej Pocieszenia w rokokowej sukience srebrnej. Ambona barokowa z 1 poł. XVIII w. Chrztelnica z 2 poł. XVIII w. ze sceną Chrztu Chrystusa na pokrywie. Na profilowanej i polichromowanej belce tęczowej barokowo-ludowa grupa Paśji oraz data „1728”.

576

577

578

Wies w gminie Szydłowo (powiat pilski), położona ok. 8 km na północny zachód od Pily.

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela

Wybudowany w XVII w. W latach 1928-29 przeprowadzono gruntowny remont świątyni. W 1975 r. wybudowano zakrystię. W latach 2000-02 przeprowadzono następny gruntowny remont kościoła (m.in. założenie gontów).

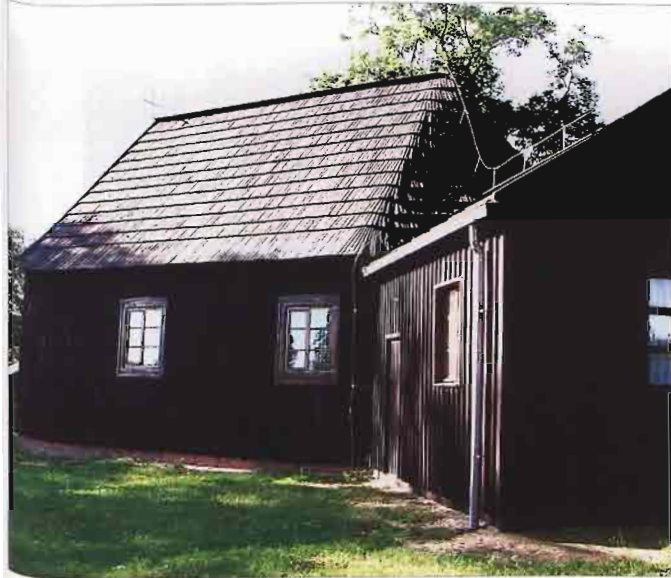
Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Salowy, na planie prostokąta zamkniętego od strony wschodniej trójbocznie. Przy południowo wschodniej ścianie prezbiterium zakrystia. Dach kryty gontami. Wewnątrz strop belkowy. Ściany otynkowane.

Ołtarz późnorenesansowy z obrazem Madonny z Dzieciątkiem z 1 poł. XVIII w., w zwieńczeniu obraz z głową św. Jana na tacy. Ambona z XVIII w.

Przy kościele drewniana dzwonnica, przeniesiona w 1957 r. spod kościoła ewangelickiego.

579

580

581

Miasto w powiecie nowotomyskim, położone nad Obrą, ok. 16 km na zachód od Nowego Tomysła. Kościół znajduje się w północnej części miasta, na terenie cmentarza.

Kościół pw. św. Mikołaja

Wzniesiony przypuszczalnie w XVIII w., restaurowany z 1922 r.

Konstrukcji zrębowej, od zewnątrz oszalowany, wewnątrz tynkowany. Salowy, zbudowany na planie wydłużonego prostokąta, z prezbiterium zamkniętym trójbocznie, skierowanym w stronę południową. Od strony północnej - na osi kościoła - węższa kruchta konstrukcji szkieletowej (?) o tynkowanych ścianach bocznych. Dach dwuspadowy kryty dachówką. Wewnątrz stropy z podsufitką.

Murowany ołtarz klasycyzujący z 1 ćwierci XX w., przekształcony.

582

583

584

Wies w gminie Stawiszyn (powiat kaliski), położona ok. 5 km na północ od Stawiszyna, przy drodze do Konina.

Kościół pw. św. Urszuli

Wzniesiony w 1759 r. staraniem dziedzica Stanisława Kożuchowskiego. W 1879 r. drewniane prezbiterium zastąpiono murowanym oraz dobudowano zakrystię i kruchtę zachodnią z fundacji Wilhelma Repphana. Restaurowany, ostatnio w latach 1986-88 i 1991-93.

Konstrukcji sumikowo-łatkowej, oszalowany; prezbiterium i zakrystia murowane z cegły. Orientowany. Do nawy na planie prostokąta przylega węższe, zamknięte trójbocznie prezbiterium z zakrystią od

południa. Przy zachodniej ścianie nawy obszerna kruchta. Dachy kryte blachą, nad prezbiterium i zakrystią - dachówkami. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z ażurową latarnią. Prezbiterium nakryte sklepieniem ceglany, nawa stropami drewnianymi o wykroju łuku podkowiastego.

W rokokowym ołtarzu głównym z 1760 r. obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Rokokowe ołtarze boczne z 1760 r. z obrazami św. Stanisława Biskupa i Mikołaja. Na belce tęczowej figura Madonny z Dzieciątkiem o reminiscencjach gotyckich (XVII w.). Przy północnej ścianie prezbiterium rokokowa ambona z baldachimem z 1760 r. Chrzcielnica kamienna z 1760 r., kropielnica z paskowca z 1843 r.

585

Wieś w gminie Żelazków (powiat kaliski), położona ok. 13 km na północny wschód od Kalisza.

Kościół pw. św. Michała Archanioła

Wzniesiony w 1726 r. z fundacji Józefa Molskiego, kasztelana rogozińskiego. W 1840 r. w miejscu ściany zachodniej wzniesiono nową murowaną fasadę. Wielokrotnie restaurowany, ostatnio w latach 1990-91.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy z węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Od północy w narożu nawy i prezbiterium zakrycia, od południa przy nawie kruchta. Dachy, z wysuniętym okapem, kryte gontami; ściana szczytowa - dachówką ceramiczną. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z latarnią, zwieńczona hełmem cebulastym. Wewnątrz stropy. Ściany obiega fryz z kimationu. Na północnej ścianie nawy polichromia z herbem Nałęcz fundatora świątyni.

W późnobarokowym ołtarzu głównym z ok. 1730 r. obrazy św. Michała Archanioła i Świętej Rodziny. Barokowe ołtarze boczne z ok. 1730 r., z obrazami Przemienienia Pańskiego i Ofiarowania w Świątyni. Na belce tęczywej krucyfiks barokowo-ludowy z ok. 1730 r. W prezbiterium, przy ścianie tęczywej, ambona z baldachimem z 1 poł. XVIII w. Kropielnica wczesnobarokowa z pocz. XVII w.

Wieś w gminie Wielichowo (powiat grodziski), położona ok. 6 km na południe od Grodziska Wielkopolskiego.

Kościół pw. św. Klemensa

Zbudowany zapewne w XVII w. W 1725 r. wymieniany jako bardzo zdewastowany. Restaurowany w 1781 r. z inicjatywy Ignacego Swinarskiego, sędziego starodubowskiego.

Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Do prezbiterium od północy przylega otynkowana zakrystia, do nawy od zachodu i południa dwie kruchty. Dachy kryte gontami. Wewnątrz stropy.

Wczesnobarokowy ołtarz główny z ok. 1630 r., gruntownie restaurowany na przełomie XIX i XX w., z obrazem św. Klemensa I (czwartego w historii papieża) w polu środkowym. Ambona z rzeźbami czterech ewangelistów. Belka tęczowa profilowana.

587

Wies w gminie Kołaczkowo (powiat wrzesiński), położona ok. 9 km na południowy wschód od Wrzesni.

Kościół pw. św. Mikołaja

Wzniesiony przypuszczalnie w XVII w. Gruntownie remontowany w latach 1983-86. Pierwotne ściany drewniane zamieniono wówczas na murowane, okładając je od zewnątrz deskami, przekształcono wnętrze.

Pierwotnie konstrukcji zrębowej, obecnie murowany, od zewnątrz oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z nieco węższym kwadratowym prezbiterium, po którego północnej stronie zakrystia. Przy południowej ścianie nawy kruchta. Dachy kryte gontami. Na zachodnim krańcu kalenicy nawy wieżyczka na sygnaturkę, nakryta cebulastym hełmem obitym blachą. Wewnątrz stropy i ściany obite boazerią.

Z dawnego ołtarza głównego zachował się obraz św. Mikołaja oraz rzeźby dwóch kapłanów z ok. poł. XVII w.

Obok kościoła drewniana dzwonnica z XVII w.(?), konstrukcji słupowej, nakryta gontowym dachem namiotowym.

588

589

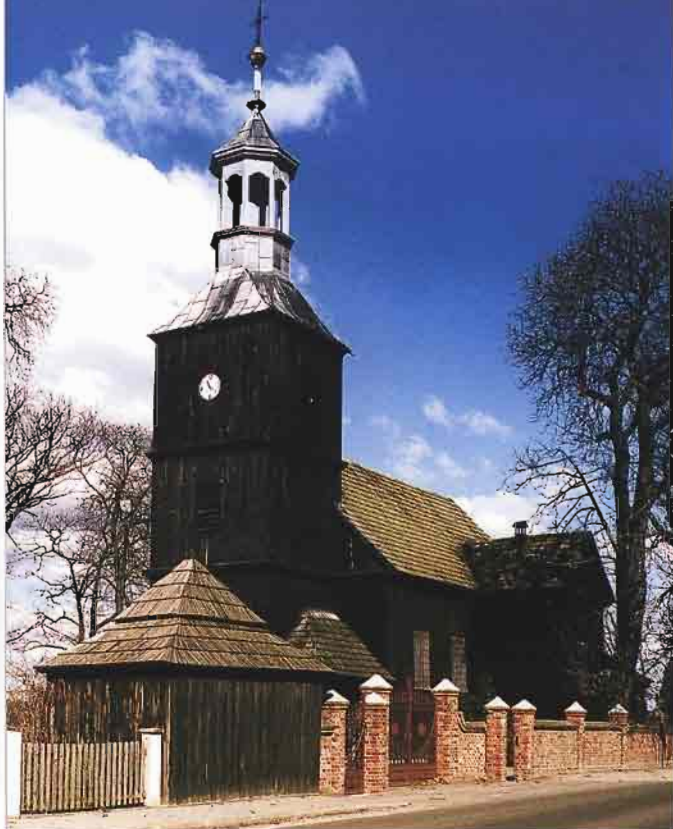
Wież z gminie Brodnica (powiat śremski), położona ok. 6 km na południowy wschód od Mosiny.

Kościół pw. św. Jakuba Apostoła

Wzniesiony w 1789 r. przez Jakuba Bilińskiego, właściciela wsi. Remontowany m.in. w latach 1955-56 i latach osiemdziesiątych XX w., zakrystia rozbudowana w 1958 r.

Konstrukcji sumikowo-łątkowej, zewnątrz oszalowany. Jednonawowy z transeptem, z prezbiterium równej szerokości z nawą, zakończonym trójbocznie, skierowanym na północ. Przy północnej ścianie prezbiterium znajduje się zakrystia, rozbudowana w kierunku wschodniego ramienia transeptu. Od południa do nawy przylega kwadratowa wieża z kruchtą w przyziemiu. Wszystkie dachy kryte gontami. Wieża zakończona czterospadowym daszkiem krytym blachą, połączonym z latarnią nakrytą ostrosłupowym hełmem. Wewnątrz stropy z podsufitką z desek i z szeroką fasetą ujętą w drewniane gzymсы. Na fasecie oraz na balustradzie chóru muzycznego polichromia z 1956 r., wykonana wg projektu księdza K. Kowalskiego i Teodora Szukały.

Wyposażenie barokowo-klasycyzujące, z czasów budowy kościoła. Ołtarz główny z obrazami św. Jakuba w polu głównym i św. Katarzyny w zwiercieniu. Po bokach ołtarza, na ścianie prezbiterium, dwie wczesnobarokowe rzeźby śś. papieży. Ołtarze boczne w transepcie z ok. 1790 r. z tego samego czasu ambona z rzeźbą Mojżesza na baldachimie oraz opracowana podobnie chrzcielnica z rzeźbą św. Jana Chrzciciela.

590

591

593

592

Żegocin

Wieś w gminie Czernin (powiat pleszewski), położona ok. 12 km na północ od Pleszewa.

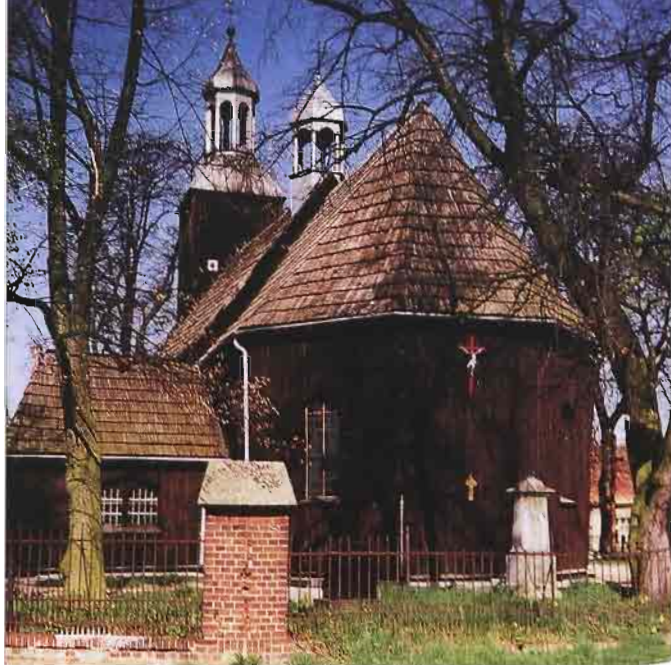
Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny

Wybudowany w 1714 r. z fundacji miejscowego dziedzica i starosty litewskiego, Mikołaja Swinarskiego. Wielokrotnie restaurowany, ostatnio w latach 1998-2002.

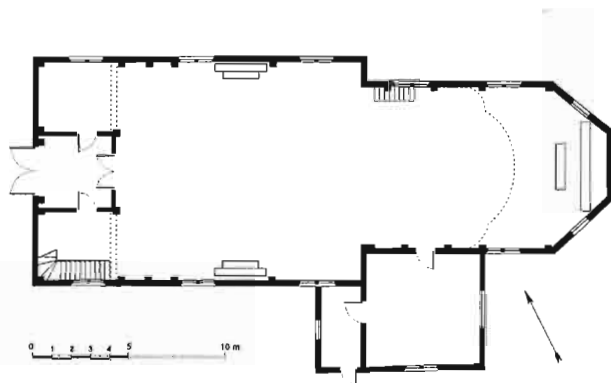
Konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Do prostokątnej nawy przylega węższe, trójbocznie zamknięte prezbiterium, z zakrystią od południa. W części zachodniej nawy wieża z kruchtą w przyziemiu. Dachy kryte gontami. Wieża przykryta dachem namiotowym z latarnią i helmem. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. Na elewacji dwa odkryte w 1998 r. portale z 1714 r. Wewnątrz w prezbiterium pozorne sklepienie kolebkowe z fasetą, w nawie strop płaski. Na tylnej ścianie prezbiterium odkryta w 2001 r. polichromia przedstawiająca kotarę.

W rokokowym ołtarzu głównym z ok. 1780 r. cudowny obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z 1 pol. XVII w. Barokowe ołtarze boczne z 1 ćwierci XVIII w. i z 1754 r. Pozostałe elementy wyposażenia - ambona, chrzcielnica, prospekt organowy i konfesjonały - z końca XVIII w.

Przy kościele drewniana dzwonnica konstrukcji słupowej z poł. XIX w.

594

596

597

Wieś w gminie Margonin (powiat chodzieski), położona ok. 6 km na południowy wschód od Margonina.

Kościół pw. św. Marcina

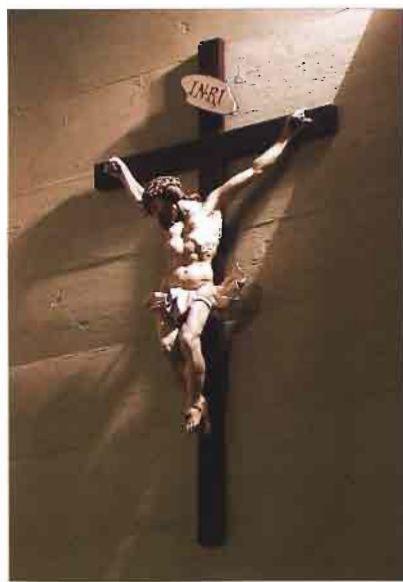
Wzniesiony w 1749 r. staraniem proboszcza Józefa Koniewskiego. W 1895 r. przekształcono fasadę usuwając wieżę i licując całą elewację ceglami. W latach 1959-63 przeprowadzono gruntowny remont świątyni.

Konstrukcji szkieletowej, wypełnionej ceglami. Orientowany. Przy prostokątnej nawie dwie kaplice, pierwotnie z bali drewnianych, tworzą rodzaj transeptu. Prezbiterium węższe od nawy, zamknięte trójbocznie. Po obu jego stronach murowane pomieszczenia, od północy łoża kolatorska, od południa zakrystia. Dachy kryte dachówkami. Strop ozdobiony malowidłami.

Ołtarz główny z XVIII w. z obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Po bokach ołtarza figury śś. Stanisława i Wojciecha. Ołtarze boczne św. Marcina z XVII w. i św. Jana Nepomucena z pocz. XIX w. Ambona i chrzcielnica z XVIII w.

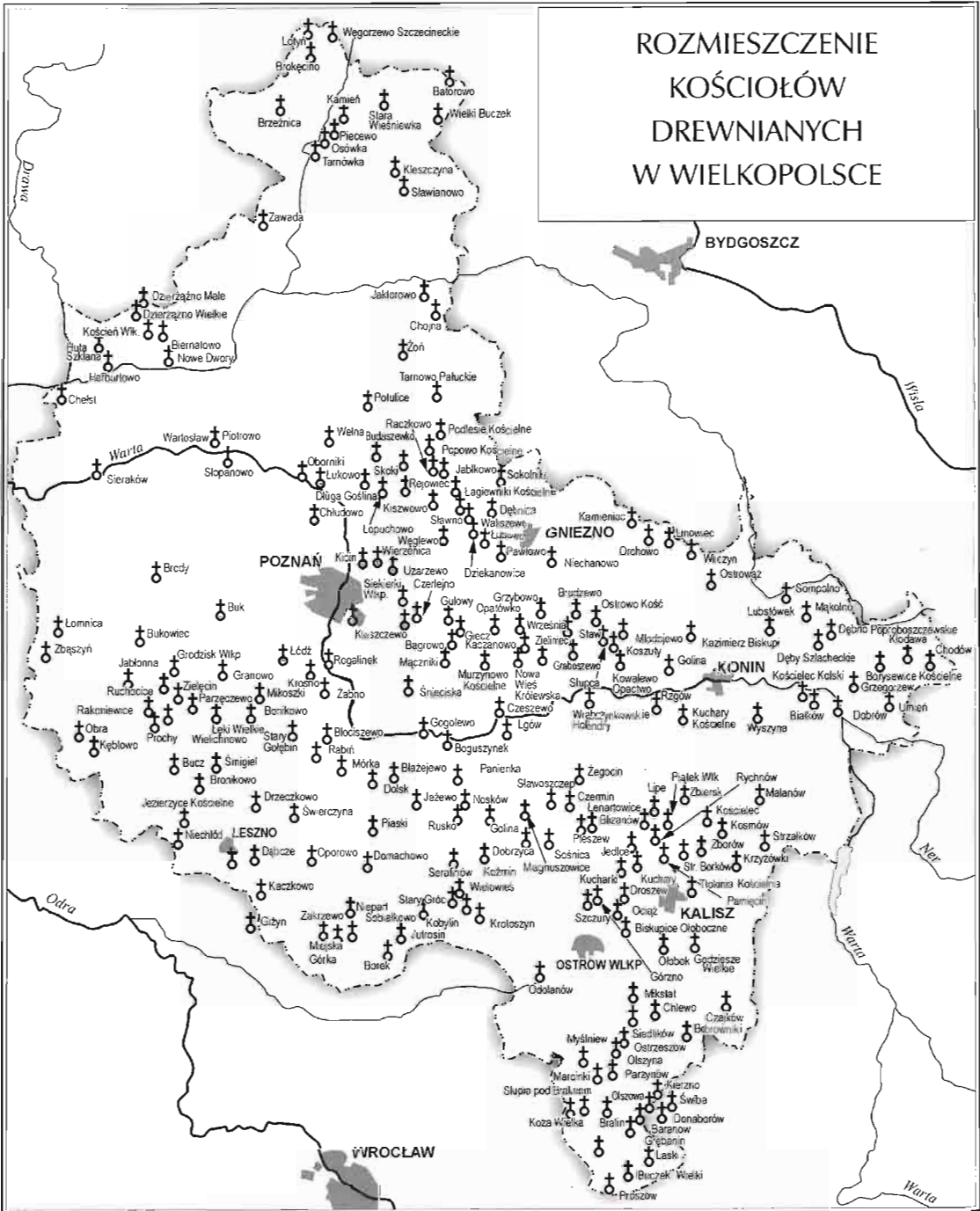

598

599

ROZMIESZCZENIE KOŚCIOŁÓW DREWNIANYCH W WIELKOPOLSCE

- Bagrowo.** Kościół pw. św. Katarzyny. Wybudowany w 1751 r. Fot.: 1-4, s. 11.
1. Wnętrze świątyni w 1935 r., 2. Przemienienie Pańskie - fragment obrazu z XVIII w. z ołtarza bocznego, 3. Matka Boska z Dzieciątkiem z XVIII w. - kopia obrazu Matki Boskiej w Cudły Wielmożnej z kościoła Franciszkańców w Poznaniu.
- Baranów.** Kościół pw. św. Wawrzyńca i Andrzeja. Wybudowany w 1732 r. Fot.: 5-6, s. 12.
- Batorowo.** Kościół pw. Dobrego Pasterza. Wybudowany w latach 1783-86. Fot.: 7-9, s. 13-14.
- Bialków.** Kościół pw. św. Stanisława Biskupa. Wybudowany w 1809 r. Fot.: 10-12, s. 15.
- Biernatowo.** Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii. Wzniesiony w 1843 r. Fot.: 13-15, s. 16.
- Biskupice Otoboczne.** Kościół pw. św. Bartłomieja. Wzniesiony w 1726 r., rozbudowany w latach 1919-24. Fot.: 16, s. 17.
- Blizanów.** Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny. Wzniesiony w 1532 r., rozbudowany w XVII i XVIII w. Fot.: 17, s. 18.
- Blążejewo.** Kościół pw. św. Jakuba Apostoła. Wybudowany w latach 1675-1676. Fot.: 18-20, s. 19.
- Błociszewo.** Kościół pw. św. Michała Archanioła. Wybudowany przed 1736 r. Fot.: 21-23, s. 20-21.
22. Ołtarz boczny z krucyfiksem z 2 poł. XVII w., 23. Witraż z 1906 r. z wizerunkiem św. Wojciecha.
- Bobrowniki.** Kościół pw. św. Barbary. Wzniesiony w 1787 r., rozbudowany w latach 1831-32. Fot.: 24, s. 22.
- Boguszynek.** Kościół pw. św. Józefa Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny. Wzniesiony w latach 1773-75 we wsi Kolniczki, przeniesiony do Boguszyńka w 1975 r. Fot.: 25, s. 23.
- Bonikowo.** Kościół pw. św. Mikołaja. Wybudowany w 1785 r. Fot.: 26-29, s. 24.
27. Fragment napisu na belce tęczowej, 28. Ołtarz boczny, 29. Ołtarz główny.
- Borek.** Kościół pw. Przemienienia Pańskiego. Wzniesiony w 1787 r., rozbudowany w latach 1883-5. Fot.: 30, s. 25.
- Borysławice Kościelne.** Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Wybudowany w 1759 r. Fot.: 31-35, s. 26-27.
31. Fragment polichromii, 32 i 33. Fragmenty renesansowego tryptyku z 1640 r.
- Bralin.** Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Panny Marii „Na Półku”. Wybudowany w 1711 r. Fot.: 36-41, s. 28-30.
38. Późnorenesansowy ołtarz boczny z obrazem Ukrzyżowanie, 40. Soboty otaczające kościół, 41. Ołtarz główny.
- Brody.** Kościół pw. św. Andrzeja. Wybudowany w latach 1670-1673. Fot.: 42-45, s. 31-32.
- Brokocin.** Kościół pw. św. Kazimierza. Wybudowany w 1582 r. Fot.: 46-52, s. 33-34.
48. Fragment ołtarza głównego, 49. Polichromia stropu, 50. Ołtarz główny, 51. Fragment polichromii ściany.
- Bronikowo.** Kościół pw. św. Franciszka z Asyżu. Wzniesiony w latach 1738-9, w 1939 r. dobudowano kaplice boczne. Fot.: 53-55, s. 35.
54. Matka Boska z Dzieciątkiem - obraz w ołtarzu głównym, 55. Adoracja Ran Chrystusa - obraz w ołtarzu bocznym.
- Brudzewo.** Kościół pw. św. Marii Magdaleny. Wybudowany w 1826 r. Fot.: 56-60, s. 36-37.
60. Matka Boska z Dzieciątkiem - rzeźba w ołtarzu głównym.
- Brzeźnica.** Kościół pw. św. Piotra i Pawła. Wybudowany prawdopodobnie w XVII w., w 1847 r. wzniesiono obecną murowaną nawę. Fot.: 61-67, s. 38-39.
64-66. Fragmenty ołtarza głównego.
- Bucz.** Kościół pw. św. Barbary. Wybudowany w 1782 r. Fot.: 68, s. 40.
- Budziszewo.** Kościół pw. św. Jakuba. Wybudowany w 1755 r. Fot.: 69-71, s. 41.
70. Ołtarz boczny.
- Buk.** Kościół pw. Świętego Krzyża. Wybudowany w 1760 r. Fot.: 72-75, s. 42.
72. Wnętrze kościoła przed 1939 r.
- Bukowiec.** Kościół pw. św. Marcina. Wzniesiony w latach 1737-1742, gruntownie przekształcony w 1923 r. Fot.: 76-77, s. 43.
- Chelst.** Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej. Wybudowany w 1765 r. Fot.: 78-80, s. 44.
- Chlewo.** Kościół pw. św. Marcina. Wybudowany w 1651 r. Fot.: 81-83, s. 45.
- Chłudowo.** Kościół pw. Wszystkich Świętych. Wybudowany w 1736 r. Fot.: 84, s. 46.
- Chodów.** Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego. Wzniesiony na przełomie XI i XVII w. Fot.: 85-87, s. 47.
- Chojna.** Kościół pw. św. Małgorzaty. Wybudowany w 1776 r. Fot.: 88-90, s. 48.
90. Ołtarz główny.
- Czajków.** Kościół pw. św. Stanisława Biskupa. Wybudowany w latach 1919-20. Fot.: 91-92, s. 49.
- Czerlejno.** Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii. Wzniesiony w 1743 r., wieżę dostawiono w 1794 r. Fot.: 93-96, s. 50.
94. Chrystus Salvator - rzeźba z XVIII w., 95. Święta Maria Magdalena - obraz (2 poł. XVIII w.) z ołtarza bocznego.
- Czermin.** Kościół pw. św. Jakuba Apostoła. Wybudowany w 1725 r. Fot.: 97, s. 51.
- Czeszewo.** Kościół pw. św. Mikołaja. Wybudowany w 1792 r. Fot.: 98-100, s. 52.
- Dąbce.** Kościół pw. św. Katarzyny. Wybudowany w latach 1666-68. Fot.: 101-103, s. 53.
103. Ołtarz główny.
- Dębica.** Kościół pw. św. Mikołaja. Wzniesiony w 1726 r., w 1937 r. powiększony. Fot.: 104-105, s. 54.
- Dębno Poprobszcowskie.** Kościół pw. św. Michała Archanioła. Wybudowany w 1766 r., rozbudowany ok. 1906 r. Fot.: 106-108, s. 55.
- Dęby Szlacheckie.** Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Wzniesiony w 1756 r., odbudowany w 1945 r. Fot.: 109-110, s. 56.
- Długa Goślina.** Kościół pw. św. Marii Magdaleny. Wzniesiony ok. 1600 r., przebudowany w 2 poł. XVIII w. Fot.: 111, s. 57.
- Dobrzyń.** Kaplica bł. Bogumila „Na Puszczy”. Wybudowana w 1788 r. Fot.: 112, s. 58.
- Dobrzyca.** Kościół pw. św. Tekla. Wybudowany w 1778 r. Fot.: 113-114, s. 59.
- Dolsk.** Kościół pw. Świętego Ducha. Wzniesiony ok. poł. XVI w., rozbudowany na początku XVIII w. Fot.: 115-120, s. 60-62.
118. Ołtarz główny, 119. Fragment polichromii prezbiterium, 120. Koronacja Maryi - płaskorzeźba w ołtarzu głównym.
- Domachowo.** Kaplica pw. św. Michała Archanioła. Wzniesiony w 1568 r., gruntownie przebudowany w 1930 r. Fot.: 121-122, s. 63.
- Donaborów.** Kościół pw. św. Marcina. Wzniesiony w 1614 r., przebudowany w 1928 r. Fot.: 123-124, s. 64.
- Droszew.** Kościół pw. Wszystkich Świętych. Wybudowany w latach 1783-87. Fot.: 125, s. 65.
- Dróżki.** Kościół pw. św. Jana Nepomucena. Wybudowany w 1843 r. Fot.: 126, s. 66.
- Drzeczko.** Kościół pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej. Wybudowany w 1775 r. Fot.: 127-129, s. 67.
128. Matka Boska z Dzieciątkiem - obraz (XV w.) w ołtarzu głównym.
- Dziekanowice.** Kaplica z Ołtarznią. Wzniesiona w 1765 r. Fot.: 130-132, s. 68.
Kościół pw. św. Anny i Wawrzyńca z Wartkowic. Wybudowany w 1719 r., rozbudowany w XIX w. Fot.: 133-134, s. 69.
- Dzierżąno Małe.** Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa. Wzniesiony na początku XVII w., rozbudowany w XVIII i XIX w. Fot.: 135-136, s. 70.
- Dzierżąno Wielkie.** Kościół pw. Matki Boskiej Różańcowej. Wybudowany ok. 1595 r. Fot.: 137-141, s. 72.
138. Święty biskup - rzeźba w ołtarzu głównym, 139. Ołtarz główny.
- Giecz.** Kościół pw. św. Jana Chrzciciela. Wybudowany prawdopodobnie w 1767 r. Fot.: 142-144, s. 73.
142. Wnętrze kościoła przed 1939 r.
- Giżyn.** Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny. Wzniesiony na początku XVIII w. Fot.: 145, s. 74.
- Godziesze Wielkie.** Kościół pw. św. Bartłomieja Apostoła. Zbudowany w latach 1781-82. Fot.: 146, s. 75.
- Gogolewo.** Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego. Zbudowany w 1779 r. Fot.: 147-149, s. 76.
- Golina (powiat jarociński).** Kościół pw. św. Andrzeja. Wzniesiony w 2 poł. XVII w., odbudowany w 1739 r. Fot.: 150, s. 77.
- Golina (powiat koniński).** Kościół pw. św. Jakuba Apostoła. Wybudowany w latach 1765-67. Fot.: 151-153, s. 78-79.
- Górzno.** Kościół pw. św. Mateusza. Wybudowany w latach 1755-57. Fot.: 154-155, s. 80.
- Graboszewo.** Kościół pw. św. Małgorzaty. Wzniesiony zapewne ok. 1520 r., rozbudowany w 2 poł. XVII w. Fot.: 156-159, s. 81.
159. Kaplica św. Izidora.

- Granowo.** Kościół pw. św. Marcina. Wybudowany w 1729 r. Fot.: 160-162, s. 82-83. 161. Chrzcielnica, 162. Ołtarz boczny.
- Grębanin.** Kościół pw. Najświętszej Panny Marii Niepokalanie Poczętej. Prezbiterium z 1615 r., nawa z 1712 r., wieża z 1850 r. Fot.: 163-164, s. 84.
- Grodzisk Wielkopolski.** Kościół pw. Świętego Ducha. Wybudowany w 1663 r. Fot.: 165, s. 85.
- Grzegorzew.** Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Wzniesiony w 1776 r., rozbudowany w latach 1885-87. Fot.: 166-169, s. 86.
- Grzybów.** Kościół pw. św. Michała Archanioła. Wybudowany w 1757 r. Fot.: 170-172, s. 87.
171. Wnętrze świątyni przed 1939 r.
- Gullów.** Kościół pw. św. Kazimierza. Wzniesiony w latach 1737-38, wieża z 1834 r. Fot.: 173-175, s. 88-89.
173. Matka Boska wśród aniołów - fragment polichromii stropu.
- Herburtowo.** Kościół pw. Matki Boskiej Siewnej. Wybudowany w 1782 r. Fot.: 176-178, s. 90.
- Huta Szklana.** Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej. Wybudowany w 1774 r. Fot.: 179-180, s. 91.
- Jabłkowo.** Kościół pw. św. Michała Archanioła. Wybudowany w 1754 r. Fot.: 181-184, s. 92-93.
181. Fragment ołtarza głównego, 184. Święty Michał Archanioł - obraz w ołtarzu głównym.
- Jablonna.** Kościół pw. św. Michała. Wybudowany w XVI w. Fot.: 185, s. 94.
- Jaktorowo.** Kościół pw. św. Anny. Wybudowany w latach 1763-76. Fot.: 186-188, s. 95
187. Ołtarz boczny.
- Jedlec.** Kościół pw. św. Floriana. Wybudowany w latach 1745-53 r. Fot.: 189, s. 96.
- Jezerzyce Kościelne.** Kościół pw. św. Michała Archanioła. Wybudowany w 1806 r. Fot.: 190-191, s. 97.
- Jeżewo.** Kościół pw. Wszystkich Świętych. Wybudowany w 1740 r. Fot.: 192-194, s. 98.
193. Obraz boczny z obrazem Pieta (1 poł. XIX w.).
- Jutrosin.** Kaplica pw. Świętego Krzyża. Wybudowana w 1777 r. Fot.: 195-197, s. 99.
- Kaczanowo.** Kościół pw. św. Marcina. Wzniesiony w latach 1763-1765, rozbudowany ok. poł. XIX w. Fot.: 198-199, s. 100.
198. Ołtarz główny.
- Kackzowo.** Kościół pw. św. Marcina. Wzniesiony w 1674 r., wieża dostawiona w 1729 r. Fot.: 200-201, s. 101.
200. Ołtarz główny.
- Kalisz.** Kościół pw. św. Wojciecha. Wybudowany w 1798 r. Fot.: 202, s. 102.
- Kamieniec.** Kościół pw. św. Jakuba Większego. Wybudowany w latach 1722-24. Fot.: 203-205, s. 103-104.
205. Ołtarz boczny z obrazem św. Józefa z Dzieciątkiem.
- Kamień.** Kościół pw. św. Małgorzaty. Wybudowany w latach 1722-24. Fot.: 206-211, s. 105-107.
- 209-210. Fragmenty polichromii na balustradzie empy, 211. Fragment ołtarza.
- Kazimierz Biskupi.** Kościół pw. św. Izaaka. Wybudowany w 1793 r. Fot.: 212-214, s. 108.
- Kęłowo.** Kościół pw. św. Wawrzyńca. Wybudowany w 1778 r. Fot.: 215-217, s. 109.
216. Zwieńczenie ołtarza głównego, 217. Ołtarz boczny.
- Kicin.** Kościół pw. św. Józefa. Wzniesiony zapewne w latach 1749-51, wieża w 1852 r. Fot.: 218, s. 110.
- Kierzno.** Kościół pw. św. Mikołaja i Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Wybudowany w 2 poł. XVII w. Fot.: 219-221, s. 111.
220. Krucyfiks na belce tęczowej.
- Kiszkowo.** Kościół pw. św. Jana Chrzciela. Wybudowany w 1733 r., przy murowanej kaplicy z 2 poł. XVII w. Fot.: 222-225, s. 112.
223. Matka Boska z Dzieciątkiem - obraz z ołtarza głównego, 224. Krucyfiks na zewnętrznej ścianie kościoła, 225. Pieta z 2 poł. XVII w.
- Kleszczewo.** Kościół pw. Wszystkich Świętych. Wybudowany ok. 1760 r. Fot.: 226-227, s. 113.
- Kleszczyna.** Kościół pw. Chrystusa Króla. Wybudowany w latach 1873-1876. Fot.: 228-232, s. 114-113.
230. Fragment witrażu z 2001 r., 232. Madonna z Dzieciątkiem - obraz w ołtarzu bocznym.
- Kłodawa.** Kościół pw. św. Fabiana i Sebastiana. Wzniesiony w 1557 r. Fot.: 233-235, s. 116.
- Kobylin.** Wieża kościelna. Wybudowana w 1764 r. Fot.: 236-237, s. 117.
- Kocien Wielki.** Kościół pw. św. Anny. Wybudowany w 1843 r. Fot.: 238-240, s. 118.
- Kosmów.** Kościół pw. św. Wawrzyńca. Wybudowany w 1691 r. Fot.: 241, s. 119.
- Koszuty.** Kościół pw. św. Bartłomieja Apostoła. Wzniesiony w 1720 r., rozebrany przez Niemców w 1942 r., odbudowany w 1946 r. Fot.: 242, s. 120.
- Kościelec.** Kościół pw. św. Wojciecha. Drewniana nawa z 1708 r. przyłącza do romańskiego, kamiennego prezbiterium z 1 poł. XII w. Fot.: 243, s. 121.
- Kowalewo Opactwo.** Kościół pw. św. Piotra i Pawła. Wybudowany w 1784 r. Fot.: 244-246, s. 122.
- Koza Wielka.** Kościół pw. św. Filipa i Jakuba Apostoła. Wybudowany w 2 poł. XVIII w. Fot.: 247, s. 123.
- Koźmin Wielkopolski.** Kościół pw. Świętej Trójcy. Wybudowany w 1570 r. Fot.: 248, s. 124.
- Krosno.** Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej. Wybudowany w latach 1779-81. Fot.: 249, s. 125.
- Krośno.** Kościół pw. św. Fabiana i Sebastiana. Wzniesiony w 1752 r., rozbudowany w 1813 r. Fot.: 250, s. 126.
- Kościół pw. św. Marii Magdaleny. Wybudowany w 1755 r. Fot.: 251-253, s. 127.
- Krzyżówki.** Kaplica pw. Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny. Wybudowana w 1947 r. Fot.: 254-255, s. 128.
- Kucharki.** Kościół pw. Świętej Trójcy. Wybudowany w 1754 r. Fot.: 256-257, s. 129.
256. Fragment polichromii stropu.
- Kuchary.** Kościół pw. św. Bartłomieja. Wybudowany w 1686 r. Fot.: 258, s. 130.
- Kuchary Kościelne.** Kościół pw. Wszystkich Świętych. Wybudowany w 1795 r. Fot.: 259, s. 131.
- Laski.** Kościół pw. Wniebowzięcia Matki Boskiej. Wybudowany w 1627 r. Fot.: 260-262, s. 132-133.
260. Wniebowzięcie Matki Bożej - fragment polichromii stropu.
- Lenartowice.** Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii. Wybudowany w 1758 r. Fot.: 263-265, s. 134.
- Leszno.** Kościół pw. Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej. Wybudowany w 1796 r. Fot.: 266-267, s. 135.
- Lgów.** Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Marii. Wybudowany w XVII w. Fot.: 268, s. 136.
- Linowiec.** Kościół pw. św. Marcina. Wybudowany w 1749 r. Fot.: 269, s. 137.
- Lipe.** Kościół pw. św. Stanisława Biskupa. Wybudowany w 1753 r. Fot.: 270-272, s. 138.
- Lotyń.** Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Wybudowany w 1734 r. Fot.: 273-276, s. 139.
273. Ołtarz główny, 275. Fragment polichromii stropu, 276. Balustrada empy.
- Lubstówek.** Kościół pw. św. Mateusza Apostoła. Wybudowany w 1639 r. Fot.: 277-279, s. 140-141.
- Łagiewniki Kościelne.** Kościół pw. Bożego Ciała. Wybudowany w 1741 r. Fot.: 280-282, s. 142.
- Łęki Wielkie.** Kościół pw. św. Katarzyny i Niepokalanego Serca Maryi. Wybudowany w 1776 r. Fot.: 283-287, s. 143-144.
286. Fragment polichromii z wizerunkiem św. Łukasza Ewangelisty, 287. Chrzest Chrystusa - rzeźba z końca XVIII w.
- Łomnica.** Kościół pw. św. Wawrzyńca. Wybudowany w latach 1768-70. Fot.: 288-290, s. 145-146.
- Łódź.** Kościół pw. św. Jadwigi. Wzniesiony po poł. XVII w., rozbudowany w XIX i XX w. Fot.: 291, s. 147.
- Łubowo.** Kościół pw. św. Mikołaja. Wzniesiony ok. 1660 r., rozbudowany w XVIII w. Fot.: 292-296, s. 148-149.
- Łukowo.** Kościół pw. św. Michała Archanioła. Wybudowany w 1780 r. Fot.: 297-298, s. 150.
- Magnuszewice.** Kościół pw. św. Barbary. Wybudowany w latach 1751-52. Fot.: 299-300, s. 151.
- Małanów.** Kościół pw. św. Stanisława i Mikołaja Biskupów. Wybudowany w latach 1871-74. Fot.: 301, s. 152.
- Marcinki.** Kościół pw. Trójcy Przenajświętszej. Wybudowany w 1803 r. Fot.: 302-304, s. 153.
- Mączniki.** Kościół pw. św. Wawrzyńca. Wybudowany w 1700 r. Fot.: 305-307, s. 154.
305. Wnętrze świątyni przed 1939 r., 306. Fragment ołtarza bocznego.
- Mąkolno.** Kościół pw. św. Andrzeja Apostoła. Wybudowany ok. 1750 r. Fot.: 308-310, s. 155.
310. Ołtarz główny.
- Miejska Górka.** Dawny kościół pw. Góry Tabor (nieczynny). Wybudowany w latach 1777-78, wieża z 1859 r. Fot.: 311-312, s. 156.
- Mikoszyki.** Kaplica pw. Najświętszej Maryi Panny Nieustającej Pomocy. Wybudowana prawdopodobnie na przełomie XVIII i XIX w. Fot.: 313-315, s. 157.
315. Mistyczne Zaślubiny św. Katarzyny - obraz w ołtarzu.
- Mikstał.** Kościół pw. św. Rocha. Wzniesiony w 1773 r., odbudowany po pożarze w 1788 r. Fot.: 316-319, s. 158.

- Młodziejowo.** Kościół pw. św. Mikołaja. Wybudowany w 1780 r., powiększony w latach 1875-78. Fot.: 320-322, s. 159-160.
- Mórka.** Kościół pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej. Wzniesiony prawdopodobnie w końcu XVI w., rozbudowany w XVII-XIX w. Fot.: 323-326, s. 161. 326. Chrysum u słupa - rzeźba z 1 poł. XVII w.
- Murzynowo Kościelne.** Kościół pw. św. Jana Chrzciciela. Wzniesiony w 1739 r., mury i część nawy dobudowano w latach 1900-03. Fot.: 327-329, s. 162.
- Mysłiew.** Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Panny Marii. Wybudowany w 1746 r. Fot.: 330-335, s. 163-164. 331. Matka Boska z Dzieciątkiem - rzeźba z 1 poł. XVII w., 332. Święty Jan Nepomucen - rzeźba z XIX w., 334. Pasja na belce tęczowej.
- Niechanowo.** Kościół pw. św. Jakuba Apostoła. Wzniesiony w 1776 r., gruntownie przebudowany w latach 1904-05. Fot.: 336-337, s. 165. 336. Płyta nagrobna Żółtowskich.
- Niechłód.** Kościół pw. Wszystkich Świętych. Wybudowany w XVIII w. Fot.: 338-340, s. 166-167. 338. Płafon ze sceną Narodzin Pana Jezusa, 340. Ołtarz główny.
- Niepart.** Kaplica cmentarna. Wzniesiona w 2 poł. XVIII w. w Szurkowie, do Niepartu przeniesiona w 1821 r. Fot.: 341, s. 168.
- Nowskó.** Kościół pw. Świętej Trójcy. Wzniesiony w 1749 r., rozbudowany w 1927 r. Fot.: 342-344, s. 169.
- Nowa Wieś Królewska.** Kościół pw. Andrzeja Apostoła. Wzniesiony w latach 1550-80, rozbudowany w 1925 r. Fot.: 345, s. 170.
- Nowe Dwory.** Kościół pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela. Wybudowany w 1792 r. Fot.: 346-351, s. 171-173. 348. Ostatnia wieczerza - scena z predelli ołtarza, 351. Malowidło na sklepieniu z 1615 r.
- Oborniki.** Kościół pw. Świętego Krzyża. Wybudowany w 1766 r. Fot.: 352-355, s. 174-175.
- Obra.** Kościół pw. św. Walentego. Wybudowany w 1719 r. Fot.: 356-357, s. 176.
- Ociąż.** Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny. Wybudowany w 1785 r. Fot.: 358-360, s. 177.
- Odolanów.** Kościół pw. św. Barbary. Wzniesiony w 1704 r., wieża z 1909 r. Fot.: 361-362, s. 178.
- Olszowa.** Kościół pw. św. Jadwigi. Wzniesiony w 1749 r., nawy boczne dostawiono w latach 1982-84. Fot.: 363-364, s. 179.
- Olszyna.** Kościół pw. św. Wawrzycy. Wybudowany w latach 1820-21. Fot.: 365, s. 180.
- Ołobok.** Kościół pw. św. Jana Chrzciciela. Wybudowany w 1 ćwierci XVI w. Fot.: 366, s. 181.
- Opatówko.** Kościół pw. św. Katarzyny. Wybudowany w latach 1752-54. Fot.: 367-370, s. 182-183. 369. Chór muzyczny, 370. Ołtarz główny.
- Oporowo.** Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny. Wzniesiony w 1640 r., rozbudowany na początku XIX w. Fot.: 371-376, s. 184-187. 373. Ołtarz boczny z obrazem Anioła Stróża (ok. 1650 r.), 374. Chrzczelnica (2 poł. XVII w.), 375. Belka tęczowa z krucyfiksem oraz figurami Matki Boskiej Bolesnej i św. Marii Magdaleny (1640 r.).
- Orchowo.** Kościół pw. Wszystkich Świętych. Wybudowany w latach 1789-92. Fot.: 377-380, s. 188. 378. Ołtarz główny.
- Osówka.** Kościół pw. Świętej Rodziny. Wybudowany w 1798 r. Fot.: 381-383, s. 189. 382-383. Ołtarz główny.
- Ostrowąz.** Kościół pw. Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny. Wybudowany w latach 1946-48. Fot.: 384, s. 190.
- Ostrowo Kościelne.** Kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny. Wzniesiony w latach 1711-18, wieżę dobudowano zapewne w XIX w. Fot.: 385-388, s. 191-192. 387. Fragment polichromii z napisem fundacyjnym.
- Ostrów Wielkopolski.** Kościół pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Polski. Wzniesiony w 1788 r., wieżę dostawiono w 1912 r. Fot.: 389-390, s. 193.
- Ostrzeszów.** Kościół pw. św. Mikołaja. Wybudowany w 1758 r. Fot.: 391-392, s. 194.
- Pamięcin.** Kościół pw. św. Jana Chrzciciela. Wybudowany w 1727 r. Fot.: 393-394, s. 195.
- Panienka.** Kościół pw. Najświętszego Imienia Jezus. Wybudowany w 1787 r. Fot.: 395, s. 196.
- Parzęczewo.** Kościół pw. św. Michała Archanioła. Wybudowany w 1774 r. Fot.: 396-397, s. 197. 396. Święta Rodzina - obraz z 2 poł. XVIII w.
- Parzynów.** Kościół pw. św. Mikołaja. Wybudowany w latach 1780-81. Fot.: 398-403, s. 198-199. 400. Ołtarz główny, 401. Kamień z datą budowy świątyni, 402. Święty Michał Archanioł - rzeźba z 1646 r.
- Pawłowo.** Kościół pw. św. Marcina. Wzniesiony w 1762 r., rozbudowany w latach 1928-32. Fot.: 404-405, s. 200.
- Piaski.** Kościół pw. Niepokalanego Serca Marii. Wybudowany w latach 1775-82. Fot.: 406, s. 201.
- Piątek Wielki.** Kościół pw. św. Marcina Biskupa. Wybudowany w 1740 r. Fot.: 407, s. 202.
- Pieczewo.** Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa. Wzniesiony w 1664 r., kalwarię przebudowano w 1800 r. Fot.: 408-412, s. 203-204. 408. Ołtarz główny.
- Piotrowo.** Kościół pw. Serca Jezusowego. Wybudowany w 1839 r. Fot.: 413-415, s. 205.
- Plaszew.** Kościół pw. św. Floriana. Drewnianą nawę kościoła wybudowano w 1745 r. Fot.: 416, s. 206.
- Podlesie Kościelne.** Kościół pw. św. Anny. Wybudowany w 1712 r. Fot.: 417-421, s. 207-208. 419. Ołtarz główny, 420. Ołtarz boczny z obrazem św. Joachima.
- Popowo Kościelne.** Kościół pw. Zwiastowania Najświętszej Panny Marii. Wzniesiony w 1629 r., rozbudowany w 1720 r. Fot.: 422-423, s. 209.
- Potulice.** Kościół pw. św. Katarzyny. Fot.: 424-427, s. 210. 427. Ołtarz główny.
- Poznań.** Kościół pw. Matki Boskiej Królowej Korony Polskiej. Ustawiony w 1912 r. Fot.: 428, s. 211.
- Prochy.** Kościół pw. św. Mikołaja. Wzniesiony w 2 poł. XVIII w., rozbudowany w 1861 r. Fot.: 429-431, s. 212-213.
- Proszów.** Kościół pw. św. Rocha. Wybudowany 1711 r. Fot.: 432-433, s. 214.
- Raczkowo.** Kościół pw. Wszystkich Świętych. Wybudowany w latach 1780-82. Fot.: 434-436, s. 215.
- Rakoniewice.** Dawny kościół ewangelicki (obecnie muzeum). Wzniesiony w 1763 r., wieżę dostawiono w 1781 r. Fot.: 437-439, s. 216.
- Rąbiń.** Kaplica pw. św. Kazimierza. Wybudowana w 1909 r. Fot.: 440, s. 217.
- Rejowiec.** Kościół pw. Serca Pana Jezusa. Wybudowany w 1626 r. Fot.: 441-443, s. 218. 441. Ołtarz główny.
- Rogalinek.** Kościół pw. św. Michała Archanioła i Matki Boskiej Wspomożenia Wiernych. Wybudowany na przelocie XVII i XVIII w. Fot.: 444-445, s. 219.
- Ruchocice.** Kościół pw. św. Urszuli. Wybudowany w latach 1730-37. Fot.: 446-447, s. 220.
- Rusko.** Kościół pw. św. Wojciecha. Wybudowany w 1833 r. Fot.: 448, s. 221.
- Rychnow.** Kościół pw. Wszystkich Świętych. Wybudowany w 1782 r. Fot.: 449-450, s. 222.
- Rzgów.** Kościół pw. św. Jakuba Apostoła. Wzniesiony w 1 poł. XVI w., przed 1601 r. dobudowano kaplicę, a w 1790 r. wieżę. Fot.: 451-454, s. 223-224.
- Serafinów.** Kościół pw. św. Rozalii. Wybudowany w latach 1707-08. Fot.: 455, s. 225.
- Siedlików.** Kościół pw. św. Andrzeja Apostoła. Wybudowany w 1778 r. Fot.: 456, s. 226.
- Siekierki Wielkie.** Kościół pw. św. Jadwigi. Wybudowany ok. 1762 r. Fot.: 457, s. 227.
- Sieraków.** Dawny kościół ewangelicki (nieczynny). Wybudowany w latach 1782-85. Fot.: 458-459, s. 228. 458. Pocztówka sprzed I wojny światowej.
- Skoki.** Kościół pw. św. Mikołaja. Wybudowany w 1737 r. Fot.: 460, s. 229.
- Ślawianowo.** Kościół pw. św. Jakuba Apostoła. Wybudowany w 1806 r. Fot.: 461-465, s. 230-231.
- Ślawno.** Kaplica pw. św. Rozalii. Wybudowana w 1785 r. Fot.: 466, s. 232.
- Ślawoszew.** Kościół pw. św. Zofii. Wybudowany w 1764 r. Fot.: 467-468, s. 233.
- Słopanowo.** Kościół pw. św. Mikołaja. Wybudowany w 1695 r. Fot.: 469-474, s. 234-236. 471-472. Fragmenty polichromii, 474. Rzeźby na belce tęczowej.
- Słupca.** Kościół pw. św. Leonarda i Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Wzniesiony zapewne w XVI w., rozbudowany w 1765 r. Fot.: 475-481, s. 237-239. 475. Fragment polichromii, 477. Fragment ołtarza w kaplicy pw. św. Leonarda, 479. Święty Leonard - rzeźba w ołtarzu głównym, 480. Ołtarz główny, 481. Ołtarz w kaplicy pw. Świętego Krzyża.
- Słupia pod Brańnem.** Kościół pw. św. Andrzeja. Wzniesiony w 1651 r., rozbudowany w 1911 r. Fot.: 482, s. 240.
- Sobiałkowo.** Kościół pw. św. Jakuba. Wzniesiony w 2 poł. XVII w., rozbudowany w latach 1890 i 1959 r. Fot.: 483-484, s. 241. 484. Anioł - rzeźba z XVII w.
- Sokolniki.** Kościół pw. św. Stanisława Biskupa. Wzniesiony w latach 1682-1712, rozbudowany w 1772 r. Fot.: 485-486, s. 242. 486. Fragment polichromii nad arkadką prowadzącą do kaplicy.
- Sompolno.** Kaplica pw. św. Hieronima „Na Puszcy”. Wybudowana zapewne w 1732 r. Fot.: 487-488, s. 243.

Sońnica. Kościół pw. św. Marii Magdaleny. Wzniesiony w 1745 r., rozbudowany w 1832 i 1962 r. Fot.: 489, s. 244.

Stara Wiśniewka. Kościół pw. św. Marcina Biskupa. Wzniesiony w 1647 r., częściowo zniszczony w czasie najazdu szwedzkiego, odbudowany w 1762 r. Fot.: 490-492, s. 245-246.

Stary Borków. Kościół pw. św. Andrzeja Apostoła. Wybudowany w 1710 r. Fot.: 493-494, s. 247.

Stary Gołębin. Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Wzniesiony ok. 1660-70, rozbudowany w 1881 r. Fot.: 495-496, s. 248.

Stary Gród. Kościół pw. Oczyszczenia Najświętszej Maryi Panny. Wzniesiony ok. 1668 r., wieża z 1852 r. Fot.: 497, s. 249.

Staw. Kościół pw. św. Jadwigi Śląskiej. Wzniesiony ok. 1780 r., wieżę dostawiono w 1854 r. Fot.: 498-501, s. 250.

Strzałków. Kościół pw. Niepokalnego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny. Wybudowany w 1754 r. Fot.: 502, s. 251.

Szczury. Kościół pw. św. Michała Archanioła. Wybudowany w 1762 r. Fot.: 503-504, s. 252.

Śmigiel. Kościół pw. św. Wita. Wybudowany w 1769 r. Fot.: 505-507, s. 253. 505. Ołtarz główny.

Śniećska. Kościół pw. św. Marcina. Wybudowany w 1767 r. Fot.: 508-510, s. 254-255. 508. Święty Marcin - fragment polichromii stropu prezbiterium.

Świba. Kościół pw. św. Katarzyny. Wzniesiony w 2 poł. XVIII w., rozbudowany w 1924 r. Fot.: 511-512, s. 256.

Świerczyna. Kościół pw. św. Łukasza Ewangelisty. Wzniesiony w 3 ćwierci XVII w., rozbudowany w 1853 r. oraz w latach 1929-30. Fot.: 513-519, s. 257-259.

515. Ołtarz w kaplicy pw. Przemienienia Pańskiego. 517. Ołtarz boczny z obrazem św. Anny Samotrzec.

Świętno. Kościół pw. św. Stanisława Kostki. Wzniesiony w 1 poł. XIX w., wieżę dobudowano w 1893 r. Fot.: 520-522, s. 260.

Tarnowo Paluckie. Kościół pw. św. Mikołaja. Według różnych teorii wzniesiony między końcem XIV a początkiem XVII w. Wieża z XVIII w. Fot.: 523-528, s. 261-264. 527. Adoracja Świętej Trójcy - fragment polichromii stropu.

Tarnówka. Kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny. Wybudowany w 1773 r. Fot.: 529-532, s. 265.

Tłokinia Kościelna. Kościół pw. św. Jakuba Apostoła. Wzniesiony na początku XVIII w., rozbudowany w poł. XIX w. Fot.: 533-534, s. 266.

Ujście. Dawny kościół ewangelicki (nieczynny). Wzniesiony w latach 1851-52, przebudowany w latach 1927-29. Fot.: 535-536, s. 267.

Umień. Kościół pw. św. Michała Archanioła. Wybudowany zapewne w XVII w. Fot.: 537-538, s. 268.

Uzarszewo. Kościół pw. św. Michała Archanioła. Wzniesiony ok. 1749 r., wieżę dobudowano w 1869 r. Fot.: 539-541, s. 269.

540. Fragment ołtarza głównego.

Waliszewo. Kościół pw. św. Katarzyny. Wybudowany w 1759 r. Fot.: 542, s. 270.

Wartosław. Kościół pw. Świętej Trójcy i św. Łukasza. Zbudowany w 1785 r. Fot.: 543, s. 271.

Welna. Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego. Zbudowany w 1727 r. Fot.: 544-548, s. 272.

545. Znalezione Drzewo Krzyża przez św. Helenę - fragment polichromii stropu. 547. Widzenie cesarza Konstantyna - fragment polichromii stropu.

Węglewo. Kościół pw. św. Katarzyny. Wybudowany w 1818 r. Fot.: 549-551, s. 273.

Węgorzewo Szczecinek. Kościół pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika. Wybudowany w 1791 r. Fot.: 552-554, s. 274.

Wielichowo. Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. Wybudowany w 1793 r. Fot.: 555, s. 275.

Wielki Buczek (powiat kępiński). Kościół pw. św. Juna Nepomucena. Wybudowany w 1802 r. Fot.: 556, s. 276.

Wielki Buczek (powiat złotowski). Kościół pw. Świętej Trójcy. Wybudowany w latach 1729-34. Fot.: 557-562, s. 277-278.

557. Fragment ołtarza głównego. 559. Ołtarz główny. 560. Fragment polichromii stropu. 561. Koronacja Matki Boskiej - obraz z kregu Hermana Hana.

Wielowieś. Kościół pw. Wszystkich Świętych. Wzniesiony w 1665 r., rozbudowany w 1929 r. Fot.: 563, s. 279.

Wierzenia. Kościół pw. św. Mikołaja Biskupa. Wzniesiony przypuszczalnie w 3 ćwierci XVI w., kilkakrotnie rozbudowywany. Fot.: 564-567, s. 280-281.

566. Pomnik Augusta Cieszkowskiego.

Wilczyn. Kościół pw. Świętego Krzyża. Wybudowany w 1781 r. Fot.: 568-569, s. 282.

Wrąbczynkowskie Holendry. Kaplica. Wybudowana zapewne ok. 1890 r. Fot.: 570, s. 283.

Września. Kaplica pw. Świętego Krzyża „Na Lipówce”. Wybudowana w 1674 r. Fot.: 571-572, s. 284.

Wyszyna. Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. Wybudowany w 1782 r. Fot.: 573-575, s. 285.

575. Świątynia przed remontem (fol. z 1998 r.).

Zakrzewo. Kościół pw. św. Klemensa. Wybudowany ok. 1610 r. Fot.: 576-578, s. 286. 576. Święty Klemens - obraz w ołtarzu głównym. 578. Ołtarz główny.

Zawada. Kościół pw. św. Jana Chrzciciela. Wybudowany w XVII w. Fot.: 579-581, s. 287. 581. Ołtarz główny.

Zbąszyń. Kościół pw. św. Mikołaja. Wybudowany przypuszczalnie w XVIII w. Fot.: 582-583, s. 288.

Zbiersk. Kościół pw. św. Urszuli. Wzniesiony w 1759 r., przebudowany w 1879 r. Fot.: 584-585, s. 289.

Zborów. Kościół pw. św. Michała Archanioła. Wzniesiony w 1726 r., przebudowany w 1840 r. Fot.: 586, s. 290.

Zielęcín. Kościół pw. św. Klemensa. Wybudowany zapewne w XVII w. Fot.: 587, s. 291.

Zieliniec. Kościół pw. św. Mikołaja. Wzniesiony przypuszczalnie w XVII w., przebudowany w latach 1983-86. Fot.: 588-589, s. 292.

Żabno. Kościół pw. św. Jakuba Apostoła. Wybudowany w 1789 r. Fot.: 590-593, s. 293.

591. Balustrada chóru muzycznego. 593. Ołtarz główny.

Żegocin. Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Wybudowany w 1714 r. Fot.: 594-596, s. 294.

595. Matka Boska z Dzieciątkiem - obraz w ołtarzu głównym.

596. Fragment portalu z 1714 r.

Żoń. Kościół pw. św. Marcina. Wzniesiony w 1749 r., przebudowany w 1895 r. Fot.: 597-599, s. 295.

The list of CHURCHES AND CHAPELS

Bagrowo. St. Catherine's Church. Built in 1751. Photo: 1-4, p. 11.

1. The interior of the Church in 1935, 2. The Transfiguration - a fragment of an 18th c. painting in a side altar, 3. The Holy Mother with the Child (from the 18th c.) - a copy of the painting of the Holy Mother of Miracles, from the Franciscans' Church in Poznań.

Baranów. The Church of SS Lawrence and Andrew. Built in 1732. Photo: 5-6, p. 12.

Batorowo. The Church of the Good Shepherd. Built in the years 1783-86. Photo: 7-9, p. 13-14.

Białków. The Church of St Stanislaus the Bishop. Built in 1809. Photo: 10-12, p. 15.

Biernatowo. The Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary. Built in 1843. Photo: 13-15, p. 16.

Biłkownie Ołobocze. St Bartholomew's Church. Erected in 1726, expanded in the years 1919-24. Photo: 16, p. 17.

Blizanów. The Church of the Nativity of the Blessed Virgin Mary. Erected in 1532, expanded in the 17th and 18th c. Photo: 17, p. 18.

Blądzewo. The Church of St James the Apostle. Built in the years 1675-1676. Photo: 18-20, p. 19.

Błociszewo. The Church of St Michael the Archangel. Built before 1736. Photo: 21-23, p. 20-21.

22. A side altar with a crucifix from the 2nd half of the 17th c.,

23. A stained-glass window from 1906 with the image of St Adalbert.

Bobrowniki. St Barbara's Church. Erected in 1787, expanded in the years 1831-32. Photo: 24, p. 22.

Boguszynek. The Church of St Joseph the Betrothed of the Blessed Virgin Mary. Erected in the years 1773-75 in the village of Kolniczki, moved to Boguszynek in 1975. Photo: 25, p. 23.

Bonikowo. St Nicholas' Church. Built in 1785. Photo: 26-29, p. 24.

27. A fragment of the inscription on the roof arch, 28. A side altar, 29. The High Altar

Borek. The Church of the Transfiguration. Erected in 1787, expanded in the years 1883-85. Photo: 30, p. 25.

Boryslawice Kościelne. The Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary. Built in 1759. Photo: 31-35, p. 26-27.

31. A fragment of the wall paintings, 32 and 33. Fragments of a renaissance triptych from 1640.

Bralin. The Church of the Nativity of the Blessed Virgin Mary „In the Field” („Na Pólku”). Built in 1711. Photo: 36-41, p. 28-30.

38. A late-renaissance side altar with a painting of the Crucifixion, 40. Arcades surrounding the church, 41. The High Altar.

Brody. St Andrew's Church. Built in the years 1670-1673. Photo: 42-45, p. 31-32.

Brokęcino. St Casimir's Church. Built in 1582. Photo: 46-52, p. 33-34.

48. A fragment of the High Altar, 49. The ceiling paintings, 50. The High Altar,

51. A fragment of the wall painting.

- Bronikowo.** The Church of St Francis of Assisi. Erected in the years 1730-39; in 1939 side chapels were added. Photo: 53-55, p. 35.
54. The Holy Mother with the Child - a painting in the High Altar. 55. The Adoration of Christ's Wounds - a painting in a side altar.
- Brudzewo.** St Mary Magdalene's Church. Built in 1826. Photo: 56-60, p. 36-37.
60. The Holy Mother with the Child - a sculpture in the High Altar.
- Brzeźnica.** The Church of SS Peter and Paul. Built probably in the 17th c.; in 1847 the present brick nave was erected. Photo: 61-67, p. 38-39.
64-66. Fragments of the High Altar.
- Bucz.** St Barbara's Church. Built in 1782. Photo: 68, p. 40.
- Budziszewo.** St James' Church. Built in 1755. Photo: 69-71, p. 41.
70. Side Altar.
- Buk.** The Church of the Holy Cross. Built in 1760. Photo: 72-75, p. 42.
72. The interior of the church before 1939.
- Bukowiec.** St Martin's Church. Erected in the years 1737-1742, completely transformed in 1923. Photo: 76-77, p. 43.
- Chelst.** The Church of Our Lady of Częstochowa. Built in 1765. Photo: 78-80, p. 44.
- Chlewo.** St Martin's Church. Built in 1651. Photo: 81-83, p. 45.
- Chłudowo.** All Saints' Church. Built in 1736. Photo: 84, p. 46.
- Chodów.** The Church of the Exaltation of the Holy Cross. Built at the turn of the 16th and 17th c. Photo: 85-87, p. 47.
- Chojna.** St Margaret's Church. Built in 1776. Photo: 88-90, p. 48.
90. The High Altar.
- Czajków.** The Church of St Stanislaus the Bishop. Built in the years 1919-20. Photo: 91-92, p. 49.
- Czerlejno.** The Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary. Erected in 1743; the tower was added in 1794. Photo: 93-96, p. 50.
94. Christ Salvator - sculpture from the 18th c., 95. St Mary Magdalene - a painting (2nd half of the 18th c.) from a side altar.
- Czermin.** The Church of St James the Apostle. Built in 1725. Photo: 97, p. 51.
- Czeszewo.** St Nicholas' Church. Built in 1792. Photo: 98-100, p. 52.
- Dąbcze.** St Catherine's Church. Built in the years 1666-68. Photo: 101-103, p. 53.
103. The High Altar.
- Dębica.** St Nicholas' Church. Erected in 1726, expanded in 1937. Photo: 104-105, p. 54.
- Dębno Poproboszczowskie.** The Church of St Michael the Archangel. Built in 1766, expanded about 1906. Photo: 106-108, p. 55.
- Dęby Szlacheckie.** The Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary. Erected in 1756, rebuilt in 1945. Photo: 109-110, p. 56.
- Długa Goślina.** St Mary Magdalene's Church. Built about 1600, remodelled in the 2nd half of the 18th c. Photo: 111, p. 57.
- Dobrow.** The Chapel of Blessed Bogumil „in the Forest” („Na Puszczy”). Built in 1788. Photo: 112, p. 58.
- Dobrzyca.** St Thecla's Church. Built in 1778. Photo: 113-114, p. 59.
- Doisk.** The Church of the Holy Ghost. Erected around the middle of the 16th c., expanded at the beginning of the 18th c. Photo: 115-120, p. 60-62.
118. The High Altar, 119. A fragment of wall paintings in the chancel, 120. The Coronation of Mary - a bass relief in the High Altar.
- Domachowo.** The Church of St Michael the Archangel. Erected in 1568, completely remodelled in 1930. Photo: 121-122, p. 63.
- Donaborów.** St Martin's Church. Erected in 1614, remodelled in 1928. Photo: 123-124, p. 64.
- Droszew.** All Saints' Church. Built in the years 1783-87. Photo: 125, p. 65.
- Drożki.** The Church of St John of Nepomuk. Built in 1843. Photo: 126, p. 66.
- Drzeczkowo.** The Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary. Built in 1775. Photo: 127-129, p. 67.
128. The Holy Mother with the Child - a painting (15th c.) in the High Altar.
- Dzielanowice.** The Chapel from Odozyn. Erected in 1765. Photo: 130-132, p. 68. The Church of SS Ann and Lawrence from Wartkowice. Built in 1719, expanded in the 19th c. Photo: 133-134, p. 69.
- Dzierżąno Małe.** The Church of the Most Sacred Heart of Jesus. Erected at the beginning of the 17th c., expanded in the 18th and 19th c. Photo: 135-136, p. 70.
- Dzierżąno Wielkie.** The Church of the Holy Mother of the Rosary. Built about 1595. Photo: 137-141, p. 72.
138. A bishop saint - sculpture in the High Altar, 139. The High Altar.
- Giecz.** The Church of St John the Baptist. Built probably in 1767. Photo: 142-144, p. 73.
142. The interior of the church before 1939.
- Giżyn.** The Church of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary. Erected at the beginning of the 18th c. Photo: 145, p. 74.
- Godziesze Wielkie.** The Church of St Bartholomew the Apostle. Built in the years 1781-82. Photo: 146, p. 75.
- Gogolewo.** The Church of the Exaltation of the Holy Cross. Built in 1779. Photo: 147-149, p. 76.
- Golina** (the poviat of Jarocin). St Andrew's Church. Erected in the 2nd half of the 17th c., rebuilt in 1739. Photo: 150, p. 77.
- Golina** (the poviat of Konin). The Church of St James the Apostle. Built in the years 1765-67. Photo: 151-153, p. 78-79.
- Górzno.** St Matthew's Church. Built in the years 1755-57. Photo: 154-155, p. 80.
- Graboszewo.** St Margaret's Church. Erected probably about 1520, expanded in the 2nd half of the 17th c. Photo: 156-159, p. 81.
159. St Isidore's Chapel.
- Granowo.** St Martin's Church. Built in 1729. Photo: 160-162, p. 82-83.
161. Baptismal font, 162. A side altar.
- Grębanin.** The Church of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary. The chancel from 1615, the nave from 1712, the tower from 1850. Photo: 163-164, p. 84.
- Grodzisk Wielkopolski.** The Church of the Holy Ghost. Built in 1663. Photo: 165, p. 85.
- Grzegorzew.** The Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary. Built in 1776, expanded in the years 1885-87. Photo: 166-169, p. 86.
- Grzybowo.** The Church of St Michael the Archangel. Built in 1757. Photo: 170-172, p. 87.
171. The interior of the Church before 1939.
- Gultwo.** St Casimir's Church. Erected in the years 1737-38, the tower from 1834. Photo: 173-175, p. 88-89.
173. The Holy Mother among Angels - a fragment of the ceiling painting.
- Heburtowo.** The Church of Our Lady of the Sowers. Built in 1782. Photo: 176-178, p. 90
- Huta Szklana.** The Church of Our Lady of Częstochowa. Built in 1774. Photo: 179-180, p. 91.
- Jablkowo.** The Church of St Michael the Archangel. Built in 1754. Photo: 181-184, p. 92-93.
181. A fragment of the High Altar, 184. St Michael the Archangel - a painting in the High Altar.
- Jablonna.** St Michael's Church. Built in the 16th c. Photo: 185, p. 94.
- Jaktorowo.** St Anne's Church. Built in the years 1763-76. Photo: 186-188, p. 95
187. A side altar
- Jedlec.** St Florian's Church. Built in the years 1745-53. Photo: 189, p. 96.
- Jezierze Kościelne.** The Church of St Michael the Archangel. Built in 1806. Photo: 190-191, p. 97.
- Jeżewo.** All Saints' Church. Built in 1740. Photo: 192-194, p. 98.
193. A side altar with the Pieta painting (1st half of the 19th c.).
- Jutrosin.** The Chapel of the Holy Cross. Built in 1777. Photo: 195-197, p. 99.
- Kaczanowo.** St Martin's Church. Erected in the years 1763-65, expanded around the middle of the 19th c. Photo: 198-199, p. 100.
198. The High Altar.
- Kaczkowo.** St Martin's Church. Erected in 1674; the tower added in 1729. Photo: 200-201, p. 101.
200. The High Altar.
- Kalisz.** St Adalbert's Church. Built in 1798. Photo: 202, p. 102.
- Kamieniec.** The Church of St James the Great. Built in the years 1722-24. Photo: 203-205, p. 103-104
205. A side altar with the painting of St. Joseph with the Child.
- Kamień.** St Margaret's Church. Built in the years 1722-24. Photo: 206-211, p. 105-107.
209-210. Fragments of painting on the gallery railing, 211. A fragment of an altar.
- Kazimierz Biskupi.** St Isaac's Church. Built in 1793. Photo: 212-214, p. 108.
- Kębtowo.** St Lawrence's Church. Built in 1778. Photo: 215-217, p. 109.
216. The top of the High Altar, 217. A side altar.
- Kicin.** St Joseph's Church. Erected probably in the years 1749-51, the tower in 1852. Photo: 218, p. 110.
- Kierzno.** The Church of St Nicholas and the Assumption of the Blessed Virgin Mary. Built in the 2nd half of the 17th c. Photo: 219-221, p. 111.
220. Crucifix on the roof beam.
- Kiszkowo.** The Church of St. John the Baptist. Built in 1733, next to the brick chapel from the 2nd half of the 17th c. Photo: 222-225, p. 112.
223. The Mother of God with the Child - a painting in the High Altar, 224. A crucifix on the outside wall of the church, 225. Pieta from the 2nd half of the 17th c.
- Kleszczewo.** All Saints' Church. Built about 1760. Photo: 226-227, p. 113.
- Kleszczyna.** The Church of Christ the King. Built in the years 1873-1876. Photo: 228-232, p. 114-115.
230. A fragment of a stained-glass window from 2001, 232. Madonna with the Child - a painting in a side altar.

- Kłodawa.** The Church of SS Fabian and Sebastian. Erected in 1557. Photo: 233-235, p. 116.
- Kobylin.** Church tower. Built in 1764. Photo: 236-237, p. 117.
- Kocięń Wielki.** St Anne's Church. Built in 1843. Photo: 238-240, p. 118.
- Kosmów.** St Lawrence's Church. Built in 1691. Photo: 241, p. 119.
- Koszuty.** The Church of St Bartholomew the Apostle. Erected in 1720, dismantled by the Germans in 1942, rebuilt in 1946. Photo: 242, p. 120.
- Kościelec.** St Adalbert's Church. The wooden nave from 1708 is adjacent to the Romanesque, stone chancel from the 1st half of the 12th c. Photo: 243, p. 121.
- Kowalewo Opactwo.** The Church of SS Peter and Paul. Built in 1784. Photo: 244-246, p. 122.
- Koza Wielka.** The Church of SS Philip and James the Apostle. Built in the 2nd half of the 18th c. Photo: 247, p. 123.
- Kozmin Wielkopolski.** The Church of the Holy Trinity. Built in 1570. Photo: 248, p. 124.
- Krosno.** The Church of Our Lady of Częstochowa. Built in the years 1779-81. Photo: 249, p. 125.
- Krotoszyn.** The Church of SS Fabian and Sebastian. Erected in 1752, expanded in 1813. Photo: 250, p. 126.
- St Mary Magdalene's Church.** Built in 1755. Photo: 251-253, p. 127.
- Krzyżówki.** The Chapel of the Immaculate Heart of the Blessed Virgin Mary. Built in 1947. Photo: 254-255, p. 128.
- Kucharki.** The Church of the Holy Trinity. Built in 1754. Photo: 256-257, p. 129. 256. A fragment of the ceiling painting.
- Kuchary.** St Bartholomew's Church. Built in 1686. Photo: 258, p. 130.
- Kuchary Kościelne.** All Saints' Church. Built in 1795. Photo: 259, p. 131.
- Laski.** The Church of the Assumption of the Holy Mother of God. Built in 1627. Photo: 260-262, p. 132-133. 260. The Assumption of the Holy Mother of God - a fragment of the ceiling painting.
- Lenartowice.** The Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary. Built in 1758. Photo: 263-265, p. 134.
- Leszno.** The Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary. Built in 1796. Photo: 266-267, p. 135.
- Lgów.** The Church of the Nativity of the Blessed Virgin Mary. Built in the 17th c. Photo: 268, p. 136.
- Linowiec.** St Martin's Church. Built in 1749. Photo: 269, p. 137.
- Lipe.** The Church of St Stanislaus the Bishop. Built in 1753. Photo: 270-272, p. 138.
- Lotyń.** The Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary. Built in 1734. Photo: 273-276, p. 139. 273. The High Altar, 275. A fragment of the ceiling painting, 276. Gallery railing
- Lubstówek.** The Church of St Matthew the Apostle. Built in 1639. Photo: 277-279, p. 140-141.
- Łągowieki Kościelne.** The Church of Corpus Christi. Built in 1741. Photo: 280-282, p. 142.
- Łęki Wielkie.** The Church of St Catherine and the Immaculate Heart of Mary. Built in 1776. Photo: 283-287, p. 143-144. 286. A fragment of the wall painting with the image of St Luke the Evangelist, 287. Christ's Baptism - a sculpture from the end of the 18th c.
- Łomnica.** St Lawrence's Church. Built in the years 1768-70. Photo: 288-290, p. 145-146.
- Łódź.** St Hedwig's Church. Erected in the 2nd half of the 17th c., expanded in the 19th and 20th c. Photo: 291, p. 147.
- Łubowo.** St Nicholas' Church. Erected in 1660, expanded in the 18th c. Photo: 292-296, p. 148-149.
- Łukowo.** The Church of St Michael the Archangel. Built in 1780. Photo: 297-298, p. 150.
- Magnuszewice.** St Barbara's Church. Built in the years 1751-52. Photo: 299-300, p. 151.
- Małanów.** The Church of SS Stanislaus and Nicholas the Bishops. Built in the years 1871-74. Photo: 301, p. 152.
- Marcinki.** The Church of the Most Holy Trinity. Built in 1803. Photo: 302-304, p. 153.
- Mączniki.** St Lawrence's Church. Built in 1700. Photo: 305-307, p. 154. 305. The Interior of the Church before 1939, 306. A fragment of a side altar.
- Mąkolno.** The Church of St Andrew the Apostle. Built about 1750. Photo: 308-310, p. 155. 310. The High Altar.
- Miejska Góra.** Former Church of Mount Tabor (no longer used). Built in the years 1777-78, the tower from 1859. Photo: 311-312, p. 156.
- Mikoszki.** The Chapel of the Blessed Virgin Mary of Perpetual Help. Built probably at the turn of the 18th and 19th c. Photo: 313-315, p. 157. 315. The mystical wedding of St Catherine - a painting in an altar.
- Mikstat.** St Roch's Church. Erected in 1773, rebuilt after a fire in 1788. Photo: 316-319, p. 158.
- Młodziejowo.** St Nicholas' Church. Built in 1780, expanded in the years 1875-78. Photo: 320-322, p. 159-160.
- Mórka.** The Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary. Erected probably at the end of the 16th c., expanded in the 17th - 19th c. Photo: 323-326, p. 161. 326. Christ at the Pillar - a sculpture from the 1st half of the 17th c.
- Murzynowo Kościelne.** The Church of St John the Baptist. Erected in 1739; the brick part of the nave was added in the years 1900-03. Photo: 327-329, p. 162.
- Myśliniew.** The Church of the Nativity of the Blessed Virgin Mary. Built in 1746. Photo: 330-335, p. 163-164. 331. The Holy Mother with the Child - a sculpture from the 1st half of the 17th c., 332. St John of Nepomuk - a sculpture from the 19th c., 334. The Passion on the rood beam.
- Niechanowo.** The Church of St James the Apostle. Erected in 1776, completely remodelled in the years 1904-05. Photo: 336-337, p. 165. 336. The gravestone of the Zółtowski family
- Niechlód.** All Saints' Church. Built in the 18th c. Photo: 338-340, p. 166-167. 338. Plafond with the scene of Christ's Nativity, 340. The High Altar.
- Niepart.** The cemetery chapel. Erected in the 2nd half of the 18th c. in Szurków, moved to Niepart in 1821. Photo: 341, p. 168.
- Nosków.** The Church of the Holy Trinity. Erected in 1749, expanded in 1927. Photo: 342-344, p. 169.
- Nowa Wieś Królewska.** The Church of St Andrew the Apostle. Erected in the years 1550-80, expanded in 1925. Photo: 345, p. 170.
- Nowe Dwory.** The Church of St John the Baptist. Built in 1792. Photo: 346-351, p. 171-173. 348. The Last Supper - a scene on the predella of an altar, 351. A painting on glass from 1615.
- Oborniki.** The Church of the Holy Cross. Built in 1766. Photo: 352-355, p. 174-175.
- Obra.** St Valentine's Church. Built in 1719. Photo: 356-357, p. 176.
- Ocięż.** The Church of the Nativity of the Blessed Virgin Mary. Built in 1785. Photo: 358-360, p. 177.
- Odolanów.** St Barbara's Church. Erected in 1784, the tower from 1909. Photo: 361-362, p. 178.
- Oliszowa.** St Hedwig's Church. Erected in 1749; aisles were added in the years 1982-84. Photo: 363-364, p. 179.
- Olśzyna.** St Lawrence's Church. Built in the years 1820-21. Photo: 365, p. 180.
- Ołobok.** The Church of St John the Baptist. Built in the 1st quarter of the 16th c. Photo: 366, p. 181.
- Opatówko.** St Catherine's Church. Built in the years 1752-54. Photo: 367-370, p. 182-183. 369. The musical choir, 370. The High Altar.
- Oporowo.** The Church of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary. Built in 1640, expanded at the beginning of the 19th c. Photo: 371-376, p. 184-187. 373. A side altar with the painting of the Guardian Angel (ca. 1650), 374. The baptismal font (2nd half of the 17th c.), 375. Rood beam with a crucifix and the figures of the Painful Mother of God and St Mary Magdalene (1640).
- Orchowo.** All Saints' Church. Built in the years 1789-92. Photo: 377-380, p. 188. 378. The High Altar.
- Osówka.** The Church of the Holy Family. Built in 1798. Photo: 381-383, p. 189. 382-383. The High Altar.
- Ostrową.** The Church of the Immaculate Heart of the Blessed Virgin Mary. Built in the years 1946-48. Photo: 384, p. 190
- Ostrowo Kościelne.** The Church of the Visitation of the Blessed Virgin Mary. Built in the years 1711-18; the tower was added probably in the 19th c. Photo: 385-388, p. 191-192. 387. A fragment of the wall painting with the foundation inscription.
- Ostrów Wielkopolski.** The Church of the Blessed Virgin Mary the Queen of Poland. Erected in 1788; the tower was added in 1912. Photo: 389-390, p. 193.
- Ostrzeszów.** St Nicholas' Church. Built in 1758. Photo: 391-392, p. 194.
- Pamięcin.** The Church of St John the Baptist. Built in 1727. Photo: 393-394, p. 195.
- Panienka.** The Church of the Most Sacred Name of Jesus. Built in 1787. Photo: 395, p. 196.
- Parzęczewo.** The Church of St Michael the Archangel. Built in 1774. Photo: 396-397, p. 197. 396. The Holy Family - a painting from the 2nd half of the 18th c.
- Parzynów.** St Nicholas' Church. Built in the years 1780-81. Photo: 398-403, p. 198-199. 400. The High Altar, 401. The stone bearing the date of the church's construction, 402. St Michael the Archangel - a sculpture from 1646.
- Pawłowo.** St Martin's Church. Erected in 1762, expanded in the years 1928-32. Photo: 404-405, p. 200.
- Piaski.** The Church of the Immaculate Heart of Mary. Built in the years 1775-82. Photo: 406, p. 201.
- Piątek Wielki.** The Church of St Martin the Bishop. Built in 1740. Photo: 407, p. 202.
- Piecewo.** The Church of the Most Sacred Heart of the Lord Jesus. Built in 1664, entirely remodelled in 1800. Photo: 408-412, p. 203-204. 408. The High Altar.
- Piotrowo.** The Church of the Heart of Jesus. Built in 1839. Photo: 413-415, p. 205
- Pleszew.** St Florian's Church. The wooden nave of the church was built in 1745. Photo: 416, p. 206.
- Podlesie Kościelne.** St Anne's Church. Built in 1712. Photo: 417-421, p. 207-208. 419. The High Altar, 420. A side altar with the painting of St Joachim.

- Popowo Kościelne.** The Church of the Annunciation of the Blessed Virgin Mary. Erected in 1629, expanded in 1720. Photo: 422-423, p. 209.
- Potulice.** St Catherine's Church. Photo: 424-427, p. 210.
427. The High Altar.
- Poznań.** The Church of the Mother of God the Queen of the Polish Crown. Erected in 1912. Photo: 428, p. 211.
- Prochy.** St Nicholas' Church. Erected in the 2nd half of the 18th c., expanded in 1861. Photo: 429-431, p. 212-213.
- Proszów.** St Roch's Church. Built in 1711. Photo: 432-433, p. 214.
- Raczkowo.** All Saints' Church. Built in the years 1780-82. Photo: 434-436, p. 215.
- Rakoniewice.** The former Evangelical Church (currently a museum). Erected in 1763; the tower was added in 1781. Photo: 437-439, p. 216.
- Rąbiń.** The Chapel of St Casimir. Built in 1909. Photo: 440, p. 217.
- Rejowiec.** The Church of the Heart of the Lord Jesus. Built in 1626. Photo: 441-443, p. 218.
441. The High Altar.
- Rogalin.** The Church of St Michael the Archangel and the Mother of God, Help of the Faithful. Built at the turn of the 17th and 18th c. Photo: 444-445, p. 219.
- Ruchocice.** St Ursula's Church. Built in the years 1730-37. Photo: 446-447, p. 220.
- Rusko.** St Adalbert's Church. Built in 1833. Photo: 448, p. 221.
- Rychnów.** All Saints' Church. Built in 1782. Photo: 449-450, p. 222.
- Rzgow.** The Church of St James the Apostle. Erected in the 1st half of the 16th c.; before 1601 the chapel was added, and in 1790 - the tower. Photo: 451-454, p. 223-224.
- Serafinów.** St Rosalia's Church. Built in the years 1707-08. Photo: 455, p. 225.
- Siedlików.** The Church of St Andrew the Apostle. Built in 1778. Photo: 456, p. 226.
- Siekierki Wielkie.** St Hedwig's Church. Built about 1762. Photo: 457, p. 227.
- Sieraków.** Former Evangelical church (no longer used). Built in the years 1782-85. Photo: 458-459, p. 228.
458. A postcard from before the First World War.
- Skoki.** St Nicholas' Church. Built in 1737. Photo: 460, p. 229.
- Ślawianowo.** The Church of St James the Apostle. Built in 1806. Photo: 461-465, p. 230-231.
- Ślawno.** St Rosalia's Chapel. Built in 1785. Photo: 466, p. 232.
- Ślawoszew.** St Sofia's Church. Built in 1764. Photo: 467-468, p. 233.
- Słopanowo.** St Nicholas' Church. Built in 1695. Photo: 469-474, p. 234-236.
- 471-472. Fragments of the wall painting, 474. Sculptures on the roof beam.
- Ślupca.** The Church of St Leonard and the Assumption of the Blessed Virgin Mary. Erected probably in the 16th c., expanded in 1765. Photo: 475-481, p. 237-239.
475. A fragment of the wall painting, 477. A fragment of the altar in St Leonard's Chapel, 479. St Leonard - a sculpture in the High Altar, 480. The High Altar, 481. The altar in the Chapel of the Holy Cross.
- Ślupia pod Bralinem.** St Andrew's Church. Erected in 1651, expanded in 1911. Photo: 482, p. 240.
- Sobiałkowo.** St James' Church. Erected in the 2nd half of the 17th c., expanded in 1890 and 1959. Photo: 483-484, p. 241.
484. Angel - a sculpture from the 17th c.
- Sokolniki.** The Church of St Stanislaus the Bishop. Erected in the years 1682-1712, expanded in 1772. Photo: 485-486, p. 242.
486. A fragment of the wall painting over the arcade leading to the chapel.
- Sompolno.** The Chapel of St Jerome „In the Forest” („Na Puszczy”). Built probably in 1732. Photo: 487-488, p. 243.
- Sośnica.** St Mary Magdalene's Church. Erected in 1745, expanded in 1832 and 1962. Photo: 489, p. 244.
- Stara Wiśniewka.** The Church of St Martin the Bishop. Erected in 1647, partially destroyed during the Swedish invasion, rebuilt in 1762. Photo: 490-492, p. 245-246.
- Stary Borków.** The Church of St Andrew the Apostle. Built in 1710. Photo: 493-494, p. 247.
- Stary Gołębini.** The Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary. Erected about 1660-70, expanded in 1881. Photo: 495-496, p. 248.
- Stary Gród.** The Church of the Purification of the Blessed Virgin Mary. Erected about 1668, the tower from 1852. Photo: 497, p. 249.
- Staw.** The Church of St Hedwig of Silesia. Erected about 1780; the tower was added in 1854. Photo: 498-501, p. 250.
- Strzałków.** The Church of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary. Built in 1754. Photo: 502, p. 251.
- Szczyry.** The Church of St Michael the Archangel. Built in 1762. Photo: 503-504, p. 252.
- Śmigiel.** St Vitus' Church. Built in 1769. Photo: 505-507, p. 253.
505. The High Altar.
- Śniećska.** St Martin's Church. Built in 1767. Photo: 508-510, p. 254-255.
508. St Martin - a fragment of the ceiling painting in the chancel.
- Świba.** St Catherine's Church. Erected in the 2nd half of the 18th c., expanded in 1924. Photo: 511-512, p. 256.
- Świerzyna.** The Church of St Luke the Evangelist. Erected in the 3rd quarter of the 17th c., expanded in 1853 and in the years 1929-30. Photo: 513-519, p. 257-259.
515. The altar in the Chapel of the Transfiguration, 517. A side altar with the painting of St Ann (with her daughter, the Blessed Virgin Mary and the Child Jesus).
- Świętów.** The Church of St Stanislaus Koska. Erected in the 1st half of the 19th c.; the tower was added in 1893. Photo: 520-522, p. 260.
- Tarnowo Pałuckie.** St Nicholas' Church. According to various theories, it was erected between the end of the 14th c. and the beginning of the 17th c. The tower from the 18th c. Photo: 523-528, p. 261-264.
527. The Adoration of the Holy Trinity - a fragment of the ceiling painting.
- Tarnówka.** The Church of the Visitation of the Blessed Virgin Mary. Built in 1773. Photo: 529-532, p. 265.
- Tłokinia Kościelna.** The Church of St James the Apostle. Built at the beginning of the 18th c., expanded in mid-19th c. Photo: 533-534, p. 266.
- Ujście.** The former Evangelical church (no longer used). Built in the years 1851-52, remodelled in the years 1927-29. Photo: 535-536, p. 267.
- Umień.** The Church of St Michael the Archangel. Built probably in the 17th c. Photo: 537-538, p. 268.
- Uzarszewo.** The Church of St Michael the Archangel. Erected about 1749; the tower was added in 1869. Photo: 539-541, p. 269.
540. A fragment of the High Altar.
- Waliszewo.** St Catherine's Church. Built in 1759. Photo: 542, p. 270.
- Wartosław.** The Church of the Holy Trinity and St Luke. Built in 1748. Photo: 543, p. 271.
- Wielna.** The Church of the Exaltation of the Holy Cross. Built in 1727. Photo: 544-548, p. 272.
545. The Finding of the Holy Cross by St Helen - a fragment of the ceiling painting, 547. The Vision of Constantine, the Emperor - a fragment of the ceiling painting.
- Węglewo.** St Catherine's Church. Built in 1818. Photo: 549-551, p. 273.
- Węgorzewo Szczecineckie.** The Church of St Stanislaus the Bishop and Martyr. Built in 1791. Photo: 552-554, p. 274.
- Wielichowo.** The Church of the Nativity of the Blessed Virgin Mary. Built in 1793. Photo: 555, p. 275.
- Wielki Buczek** (the powiat of Kępno). The Church of St John of Nepomuk. Built in 1802. Photo: 556, p. 276.
- Wielki Buczek** (the powiat of Złotów). The Church of the Holy Trinity. Built in the years 1729-34. Photo: 277-278.
557. A fragment of the High Altar, 559. The High Altar, 560. A fragment of the ceiling painting, 561. The Coronation of the Mother of God - a painting by an artist close to Herman Han.
- Wielowieś.** All Saints' Church. Erected in 1665, expanded in 1929. Photo: 563, p. 279.
- Wierzenica.** The Church of St Nicholas the Bishop. Erected presumably in the 3rd quarter of the 16th c., expanded a few times. Photo: 564-567, p. 280-281.
566. The Statue of August Cieszkowski.
- Wilczyn.** The Church of the Holy Cross. Built in 1781. Photo: 568-569, p. 282.
- Wrąbczynkowskie Holendry.** Chapel. Built probably about 1890. Photo: 570, p. 283.
- Września.** The Chapel of the Holy Cross „Na Lipowcu”. Built in 1674. Photo: 571-572, p. 284.
- Wyszyna.** The Church of the Nativity of the Blessed Virgin Mary. Built in 1782. Photo: 573-575, p. 285.
575. The Church before renovation (photo from 1990).
- Zakrzewo.** St Clement's Church. Built about 1610. Photo: 576-578, p. 286.
576. St Clement - the painting in the High Altar, 578. The High Altar.
- Zawada.** The Church of St John the Baptist. Built in the 17th c. Photo: 579-581, p. 287.
581. The High Altar.
- Zbąszyń.** St Nicholas' Church. Built presumably in the 18th c. Photo: 582-583, p. 288.
- Zbiersk.** St Ursula's Church. Erected in 1759, remodelled in 1879. Photo: 584-585, p. 289.
- Zborów.** The Church of Michael the Archangel. Erected in 1726, remodelled in 1840. Photo: 586, p. 290.
- Zieliniec.** St Nicholas' Church. Erected presumably in the 17th c., remodelled in the years 1983-86. Photo: 587, p. 291.
- Ziełęcín.** St Clement's Church. Built probably in the 17th c. Photo: 587, p. 291.
- Remodelled in the years 1983-86. Photo: 588-589, p. 292.
- Żabno.** The Church of St James the Apostle. Built in 1789. Photo: 590-593, p. 293.
591. The railing of the musical choir, 593. The High Altar.
- Żegocin.** The Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary. Built in 1714. Photo: 594-596, p. 294.
595. The Mother of God with the Child - a painting in the High Altar, 596. A fragment of the portal from 1714.
- Żoń.** St Martin's Church. Erected in 1749, remodelled in 1895. Photo: 597-599, p. 295.

KOMITET REDAKCYJNY
BIBLIOTEKI „KRONIKI WIELKOPOLSKI”

Lena Bednarska (przewodnicząca)
Przemysław Hauser
Krzysztof Kasprzak
Tomasz Naganowski
Marek Ziółkowski

Redaktor prowadzący

Mariusz Grzebalski

Projekt graficzny całości i skład

PROSPEKT - Stanisław Grzesiek
Maciej Bielaczyk

Tłumaczenia

SKRIVANEK O/Poznań

Korekta

Natalia Słomińska

Fotografie archiwalne
i plany obiektów udostępnił

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu

© Copyright

Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej
i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu

ISBN

83-87816-47-7

Wydawca

Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej
i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu
60-819 Poznań, ul. Prusa 3
tel. (061) 664 08 75
e-mail: wydawnictwo@wbp.poznan.pl
<http://www.wbp.poznan.pl>

Wsparcie finansowe - PKO Bank Polski

Wydanie I

Poznań 2004

Druk i oprawa

Zakład Poligraficzny
Moś i Łuczak sp.j.
61-065 Poznań, ul. Piwna 1

Na okładce:

I strona: kościół w Batorowie, kościół w Dziekunowicach,
kościół w Wyszyńnie
IV strona: kościół w Tarnowie Pałuckim - prezbiterium

They are part of our culture - both material and spiritual. They amaze us with the beauty of their architectural solutions and the noble material they were made of. They are a place for prayer and religious reflection. Wooden churches...

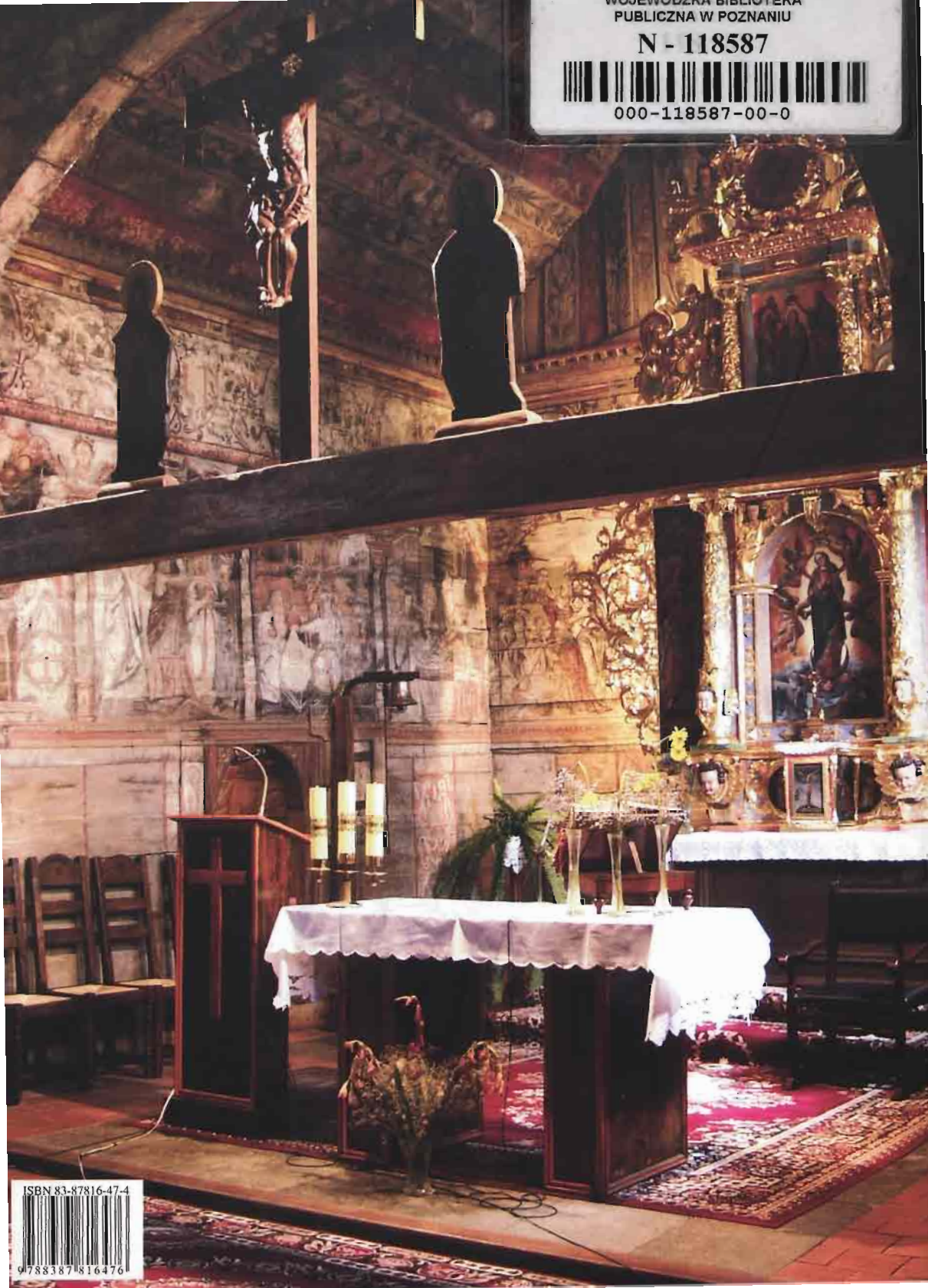
Wooden building has accompanied man since the time he felt the need to have a roof over his head. On Polish territories timber has always been an easily accessible material. It was used to build both secular and sacred structures. The earliest mention which indirectly confirms the existence of a wooden church in Wielkopolska is the description of the death of Five Martyr Brothers in 1003. Later on wood had to compete with more lasting materials (stone, brick) but it was always cheaper and, therefore, very widely used. According to Archbishop Jan Łaski's „Liber beneficiorum“, at the beginning of the 16th c. there were 482 wooden churches and only 32 made of brick on the territory of the then Gniezno Archdiocese. These numbers provoke to a poignant observation: from among the churches mentioned above, only a handful of wooden ones has survived to the present day but nearly of all the brick churches continue to exist. Wood is a rather fragile material and wooden churches pass away... like people. However, it is the fact of passing away, apart from artistic values, that inspires fascination with this kind of architecture. It arouses not only interest but also a belief that these churches must be protected.

WOJEWÓDZKA BIBLIOTEKA
PUBLICZNA W POZNANIU

N - 118587

000-118587-00-0

ISBN 83-87816-47-4

9 788387 816476